T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI

ERZURUM YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİ YAZMA BAĞIŞLAR BÖLÜMÜ 741 NUMARADA KAYITLI CÖNK ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe Semra ERGÜVEN

BURSA - 2025

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI

ERZURUM YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİ YAZMA BAĞIŞLAR BÖLÜMÜ 741 NUMARADA KAYITLI CÖNK ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞE SEMRA ERGÜVEN

Danışman
Prof. Dr. Hülya TAŞ

BURSA - 2025

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim / Ana sanat Dalı, Bilim Dalı'nda 702241004 numaralı AYŞE SEMRA ERGÜVEN'in hazırladığı " Erzurum Yazma Eserler Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü 741 Numarada Kayıtlı Cönk Üzerine Bir İnceleme" başlıklı Yüksek Lisans Tezi ile ilgili savunma sınavı, ……/……/20…. günü …… - …… saatleri arasında yapılmıştır. Alınan cevaplar sonunda adayın (başarılı / başarısız) olduğuna ……..…….. (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

…./…./ 20….

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: …/…/2025

Tez Başlığı / Konusu:

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam **….** sayfalık kısmına ilişkin, **…/…/2025** tarihinde şahsım tarafından ***Turnitin*** adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%....**'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar hariç/dahil
3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları dahil

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim. Tarih ve İmza

…/…/2025

Adı Soyadı:	AYŞE SEMRA ERGÜVEN
Öğrenci No:	702241004
Anabilim Dalı:	Türk Dili ve Edebiyatı
Programı:	Türk Halk Bilimi
Statüsü:	Yüksek Lisans

Danışman

Prof. Dr. Hülya TAŞ **Tarih: …/…/2025**

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “ Erzurum Yazma Eserler Kütüphanesı Yazma Bağışlar Bölümü 741 Numarada Kayıtlı Cönk Üzerine Bir İnceleme” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyad : AYŞE SEMRA ERGÜVEN

Öğrenci No :702241004

Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Programı : Tezli Yüksek Lisans

Tezin Türü : Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar adı soyadı	Ayşe Semra ERGÜVEN
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim dalı	Halk Bilimi
Tezin niteliği	Yüksek Lisans
Tez danışmanı	Prof. Dr. Hülya TAŞ

ERZURUM YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİ YAZMA BAĞIŞLAR BÖLÜMÜ 741 NUMARADA KAYITLI CÖNK ÜZERİNE BİR İNCELEME

Bu tez çalışması, Erzurum Yazma Eserler Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü'nde 741 numarada kayıtlı olan cöngün incelenmesine dayanmaktadır. Çalışma, giriş kısmı hariç üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında, öncelikle cönk kavramı tanımlanmış, ardından incelenen cöngün genel yapısına, muhtevasına ve içeriğindeki manzum ile mensur metinlere dair kısa bir çerçeve sunulmuştur. Tezin birinci bölümünde, 741 numaları cöngün muhteva, dil ve şekil özellikleri incelenmiş; ikinci bölümde cönkte yer alan halk edebiyatı unsurları; deyim, atasözü, dini-mistik ögeler ve toplumsal değerler bağlamında tasnif ve tahlil edilmiştir. Ayrıca bu bölümde mensur metinler, türleri ve içeriklerine ayrılmış; üçüncü bölümde ise cöngün çeviri yazı metnine ve tıpkıbasım örneklerine yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: Türk Edebiyatı, Halk Bilimi, 741 Numaralı Cönk, Şiir, Tahlil

ABSTRACT

Name & surname	Ayşe Semra ERGÜVEN
University	Bursa Uludağ University
Institute	Institute of Social Sciences
Field	Turkish Language and Literature
Subfield	Turkish Folklore
Degree awarded	Master
Supervisor	Prof. Dr. Hülya TAŞ

A STUDY ON THE CÖNK REGİSTERED UNDER THE NUMBER 741 İN MANUSCRİPT DONATİONS SECTİON İN ERZURUM MANUSCRİPT WORKS LİBRARY

This thesis is based on an examination of the cöng, registered as number 741 in the Manuscript Donations Section of the Erzurum Manuscripts Library. The study consists of three main sections, excluding the introduction. The introduction first defines the concept of cöng, followed by a brief overview of the general structure and content of the examined cöng, and the verse and prose texts it contains. The first section of the thesis examines the content, language, and formal characteristics of the cöng, numbered 741. The second section classifies and analyzes the folk literature elements found in the cöng within the context of idioms, proverbs, religious-mystical elements, and social values. Furthermore, this section categorizes the prose texts by type and content. The third section presents the cöng's transcription text and facsimile examples**.**

Keywords: Turkish Literature, Folk Folklore, Cönk No. 741, Poetry, Analysis

ÖN SÖZ

İnsan; düşünebilme, konuşabilme ve dil aracılığıyla iletişim kurabilme yetisi sayesinde diğer canlılardan ayrılan, sosyal ve kültürel bir varlıktır. Dil; dinleme, konuşma, okuma ve yazma gibi dört temel beceri üzerinden bireyin düşünce dünyasını şekillendirir, toplumla bağ kurmasını ve kendini ifade etmesini sağlar. Bu becerilerden dinleme ve konuşma doğal bir süreçle kazanılırken, okuma ve yazma zamanla öğrenilen ve geliştirilen yetilerdir. Yazının icadı, insanlık tarihinde bir dönüm noktası teşkil etmiş; sözlü anlatımın sınırlarını aşarak düşünce ve kültürün kalıcılığını teminat altına almıştır. Sözlü kültür döneminde kulaktan kulağa aktarılan bilgi, zamanla değişime uğrayarak anonimleşmiş; buna bağlı olarak aktarım sürecinde bilgi kaybı ya da değişimi kaçınılmaz olmuştur. Yazının yaygınlaşması, kültürel birikimlerin daha sistemli ve kalıcı biçimde muhafaza edilmesine olanak tanımış, böylece edebî bir mirasın oluşumunu da mümkün kılmıştır.

Kültürel mirasımızı yansıtan cönkler, halkın gündelik yaşamına, inanç dünyasına, edebî zevkine ve değer sistemine dair izler taşıyan, halk edebiyatının en önemli yazılı belgeleri arasında yer alır. Sayfa düzeni, imla ya da metin tertibi bakımından belirli bir sistematik sunmasalar da dönemin kültürel dokusuna ışık tutmaları bakımından eşsiz birer kaynak niteliği taşırlar. Cönklerde hem halk, âşık ve tekke-tasavvuf edebiyatına ait pek çok örnek yer almakta, hem de divan edebiyatına dair unsurların ve kimi zaman cönkü kaleme alan şahısların izlerinin bulunduğu görülmektedir. Bu çok katmanlı yapı, cönkleri yalnızca edebî değil, aynı zamanda sosyokültürel araştırmalar açısından da kıymetli bir malzeme hâline getirmektedir.

Bu araştırmada, sözlü-yazılı kültür arasındaki geçiş sürecine ışık tutmak amacıyla Erzurum Yazma Eserler Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü'nde yer alan 741 numaralı cönk incelenmiştir. Türkiye genelindeki tüm yazma eser kütüphaneleri taranmış, içerik zenginliği, okunurluk düzeyi ve sayfa bütünlüğü dikkate alınarak bu cönk tercih edilmiştir. 85 varaktan oluşan bu yazmada hem manzum hem mensur metinlere yer verilmiştir. Cönkteki metinler günümüz Türkçesine aktarılmış, transkripsiyonları yapılmış ve ardından halk kültürü açısından tematik olarak değerlendirilip sınıflandırılmıştır.

Bu araştırmanın ortaya çıkmasında maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen aileme, kıymetli kardeşim Kevser Rabia ERGÜVEN'e, değerli arkadaşlarım Özlem KURT ve Hilal AKYÜZ'e, öğretmen arkadaşlarım Tahsin ÖZARSLAN, Mustafa ÜNSAL'a ve Yılmaz AYDIN'a, Arapça bölümlerde okumama yardımcı olan değerli müdürüm Tevekkül ÇOBAN ve Eyyüp DİKMEN'e, akademik yolculuğumda yol göstericiliğiyle bana rehberlik eden saygıdeğer danışman hocam Sayın Prof. Dr. Hülya TAŞ'a, değerli görüş ve katkılarıyla çalışmanın son hâlini almasını sağlayan değerli jüri üyelerim Sayın Prof. Dr. Özlem ERCAN ve Doç. Dr. Muhammet Emin ALTINIŞIK'a teşekkür ederim. Ayrıca bu süreç boyunca bilgi birikimleriyle katkı sunan kıymetli hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Burcu KAYA ÇAKI'ya ve diğer hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Ayşe Semra ERGÜVEN
22/06/2025

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ..... **iii**
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU ..... **iv**
YEMİN METNİ ..... **v**
ÖZET ..... **vi**
ABSTRACT ..... **vii**
ÖN SÖZ ..... **viii**
İÇİNDEKİLER ..... **x**
KISALTMALAR ..... **xvi**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
1. 741 NUMARALI CÖNKÜN ÖZELLİKLERİ **9**
1.1. Cönkün Şekil Özellikleri 9
1.1.1. Cönkteki Manzum Metinlerin Şekil ve Tür Özellikleri 10
1.1.2. Cönkteki Manzum Metinlerde Kullanılan Vezinler 13
1.2. Cöngün Dil ve İmlâ Özellikleri 15
1.3. Cöngün Muhteva Özellikleri 17
1.3.1. Cönkteki Manzum Metinlerin Muhteva Özellikleri 17
1.3.2. .Cönkteki Mensur Metinlerin Muhteva Özellikleri 21

İKİNCİ BÖLÜM
2. 751 NUMARALI CÖNKTE BULUNAN HALK EDEBİYATI UNSURLARININ TASNİFİ VE TAHLİLİ **24**
2.1. MANZUM METİNLER 24
2.1.1. DEYİMLER 24
2.1.2. ATASÖZLERİ 30
2.1.3. DİN VE TASAVVUF 34
2.1.3.1. Din 34
2.1.3.1.1. Allah 34
2.1.3.1.2. Melekler 36
2.1.3.1.3. Kitap 37
2.1.3.1.4. Peygamberler 37
2.1.3.1.4.1. Hz. Muhammed 37
2.1.3.1.4.2. Hz. Yusuf 38
2.1.3.1.5. Sureler, Ayetler ve Hadisler 38
2.1.3.1.6. Dört Halife 39
2.1.3.1.6.1. Hz. Ebubekir 39
2.3.1.6.2. Hz.Ömer 39
2.3.1.6.3. Hz.Osman 40

2.3.1.6.4. Hz.Ali 40
2.1.3.1.7. İmamlar 41
2.1.3.1.7.1. İmam- ı Azam Ebu Hanife 41
2.1.3.1.8. Kaza ve Kader 41
2.1.3.1.9. Ahiret ve İlgili Mefhumlar 42
2.1.3.1.9.1. Kıyamet ve Mahşer 42
2.1.3.1.9.2. Cennet (Firdevs Bağı, Cennet-i Ala, Cennet-i Mev'a) 42
2.1.3.1.9.3. Cehennem 43
2.1.3.1.9.4. Şefaat 44
2.1.3.1.9.5. Mizan 44
2.1.3.1.9.6. Sırat Köprüsü 45
2.1.3.1.9.7. Huri 45
2.1.3.1.9.8. Gılman 45
2.1.3.1.9.9.Zebani 46
2.1.3.1.10. Diğer İtikadi Mefhumlar 46
2.1.3.1.10.1.Ölüm, Ecel 46
2.1.3.1.10.2.Ruh 47
2.1.3.1.10.3.Şeytan 47
2.1.3.1.11. Çeşitli Dinler ve Mefhumlar 48
2.1.3.1.11.1. Ümmet, İman 48
2.1.3.1.11.2. Ezan 49
2.1.3.1.11.3. Kıble 49
2.1.3.1.11.4. Günah 49
2.1.3.1.11.5. Kurban 50
2.1.3.1.11.6. Nur 50
2.1.3.1.11.7. Haram 50
2.1.3.1.11.8. Helal 51
2.1.3.1.11.9. Tövbe 51
2.1.3.1.11.10.Kâfir 51
2.1.3.1.11.11.Tevhid 52
2.1.3.1.12. Tasavvuf 52
2.1.3.1.12.1. Vird 52
2.1.3.1.12.2. Zikr 53
2.1.3.1.12.3. Nefs 53
2.1.3.1.12.4. Dünya 55
2.1..4. CEMİYET 55
2.1.4.1. Şahıslar 55
2.1.4.1.1. Tarihi Şahsiyetler 55
2.1.4.1.1.1. Hükümdarlar, Şehzadeler ve Devlet Adamları 55
2.1.4.1.1.1.1. Sultan İbrahim 55

2.1.4.1.1.1.2. Yezid 56
2.1.4.1.1.1.3. Hz. Hasan 56
2.1.4.1.1.1.4. Hz.Hüseyin 57
2.1.4.1.1.1.5. Hz. Fatıma 57
2.1.4.1.1.1.6. Züleyha 57
2.1.4.1.1.2. Tarihi Efsanevi Şahsiyetler 58
2.1.4.1.1.2.1. Mecnun 58
2.1.4.1.1.3. Irklar 58
2.1.4.1.1.3.1. Türk 58
2.1.4.1.1.3.2. Rus 59
2.1.4.1.1.3.3. Macar 59
2.1.4.1.1.3.4. Ermeni 59
2.1.4.1.1.3.5. Rumlar/Bizans/Yunan 60
2.1.4.1.1.4. Ülkeler ve Şehirler 60
2.1.4.1.1.4.1. Yemen 60
2.1.4.1.1.4.2. Adana 60
2.1.4.1.1.5. Dağlar, Nehirler, Denizler 61
2.1.4.1.1.6. Halk Bilgisi Kadroları 62
2.1.4.1.1.6.1. Suya Gitmek 62
2.1.4.1.1.6.2. Bezm 62
2.1.4.1.1.6.3. Pazar 63
2.1.4.1.1.6.4. Süslenme 63
2.1.4.1.1.6.5. Giyim – Kuşam 63
2.1.4.1.1.6.6. Sofra ve Yiyecek / İçecekler 64
2.1.4.1.1.6.7. Mimari 64
2.1.4.1.1.6.8. Alışveriş 65
2.1.4.1.1.6.9. Sihir/Efsun/Tılsım 65
2.1.4.1.1.6.10. Bazı Tipler ve Meslek Erbabı 65
2.1.4.1.1.6.11. Adet ve Gelenekler 66
2.1.4.1.1.6.11.1. Kız alıp – vermek 66
2.1.4.1.1.6.11.2. Sosyal Kabuller 66
2.1.4.1.1.8.12. Diğer Eşyalar 66
2.1.4.1.8.12.1. Savaş Aleti 67
2.1.4.1.8.1.12.1.1. Kılıç/Zülfikar 67
2.1.4.1.8.1.12.1.2. Silah ve Toplar 67
2.1.4.1.8.1.12.1.3. Sancak ve Ordu 67
2.1.4.1.8.1.12.1.4. Balta 68
2.1.4.1.8.12.2. Süsleme 68
2.1.4.1.8.12.2.1. Kıymetli Madenler ve Taşlar 68
2.1.4.1.8.12.2.2. Altın ve Mücevherler 68
2.1.4.1.8.12.2.2.3. Taç – Kıyafet 68

2.1.4.1.8.12.3. Güzel Kokular 69
2.4.1.8.12.3.1. Misk ve Amber 69
2.1.5. İnsan 69
2.1.5.1. İnsan İle İlgili Benzetmeler 69
2.1.5.2. Güzellik 69
2.1.5.3.Umumi Olarak Güzellik 69
2.1.5.4. Sevgili 70
2.1.5.4.1.Sevgili ile İlgili Benzetmeler 71
2.1.5.4.2.Sevgilide Güzellik Unsurları 72
2.1.5.4.2.2. Göz 72
2.1.5.4.2.3. Kaş 72
2.1.5.4.2.4. Bel 73
2.1.5.4.2.5. Boy 73
2.1.5.4.2.6. Saç/ Zülf 73
2.1.5.4.2.7. Diş 74
2.1.5.4.2.8. Ayak 74
2.1.5.5. Seven (Âşık) 74
2.1.5.5.1. Umumi Olarak Āşık 75
2.1.5.5.2 Āşık ile İlgili Benzetmeler 75
2.1.5.5.3. Aşığa Ait Vücut Aksamı ve Unsurları 76
2.1.5.5.3.1.Baş 76
2.1.5.5.3.2.Can 76
2.1.5.5.3.3. Ciğer 76
2.1.5.5.3.4. El 77
2.1.5.5.3.5. Göz 77
2.1.5.5.3.6. Gözyaşı 77
2.1.5.5.3.7. Göğüs 78
2.1.5.5.3.8. Vücut 78
2.1.5.5.3.9. Yüz 78
2.1.5.5.3.10. Gönül 79
2.1.6. Maddi ve Manevi Haller 79
2.1.6.1.Ah 79
2.1.6.2. Aşk 79
2.1.6.3. Ayrılık 80
2.1.6.4. Cefa 80
2.1.6.5. Delirmek 81
2.1.6.6. Gam 81
2.1.6.7. Hasret 82
2.1.6.8. Kan 82
2.1.6.9. Şad Olmak 82
2.1.6.10. Yara 83

2.1.7. Kozmik Alem 83
2.1.7.1. Güneş/ Ay/ Yıldızlar 83
2.1.7.2. Arş/ İlahi Alem 84
2.1.7.3. Gökyüzü 84
2.1.8. Zaman ve Zamanla İlgili Mefhumlar 84
2.1.8.1. Zaman 84
2.1.8.2. Yıl 85
2.1.8.3. Mevsim 85
2.1.8.4. Ay 85
2.1.8.5. Gün/ Gece/ Sabah/Akşam Kavramları 85
2.1.9. Anâsır- ı Erbaa 86
2.1.9.1. Su 86
2.1.9.1.1. Deniz 86
2.1.9.1.2. Irmak ve Çay 86
2.1.9.1.3. Derya 86
2.1.9.1.4. Yağmur/Baran 87
2.1.9.1.5. Kar 87
2.1.9.2. Ateş 87
2.1.9.3. Toprak 88
2.1.9.4. Hava 88
2.1.9.4.1. Yel (Rüzgar) 88
2.1.10. Hayvanlar 88
2.1.10.1. Bülbül 88
2.1.10.2. Geyik 89
2.1.10.3. Şahin 89
2.1.10.4. Tilki 89
2.1.10.5. Eşek 90
2.1.10.6. Öküz 90
2.1.10.7. Huma Kuşu 90
2.1.11. Bağ, Çemen, Çiçek ile İlgili Unsurlar 90
2.1.11.1. Ağaçlar 90
2.1.11.2. Çiçekler 91
2.1.11.4. Meyveler 91
2.1.12. Yazı ile İlgili Hususlar 92
2.1.12.1. Kuran Yazısı ve Harfler 92
2.1.12.2. Kitap ve Mektup 92
2.2. MENSUR BÖLÜMLER 92
2.2.1. Ezan Duası 93
2.2.2. Cenaza Duası 94
2.2.3. İstiğfar Duası 95
2.2.4. Hatim Duası 96

2.2.5. Gusül Abdesti 97
2.2.6. Doğum ve Günlük İşler 98
2.2.7. İşi Kolaylaştırıcı Dua 99
2.2.8. Salavat 99
2.2.9. Dua ve Ticari Kayıtlar 100
2.2.10. Hutbe-i Mutlak 100

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
CÖNKÜN ÇEVİRİ YAZI METNİ 104
SONUÇ 173
KAYNAKÇA 176
EKLER/ TIPKIBASIM 186

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Cönkte Yer Alan Şiirlerin Biçim ve Türlerine Göre Tasnifi 12
Tablo 2: Cönkte Yer Alan Şiirlerin Ölçülerine Göre Tasnifi 14
Tablo 3: Cönkte Yer Alan Şiirlerin Konularına Göre Tasnifi 19
Tablo 4: Cönkte Yer Alan Şiirlerin Şairlerine Göre Tasnifi 20
Tablo 5: Osmanlı Türkçesi Transkripsiyon Alfabesi 172

KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklamalar
Hz.	Hazreti
YÖK	Yükseköğretim Kurulu
İSAM	İslam Araştırmaları Merkezi
TDK	Türk Dil Kurumu
ö.	ölüm
yy.	yüzyıl
a.g.e.	Adı geçen eser
vd.	ve diğerleri
ed.	editör
Bk.	bakınız

GİRİŞ

Cönkler, Türk halk edebiyatının yazılı kaynaklar arasında en nadide örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu el yazması eserler, sadece anonim şiirlerin değil; dua, ilahi, hikâye, nuskalar, tabiplik bilgileri, fal, büyü, yaş devirleri ve çeşitli folklorik unsurların da bir araya getirildiği metinlerdir. Halk arasında "ağızdan ağıza geçen sözün kitabı" sayılabilecek bu metinlerin bulunması, okunması ve gün yüzüne çıkarılması, hem edebiyat hem de kültür tarihimiz açısından büyük bir kıymet arz etmektedir. Bu bilinçle hareket eden araştırmacılar, Türkiye'nin çeşitli yazma eser koleksiyonlarında bulunan cönkleri sistemli biçimde incelemiş, bu eserleri edebiyat dünyasına kazandırmak amacıyla çeşitli bilimsel çalışmalar gerçekleştirmişlerdir.

Cönkler üzerine yapılan bu akademik faaliyetler sayesinde hem birçok karanlık nokta aydınlatılmış hem de mevcut bilgiler doğrulanmıştır (Açа, 2015: 118). Cönklerin içerikleri incelendiğinde; halk şiirinden tekke-tasavvuf edebiyatına, fal ilimlerinden tarih kayıtlarına kadar pek çok alanı kapsayan malzemelerle karşılaşmak mümkündür. Özellikle okuma yazma bilmeyen halk zümreleri için oluşturulmuş bu eserlerde; şiir, dua, kıssa, hikâye, vecize, remil, cifir, hesap kayıtları gibi çok yönlü bilgiler yer alır. Hatta bazı cönklerde divan edebiyatına ait şiirlere ve müstensihin kişisel kayıtlarına da rastlanabilmektedir (Açа, a.g.e., 118).

Cönkler üzerinden yapılacak çözümlemeler, metin merkezli halkbilim kuramlarıyla birlikte ele alındığında, Türk halk kültürünün ve edebi mirasının çok daha kapsamlı anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Latin harflerine yapılan aktarımlar, bu metinlerin gelecek nesillerle buluşması açısından hayati önem taşımaktadır. Bu tür çalışmaların, edebiyatın yanında tarih, sosyoloji ve filoloji gibi disiplinlerle de iç içe değerlendirilmesi gerektiği ortadadır.

I. AMAÇ, KAPSAM, MATERYAL VE YÖNTEM

Sözlü kültür, insanlığın hem bireysel hem de toplumsal gereksinimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış; kendine has aktarım yöntemleri bulunan, hem maddi hem manevi değerleri kapsayan ortak bir kültür hazinesidir. Yazının icadı, sözlü kültür ürünlerinin

aktarımına yeni bir boyut kazandırmış, bu süreç yazılı kültürün oluşmasına zemin hazırlamıştır. Cönkler ise, sözlü kültürün yazıya geçirilmesinde kendine özgü içerik, biçim ve yapı özellikleriyle dikkat çeken önemli yazılı kaynaklardan biridir.

Türk edebiyatında ayrıcalıklı bir yere sahip olan cönkler üzerine bugüne dek çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu çalışmaların büyük kısmı, cönklerin Latin alfabesine çevrilip içerik ve dil açısından değerlendirilmiştir. Günümüzde hâlâ incelenmeyi bekleyen çok sayıda cönk bulunmaktadır. Bu nedenle, henüz gün yüzüne çıkarılmamış cönklerin bir an evvel sistemli biçimde incelenmesi ve edebiyat dünyamıza kazandırılması zaruri hâle gelmiştir. Bu bağlamda çalışmamızın temel amacı, sözlü kültürün aktarım araçlarından biri olan cönklerin, yazılı kültürün etkisiyle oluştuğu bilinmekte ve bu doğrultuda, 741 numaralı cönk Latin harflerine aktarılarak muhteva bakımından ayrıntılı bir şekilde incelenmesidir.

Araştırma konusu olarak cönkler üzerine çalışmayı istediğim için ilk önce Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, Yazma Eserler Veri Tabanı'nda bulunan kataloglar taranmış, Millî Kütüphane Yazmalar katologu incelenmiş ve Erzurum Yazma Eser Kütüphanesindeki Bağışlar bölümünde cönkler taranırken okunabilirlik ve içerik açısından taranmış, zengin içeriği sebebiyle 741 numaralı cönk seçilmiştir.

Çalışma, 741 nımaralı cöngün Latin alfabesine aktarılması ve içerik özelliklerinin değerlendirilmesiyle sınırlıdır. Metin, Latin harflerine aktarılırken tarafımızdan eklenen ifadeler köşeli parantez [ ] içinde verilmiştir. Mürekkep dağılması nedeniyle okunamayacak durumda olan kısımlar (…) ile şiirlerde eksik olan mısralar ise (__) ile gösterilmiştir. Metinde hemzede (’), ayında (‘), kaf u nun da ise (ñ) kullanılmıştır. Okunuşunda şüphe edilen kelimelerin yanına (?) işareti konulmuştur. Araştırmada nitel yöntemlerden doküman analizi tekniği kullanılmış, elde edilen veriler betimsel olarak ele alınarak içerik bakımından sınıflandırılmıştır.

Bu alanda öne çıkan isimler arasında Orhan Şaik Gökyay, Sabri Koz, Dursun Kaya, Mehmet Fatih Köksal, Müjgan Cunbur ve Şükrü Elçin, Duygu Kayalık Şahin, Dilaver Düzgün, Muhammet Emin Altınışık gibi araştırmacılardan yaralanılmıştır. Çalışmanın yöntem ve içerik analizleri de Cemal Kurnaz'ın *Hayalî Bey Dîvânı Tahlili* adlı çalışması örnek alınarak yapılmıştır.

İncelenen cönk 85 varaktan meydana gelmektedir. 741 numaralı cönk okuduktan sonra transkripsiyonu yapılmış, karışıklığı önlemek ve tahlil edilirken kolaylık sağlanması amacıyla sayfa ve satır numaralandırılması yapılmıştır. Sayfa numaralandırması varaklar üzerinden yapılmıştır. Her varağın sıra sayısı verilip ön ve arka yüzleri ‘‘A/B’’ olarak isimlendirilmiştir. Satır numaraları ise her sayfa yüzünde ilk satırdan başlanılarak yapılmıştır. Tahlillerde örnek gösterilen unsurların bulunduğu satırlar, varak numarası ve ön/arka yüz bilgisinden sonra verilmiştir. Örneğin: Şimdi gider Mevlāsınıñ ḳatına (10B/2) 10 varak, B arka yüz, 2 ise örneğin bulunduğu satır numarasını belirtmektedir. Tahlillerde incelenen bir terim birden fazla sayfada aynı anlamda kullanılmış ise tekrara düşmemek adına sadece bir örnek metin gösterilmiş olup diğer örneklerin sadece künye bilgileri yay ayraç içerisinde belirtilmiştir.

II. CÖNK TERİMİNİN KÖKENİ, TANIMI, CÖNKLERİN ÖNEMİ VE CÖNK OKUMALARINDA KARŞILAŞILAN PROBLEMLER

Türkçede XV. yüzyıldan bu yana kullanılan 'cönk' kelimesinin kökeni, çeşitli araştırmacıların dikkatini çekmiş ve bu konuda farklı açıklamalar sunulmuştur. Cönk kelimesi, köken itibariyle farklı dillerden Türkçeye geçmiş çok katmanlı bir terimdir. En yaygın görüşe göre, bu kelime Çin gemicilik terminolojisinden Türkçeye intikal etmiş olup dikdörtgen biçimli, altı düz, yelkenli büyük kıyı gemilerini ifade eden “junk” kelimesinden türemiştir Bu gemiler, zamanla kıyı ülkelerinde farklı telaffuzlarla anılmış ve terim Türkçeye “cönk” biçiminde yerleşmiştir.(Yıldırım, 2013:16).

Cönk terimi başlangıçta denizcilik terminolojisinde yer alsa da zamanla edebiyat dünyasında, özellikle halk edebiyatı metinlerini içeren el yazması defterlerin adı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yıldırım bu dönüşüm sürecine dikkat çekerek kelimenin nasıl olup da bir gemi terimiyken mecmua ve sefine gibi edebî kavramlara dönüştüğünü sorgulamaktadır (Yıldırım, a.g.e., 21).

Yıldırım ayrıca, Kaşgarlı Mahmud’un *Divânü Lûgat-it-Türk* adlı eserinde geçen 'çönğek' sözcüğünün 'çömçe' ve 'kutu' anlamlarını taşıdığına dikkat çeker. Bu kelimenin 'çönk', 'çöng' veya 'çong' gibi farklı şekillerde telaffuz edilebileceğini ve hem Çin yelkenli

gemilerinin hem de ilk Türk defterlerinin bu anlamdan etkilenmiş olabileceğini belirtir (Yıldırım, a.g.e., 21).

Bu terimin farklı bir yorumu ise Çin denizlerinde seyreden, dibi düz ve dört köşe yapıya sahip yelkenli tekneler için kullanılan 'djong' kelimesinden türediği düşünülmektedir. Batı dillerine bu kelime Fransızca'da 'jonque', İngilizce'de 'junk', İtalyanca'da 'giunco', İspanyolca ve Portekizce'de ise 'junco' biçiminde geçmiştir (Gökyay, 1993: 73).

Karataş, cöngü halk edebiyatının çeşitli anonim ürünlerini içeren, meşin kaplı el yazmaları olarak tarif eder (Karataş, 2001: 82). Gökyay da cönklerin genellikle halk edebiyatı ve folklor ürünlerini içeren derleme defterleri olduğunu ifade eder (Gökyay, 1993: 73). Sabri Koz ise bu tür yazmaları dar ve uzun formları nedeniyle halk arasında 'sığır dili' ya da 'dana dili' olarak adlandırıldığını aktarır (Koz, 1977: 83). Ülkütaşır, cönklerin içerdiği metin türlerine dikkat çekerek bu eserlerin türkü, koşma, mani, ilahi, dua gibi hem milli hem de tasavvufi metinleri ihtiva ettiğini belirtir (Ülkütaşır, 1967: 905). Elçin ise bu eserlerin çoğunlukla anonim olduğunu, bazıları aşağıdan yukarıya açılırken bazılarının klasik kitap düzenine sahip olduğunu ve 'cönk' ile 'mecmua' ayrımının buradan geldiğini vurgular (Elçin, 2004: 5). Doğan Kaya, cönklerin halk şairlerinin şiirleri ile birlikte çeşitli folklor bilgilerini içeren, deri kaplı, ensiz ve uzun defterler olduğunu ifade etmektedir. Bu tür defterlerin halk arasında sığır dili gibi adlarla anıldığını, bazı kaynaklarda beyaz-ı büzürg ismiyle geçtiğini ve aydınlar arasında sefine-kâri olarak nitelendirildiğini belirtir (Kaya, 2011: 81). Altınışık, cönklerin belli bir içerik kısıtlaması olmadan, mürettibin zevkine göre şekillendiğini; manzum ya da mensur eserlerin yer aldığı, uzunlamasına açılan, yazma ya da taş baskı biçiminde olabileceğini belirtmektedir (Altınışık, 2019: 29).

*Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü'*nde bu defterler, en seçkin halk şiiri örneklerinin kaydedildiği yazmalar olarak tanımlanmıştır (1983: 151). *Edebiyat Sözlüğü'nde* ise bu kavram, saz şairlerinin hem kendi hem de başka şairlerin şiirlerini uzunlamasına açılan defterlerde bir araya getirmesiyle ilişkilendirilmiştir (1996: 34). *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler Kitabı'nda* cönk, halk edebiyatı ürünlerinin yazıldığı özel defterler olarak geçerken (2010: 237), *Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü'nde* bu defterlerin başta

halk şairlerinin şiirleri olmak üzere çeşitli folklor içeriklerinin kaydedildiği dar sırtlı ve uzun yapılı yazmalar olduğu belirtilmiştir (2007: 188).

"Cönk" kelimesinin etimolojik kökeni hakkında çeşitli görüşler öne sürülmekle birlikte, yaygın kanaat bu terimin Farsça kökenli olduğu yönündedir. Farsça "cüng" kelimesi; defter, kitap ya da yazma eser anlamlarında kullanılmakta ve Osmanlı sahasında halk arasında "cönk" şekline dönüşerek günlük dilde yer edinmiştir. Ancak burada önemli olan yalnızca kelimenin sözlük anlamı değil, halk belleğindeki anlam genişlemesidir. Anadolu'da cönk dendiğinde yalnızca bir defter veya kitap değil, geçmişten günümüze aktarılmış, halkın kutsal, bireysel ve kültürel birikimini yansıtan bir hafıza defteri anlaşılır. Bu bağlamda cönkler, "hafıza mekânı" (lieux de mémoire) niteliği taşıyan kültürel nesnelerdir. Yıldırım'ın ifadeleriyle: "Cönk sadece bir yazı türü değil, halkın zihnindeki kültürün elle tutulur hâlidir" (2013: 17). Dolayısıyla cönkler hem edebî hem de kültürel antropolojik bağlamda değerlendirilmelidir. Sözlü kültürün yazılı izleri olarak tanımlanabilecek bu eserler, bireylerin belleğinde değer bulan ve kuşaktan kuşağa aktarılan metinleri bir araya getirerek halkın kendi kendine oluşturduğu bir yazı kültürünü yansıtır. Bu yönüyle cönkler, modern literatürde bireysel arşivleme kültürünün halk edebiyatındaki karşılığı olarak da değerlendirilebilir. Ayrıca, bu defterlerin taşıdığı çoklu işlevsellik, onları yalnızca metin barındıran nesneler olmaktan çıkarıp, aynı zamanda halkın dini, mistik, eğitsel ve eğlencelik ihtiyaçlarını karşılayan bir bütünlük haline getirir.

Cönkler, genellikle derleyicisinin ilgi alanları ve edebî beğenisine bağlı olarak Türkçe, Arapça ve Farsça dillerinde bir araya getirilen; içeriğinde halk ve divan şairlerine ait şiirlerin yanı sıra mani, türkü, destan, hikâye, fıkra, tekerleme, atasözü, ilahi, dua, hutbe ve halk hekimliğine dair reçeteler gibi halk kültürüne özgü çeşitli manzum ve mensur metinlerin yer aldığı; el yazısıyla yazılmış, çoğunlukla deri kaplı ve sayfaları aşağıdan yukarı doğru açılan uzunlamasına defterler şeklinde tanımlanabilir.

Dış yapıları genellikle siyah ya da kahverengi tonlarında ve nadiren kırmızı deriyle kaplıdır. Cilt kalitesi çoğu zaman düşüktür; ancak içerdikleri metinlerin zenginliği

nedeniyle büyük değer taşırlar: “Cönklerin dış yapıları çoğunlukla siyah, kahverengi ve nadiren kırmızı deriyle kaplıdır. (Cunbur vd., 2002:1)

Cönkler içerik ve biçim bakımından çok yönlü belgeler olup halk edebiyatı türlerinin geniş bir yelpazede bir araya getirildiği yazma defterlerdir. İçerdikleri metinlerin türleri arasında ilahiler, nefesler, destanlar, maniler, dua ve beddualar, halk hikâyeleri, efsaneler, tarihi menkıbeler ve dinî-didaktik metinler yer almaktadır. Bununla birlikte cönklerin bazıları, bireyin hayatında önemli gördüğü bilgilerle, aile büyüklerinden aktarılan özel reçetelerle ya da halk hekimliğine ait bilgilerle de zenginleştirilebilmektedir. (Gökyay, 1995:74) Cönklerin birçoğu herhangi bir sayfa düzeni gözetilmeden yazılmış, başlıklandırılmamış ve içerik bütünlüğü olmaksızın oluşturulmuştur. Bu da onların “gündelik yazma kültürü”nün bir uzantısı olduğunu göstermektedir (Cunbur vd., 3). Sayfa numarası olmayan, bazen baştan sona değil ortasından başlayarak yazılan bu eserlerde, yazan kişinin o anki ilgi alanı, hafızasında taşıdığı metinler ya da çevresinden işittiği sözler önem arz etmektedir. Ayrıca bazı cönklerde içeriklerin arasında boşluklar, çizimler veya semboller yer almakta, bu da cönk sahibinin onları nasıl anlamlandırdığını ve kişiselleştirdiğini göstermektedir. Bununla birlikte bazı cönklerde, özellikle tarikat çevresinde oluşturulanlarda metinler arasında sistematik bir sıralama görülebilir. Bu tür cönkler daha çok meşayıh tarafından oluşturulmuş ve tasnif edilmiş olup bir tür öğretim defteri olarak işlev görmektedir. Bu çeşitlilik, cönklerin yeknesak değil, oldukça esnek ve bireysel bir yazım pratiğinin ürünü olduklarını açıkça ortaya koyar.

Cönklerin yaprak sayısı 30 ila 300 arasında değişir. 16. ve 17. yüzyıllara ait cönklerde kullanılan kâğıtlar daha temiz ve iyi terbiye edilmişken 18. ve 19. yüzyıl örneklerinde daha kirli, kalın ve kaba sayfalar dikkati çeker. Bu farklılıklar, cönklerin kullanım ömrünü ve üretim koşullarını da yansıtır: “Cönkler genellikle tek yapraksızdır. Ancak bazı cönklerde halk arasında kullanılan suret çizgileri görülmektedir” (a.g.e.,1).

Cönkler çoğunlukla saz ve tasavvuf halk şiirlerinden oluşmakla birlikte, halk hekimliği, rüya tabirleri, dua metinleri, kehanet, büyü ve muska formülleri, doğum-ölüm tarihleri gibi konulara da yer verir. Bu yönüyle cönkler sadece edebi değil, kültürel, sosyal ve dini pratikleri içeren çok yönlü belge niteliği taşırlar (a.g.e., 2).

Cönklerin okunmasında karşılaşılan başlıca sorunlar; yazı tipi, yazım biçimi, zamanla yıpranma, eksik yapraklar ve bireysel yazım stilleridir. Bazı cönklerde yazılar birden fazla kişinin elinden çıkmış olup satır aralarında ciddi farklar görülebilmektedir: "Cönkler bazen bir, bazen de birçok şahsın kaleminden çıkmışlardır. Yazı türleri genellikle kaba bir nesih ve bozuk talik hatlardır" (a.g.e., 2).

Cönklerin günümüz araştırmacıları açısından en büyük zorluklarından biri, okunabilirlik düzeylerinin oldukça düşük olmasıdır. El yazması olması, genellikle eğitim görmemiş kişiler tarafından yazılmış olmaları, yazı dilinde ağız özelliklerinin yoğun biçimde yer alması, noktalama işaretlerinin neredeyse hiç kullanılmaması ve satır bütünlüğünün bozulmuş olması bu süreci zorlaştırmaktadır. Yazımda harfler çoğu zaman bitişik, eğik ya da üst üste yazıldığından bazı sözcükleri çözümlemek neredeyse imkânsız hale gelir. Ayrıca yazım yanlışları, anlamı bozan harf eksiklikleri ya da yazarken unutulmuş mısralar cönkleri yorumlamayı daha da karmaşıklaştırır. Bazı kelimeler halk dilinde özel anlamlar taşımasına rağmen sözlüklerde karşılığı bulunmaz; dolayısıyla çeviri veya çözümleme aşamasında alan bilgisi dışında mahallî kültüre ilişkin sezgi de gereklidir. Bu konuda şu uyarıyı yapar: "Birçok kelime sözlüklerde yoktur çünkü halk kendi ifadesini, şiirdeki ritme göre biçimlendirmiştir. Bu yüzden cönk okumak, hem sözlük bilgisi hem de şiir kulaklığı ister" (Yıldırım, 2013: 23).

Ayrıca yazmalarda çok sık rastlanan "satır içi tashih" ya da "üstten yazılan düzeltmeler", metnin hangi şeklinin doğru olduğuna dair yorumlamayı zorlaştırır. Buna ek olarak, bazı cönklerde büyü, muska, remil, fal gibi alanlara ilişkin metinler de yer almakta bu da hem içerik hem yazı tipi bakımından bambaşka bir disiplini gerektirmektedir. Arap harfli yazılarda, mistik amaçla kullanılan bazı sembolik işaretler, klasik paleografik okumalara uygun düşmemekte bu da cönkleri yalnızca edebi ya da folklorik değil aynı zamanda ezoterik metinler olarak da değerlendirme zorunluluğunu beraberinde getirmektedir.
Metinlerin çoğunda imla hataları bulunmaktadır ve bu da anlamlandırmayı zorlaştırmaktadır. Bilmece gibi çözülen bu yazıların, sadece alana hâkim kişiler tarafından okunabilir olması, cönklerin araştırma sürecini güçleştirmektedir: "Bilmece

gibi güç çözülen, ancak bir alışkanlık sonucu okunabilir cönklerle sıkça rastlanır" (Cunbur vd., 2012: 2).

Ayrıca Cönklerde sıkça rastlanılan fiziksel yıpranmalar, bağ kopmaları, kaybolmuş ya da eksik sayfalar gibi materyal kaynaklı problemlerinde olduğu görüşü yaygındır (a.g.e.,1).

BİRİNCİ BÖLÜM

1. 741 NUMARALI CÖNKÜN ÖZELLİKLERİ

1.1. Cönkün Şekil Özellikleri

Çalışmanın konusunu oluşturan cönk, Erzurum Yazma Eserler Katoloğunda bulunmaktadır. Cönk 85 varaktan oluşmaktadır. Cöngün kime ait olduğu ve kim tarafından yazıldığına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Cönk içerisinde yer alan bazı metinlerin altında bulunan tarih kayıtları eserin hangi tarihler arasında yazılmış olabileceği konusunda bilgi vermektedir. Cöngün yazılış tarihi ile ilgili bilgi veren kayıtlardan bazıları şu şekildedir:

"1257 senesinde Şevval-i Şerif gurresinde" (16A) miladi takvime göre 1841- 1842 yılına "Sene 1278" (15B) ise 1861-1862 arasında değişen bu tarih kayıtları cöngün 19. yüzyıl sonlarına doğru yazıldığını düşündürmektedir.
Kahverengi deri ciltli olan cönkte kullanılan kağıtların rengi de kahverengidir. Siyah mürekkep ile yazılmıştır. Kimi sayfalarda kırmızı mürekkep lekesi vardır fakat kırmızı mürekkep ile yazılmış sayfalar yoktur. Sadece 19A sayfasında kırmızı mürekkeple yazılmış şiirin nakarat kısmını görmekteyiz.

Nesih ve birkaç sayfa rika hat ile yazılmış olan cönkteki metinlerin çoğunluğu okunaklıdır. Fakat okunaklı olmayan metinler de bulunmaktadır. Cöngün sayfalarında yer alan metinlerin satır sayıları farklılık göstermektedir. Cönkteki metinlerin satır sayıları 6 ile 18 arasında değişmektedir. Cönkte yer alan şiirler alt alta sıralanan satırlardan oluşmaktadır. Fakat sınırlı sayıda da olsa çift sütun şeklinde yazılmış olan şiirler bulunmaktadır. Bazı sayfalarda ise şiirlerin sadece sayfa ortasında değil derkenarlarda da yazıların yer aldığı görülmektedir. Özellikle bazı sayfalarda sayfanın yan kenarlarına dikey ya da yatay doğrultuda eklenen şiir parçaları dikkat çekmektedir. Cönkte 19B sayfası boş olup 18B sayfasında ise sadece Arap alfabesi yer aldığı için o sayfayı da boş olarak değerlendirmek mümkündür.

Cönk, kendi içerisinde belirli bir düzene sahiptir. Ön sayfalarda dinî nitelikli şiirler yer alırken arka sayfalarsa aşk konulu şiirler yer almaktadır. Cönkte yer alan yazı karakterlerinin büyük ölçüde benzer olmasına karşın, bazı bölümlerde farklılıklar gözlenmektedir. Bu durum, söz konusu cöngün muhtemelen birden fazla kişi tarafından yazıya geçirilmiş olabileceği ihtimalini düşündürmektedir. Cöngün sayfa numaraları yoktur, kayıt altına alınırken sayfa numarası verilmektedir. Cöngün ilk sayfası 1A, ikinci sayfası 1B şeklinde devam etmektedir.

Cönk içerisindeki metinlerin büyük çoğunluğunu manzum eserler oluşturmakla birlikte, bu manzumeler arasında yer yer mensur nitelikli metinlere de rastlanmaktadır. Bu mensur parçalar, manzumelerle birlikte serpiştirilmiş şekilde yer almakta olup biçimsel olarak ayrılmamışlardır. Mensur metinlerin içeriği incelendiğinde, bunların çoğunlukla dua niteliğinde olduğu görülmektedir. Nikâh duası, hutbe duası, gusül duası, ezan duası gibi örneklerle karşılaşılan bu metinlerin önemli bir kısmı Arapça olarak kaleme alınmıştır. Anılan dualar, sadece dinî pratiklerde değil; aynı zamanda halk arasında sözlü kültür yoluyla aktarılan geleneksel uygulamaların da yazılı ifadesi olarak değerlendirilebilir. Bu tür mensur duaların, manzum metinlerin arasına yerleştirilmiş olması, cöngün hem içerik hem de tür bakımından zengin ve katmanlı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu yerleşim biçimi, eserin kullanım amacına göre şekillendiğini ve pratik bir kaynak olarak hizmet ettiğini düşündürmektedir.

1.1.1. Cönkteki Manzum Metinlerin Şekil ve Tür Özellikleri

İncelemeye konu olan cönk içinde toplamda 76 adet manzum metin yer almaktadır. Bu şiirlerin büyük bir kısmı, biçimsel ve tematik özellikleri bakımından halk şiiri geleneğine mensup ürünlerdir. Bununla birlikte, bazı şiirlerde klasik Türk edebiyatına özgü nazım biçimlerinin ve sanat anlayışının da izlerine rastlanmaktadır. Özellikle Karacaoğlan gibi halk edebiyatının önde gelen şairlerinden alınmış bentlerin metin içerisinde münferit olarak yer alması, cöngün derleyici niteliğini ve dönemler arası edebî geçişkenliği ortaya koymaktadır.

Nazım biçimleri, belli bir vezin ve kafiye düzeniyle oluşturulan dize kümelerinin, belirli şekilsel kalıplar çerçevesinde bir araya gelmesiyle teşekkül eder. Bu yapılanma, sadece

biçimsel değil; aynı zamanda estetik bir düzeni de ifade etmektedir. Her bir nazım biçiminin yapısal temelini oluşturan en küçük ölçü birimi ise nazım birimi olarak adlandırılmaktadır (Dilçin, 2016: 95). Nazım birimi, şiirin ritmini ve armonisini belirleyen temel ögedir.

Cönkte yer alan toplam 76 şiir, biçim ve tür açısından değerlendirildiğinde şu sonuçlar elde edilmiştir: Biçim bakımından eser; 17 koşma, 8 gazel, 3 kıt‘a, 24 türkü, 1 murabba ve 1 muamma içermektedir. Tür açısından ise 2 güzelleme, 12 ilahi, 4 sufiyane gazel, 1 hikemî gazel, 3 koçaklama, 2 âşıkane gazel, 1 taşlama ve yapısal özellikleri kesin olarak belirlenemeyen 5 şiir bulunmaktadır. Bu dağılım, cöngün hem halk edebiyatı hem de divan edebiyatı nazım biçimlerini bir arada barındırdığını; dolayısıyla sözlü ve yazılı kültürün kesişim noktasında önemli bir örnek teşkil ettiğini göstermektedir.

Bu çerçevede cönk, hem halkın hafızasını hem de yüksek edebî geleneğin izlerini bünyesinde barındıran zengin bir şiir antolojisi niteliğindedir. İçerdiği nazım şekilleri ve türleri itibarıyla, hem dinî-tasavvufi duyarlılığı hem de bireysel duygulanımı yansıtan temaları bir arada sunmakta böylece Osmanlı sonrası dönemde halk arasında dolaşan şiirsel kültürün izini sürmemize olanak tanımaktadır.

Tablo 1: Cönkte Yer Alan Şiirlerin Biçim ve Türlerine Göre Tasnifi

BİÇİM / TÜR	ŞİİRLER
BİÇİM	**1A:** Koşma (Yunus Emre), **1B:** Koşma (Hakkı Efendi), **4A:** Gazel (Nesîmî),), **4B:** Koşma (Anonim), **6B:** Koşma (Anonim), **7A:** Koşma (Anonim), **7B:** Gazel (Anonim), **8A:** Koşma (Anonim), **10/A:** Gazel (Kâmi), **10B:** Gazel (Yunus Emre), **11B:** Koşma (Yunus Emre), **12A:** Koşma (Anonim), **14B/15A:** Koşma (Anonim), **17B:** Koşma (Anonim), **24B:** Kıt'a (Anonim), **25A:** Kıt'a (Anonim), **25B:** Kıt'a (Anonim), **26B:** Koşma (Derûni), **27B:** Koşma (Anonim), **29A:** Gazel (Nesîmî), **29B:** Gazel (Hakkı Efendi), **31A:** Türkü (Anonim), **31B:** Türkü (Anonim), **32A:** Türkü (Anonim), **32B:** Türkü (Anonim), **33A:** Gazel (Revâni), **33A:** Türkü (Anonim), **33B:** Koşma (Âşık Nuri), **34B:** Türkü (Âşık Ömer), **30A:** Gazel (Fuzûlî), **34A:** Murabba (Anonim) **34B:** Muamma (Anonim), **35A:** Türkü (Anonim), **35B:** Koşma (Gevherî), **36A:** Türkü (Anonim), **36B**: Türkü (Âşık Ömer), **37B:** Türkü (Anonim), **38A:**Türkü (Âşık Ömer), **38B/39A:** Türkü (Âşık Ömer), **39B:** Türkü (Âşık Ömer), **39B/40A:** Türkü (Anonim), **40A/40B:** Türkü (Âşık Ömer), **40B/41A:** Türkü (Anonim), 41A: Türkü (Anonim), **41B**: Koşma (Anonim), **41B:** Türkü (Anonim), **42A**: Koşma (Anonim), **42A:** Türkü (Âşık Ömer), **42B**: Koşma (Osman). **42B:** Türkü (Karacaoğlan), **43A:** Türkü (Anonim), **43B:** Türkü (Anonim), **44A:** Türkü (Anonim).
TÜR	**1A:** İlahi (Yunus Emre), **1B:** İlahi (Hakkı Efendi), **4A:** Sufiyane gazel (Nesîmî), **4B:** İlahi (Anonim), **6B:** İlahi (Anonim), **7A:**İlahi (Anonim), **7B:** Sufiyane gazel (Anonim), **8A:** İlahi (Anonim), **10/A:** Hikemi Gazel (Kâmi), **10B:** İlahi (Yunus Emre), **11B:** İlahi (Yunus Emre), **12A:** İlahi (Anonim), **14B/15A:** Koçaklama (Anonim), **17B:** Koçaklama (Anonim), **26B:** İlahi (Derûni), **27B:** İlahi (Anonim), **29A:** Âşıkane Gazel (Nesîmî), **29B:** Sufiyane Gazel (Hakkı Efendi) **30A:** Sufiyane Gazel (Fuzûlî), **33A:** Āşıkane Gazel (Revâni), **33B:** Taşlama (Nuri Âşık), **35B:** Güzelleme (Gevherî), **41B**: İlahi (Anonim), **42A**: Güzelleme (Anonim), **42B**: Koçaklama (Osman).
KARARSIZ YAPIDA OLANLAR (BİÇİM)	**3B:** İlahi (Anonim) **13A/14A:** Ke[r]belanıñ yazıları yā imām bir gül Ḥüseyin şehid olmasa (Anonim), **15B:** La neselü minni leke lihubbi deli la (Anonim), **19A:** Muḥarrem ṣafer rebī'ül evvel rebī'ül ahir (Anonim), **30B:** Ey gözüm guş et peder sözüni (Anonim),

1.1.2. Cönkteki Manzum Metinlerde Kullanılan Vezinler

Türk şiirinin biçimsel yapısı incelenirken üzerinde önemle durulması gereken temel unsurlardan biri ölçüdür. Geleneksel divan ve halk şiiri ile çağdaş şiir anlayışlarında biçim ve ahenk öğesi olarak ölçü, daima şiirin ritmik yapısını belirleyen asli bir yapı taşı olmuştur. Nasıl ki müzikte nota sistemi melodiyi oluşturuyorsa şiirde de ölçü, kelimelere estetik bir düzen ve ritim kazandırarak ses ile anlam arasında uyum kurulmasını sağlar. Ölçü, şiirin nasıl okunacağına, hangi yerlerin vurgulanacağına, duraklamaların nerede yapılacağına dair okuyucuya yol gösteren bir ahenk planıdır.

Vezin, şiirin belirli kalıplar çerçevesinde oluşturulmuş ahenk sistemini ifade eder. Türk şiir geleneğinde bu sistem temelde iki başlık altında toplanır: hece ölçüsü ve aruz ölçüsü. Bunlara ek olarak, özellikle Cumhuriyet dönemi sonrası gelişen modern şiir anlayışlarında serbest ölçü terimi, ölçüsüzlüğü ya da geleneksel kalıplara bağlı olmayan ahenk yapılarını tanımlamak amacıyla kullanılmaktadır.

İncelenen cönk içerisinde yer alan manzum metinlerde, hem aruz hem de hece ölçüsüne yer verildiği tespit edilmiştir. Cönkte yer alan şiirlerden vezin tespiti yapılabilen şiirler incelendiğinde bunların 12'sinin aruz ölçüsüyle yazıldığı görülmektedir. Aruz vezniyle yazılmış şiirler arasında; mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün kalıbıyla 3 şiir, fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilâtün kalıbıyla 5 şiir, fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla 1 şiir, mefâîlün fâilâtün mefâîlün fâilâtün kalıbıyla 1 şiir ve mef'ûlü mef'ûlü mefâîlün mefâîlün kalıbıyla 1 şiir yer almaktadır. Hece ölçüsüyle yazılmış şiirler incelendiğinde ise 8'li, 11'li, 15'li ve 16'lı ölçüler kullanılarak toplam 40 şiir kaleme alındığı tespit edilmiştir. Ayrıca vezin bakımından net olarak sınıflandırılamayan 8 şiir, "kararsız yapı" kategorisinde değerlendirilmiştir. Bu dağılım, cönkte hem aruz hem hece ölçüsünün kullanıldığını ve ölçü tercihinde çeşitlilik bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, cönkteki şiirler hem içerik hem de biçim bakımından geleneksel Türk şiirinin zengin ölçü dağarcığını yansıtan bir yapı arz etmektedir. Aruzla yazılmış az sayıdaki şiir klasik edebiyat geleneğini işaret ederken, hece ölçüsüyle kaleme alınan şiirlerin ağırlığı halk edebiyatının güçlü etkisini açıkça ortaya koymaktadır.

Tablo 2: Cönkte Yer Alan Şiirlerin Ölçülerine Göre Tasnifi

VEZİNLER	**ŞİİRLER**
ARUZ ÖLÇÜSÜ İLE YAZILANLAR	**4A:** Gazel / mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün (Nesîmî), **7B:** Gazel-i Münacat / mefâilün feilâtün mefâilün feilün (faʿlün) (Anonim), **10/A:** Gazel/ fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilâtün (Kâmi), **10B:** Gazel (Yunus Emre), **24B:** Beyt/ fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilâtün (Anonim), **25A:** Kıt' a/ mefâilün feilâtün mefâilün feilātün (Anonim), **25B:** Kıt' a/ fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilâtün (Anonim), **29A:** Gazel/ mefāīlün mefāīlün mefāīlün feilün (Nesîmî), **30A:** Gazel/ mefūlü mefūlü mefāīlün mefāīlün (Fuzûlî), **33A:** Gazel / fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilâtün (Revâni), **34A:** Ey gönül böyle perişan olmadan vazgelelim/ fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilâtün (Anonim) **34B:** Muamma/ fâilâtün fâilâtün fâilün (Anonim),
HECE ÖLÇÜSÜ İLE YAZILANLAR	**1A:** İlahi /11'li hece ölçüsü. (Yunus Emre), **1B:** Yüzüm ḳara günāhım bī-nihāyet /11'li hece ölçüsü (Hakkı Efendi), **3B:** İlahi/8'li hece ölçüsü **4B:** Ḳaçan kim rūzi maḥşerde/ 8'li hece ölçüsü (Anonim), **6B:** Münacat/8'li hece ölçüsü (Anonim), **7A:** İlahi/ 8'li hece ölçüsü. (Anonim), **8A:** Gel ey bī- ʿakl-ı avāre/8'li hece öçüsü (Anonim), **10B:** Gazel / 11'li hece ölçüsü (Yunus Emre), **11B:**Canlar ḳurbān olsun seniñ yoluña/11'li hece ölçüsü (Yunus Emre), **12A:** İlahi Beyān/8'li hece ölçüsü (Anonim), **14B/15A:** Gel gönül lütuf eyle sil kir ü pastan bu yeisten / 11' li hece ölçüsü (Anonim), **17B:** Şāmlī der ey kāfir laf anlatıp/ 11'li hece ölçüsü (Anonim), **26B:** İlahi/ 8'li hece ölçüsü (Derûni), **27B:** İlahi/ 11'li hece ölçüsü (Anonim), **29B:** Gazel/ 8'li hece ölçüsü (Hakkı Efendi), **31A:** Ḥasta dilim belākeşim/ 8'li hece ölçüsü (Anonim), **31B:** Anan baban sevmez bendi sāzı yār / 11'li hece ölçüsü (Anonim), **32A:** Türkü/ 8'li hece ölçüsü (Anonim),), **32B:** Sen vefasız yarami varlı/11'li hece ölçüsü (Anonim), **33A:** Türkü/ 16'lı hece ölçüsü (Anonim), **33B:** Ṭūlda baglanır bir neşle ṭūrı / hece ölçüsü (Âşık Nuri), **34B:** Türkü/ 8'li hece ölçüsü (Âşık Ömer), **35A:** Türkü/11'li hece ölçüsü (Anonim), **35B:** Gevher Fesime/12'li hece

	ölçüsü), **38A:**Türkü/15'li hece ölçüsü (Âşık Ömer), **38B/39A:** Türkü/15'li hece ölçüsü Âşık (Ömer), **39B:** Türkü/11'li hece ölçüsü (Âşık Ömer), **39B/40A:** Türkü/11'li hece ölçüsü (Anonim), **40A/40B:** Türkü/11'li hece ölçüsü (Âşık Ömer), **40B/41A:** Türkü/11'li hece ölçüsü (Anonim), **41A:** Türkü/15'li hece ölçüsü (Anonim), **41B:** Müyesser olur mu zerrīn-i görmek/11'li hece ölçüsü (Anonim), **41B:** Türkü:11'li hece ölçüsü (Anonim), **42A:** Sen benim açılmış gonca gülümsün/ 11'li hece ölçüsü (Anonim), **42A:** Türkü/11'li hece ölçüsü (Âşık Ömer), **42B:** Der ki Osman sözüm kamil olana/ 11'li hece ölçüsü (Osman). **42B:** Türkü/11'li hece ölçüsü (Karacaoğlan), **43A:** Türkü/11'li hece ölçüsü (Anonim), **43B:** Şerīdir gelen sözü/ 7-8'li hece ölçüsü (Anonim), **44A:** Türkü/8'li hece ölçüsü (Anonim).
KARARSIZ YAPIDA OLANLAR	**13A/14A:** Ke[r]belanıñ yazıları yā imām bir gül Ḥüseyin şehid olmasa (Anonim), **15B:** La neselü minni leke lihubbi deli la (Anonim), **19A:** Muḥarrem ṣafer rebī'ül evvel rebī'ül ahir (Anonim), **30B:** Ey gözüm guş et peder sözüni (Anonim), **36A:** Türkü (Anonim), **36B**: Türkü (Âşık Ömer), **37B:** Türkü (Anonim), **42B:** Türkü Kemer (Anonim),

1.2. Cöngün Dil ve İmlâ Özellikleri

Çalışmaya konu olan ve 19. yüzyılda yazılmış cönk, kullanılan dil ve imla özellikleri bakımından incelenmiştir. 19. yüzyıl, klasik Osmanlı Türkçesinin son dönemlerini, Türkiye Türkçesine geçiş aşamasını göstermektedir. Bu yönüyle dilin büyük oranda anlaşılır olduğu görülmektedir. Bu dönemde yazılmış olan eserde, büyük oranda klasik Osmanlı Türkçesi imlasının kullanıldığı görülmektedir. Eserde hem Arapça hem de Farsça tamlamalara rastlanmaktadır. Özellikle Farsça tamlamaların imlasında mürettipten kaynaklanan tercihler göze çarpmaktadır. Tamlamalardaki bu tercih farklılıkları, cöngün birden fazla mürettip tarafından oluşturulduğu izlenimi vermektedir. Ayrıca cöngün genelindeki yazı karakterleri ve okunabilirlik de bu izlenimi oluşturmaktadır. Cönkte hızlı yazımdan kaynaklandığını düşündüğümüz metatez örneğine rastlanması da sözcük yazımları bakımından mühimdir.

Maşher sözcüğünün yazımında mürettiptenten kaynaklanan bir göçüşme tespit edilmiştir. Sözcük "mahşer" şeklinde okunmuştur. Yukarıda bahsedilen Arapça ve Farsça tamlamaların varlığı da halk şiirindeki divan şiiri etkisini göstermekte olup bu etkinin halk şairlerinin şiirlerine de yansıdığını göstermektedir. Araştırmaya konu olan 741 numaralı cönk tamlamalar bakımından ayrıca bir makale konusu olabilecek zenginliktedir. Cönkte geçen tamlama örnekleri aşağıda verilmiştir.

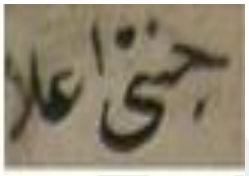
cennet-i aʿlāda

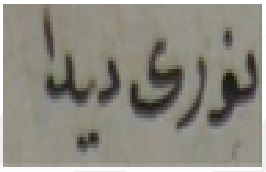
nūr-ı dīde

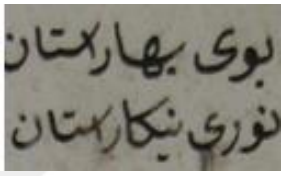
būy-ı bahāristān
nūr-ı nigāristān

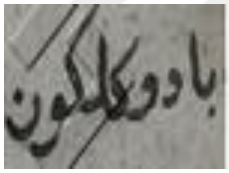
bād-ı gülgūn

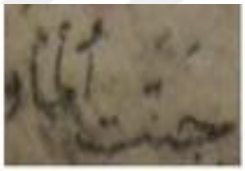
cennet'ül me'yā

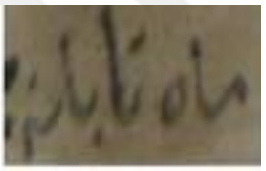
māh-ı tabānā

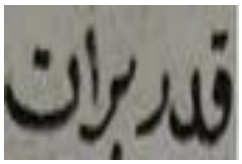
ḳadr-i berāt

Mürettibin aynı sözcüğün yazımında aynı şiirin farklı dörtlüğünde "i" ve "ü" tercihleri de göze çarpmaktadır.

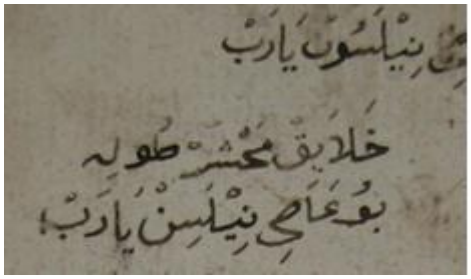

neylesün/ neylesin

1.3. Cöngün Muhteva Özellikleri

1.3.1. Cönkteki Manzum Metinlerin Muhteva Özellikleri

Araştırmaya konu olan cönkte yer alan toplam 76 adet manzum metin, nazım türleri ve tematik içerikleri bakımından dikkate değer bir çeşitlilik göstermektedir. Cönkte yer alan şiirler, konu bakımından dört ana başlık altında sınıflandırılmıştır. Buna göre 26 şiir aşk ve kadın temasını, 29 şiir dinî konuları, 3 şiir kahramanlık temasını işlemektedir. Geriye kalan 20 şiir ise içerik yönünden belirgin bir kategoriye girmediğinden "diğer" başlığı altında değerlendirilmiştir. Dinî-tasavvufi içerik taşıyan şiirler, özellikle ilahi türünde yoğunlaşmıştır. Bu metinlerde Allah ve peygamber sevgisi, tevazu, kulluk bilinci, ilahi aşk ve teslimiyet gibi temalar ön plandadır.

Dinî-tasavvufi şiirlerin dışında, cönkte aşk, sevgili ve ayrılık temalarına odaklanan manzum metinler de önemli bir yer tutmaktadır. Bu temalar özellikle türkü, koşma ve gazel nazım şekilleri aracılığıyla işlenmiş; bireysel duyguların, aşk acısının ve sevgiliye duyulan özlemin halk edebiyatı formunda dile getirildiği metinler oluşturulmuştur.

Cönkte bu iki temel içerik alanı dışında kalan az sayıda şiir ise kahramanlık ve tarihî olaylar gibi temalara yönelmektedir. Özellikle Kerbela vakasını ve Hz. Ali'yi konu edinen şiirler de göze çarpmaktadır. Bunlar hem maktel hem de tarihsel anlatı niteliği taşımaktadır. Bu şiirlerde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in şahsında Kerbela hadisesi anlatılmakta; trajik boyutuyla ele alınan olay, Alevi-Bektaşi şiir geleneğinin duygusal, matemli ve ağıt yönünü temsil etmektedir. Bu dağılım, cöngün konu çeşitliliğine sahip olmakla birlikte özellikle dinî ve tasavvufî muhtevanın belirgin bir ağırlığa sahip olduğunu göstermektedir. Böylelikle cönk, halk edebiyatı ürünlerinde sıkça rastlanan aşk

ve kahramanlık temalarının yanı sıra, manevi değerleri ve inanç dünyasını da güçlü biçimde yansıtmaktadır.

Araştırmaya konu olan cönkte yer alan 76 şiirin 24'ünün şairi bellidir, geri kalan 52 şiir ise anonimdir. Şairi belirlenebilen metinler üzerinde yapılan araştırmalar şu sonuçları ortaya koymuştur: 1A sayfasında bulunan ilahi, Yunus Emre mahlasını taşımakla birlikte *Yunus Emre Divanı*'nda yer almamaktadır. 1B numaralı Hakkı Efendi başlıklı şiir, mahlas kullanımındaki benzerlik ve şiirin kesin olarak hangi şaire ait olduğunun tespit edilememesi sebebiyle kaynaklarda bulunamamıştır. 4A sayfada yer alan Gazeli Nesîmî mahlaslı şiir *Nesimî Divanı'nda* tespit edilmiştir. 10A sayfasında Gazeli Kâmiya başlıklı şiirin, *Edirneli Kâmi Divanı*'nda yapılan taramalarda izine rastlanmamıştır. 10B sayfasında Gazeli Yunus mahlaslı şiir, *Yunus Emre Divanı*'nda yer almamakla birlikte 11B sayfasında bulunan Âşık Yunus başlıklı şiir, *Yunus Emre Külliyatı'*nda tespit edilmiştir. 26B sayfasında bulunan "İlahi Derûni" başlıklı şiirin müellifi Derûni değildir; yapılan incelemede, Mustafa İslamoğlu'nun *Seyrânî: Hayatı, Kişiliği, Sanatı ve Şiirleri* adlı eserinde Seyrânî'ye ait olduğu belirtilmiştir. 29B sayfasındaki Gazel Hakkı Efendi başlığını taşımakta, ancak benzer mahlas kullanımından dolayı kaynaklarda herhangi bir kaydı bulunmamaktadır. 30A numaradaki Gazeli Fuzûlî başlıklı gazelde ise şiir başlığında Fuzûlî adı yer almakla birlikte içerikte Sezâî mahlası geçmektedir; Ali Rıza Özuygur'un *Hasan Sezâî: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanı (Tenkitli Metin İncelemesi)* adlı doktora tezinde bu şiirin Hasan Sezâî'ye ait olduğu tespit edilmiştir. 33A numarada bulunan Revânî başlıklı şiir, *Revânî Divanı'*nda yer almamaktadır. Yine 33B numarada bulunan Nuri Âşık mahlaslı şiir, birçok şairin benzer mahlas kullanımı nedeniyle kaynaklarda tespit edilememiştir. 34B sayfasındaki şiir, Yıldıray Çavdar'ın *Âşık Ömer'in Divanında Olmayan Şiirler* adlı çalışmasında yer almaktadır. 35B sayfasında bulunan Gevherî başlıklı şiir, Şükrü Elçin tarafından hazırlanan *Gevherî* adlı eserde bulunamamıştır. 36B sayfasında bulunan Âşık Ömer başlıklı şiir, *Âşık Ömer Divanı*'nda yer almamaktadır. Bu şiirin olduğu sayfada yırtık bir sayfa bulunmaktadır, bu şiir beyitlerle yazılmışken diğer yırtık 37A sayfasında yazılı şiir dörtlük hâlinde ve Gevherî mahlasını taşımaktadır. Bu sebeple iki şaire de ait olabileceği düşüncesiyle hem *Âşık Ömer Divanı*'na hem de *Gevherî Divanı* ve Şükrü Elçin'in *Gevherî* kitabı taranmış fakat bu iki şiire de rastlanamamıştır. 38A sayfasında bulunan Âşık Ömer başlıklı türkü,

Âşık Ömer Divanı'nda bulunmamaktadır. Ancak nakarat kısmı, *Beddua etmem efendim Mevlâm saldım ben seni* biçiminde cönkte yer alırken, divanda *Bir dua bilmem güzel Mevlâ'ya saldım ben seni* şeklinde geçmektedir. 38B sayfasında bulunan Türkü Âşık Ömer başlıklı şiir de divanda bulunmamaktadır. Şiirin 39A sayfasında geçen *sene 1138 içtim camını ve vâdemiz bu yüzden etmiş yoktur çareler* ifadesi, Âşık Ömer'in ölüm tarihi hakkında ipucu niteliğindedir. Zira mevcut kaynaklarda şairin ölüm tarihi 1628 veya 1630 olarak verilmekteyken cönkteki bu kayıt 1648 yılını işaret etmektedir. Bu da önemli olabilecek bir kayıttır. 39B ve 40A sayfasında bulunan Âşık Ömer başlıklı türküler, 42B sayfasında bulunan Karacaoğlan mahlaslı şiir, ilgili divanlarda tespit edilememiştir. 42B'de yer alan *Osman sözüm kâmil olana* dizesiyle başlayan şiir ise mahlas ve isim fazlalığından ötürü kaynaklarda bulunamamıştır. Belirtilen tüm bu tespitler, şiirlerin altına dipnot şeklinde kaydedilmiştir.

Tablo 3: Cönkte Yer Alan Şiirlerin Konularına Göre Tasnifi

KONULAR	**ŞİİRLER**
AŞK / KADIN	**7A:** Naẓar ḳıl ḳudret-i perverdigare (Anonim), **15B:** La neselü minni leke lihubbi deli la (Anonim), **19A:** Muḥarrem ṣafer rebī'ül evvel rebī'ül ahir (Anonim), **31A:** Ḥasta dilim belākeşim (Anonim), **31B:** Anan baban sevmez bendi sāzı yār (Anonim), **32A/32B:** Türkü (Anonim), **30A:** Türkü (Anonim), **32B:** Sen vefasız yarami varlı (Anonim), **33A:** Gazel (Revâni), **34B:** Ben ḳurbān olayım zülflerine tenine (Anonim), **34B:** Türkü (Âşık Ömer), **35A:** Türkü (Anonim), **35B:** Koşma (Gevherî), **36A:** Türkü (Anonim), **34B:** Türkü (Âşık Ömer/Gevherî), **38B:** Türkü (Âşık Ömer), **39B:** Türkü (Âşık Ömer), **39B:** Türkü (Anonim), **39B/40A:** Türkü (Anonim**), 40A/40B:** Türkü (Âşık Ömer), **40B:** Türkü (Anonim), **42A:** Sen benim açılmış gonca gülümsün (Anonim), **42B:** Türkü Kemer (Anonim), **42B:** Türkü (Karacaoğlan), **43B:** Şerīdir gelen sözü (Anonim), **44A:** Türkü (Anonim)
DİN	**1A:**İlahi (Yunus Emre), **1B:** Yüzüm ḳara günāhım bī-nihāyet (Hakkı Efendi), **3B:**İlahi (Anonim), **3B:** Gazel (Nesîmî), **4B:** Ḳaçan kim rūzi maḥşerde (Anonim), **6B:** Münacat (Anonim), **7A:** İlahi (Anonim), **7A:** Münacat (Anonim), **7/B:** Gazel-i Münacat (Anonim), **8A:** Gel ey bī-ʿaḳl-ı avāre (Anonim), **10A:** Gazel (Kâmi), **10B/11A:** İlahi (Yunus Emre), **11B:** İlahi (Yunus Emre), **12A:**İlahi Beyan (Anonim), **13B/14A:** Ke[r]belanıñ yazıları yā imām bir gül Ḥüseyin şehid olmasa (Anonim), **18A:** emin neselükel eman min zevalil (Anonim), **22B:** Kıt' a (Anonim), **23A:** Kıt' a (Anonim), **23B:** Beyt(Anonim), **24B:** İlahi (Anonim), **26B:** İlahi (Derûni), **27B/28A:** İlahi (Anonim), 28B: Beythane/3 (Anonim) **29B:** Gazel (Hakkı Efendi), **30A:** Gazel (Fuzûlî), **34A:** Ey gönül böyle perişan olmadan vazgelelim (Anonim), **41B:** Müyesser olur mu zerrīn-i görmek (Anonim),

KAHRAMANLIK	**14B/15A:** Gel gönül lütuf eyle sil kir ü pastan bu yeisten (Anonim), **17B:** Şāmlī der ey kāfir laf anlatıp (Anonim), **42B:** Der ki Osman sözüm kamil olana (Osman).
DİĞER	**24B: Beyt** (Anonim), **24B:** Beyt (Anonim), **25A:** Beyt /2 (Anonim), **25B:** Beyt/5 (Anonim), **26A:** Beyt/3 (Anonim), **28B:** Beyt/2 (Anonim), **30B:** Ey gözüm guş et peder sözüni (Anonim), **33B:** Ṭūlda baglanır bir neşle ṭūrı (Âşık Nuri), **37B:** Türkü (Anonim), **43A:** Türkü (Anonim)

Tablo 4: Cönkte Yer Alan Şiirlerin Şairlerine Göre Tasnifi

ŞAİRLER	**ŞİİRLER**
ANONİM	**3B:** Ḥaḳdan emr geldi bize (Anonim) **4B:** Ḳaçan kim rūzi maḥşerde (Anonim**) 6B:** Münacat (Anonim), **7A:** İlahi (Anonim**), 7B:** Gazel-i Münacat (Anonim), **8A:** Gel ey bī ʿaḳl-ı avāre (Anonim**), 13B/14A:** Ke[r]belanın yazıları yā imām bir gül Ḥüseyin şehid olmasa (Anonim), **14B/15A:** Gel gönül lütuf eyle sil kir ü pastan bu yeisten (Anonim), **15B:** La neselü minni leke lihubbi deli la (Anonim), **17B:** Şāmli der ey ḳafir laf anlatıp (Anonim), **19A:** Muḥarrem safer rebī ʿül evvel rebī ʿül āḫir (Anonim), **24B:** Beyt/3 **(Anonim), 25A:** Beyt/3 (Anonim), **25B:** Beyt/5 (Anonim), **26A:** Beyt/3 (Anonim), **27B/28A:** İlahi (Anonim), **28B:** Beyt Hane/5 (Anonim), **30B:** Ey güzüm küş et peder sözlü imdi ey Oğul (Anonim), **31A:** Ḥasta dilim belākeşim (Anonim), **31B:** Anan baban sevmez bende sāzı yār (Anonim), **32A:** Türkü (Anonim), **32B:** Sen vefasız yarami varlı (Anonim), **33A:** Türkü (Anonim), **34A:** Ey gönül böyle perişan olmadan vazgelelim (Anonim), **34B**: Ben ḳurban olayım zülflerine tenine (Anonim), **34B:** Muamma (Anonim), **36A:** Türkü (Anonim), **37B:** Türkü (Anonim), **39B:** Türkü (Anonim), **40B:** Türkü (Anonim), **41A:** Türkü (Anonim), **41B:** Müyesser olur mu zerrīni görmek (Anonim), **41B:** Türkü (Anonim), **42A:** Sen benim açılmış gonca gülümsün (Anonim), **42B:** Türkü Kemer (Anonim), **43A:** Türkü (Anonim), **43B:** Şerīdir gelen sözü **44A:** Türkü (Anonim),
ŞAİRİ BELLİ OLAN ŞİİRLER	**1A:** İlahi (Yunus Emre**), 1B:** Yüzüm ḳara günāhım bī-nihāyet **(**Hakkı Efendi), **3B:** Gazel (Nesîmî), **10A:** Gazel Kâmi), **10B:** Gazel (Yunus Emre), **11B:** İlahi (Yunus Emre), **26B/27A:** İlahi (Derûni), **29A:** Gazel (Nesîmî), **29B:** Gazel (Hakkı Efendi), **30A:** Gazel (Fuzûlî), **33A:** Gazel (Revani), **33B:** Tūlda baglanır bir neşle tūrı (Âşık Nuri), **34B:** Türkü (Âşık Ömer), **33B:** Koşma (Gevherî), **35B:** Eski sevdigimdem vāz geldim idi (Gevherī), **35B:** Türkü (Âşık Ömer), **36B:** Türkü (Âşık Ömer/Gevherî), **38A:** Türkü (Âşık Ömer), **38B/39A:** Türkü (Âşık Ömer), **39B:** Türkü (Âşık Ömer), **40A:** Türkü (Âşık Ömer), **42A:** Türkü (Âşık Ömer), **42B:** Der ki Osman sözüm kāmil olana (Osman), **42B/43A:** Türkü (Karacaoğlan)

1.3.2. .Cönkteki Mensur Metinlerin Muhteva Özellikleri

İncelenen cönkte, hem manzum hem de mensur anlatım biçimlerine yer vermesi klasik edebiyat geleneğiyle örtüşmekte ancak bu iki anlatım biçimi arasında dilsel ve içeriksel düzlemde belirgin farklılıklar göze çarpmaktadır. Özellikle mensur bölümlerde, manzum kısımlara nazaran Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin daha yoğun bir biçimde kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu durum, düz yazının çoğunlukla dinî metinlere ve dualara ev sahipliği yapmasından kaynaklanmaktadır.

Mensur bölümlerde zaman zaman anlam bütünlüğünü zedeleyen kopukluklar ve geçiş sorunları göze çarpmaktadır. Bunun hem metnin derleme süreciyle hem de el yazmasının zaman içinde uğradığı fiziki tahribatla bağlantılı olduğu düşünülebilir. Özellikle bazı sayfaların eksik ya da tahrip olmuş olması, anlatımın kesintiye uğramasına neden olmuştur. Öte yandan bu mensur bölümler, manzum parçalarla karşılaştırıldığında içerik itibarıyla daha özgün ve işlevsel nitelikler taşımaktadır. Bu bölümler yalnızca bir estetik anlatım değil, aynı zamanda toplumsal yaşamın, bireysel ibadet pratiklerinin ve gündelik işleyişin kaydını da sunmaktadır.

Cöngün mensur kısmında yer alan metinlerin tematik dağılımı ise oldukça dikkat çekicidir. Bu bölümde sırasıyla şu başlıklara yer verilmiştir:

Ezan Duası: Giriş bölümünde yer alan bu dua, İslami çağrının önemini vurgulamakta ve dini duyarlılıkla cöngün yapısal bütünlüğüne yön vermektedir. Cöngün 2A sayfasında bulunmaktadır.

Cenaze Duası: Ölüm sonrası okunan bu metin, klasik İslam toplumlarında cenaze ritüellerinin yazılı bir örneğini sunmaktadır. Cöngün 5A sayfasında bulunmaktadır.

İstiğfar Duası: Günahlardan arınmayı talep eden bu dua, bireysel tövbe pratiğinin yazıya dökülmüş biçimidir. Cöngün 5B sayfasında bulunmaktadır.

Hatim Duası: Kuran-ı Kerim'in tamamlanması sonrasında okunan bu dua, Kuran merkezli ibadet pratiğini yansıtır. Cöngün 2B sayfasında bulunmaktadır.

Gusül Duası: Huzur ve iç dinginlik arayışıyla şekillenen bu dua, genellikle ruhsal sükûnetin ifadesidir. Cöngün 9B sayfasında bulunmaktadır.

Gündelik İşlerle İlgili Notlar: Ramazan ayının karşılanışına dair bilgilerden, doğum gibi özel olaylara kadar birçok gündelik konu bu notlarda yer bulmuştur. Bu yönüyle metin, bir halk takvimi işlevi de görmektedir. Cöngün 16A sayfasında bulunmaktadır.

İş Kolaylaştırıcı Dua (Rabbi yessir ve la tuassir duası): Zorluklar karşısında yardım dilemek amacıyla sıkça okunan bu dua, halk arasında yaygın olarak bilinir. Cöngün 17A sayfasında bulunmaktadır.

Günlük Olayların Kaydı ve Salavatlar: Yaşanmış bazı olayların not edilmesinin yanı sıra Peygamber'e salavatlar da zikredilmiştir. Bu da bireyin yaşantısı ile dini pratiği iç içe geçirdiğini göstermektedir. Cöngün 19B sayfasında bulunmaktadır.

Hutbe-i Mutlak (Dört kez geçmektedir): Toplumsal veya dini bir meseleye dair vaaz veya bildiri niteliğindeki bu metinler, halkı bilgilendirme amacı taşımaktadır. Bazı bölümlerde "Besmele" ile başlamaktadır. Cöngün 20B / 21A / 21B / 22A sayfasında bulunmaktadır.

Bâb-ı Nikâh: Nikâh akdine dair bölümler, evlilik ritüelleri ve meşruiyet çerçevesinde yazıya geçirilmiştir. Cöngün 22B sayfasında bulunmaktadır.

Yaş Devri: Bireyin yaşıyla ilgili hesaplamalar veya dönüm noktalarının kaydedildiği bir bölümdür. Zaman algısı ve bireysel ömür bu bölümde ön plana çıkar. Cöngün 23A / 23B /24A/ 24B / 28A / 31B sayfalarında bulunmaktadır.

Bu metinsel yapılar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, cöngün yalnızca edebî bir metin değil; aynı zamanda dönemin halk inançları, günlük yaşamı, dini ritüelleri ve bireysel pratiklerine dair önemli bir belge olduğu görülmektedir. Mensur bölümler, bu

bağlamda hem dinî didaktik metinler hem de bireysel/dönemsel notlar yoluyla halk arasında bilgi aktarımını sağlayan önemli kaynaklardır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. 751 NUMARALI CÖNKTE BULUNAN HALK EDEBİYATI UNSURLARININ TASNİFİ VE TAHLİLİ

2.1. MANZUM METİNLER

2.1.1. DEYİMLER

Deyimler, bir düşünceyi ya da durumu kalıplaşmış ve mecazlı bir anlatımla ifade eden dil birimleridir (Toygar, 1976:44). Anlamları, içerdikleri kelimelerin sözlük anlamlarından farklılık göstermekle birlikte, halk arasında belirli bir bağlamda kullanıldıklarında güçlü bir iletişim aracı haline gelirler. Deyimler, halk edebiyatı metinlerinde anlatı gücünü ve etkiyi artırmak amacıyla yoğun biçimde kullanılır. Özellikle cönklerde yer alan âşık tarzı şiirlerde ve hikâyelerde deyimlere sıkça rastlanmakta, bu deyimler anlatının canlılığını artırmakta ve halkın konuşma diline yakınlık kurarak eserin etkililiğini pekiştirmektedir (Elçin, 1981: 142).Cönklerdeki deyimler yalnızca estetik bir unsur olarak değil, aynı zamanda halkın dilsel yaratıcılığını, düşünme biçimini ve mizah anlayışını da yansıtan göstergeler olarak değerlendirilmektedir (Özdemir, 2019: 14-15). Bu yönüyle cönkler, deyimlerin tarihsel ve kültürel serüvenini belgeleyen önemli kaynaklardır. Bizim okuduğumuz cönkte de birçok deyim kullanılmıştır. Cönkteki şiirlerde kullanılan atasözleri ve deyimler ya aynen kullanılmış ya da vezne veya genel manaya uygun hale getirilmek maksadıyla birtakım değişikliklere uğramışlardır. Bu değişikliğe örnek vermek gerekirse kelimelerde yer değişikliği ve eş anlamlı farklı bir kelime olarak örnek verilebilir.

Cehennem fışḳırıp ḳınayup ṭaşa
Gören ʿāṣīlerin hem ʿaḳlı şaşa
Elbisem dur cehennem deyüp başına
Yapuşan Muḥammed göster yā Rabb
→ Deyim: Başına yapışmak
→ "…Elbisem dur cehennem deyüb 'başına yapuşan'. Muḥammed göster yā Rab…" (1A/15)

Deyim burada cehennem azabının kişiye sıkıca tutunması anlamında mecaz olarak kullanılmıştır.

Ben yanarım hīç yanmasın ümmetim
Ümmetsiz gerekmez baña cennetin
Diyen Muḥammed göster yā Rabb
→ Deyim: Yanmak (için yanmak)
→ "…Ben 'yanarım', hiç yanmasın ümmetim…"(1A/18)
İçsel bir acı çekmeyi ifade eden ve halk arasında özellikle sevgi ya da dini bağlılık için kullanılan mecazî bir deyim.

Bu nefsimden kime feryād idem ben
Yüzüm ḳara seni yā Rabb nidem ben
Bu cürmüyle saña nice gelem ben
→ Deyim: Yüzü kara olmak
→ "…Yüzüm 'kara', seni yā Rab nidem ben…"(1B/1)
Suçluluk, utanç veya günahkârlık ifadesi olarak halk dilinde yerleşmiş bir deyimdir.

Bu bed nefsim dilerdi çoḳ dilekler
Bu fānī dünyāda çekdim emekler
Günāhım yazmaya ʿāciz melekler
→ Deyim: Çekmek (emek, sıkıntı vs.)→ "…Bu fānī dünyāda 'çekdim emekler'…"(1B/18)
Zorluklar, çileler anlamında yaygın kullanılan bir halk deyimidir.

Aġlarsa kendi başına
Söyleñ anam aġlamasın
→ Deyim: Kendi başına ağlamak
→ "…Ağlarsa 'kendi başına'…"(3B/8)
Yalnızlık ya da kendi acısıyla baş başa kalmak anlamına gelir.

Gözüm giryān çiger biryān

Yolumu bağladı ʿişyān
‘Naẓar itmez’ ise sübḥān
Bu ʿāṣi niylesin yā Rabb
→ Deyim: Nazarı değmek / nazar etmek
→ “…ʿİşyān ‘naẓar itmez’ ise…”(4B/14)
Nazar etmek, burada Tanrı’nın dikkat nazarının günahkâra yönelmemesi bağlamında kullanılmıştır.

Ben buyurdum dutup ḳılmadıñ namāz
Allāha yalvarup ėtmedi niyāz
Efendim degilim ve arāyı bī-namāz
→ Deyim: Arayı namazsız bırakmak / arayı açmak
→ “…arayı ‘bī-namāz’…”(10B/10)
Manevi kopuşu simgeleyen, halkta yaygın kullanılan bir deyim biçimidir.

Ben buyurdum buyurduġum ṭutmadıñ
Çoḳ günāh işlediñ tevbe ėtmediñ
→ Deyim: Tevbe etmek
→ “…Günah işledin, ‘tevbe etmedin’”10B/6)
Dini söylemde sık geçen ve deyimleşmiş bir yapıdır.

Mecnūn etsün ’aşḳıñ beni
→ Deyim: Mecnun etmek
→ “…Aklını ‘Mecnun etsin’, yani aşk ile delirtmek…”(12A/10)

Kendim ferāmûş ideyim
→ Deyim: Kendini feramuş etmek (unutmak)
→ “…Kendini ‘feramuş ideyim’ yani kendinden geçmek, unutmak…”(12A/7)
Dağlar düşüp yorayım”
→ Deyim: Dağları düşürmek (abartılı mecaz)
→ “…‘Dağlar düşüp yorayım’ yani büyük işlere kalkışmak, fedakârlık göstermek…”(12A/12)

Yüz ṭutup geldi emānet

→ Deyim: Yüz tutmak

→ "…'Yüz tutup geldi' yani umutla yaklaşmak, güvenmek (18A/23)

Bende ḳalmadı ṭāḳat, naṣīb arayı arayı

Ḍolandırdı bizi ḳışmet, Semerkāndı Buḥārāyı"

→ Deyim: Dolandırmak

→ "…kısmet 'dolandırdı bizi' Semerkand'ı Buhara'yı…"(25A/2)

Soyun ġaflet libāsını

Yu ḳalbin ḳir pāsını

→ Deyim: Gaflet libasını giymek

→ "…senden 'gaflet libasını'… yoğlayın kiler yasını…"(26A/2)

Taḳdīri nefes bir gün bulur nihāyet

Lisānıma şehādeti yaṣdur, yā Rabb

→ Deyim: Şehadeti yazmak

→ "…lisânıma 'şehadeti yazdır' ya Rabb…"(27B/3)

Gönül ʿaşḳa esīr oldı ṭalāndı hem faḳīr oldı

→ Deyim: Aşka esir olmak

→ "…gönül 'aşka esir oldu' talandı hem fakir oldu"(29A/12)

Ceddi cehd it, māl cemʿiyyet candan ʿazīz sāḳīle beg

Ḳalursa düşmana ḳalsın dosta muḥtāc olma tek"

→ Deyim: Dosta muhtaç olmak

→ "…kalırsa düşmana kalsın 'dosta muhtaç olma' tek…"(28B/9)

Nesīmî cān revān eyler

Gice gündüz figān eyler

→ Deyim: Canı revan etmek

→ "…Nesimi 'canı revan eyler' gece gündüz figan eyler…"(29A/17)

Bu dünyāya gönül virdim

→ Deyim: gönül vermek

→ "…Ne bāşirdem yine erdim. 'Bu dünyaya gönül verdim.' Döndüm dergāhına…" (29B/7)

Görmüş gibi ol üstāẕ yüzüni şimdi ey oġul

→ Deyim: görmüş gibi olmak

→ "…Ey gözüm guş et peder sözüni imdi ey oğul. 'Görmüş gibi ol' üstad yüzünü…" (30B/1-2)

Ben çektim āh efsūn

→ Deyim: âh çekmek

→ "…Gelmezse ḳāmeti Mevlā'dan. 'Ben çektim âh', efsûn…"(31A/15)

Gönül feryād edip ağlar

→ Deyim: feryâd etmek

→ "…Ḥayālin cānımı daġılır. 'Gönül feryâd edip ağlar.' Eyzan …"(30B/7)

Düşünüp gezer idim dāimā efkārın

→ Deyim: efkâr içinde gezmek / düşünceye dalmak

→ "…Aġzı, burnu, ciğeri ʿuryān ararsın… 'Düşünüp gezer idim daima efkârın.'…" (33A/3)

Zamānın dilberi yüz gülücü

→ Deyim: yüz gülmek

→ "…Sever kim yārlı ciğerim acı. 'Zamanın dilberi yüz gülücü…' Bize sefâ mı kaldı…" (32B/9)

Gözlerimden aḳan yaşını bir ḳadīr Mevlâm bilir

→ Deyim: gözyaşı dökmek

→ “…Yandı cānım, irili ḳada… ‘Gözlerimden akan yaşını bir Kadir Mevlâm bilir.’…” (38A/13)

Yaslandım toprağı, düşündüm taşı
→ Deyim: toprağa yaslanmak (ölümü düşünmek)
→ “…‘Yaslandım toprağa’, düşündüm taşı. Efendim, pek gözümden sol kanlı yaşı…” (39B/9)

Ḳoynundur cennet uyumaḳ dediler
→ Deyim: koynuna almak
→ “…Senin karın yemek içmek dediler. ‘Koynundur cennet’, uyumak dediler…” (35A/11)

Gel ağlatma beni eller içinde
→ Deyim: ağlatmak
→ “…Hālā gözlerini sevdim, dilber. ‘Gel, ağlatma beni eller içinde.’…” (40A/6)

Melül melül gezer eller içinde ey
→ Deyim: melül melül gezmek
→ “…Göz seven yiğit neden bellidir. ‘Melül melül gezer eller içinde’, ey…” (40A/12)

Kāhice böyle selâm göndermek
→ Deyim: selâm göndermek
→ “…Müyesser olur mu zerrīn’i görmek. ‘Kāhice böyle selâm göndermek.’…”(41B/1)
“Mecnūn eyledi”
→ Deyim: Mecnun etmek / Mecnun gibi olmak
→ “…Evvel câr çır çīmān üstüzce ḥaḳḳān. Dilberini ‘Mecnûn eyledi.’…” (42B/5)

Dārılup kürkün şaçtığı zaman
→ Deyim: gün saçmak (yerel anlamda öfkeyle ortalığı karıştırmak, küsmek)
→ "…Ey āğalar, Türk'e cevāb verilmez. 'Dârılıp gün saçtı' ğazamān…"
(42B/4)

Soyunsam koynuna girsem
→ Deyim: koynuna girmek
→ "…Soyunsam, 'koynuna girsem', imdi kim yerler bāl olur…"
(43B/7)

Açdım da dağlara düşdüm
→ Deyim: dağlara düşmek
→ "…Bir türlü o bir derler, yā açtım. 'Açtım da dağlara düştüm.'…"
(43B/8)

2.1.2. ATASÖZLERİ

Atasözleri, bir toplumun tarih boyunca edindiği hayat tecrübelerini, kolektif bilincini ve kültürel değerlerini kısa, özlü ve genellikle öğüt verici bir biçimde ifade eden anonim sözlerdir. (TDK, 2010) Genellikle kalıplaşmış yapıda olan bu sözler, halkın yaşam tarzını, ahlaki yargılarını ve dünya görüşünü kuşaktan kuşağa aktaran sözlü kültür unsurları arasında yer alır. Halk edebiyatında atasözleri, sadece bir anlatı öğesi değil; aynı zamanda bir eğitim aracı ve sosyal denetim mekanizması olarak da işlev görür. Cönklerde ise atasözleri, çoğunlukla manzum veya mensur metinlerin içerisinde karşımıza çıkar; nasihat içerikli şiirlerde, dini metinlerde ve halk hikâyelerinde atasözlerine yer verilerek metnin halk arasında daha kolay kabul görmesi ve inandırıcılığının artırılması hedeflenir. Bu yönüyle cönklerdeki atasözleri, sadece bir edebî süs unsuru değil; halkın bilgi, inanç ve değer sistemini belgeleyen yazılı hafızanın bir parçası olarak değerlendirilmelidir (Sarıtaş, 2012: 176). 741 numaralı cönkte de birçok atasözü kullanılmıştır.

Kimisini zebānīler dutar çağırdır
Kiminin mīzānı pek ağırdır

Kāh ṣırāṭ kāh mīzānı sekirdir
Sekirden Muḥammed göster yā Rabb
→ Atasözü: Kâh sırat, kâh mîzan sekirdir (1A/3)
Dünya ya da ahiret zorluklarında insanların farklı aşamalarda zorlanabileceğine dair halk dilinde yerleşmiş dinî bağlamlı bir ifade olarak kullanılmış.

Bu fānī dünyāda çekdim emekler
Günāhım yazmaya ʿāciz melekler
ʿİnāyet eyle Allāh'ım ʿināyet
→ Atasözü: Günahımı yazmaya melekler aciz kalır (1B/18)
Aşırı günahkârlık hâlini abartılı biçimde ifade eden, halk anlatısında çok sık kullanılan kalıp bir ifadedir.

Eğer olmaz ise iḥsān
Ṣūçum ʿaf itmezse sübḥān
Ṣırāṭı geçmeye asān
Bu ʿāṣi niylesün yā Rabb
→ Atasözü: Sıratı geçmek asan olmaz (4A/11)
Ahiret inancı üzerine kurulmuş, halkta yaygın olan bir öğretiyi veciz şekilde ifade eden atasözüdür.

Ben buyurdum dutup ḳılmadıñ namāz
Allāh'a yalvarup ėtmediñ niyāz
Efendim degilim ve arāyı bī-namāz
→ Atasözü: Arayı namazsız olanın efendisi yoktur (10B/10)
Namazla kişinin Allah'a yakınlığı arasında doğrudan ilişki kuran, halk arasında öğüt ve uyarı formunda kullanılan bir yapı.

Kişi ḥüsn-i rıżāsına ḳoyu terk-i diyār itmez
→ Atasözü: Kişi hüsn-i rızasına terk-i diyar etmez
→ "…Kişi hoşnut olmadıkça memleketini terk etmez"(11A/5)

Bir yerden rāġbet olmaz ḳalḳıp gitmek ʿayib olmaz

→ Atasözü: Bir yerden rağbet olmazsa kalkıp gitmek ayıp olmaz

→ "…bir yerden rağbet olmaz 'kalkıp gitmek ayıp olmaz'…"(24B/5)

Geçid ettim bu cihānı bulmadım başıma tāc

→ Atasözü: Geçtim ettim bu cihanı, bulmadım başıma tac

→ "…bu cihanı 'bulmadım başıma tac'…"(24B/6)

Cāhilin ʿālim ḳatında sözünüñ miḳṭārı yoḳ

→ Atasözü: Cahilin âlim katında sözünün miktarı yok

→ "…âlim katında 'sözünün miktarı yok'…"(25A/5)

Zerābıñ cāhile değer ālimin her bir ḳılı

→ Atasözü: Zerâbın câhile değer, âlimin her bir kılı

→ "…câhile değer 'âlimin her bir kılı'…" (25A/8)

Cāhile yüz bin kelāmı söylesen. ḳār eylemez

→ Atasözü: Câhile yüz bin kelâm söylesen kâr eylemez

→ "…kelâmı 'kâr eylemez'…" (26A/4)

Sana naṣīb olan ḳışmet gelir arayı arayı

→ Atasözü: Sana nasip olan kısmet gelir arayı arayı

→ "…kısmet 'gelir arayı arayı'…"(25A/4)

Ey felek ḳader beklesin sen nā murād ittin beni

Ben murād ermiş iken bī murād ettin beni

→ Atasözü: Ben murad ermiş iken, bî-murad ettin beni

→ "…murad ermiş iken 'bî-murad ettin beni'…"(28B/12)

Şerʿi şerīfe muṭīʿ ol oġul
Emrinden çıkma dinini yıḳma kendiñe baḳma öğütlen oġul
→ Atasözü: “Emrinden çıkma”
→ “…Şer‘î emirlere uy, ‘emrinden çıkma’ ki yolun doğru olsun…”
(30B/9)

Terler pek düşün doġru vaḳte aratma
Şeyṭāna uyma nāra sarınma
→ Atasözü: “Şeytana uyma”
→ “…Vakit geçmeden tevbe et, ‘şeytana uyma’, ateşe sarılma…”(30B/17)

Zamānın dilbānında yoḳ itmiş aṣlā vefā
Cihān çoktan bozuldu, sürülmez zevḳ-i ṣafā
→ Atasözü: “Cihan bozuldu”
→ “…İçinde yaşadığın dünya değişti, ‘cihan bozuldu’, eskisi gibi değil…”(34A/5)

Her kişi itdiğini bula gelmiştir.
→ Atasözü: “Her kişi ettiğini bulur.”
→ “…Eyleme sultânım, gel bize cefâ. ‘Her kişi ettiğini bula gelmiştir.’…”
(40A/4)

Düşmanı kendiñe güldürme saḳın
→ Atasözü: “Düşmanı kendine güldürme.”
→ “…Dostların yanında güne bu …. kaçırma. ‘Düşmanı kendine güldürme sakın’, ey…”(42A/8)

“ ʿAḳlını başına cemʿ it ömrümüz geçmektedir”
→ Atasözü: “Aklını başına al.”
→ “…Ḳimisi dārı fenādan bākīye göçmektedir. ‘Aklını başına cemʿ et’, ömrümüz geçmektedir…”
(41A/11)

2.1.3. DİN VE TASAVVUF

2.1.3.1. Din

Din, bireyin ve toplumun varoluşunu anlamlandırma çabasında merkezi bir rol oynayan; inanç, ibadet, ahlak ve kutsal metinler etrafında şekillenen sistemli bir yapıdır. Bu yapı yalnızca metafizik alanla sınırlı kalmaz, birey-toplum ilişkilerini düzenleyen kültürel, sosyal ve edebî kodları da barındırır.(Elçin, 1981:219) Türk halk edebiyatında dinî unsurlar, hem içerik hem de biçim düzeyinde geniş bir yer tutar. Özellikle ilahi, nefes, tevhid, münacat, methiye gibi tasavvufi nazım türlerinde din, doğrudan anlatımın öznesidir. Cönklerde yer alan metinlerin önemli bir kısmı da dinî temalar etrafında şekillenmiştir. Bu metinlerde Kuran ayetlerinden esinlenmeler, peygamber kıssaları, ahiret inancı, amel-iman ilişkisi, ahlaki öğütler ve Allah'a yakarış gibi pek çok dinî içerik görülmektedir. Ayrıca cönklerdeki birçok şiir, dinî-tasavvufi muhtevanın halk diline indirgenmiş şekliyle, hem bireysel dindarlığın hem de kolektif dini bilincin taşıyıcısı olmuştur. Bu yönüyle din, halk edebiyatı ürünlerinin anlam dünyasını belirleyen ana kaynaklardan biri olmasının yanı sıra, cönkler aracılığıyla Anadolu halkının manevi kimliğinin yazılı hafızasını oluşturan bir temel unsur niteliğindedir (Köprülü, 2003: 178)

2.1.3.1.1. Allah

İslam öncesi Arap toplumunda "Allah" kavramı, en yüce tanrı olarak kabul ediliyordu. Mekkeliler, Allah'ı yaratıcı ve rızık verici olarak tanırken, O'na diğer putlar aracılığıyla ibadet ediyorlardı. Kuran'a göre, müşrikler sıkıntıya düştüklerinde Allah'a sığınıyor, ancak normal zamanlarda putlarına tapmaya devam ediyorlardı. Mekkeliler Allah'ı en büyük ilah olarak kabul etmekle birlikte, ona melekler ve diğer tanrıları ortak koşuyorlardı. Hz. Muhammed, bu inancı tevhid (Allah'ın birliği) temelinde yeniden şekillendirerek, İslam'da Allah'ı tek ve eşi benzeri olmayan mutlak varlık olarak tanımlamıştır (İslam Ansiklopedisi, 2001: 360-361). İslam inancına göre Allah, varlığı zorunlu, ezeli ve ebedi olan, her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten tek ilahi kudrettir.

Allah, tevhid akidesinin merkezindedir; ortağı, benzeri ve dengi yoktur. Kuran'da Esmaülhüsna olarak anılan doksan dokuz ismiyle sıfatları açıklanır. Allah'a iman, İslam'da bütün inanç esaslarının temel taşıdır. 741 numaralı cönkte Allah ifadesi ve bu ifade anlamına gelen birçok kelime kullanılmıştır. Bu ifadeler Yarab, Ya Rabbena, İlahi, Hak, Mevla, Hak Teala, Sübhan, Sultan, Allah Teala, Hüda gibidir.

Al yeşil nūrdan naʿlīn ayaġında
Şuʿlesi gün gibi ḳuşluḳ çaġında
Cennet-i aʿlāda Firdevs bāġında
Duran Muḥammed göster yā Rabb (1A/4, 8, 12, 16, 20, 28), (4A/1, 4, 6, 8, 10, 12, 15), (25A/1)

Dervīş bunu Yūnus söyledi
Andan ʿaşḳın deryāsını boyladı
Ümmetini Ḥaḳdan dilek eyledi
Dilin ol sulṭānı göster yā Rabb (1A/27), (3A/1)

Yüzüm ḳara günāhım bī-nihāyet
ʿİnāyet eyle Allāhım ʿināyet
Günāh deryāsına ṭaldım bī-ġāyet
ʿİnāyet eyle Allāhım ʿināyet (1B/2, 4, 7, 12, 16, 21, 25, 29), (7A/1)

Tenim oyuldu ḳār-bend-i ʿāṣī
Gice gündüz işimdir meʿāṣī
İlāhī ʿafv idüp ver küllī ḫalāṣı
ʿİnāyet eyle Allāh'ım ʿināyet (1B/7), (6A/1), (6B/2, 4, 6, 10,14, 16, 18, 22), (36B/9), (38A/1)

Gözüm giryān çeker biryān yolumu baġladı
ʿİṣyān naẓar itmez ise sübḥān buʿāṣi (4A/11,14)

Efendiñe ne getürdiñ armaġān
Dirse Mevlā ben ne ḫaber vireyim (10B/2,4), (38A/1)

Ol dīn-i uṣul-i bāri Ḥüdāya
inḳıyād eyle
Şerʿi Şerīfe muṭīʿ ol oğul (30B/4)

Ḥaḳ Teʿālā ḳabūl eder ḳulunun duʿāsını (39A/1)

Yüzüm ḳarāsına bakma
Suçum ʿafv eyle sulṭānım (29B/2,4)

2.1.3.1.2. Melekler

Melekler, nurdan yaratılmış, Allah'ın emirlerini yerine getiren, günah işlemeyen manevi varlıklardır. Kuran'da Cebrail, Mikail, Azrail ve İsrafil gibi isimlerle anılırlar. Her insanın iyilik ve kötülüklerini yazan Kiramen Katibin adlı melekler vardır. Meleklere iman, İslam inanç sisteminin temel esaslarındandır. Cönkte de birçok yerde meleklerden bahseder.

Bu bed nefsim dilerdi çoḳ dilekler
Bu fānī dünyāda çekdim emekler
Günāhım yazmaya ʿāciz melekler
ʿİnāyet eyle Allāh'ım ʿināyet (1B/19), (4A/5), (41A/3), (44A/8),

2.1.3.1.3. Kitap

İlahi kitaplar, Allah tarafından peygamberlerine vahiy yoluyla gönderilen kutsal metinlerdir. Bunlar insanlara doğru yolu göstermek, ahlaki öğretileri yaymak ve inanç sistemlerini belirlemek amacı taşır. Kur'an-ı Kerim'e göre dört büyük kitap vardır: Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'an. İslam'da Kur'an, son ve değiştirilemez kitap olarak kabul edilir. Cönkte Kur'an-ı Kerimden bahsetmektedir.

Bu sūre ṣır raḥmāndır
Bu sūre celbī ġufrāndır
Bu sūre ḳalbī Ḳurʾān'dır
Eyzan (26B/7), (28A/8), (34A/15)

2.1.3.1.4. Peygamberler

Peygamberler, Allah tarafından seçilerek vahiy ile görevlendirilmiş, topluluklara hak dini bildiren elçilerdir (Türkçe Sözlük, 2011:1919).

2.1.3.1.4.1. Hz. Muhammed

Hz. Muhammed, İslam dininin son peygamberi ve Kuran'ın tebliğcisidir.
570 yılında Mekke'de doğmuş, 610'da ilk vahiy ile peygamberlik görevine başlamıştır.
O, hem siyasi hem dinî önder olarak hayatı boyunca tebliğ, eğitim ve toplumsal dönüşüm misyonu taşımıştır. Sünneti ve hadisleri, İslam toplumunun dinî ve ahlaki pratiklerinde temel referans kabul edilir (Aydın, 2010:82). Cönkte Hz. Muhammet'in birçok ismi zikredilmiştir. Bunlar şu şekildedir:

ʿÖmer ṣaġında ʿOs̱mān ṣolunda
ʿAlī z̲ü'l-fiḳār dutar elinde
Ebū Bekir Ḥażretleri yanında
Gelen Muḥammed göster yā Rab (1A/8, 12, 16, 20, 24), (1B/13), (4A/6), 6A/1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 13), (11A/2, 6,), (28A/2)

On sekiz biñ ʿālem hem Muṣṭafāsı
Eyżan

Saña ḥaḳ peyġamberiñ sensin kemāliñ
Saña inanmayan kendi iddiʿāsını (11A/11),

İllā ey cānımıñ canı
Şefā‘at yā Resūlallāh (6A/2,4), (31A/7)

Nebīler şāhı sulṭānı
Şefā‘at Yā Resūlallāh (6A/3)

Ol Ḥabīb’in ḥürmetine
Eyzan (30A/7)

2.1.3.1.4.2. Hz. Yusuf

Hz. Yusuf, hem Kur’an’da adı geçen peygamberlerden biri hem de sabır, iffet ve hikmet örneğidir. “Mâh-ı Kenan” olarak bilinir (Pala, 2010:496). Kuran-ı Kerim’in 12. suresi olan “Yusuf suresi” onun hayat hikâyesine ayrılmıştır. Kıssasında kardeş kıskançlığı, iftira, sabır, tevazu ve ilahi adalet gibi temalar işlenir. Cönkte ise Hz. Yusuf” un yüzünün güzelliğinden bahsetmiştir.

Yūsuf-ı Kenʿānī
Dīdārıña müştāḳım (3B/15)

2.1.3.1.5. Sureler, Ayetler ve Hadisler

Sure, Kuran-ı Kerim’in içerdiği bölümlerin her birine verilen isimdir; toplamda 114 suredir. Her sûrenin kendine özgü bir yapısı, teması ve iniş sebebi (sebeb-i nüzul) vardır. Sureler, inanç esaslarını, ibadetleri, toplumsal düzeni ve ahlak ilkelerini içerir Fatiha suresi, Kuran’ın özeti kabul edilirken, Bakara en uzun suredir. Ayet, Kuran-ı Kerim’deki her bir ilahi cümleyi ifade eder ve mucize anlamına gelir. Her ayet, Allah’ın kelamı olarak

kabul edilir ve doğrudan ibadet değerindedir. Hadis ise Hz. Muhammed'in sözleri, fiilleri ve onaylarından oluşan rivayetlerdir (Çağbayır, 2007:1832). Cönkte duaların içinde ayetler bulunmaktadır. Tekrara kaçmamak için bir ayeti örnek olarak verdim fakat cönkün içinde dua niteliğinde olan mensur metinlerin tamamında ayet bulunmaktadır.

İnna(A)llâhe ye/muru bil'adli vel-i*h*sâni ve-îtâ-i żî-l**k**urbâ veyenhâ 'ani-lfa*h*şâ-i velmunkeri velbaġy*(i)*[(c)] ya'i**z**ukum le'allekum teżekkerûn*(e)* (Nahl suresi 90. Ayet), (21A)

2.1.3.1.6. Dört Halife

Dört Halife dönemi, Hz. Muhammed'in vefatından sonra İslam toplumunun başına geçen ilk dört halifenin yönetim sürecidir. Bu döneme "Hulefâ-yi Râşidîn" (Doğru Yolda Giden Halifeler) dönemi denir ve İslam tarihinde ideal yönetim örneği kabul edilir. Bu halifeler: Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali'dir. Bu halifelere çâr-yâr (dört dost), denilir (Pala, 2010:109).

2.1.3.1.6.1. Hz. Ebubekir

İlk halife, sadakatiyle bilinen sahabe. Hz.Ebubekir, İslam'ın ilk halifesi ve Hz. Muhammed'in en yakın dostudur."Es-Sıddîk" lakabıyla bilinir ve Peygamber'in hicret yolculuğundaki yoldaşıdır. Kur'an'ın mushaf hâline getirilmesi onun döneminde başlamıştır.Yalancı peygamberlere karşı yapılan Ridde savaşları onun liderliğinde yürütülmüştür (Fayda, 1994:101).

ʿÖmer ṣaġında ʿOs̱mān ṣolunda
ʿAlī z̲ü'l-fiḳār dutar elinde
Ebū Bekir Ḥażretleri yanında
Gelen Muḥammed göster yā Rab (1A/7)

2.3.1.6.2. Hz.Ömer

Hz. Ömer, ikinci halifedir ve adaletiyle tanınmıştır. İslam topraklarını genişletmiş, birçok kurumsal yapının (divan, kadılık, posta) temellerini atmıştır. Zühd ve tevazu onun

kişiliğinde belirgindir, halifeliği sırasında mütevazı bir yaşam sürmüştür (Fayda, 2007:44).

ʿÖmer ṣaġında ʿOs̲mān ṣolunda
ʿAlī z̲ü'l-fiḳār dutar elinde
Ebū Bekir Ḥażretleri yanında
Gelen Muḥammed göster yā Rab (1A/5)

2.3.1.6.3. Hz.Osman

Hz. Osman, üçüncü halifedir ve "Zinnûreyn" (iki nur sahibi) lakabıyla bilinir. Peygamber'in iki kızıyla evlenmiştir. Kuran-ı Kerim'in çoğaltılıp standartlaştırılması onun döneminde gerçekleştirilmiştir.Yumuşak huyluluğu ile tanınmış, ancak kabilecilik ve nepotizm suçlamalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Görevi başındayken şehit edilmiştir, bu olay İslam tarihindeki ilk büyük iç kargaşayı başlatmıştır (Göktaş, 2023:70).

ʿÖmer ṣaġında ʿOs̲mān ṣolunda
ʿAlī z̲ü'l-fiḳār dutar elinde
Ebū Bekir Ḥażretleri yanında
Gelen Muḥammed göster yā Rab (1A/5)

2.3.1.6.4. Hz.Ali

Hz. Ali, dördüncü halife ve Hz. Peygamber'in damadıdır; cesaret, ilim ve hikmetle özdeşleşmiştir. İslam felsefi geleneğinin, özellikle tasavvuf ve kelamın doğuşuna ilham veren bir figürdür. Cemel ve Sıffin gibi büyük iç savaşlarla yüzleşmiş, hilafeti boyunca birliği korumakta zorlanmıştır. Onun ölümüyle birlikte hilafet Emevîler'e geçmiş, siyasi bir kurum hâline gelmiştir. Hz. Ali, İslam peygamberi Muhammet'in amcasının oğlu, damadı ve dördüncü halifedir. Genç yaşta Müslüman oldu ve Peygamber'in en yakın destekçilerinden biri olarak tüm önemli savaşlarda yer aldı. Halifeliği döneminde iç savaşlarla karşılaştı, Cemel ve Sıffin savaşları bunların en önemlileridir. Haricilerle mücadele ederken, bir suikast sonucu şehit edildi. Sünni ve Şii mezheplerinde farklı

algılanan Ali, Şiiler için ilahi bir lider (imam) ve velayet kavramının temel figürü olarak görülür. Aynı zamanda cesareti, adaleti ve bilgeliğiyle İslam tarihinde önemli bir yere sahiptir. (İslam Ansiklopedisi, 2001:306-309)

İmām Resūl-i ekrem dedeleri yā īmām gül Ḥüseyin
Ḥażret-i ʿAlī baba elleri şāh-ı merdānım īmām ana
(13B/17)

2.1.3.1.7. İmamlar

İmam kelimesi, hem namaz kıldıran kişi anlamında hem de dinî otoriteyi temsil eden figür anlamında kullanılır. Özellikle Şiilikte İmamlık, masumluk ve ilahi liderlik (imamet) makamı olarak kabul edilir. On iki İmam inancı, Şii teolojisinin temelidir; her imamın kendine has ilmî ve ruhani vasıfları vardır. Sünnî gelenekte ise imam, özellikle mezhep kurucularına (İmam-ı Azam gibi) atfen saygıyla anılır.

2.1.3.1.7.1. İmam- ı Azam Ebu Hanife

Ebu Hanife, Hanefî mezhebinin kurucusudur ve fıkıh alanında büyük bir otorite kabul edilir. Adı Numandır bu sebeple şiirlerde Numan olarak da geçmektedir. (Ak, 2016:4).

Bizi ḳıldın mezḥebinden Nuʿmān'ıñ
Ol ṣāḥibi muʿcizātı sulṭān'ın (25B/6)

2.1.3.1.8. Kaza ve Kader

İslam inancında kader, Allah'ın geçmiş ve gelecekte olacak her şeyi ezelden bilmesidir. Kaza ise, kaderde yazılı olan olayın zamanı geldiğinde gerçekleşmesidir. Bu inanç, insanın özgür iradesiyle Allah'ın ilmi arasındaki dengeyi kurmaya çalışır. Cönkte açıkça kaza ve kader ismi geçmese de o inanış hakimdir.

Demek ṣarp eyliyor boşa yorulma
Bu ḳadar seni benden ziyāde" (kader vurgusu) (36A/3)

Ḳāhice böyle selām göndermek
Keremdir sulṭānım aleykümselām”(41A/7)

Evvel şudurun menzilime kesilmiştir yollarım
Dostlarım yās mı çeksin nefî ṣarlar (yolun kesilmesi, kader iması) (39A/4)

2.1.3.1.9. Ahiret ve İlgili Mefhumlar

2.1.3.1.9.1. Kıyamet ve Mahşer

Kıyamet, dünya hayatının son bulacağı ve her şeyin yok olacağı büyük hadisedir. Surun üflenmesiyle tüm canlılar ölür, sonra tekrar diriliş başlar. Kıyametin vakti bilinmez; bu, Allah’ın ilminde saklıdır ve her mümin buna hazırlıklı olmalıdır (Koca, 2021:29). Kuran’da “yevmü’l-hisâb” (hesap günü) ve “yevmü’d-dîn” (din günü) gibi adlarla anılır (URL1). Cönkte yevm-i kıyam, saatin kopması, surun üfürülmesi gibi ifadelerde geçmektedir.

Ḳaçan kim rūzi maḥşerde
Bu ʿāciz neylesin yā Rabb (kıyamet günü doğrudan ifade) (4A/1)

Ḫalāyıḳ maḥşer ṭola
Bu ʿaṣi neylesin yā Rabb (kıyamet sonrası diriliş sahnesi) (4A /3)

Melekler göñlünü gönden biler demli deminde
Resulullah'ıñ yanında bu ʿāṣi neylesün yā Rabb (kıyamet anı ve peygamberin şefaati beklentisi) (4A/6)

2.1.3.1.9.2. Cennet (Firdevs Bağı, Cennet-i Ala, Cennet-i Mev’a)

Ahirette müminlere vaat edilen sonsuz saadet yurdu, ebedi mutluluk mekânı. Cennet, müminlerin ebedi saadet yurdu olarak tanımlanır; sekiz katlı olduğu rivayet edilir. Firdevs, en yüksek makam; Cennet-i Mev’a ise müminlerin ilk durağıdır. Kuran’da cennet, nehirler, huriler, köşkler ve ebedi nimetlerle tasvir edilir. Cennet, sadece amellerin

değil, Allah'ın rahmetinin bir neticesi olarak verilir (Pala, 2005:98-99). Cönkte de birçok farklı isimle anılmıştır. Aşağıda anılan isimleri tek tek verdim.

Ṭaleb ḳıl cennetü'l- meʾvā
İşittiñ ḥūrī ġılmānı (8A/ 2), (8A/4), (8A/16)

Bi ḥamdillāh ṣafā bulduḳ bu dergāhı muʿallā'da
Burḫān ṣāḥibin yā Rabbi gördüm Cennet-i Aʿlāda (28B/ 2)

Cennet-i Aʿlāda Firdevs bāġında
Duran Muḥammed göster yā Rabb (1A/3)

Saña cennet durāḳ ola
Bindigin hem Burāḳ ola
(26B/ 19)

Size ehl-i seḫān derler
Saña cennet maḳām olsun (28B/8)

2.1.3.1.9.3. Cehennem

Cehennem, inkâr eden ve günahkârların cezalandırılacağı yerdir.Yedi tabakadan oluştuğu rivayet edilir (Cehennem, Leza, Haviye vb.). Zebaniler tarafından idare edilir, azap çeşitleri çok farklı şekillerde betimlenmiştir. Kuran, cehennemi hem korku unsuru hem de adaletin gerçekleşeceği bir yer olarak sunar. Cönkte nar, azab yeri, zebanilerin diyarı gibi ifadelerle geçer (Tunç, 2023:3).

Yā Rabbi ḳoma nāra ġarīb eyyāmı
İçir Muḥammedin yedinden nāmı (28A/1)

Ceḥennem nārına yaḳma
Suçum ʿaf eyle sulṭānım (29B/3)

Dost vechini gösterdi
Mirāṭı mücellādan (30A/10)

Cehennem fışḳırıp ḳınayup ṭaşa
Gören ʿāṣīlerin hem ʿaḳlı şaşa (1A/13)

2.1.3.1.9.4. Şefaat

Şefaat, bazı kimselerin Allah'ın izniyle günahkârların affı için aracılık etmesidir. Şefaat, ahirette ilahi rahmetin bir tecellisi olarak değerlendirilir. Ancak Kuran'da, Allah'ın izni olmadan hiç kimsenin şefaat edemeyeceği açıkça vurgulanır (Alkan, 2024:6). Cönkte de Hz. Muhammet' in şefaatinden bahsedilir.

Ela ey cānımıñ cānı
Şefā'at yā Resūlalah (6B/1), (6B/4)

Ḥabībü'l-'ālemīn sensin
İmāmü'l-mütteḳīn sensin
Şefī'u'l-müznebīn sensin (6B/5)

2.1.3.1.9.5. Mizan

Mizan, ahirette amellerin tartıldığı ilahi terazidir. Terazi, adalet ölçüsü, amel tartısı olarak da bilinir. Kuran'da sıkça geçen bu kavram, ilahi adaletin sembolüdür. İyilikleri ağır basanlar kurtulurken, kötülükleri ağır basanlar hüsrana uğrar. Mizan, bireysel sorumluluğu ve ahlaki dengeyi hatırlatan önemli bir metafordur (Pala, 2010: 338).

Kimisini zebānīler dutar çaġırdır
Kiminin mīzānı pek aġırdır (1A/10)

Gāh ṣırāṭ Gāh mīzānı segirden
Segirden Muḥammed göster yā Rabb (1A /11)

Hesabı ʿadil ola nagān
Bu ʿāsi neylesün yā Rabb (mizan doğrudan geçmese de hesap tartısı anlamı içerir) (4A/8)

2.1.3.1.9.6. Sırat Köprüsü

Sırat, cehennemin üzerine kurulmuş ve herkesin üzerinden geçeceği köprüdür. İnananlar kolaylıkla geçerken, inkârcılar düşer ve cehenneme yuvarlanırlar. Bazı rivayetlerde sıratın kıldan ince, kılıçtan keskin olduğu ifade edilir. Bu köprü, ahiret yolculuğunun en çetin aşamalarından biridir ve sembolik anlamı büyüktür. Eşanlamlıları ise sırat, sırat-ı müstakîm, köprü-i cehennemdir (Pala, 2010:417).

Gāh ṣırāṭ Gāh mīzānı segirden
Segirden Muḥammed göster yā Rabb (1A /11)

Ki yoḳsa müjdelendi mi
Saña ol Cennetü'l- Meʾvâ (dolaylı ima ile geçer, bağlamda sırat geçilince cennet müjdelenir) (8A/16)

2.1.3.1.9.7. Huri

Huri, cennette müminlere eş olarak verileceği bildirilen, güzellikleriyle meşhur kadınlardır. Kuran'da onları "gözleri iri, inci gibi saklı" ve "temiz" olarak nitelendirilir. Huriler, dünyevi arzuların değil, ilahi mükâfatın bir tezahürü olarak değerlendirilmelidir. Tasavvufta ise huri, nefsin saflaşması sonucu kazanılan içsel huzurun sembolüdür. Eşanlamlıları ise hûr, cennet kızıdır (URL 2).

İşittiñ ḥûrî ġılmānı
Dolu bedrû Cennetü'l-Meʾvâ" (7B /10)

2.1.3.1.9.8. Gılman

Gılman, cennet ehline hizmet eden genç erkek melekvari varlıklardır. Onların varlığı, cennetteki düzeni ve güzelliği tamamlayan bir unsur olarak tasvir edilir. Bazı yorumlarda

gılman, insanın ruhani tekamülüne hizmet eden metafizik sembollerle eşleştirilmiştir. (Kalyon, 2023:108)

İşittiñ ḥûrî ġılmānı
Dolu bedrû Cennetü'l-Meʾvâ" (7B /10)

2.1.3.1.9.9.Zebani

Zebani, cehennemde görevli, azapla sorumlu meleklerdir; Kuran'da "azap melekleri" olarak geçer. Sayılarının on dokuz olduğu belirtilir. Günahkârları cehenneme sürükleyen, hiçbir şefkat göstermeyen görevli varlıklardır. Zebaniler, ilahi adaletin uygulanmasındaki katı ve geri dönülmez boyutunu temsil eder. Eşanlamlıları ise cehennem bekçisi, ceza melekleri olarak anılır (URL 3).

Kimisini zebānīler dutar çaġırdır
Kiminin mīzānı pek aġırdır (cehennem sahnesinde azabı gerçekleştiren varlıklar olarak yer alır. (1A/9)

2.1.3.1.10. Diğer İtikadi Mefhumlar

Bu başlık altında, imanın şartları dışında kalan ama inançla ilgili temel kavramlar yer alır. Ölüm, ecel, ruh, şeytan bu mefhumlar içindedir. Bu mefhumlar, İslam düşüncesinde metafizik alanı yapılandırmak için kullanılır.

2.1.3.1.10.1.Ölüm, Ecel

Allah'ın tayin ettiği kesin ölüm vakti. Ölüm, dünya hayatının sona ermesi ve ahiret yolculuğunun başlangıcıdır.Kuran'da "her nefis ölümü tadacaktır" (URL 4) ayetiyle ölümün kaçınılmazlığı vurgulanır.
Tasavvufta ölüm, "şeb-i arûs" (vuslat gecesi) olarak görülür; yani sevgiliye kavuşma anıdır. Ölüm bilinci, insanı sorumlu yaşamaya yönlendiren temel öğretilerden biridir.
Ecel ise Allah tarafından takdir edilen yaşam süresinin son noktasıdır. Hiçbir kişi ecelini ne öne alabilir ne de erteleyebilir (URL 5). Bu kavram, kader anlayışının ayrılmaz bir

parçasıdır ve tevekkül ile yakından ilişkilidir. İslam'da, ecelin gizli olması insanı her an ölüm bilinciyle yaşamaya sevk eder.

Bu dünyāya gelen gitdi
Ecel şerbeti içdi (6B/18)

Şanlı vīrān kāfir yapılma ḳusur
İnşallāh cümlemiz ḳılarım esīr
Seyrānı cihān şanla celbī faḳīr
Ṭa ḥaṭān bağışlan ecelī muḥayyer ḥān (ecelin bağışlanması arzulanır) (18A/12)

2.1.3.1.10.2.Ruh

Ruh, insanın ilahi yönünü temsil eden, bedenden bağımsız, metafizik varlıktır. Kuran'da "ruhtan üfledik" ifadesiyle insanın yaratılışına farklılık katıldığı belirtilir. Ruhun mahiyeti kesin olarak bilinemez bu, Allah'ın ilmindedir. Tasavvufta ruh, Allah'a dönüş arzusu taşıyan öz varlık olarak ele alınır (URL 6).

"ve ene 'abduke ve ene 'alā 'ahdike ve va'dike mestata'tü"[1] (ruhun kulluğunu ifade eder) (5A)

İlāhī nūr idi rūḥum edā-yı irḥāmsın kendi rūḥuñ ġıdāyı İlāhī nūr edip maẓharıyla menāhī bize gösterdiñ (ruh nura mazhar olmuştur) (7A)

2.1.3.1.10.3.Şeytan

Şeytan, Allah'ın emrine karşı gelerek insanı saptırmakla görevli olan varlıktır.
Kur'an'da İblis olarak da anılır ve kıyamete kadar insanları yoldan çıkaracağına dair yemin etmiştir. Şeytanın temel stratejisi vesvese vermek, günahı süslemek ve hakikatten uzaklaştırmaktır. Eşanlamlıları iblis, azazil, vesvese verendir. (Pala, 2010:444).

[1] Anlamı: Ben senin kulunum. Ezelde sana verdiğim sözümde ve vaadimde ve hâlâ gücüm yettiğince durmaktayım.

ve eʿūẕü bike min şerri mā ṣana'tü (şeytanın işlediği şerre karşı dua) (5A)

aratma şeyṭāna uyma nāra sarınma (28B/9)

Hevāyı nefs ile şeyṭān
Ḳavmine alalar meydān (27B/14)

2.1.3.1.11. Çeşitli Dinler ve Mefhumlar

2.1.3.1.11.1. Ümmet, İman

Ümmet, aynı inancı paylaşan Müslüman topluluğu ifade eder; Kuran'da bu kavram hem dini hem de toplumsal birliğe işaret eder (Bulut, 2012: 308). Ümmet olmak, sadece iman değil, sorumluluk ve ahlaki örneklik yükümlülüğünü de içerir. Bazı ayetlerde ise iman ve ümmet kelimeleri bir arada bulunmaktadır.

Ahmet Öz " Kuran'da İslam Ümmeti" adlı makalesinde kullanmış olduğu bir ayette ümmet ve iman kelimeleri birlikte kullanılırken bu sorumluluktan "Siz insanlar için çıkarılmış hayırlı bir ümmetsiniz; iyi olanı egemen kılar, münker olanı bertaraf eder ve Allah'a iman edersiniz."(Âl-i İmrân 3/110) diye bahseder (Öz, 2019:555).

Degil miydiñ Muḥammed'iñ ümmeti
Naṣıl terk eylediñ farżı sünneti (10A/11)

İman, Allah'a, meleklere, kitaplara, peygamberlere, ahirete, kadere ve hayır-şerrin Allah'tan olduğuna kalben inanmak demektir.

İslam'da "tasdik" (onaylama) esasına dayanır; kalp ile tasdik, dil ile ikrar şeklinde tanımlanır. İman amelden bağımsız olsa da olgunlaşması salih amellerle mümkündür (URL 7).

fe-aḥyihī ʿale'l-islām ve men teveffeytehū minnā feteveffehū ʿale'l-īmān (4B)

2.1.3.1.11.2. Ezan

Ezan, İslam'da namaz vaktinin geldiğini bildiren ilahî çağrıdır (Tok, 2020:96). Arapça olarak yüksek sesle okunur. İlk olarak Hz. Peygamber döneminde Bilâl-i Habeşî tarafından okunmaya başlanmıştır. Ezan, Müslüman kimliğini ve toplumsal birlik çağrısını simgeler; cami merkezli hayatın işaretidir (Pala, 2010: 154). Cönk içinde ezandan sonra okunan ezan duası yer almaktadır.

Duâü Ezan: "Allāhümme rabbe hāẕihi'd-daʿveti't-tāmmeti ve'ṣ-ṣalāti'l-ḳāʾimeti..." (2A)

2.1.3.1.11.3. Kıble

Kıble, namaz ve bazı ibadetlerin yöneldiği istikâmettir; İslam'da Kâbe bu yönün merkezidir. İlk yıllarda Müslümanlar Kudüs'e yönelmiş, hicretten sonra kıble Kâbe'ye çevrilmiştir (Bakara 2/144) (URL 8). Eşanlamlıları ise yön, mihrap, kıblegâh (Pala, 2010:2819.

Namaz bölümü: "tenim imāma miḥrābdır ḳıblesi beytü'l-maʿmūrdur" (2A)

Gönlüm ḳıblesi kürsīdür ʿaḳlım ḳıblesi ʿarşdur (3A)

2.1.3.1.11.4. Günah

Günah, Allah'ın emir ve yasaklarına aykırı her türlü düşünce, söz ve eylemdir. Kuran'da günahların bağışlanması için tövbe kapısı her zaman açık tutulmuştur (URL 9). Tasavvufta günah, kulun Hakk'tan perdelenmesine sebep olan bir hicaptır. Eşanlamlıları ise cürüm, hata, isyandır.

Yüzüm ḳara günāhım bī-nihāyet
ʿİnāyet eyle Allāh'ım ʿināyet
Günāh deryāsına ṭaldım bī-ġāyet
ʿİnāyet eyle Allāh'ım ʿināyet (1B/1), (1B/3), (1B/19)

2.1.3.1.11.5. Kurban

Kurban, Allah'a yakınlaşma amacıyla belirli şartlara uygun hayvanın kesilmesidir. Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'i kurban etmeye niyet etmesi bu ibadetin sembolik temelidir. Kurban, inanan bireylerin var olduğu her dönemde; şükretmek, bağışlanma dilemek, günahların affını istemek, hatırlamak ya da kutsala yaklaşmak amacıyla gerçekleştirilen çeşitli ritüellerle yapılan bir ibadet şeklidir. Bu ibadet hem kan akıtılarak (kanlı), hem de hayvan kesimi içermeyen (kansız) yollarla yerine getirilebilir (Göktaş, 2019:98). Cönkte açıkça bahsetmese de dolaylı olarak bahsedilmiştir.

Kitābın aldı destine
Ölürsem ḳabrim üstüne
Oḳu ṣıṭḳıyla yāsini (yemin/kurban bağı içeren bağlamda) (23A)

2.1.3.1.11.6. Nur

Nur, hem fiziksel ışık hem de ilahî aydınlanma anlamına gelir; Kuran'da mecazi ve hakiki boyutlarıyla geçer. "Allah göklerin ve yerin nurudur" ayetiyle ilahî hakikatin tecellisi anlatılır (URL 10). Tasavvufta nur, kalbin ilahi tecelliye mazhar oluşu, marifet ve irfana ulaşmanın simgesidir. Nur, aynı zamanda peygamberlere, vahye ve ahlâki güzelliğe atfedilen bir niteliktir. Cönkte de bu şekilde ifade edilmiştir.

Al yeşil nūrdan naʿlīn ayaġında (1A /1)

İlāhī nūr edip maẓharıyla (7A)

2.1.3.1.11.7. Haram

Haram, İslam'da kesin olarak yasaklanmış ve yapılması günah sayılan fiil ya da nesnedir. Kur'an ve sünnetle sabit olan haramlar; zina, içki, faiz, yalan gibi ahlaki ve hukuki boyutlar taşır. Haramdan kaçınmak, bireyin takvasını güçlendirir ve toplumsal düzenin korunmasına hizmet eder (Pala, 2010: 2049. Cönkte direkt bu kelimeye rastlanmasa da dolaylı olarak günah ifadesiyle açıklanabilir.

Bu fānī dünyāda çekdim emekler
Günāhım yazmaya ʿāciz melekler.
ʿİnāyet eyle Allāh'ım ʿināyet (1B/17)

2.1.3.1.11.8. Helal

Helal, yapılmasında dinen sakınca olmayan, meşru ve mübah olan şeydir. Gıda, kazanç, davranış ve ilişkilere dair helal-haram ayrımı Müslüman yaşam biçiminin temelidir. Kur'an'da "Allah'ın size helal kıldığı güzel şeyleri haram kılmayın" emri bulunur (URL 11). Helal kavramı aynı zamanda ahlaki sorumluluk ve bireysel farkındalıkla iç içedir. (Doğrudan "helal" kelimesi geçmemektedir. Ancak 2A ve 2B'deki ibadet bağlamları helal anlayışıyla örtüşür.)

2.1.3.1.11.9. Tövbe

Tövbe, günah işleyen kimsenin pişmanlık duyup Allah'tan bağışlanma dilemesidir. Kur'an'da samimi tövbenin (tevbe-i nasûh) kabul edileceği defalarca vurgulanır (URL 12). Tasavvufta tövbe, sadece sözlü bir pişmanlık değil, kalpte ve davranışta dönüşümü içerir. Tövbe, kul ile Allah arasındaki ilişkiyi onaran manevi bir kapıdır; iradenin temizlenmesidir. Cönkte hem tövbe hem de nasuh tövbesi olarak geçmektedir.

Tövbe itdim ve rucuʿ itdim tevbeʾi naṣūḥ ile tövbe itdim (5A)

2.1.3.1.11.10.Kâfir

Kâfir, İslami literatürde "inkâr eden" anlamına gelir; Allah'ı, peygamberi veya esas inanç ilkelerini reddeden kişidir. Kökeni "örtmek, gizlemek" anlamına gelen k-f-r fiiline dayanır; hakikati örten kimse anlamı taşır (URL 13).
Kur'an'da farklı türde kâfirlik biçimleri (nankörlük, kibir, inkâr) detaylandırılmıştır (URL 14). Eşanlamlıları ise inkârcı, müşrik, münkir gibi ifadelerdir.

Yezīd elinde ḳalırsa (13A/8)

Kāfir Yezīd Boynunu biçdi (13B/14)

2.1.3.1.11.11.Tevhid

Tevhid, Allah'ın birliğine inanmak demektir; İslam inanç sisteminin temel taşıdır.
Lâ ilâhe illallah ifadesiyle özetlenen bu ilke, Tanrı'nın eşi, benzeri, ortağı olmadığı fikrini taşır (Demirkol, Yılmaz, 2021:665). Tevhid sadece zihinsel bir kabullenme değil, tüm varoluşu Allah'a yönlendirme çabasıdır. Cönkte eşanlamlıları olan birlik, vahdet, lâ ilâhe illallah gibi ifadeler yer alır.

lâ ilāhe illāllāh Muḥammedün Resūlullah (5B)

Her ne ḫaber virdiyse cümlesine inandım ḥaḳtır ve gerçektir (5A)

2.1.3.1.12. Tasavvuf

Allah'a ulaşmayı amaçlayan mistik İslam anlayışı. Tasavvuf, İslam'da içsel ve manevi boyutu öne çıkaran bir düşünce ve yaşayış biçimidir. Zühd, ihlas, aşk, marifet ve fena gibi kavramlarla bireyin ruhsal olgunlaşmasını hedefler. Sûfîler, Kur'an ve sünnete dayanarak kalp terbiyesiyle Allah'a yaklaşmayı amaçlarlar (URL 15).

Dervīş bunu Yūnus söyledi
Andan ʿaşḳın deryāsını boyladı (1A/23)

2.1.3.1.12.1. Vird

Vird, sûfîlerin belli sayıda ve düzen içinde tekrar ettikleri zikir, dua ve esma silsileleridir. Tarikatlarda mürşidin verdiği izinle yapılan virdler, ruhî disiplinin temel parçasıdır. Zikirle kalbin arındığına, nefisle mücadelenin derinleştiğine inanılır. Vird, bireyi gafletten uzaklaştırır ve sürekli bir Allah bilinci inşa eder (Uludağ, 2005: 381-382).

Ḥaḳḳı müze ḳullar vird eyleyip gelende
Hüznünden tamāmını yaṣtır yā Rabb(25B/11)

2.1.3.1.12.2. Zikr

Zikr, sözlükte "anımsama, hatırlama" anlamına gelir; terim olarak Allah'ı sözle ve kalple anmaktır. Tasavvufta zikir, kalbi gafletten arındırıp sürekli bir ilahi farkındalık hâline ulaşma yoludur (Özgen, 2013:219).
Eşanlamlılar: anma, dua, tesbihat

İlāhī ey cānlar cānı
Gel ẕikr eyleyelim Allāh
Ve ḥaḳ odur ölümden fānī
Kendiñiz edeyin Allāh (6B/2), (6B/8), (6B/9), (6B/11), (6B/14), (6B/18),(6B/21)

2.1.3.1.12.3. Nefs

Arapça'da çoğulu nüfûs ve enfüs olan "nefs" kelimesi, temel anlamıyla insanın özü, varlığı, içsel yönü ve bireysel duygu, arzu, yetenek, ihtiyaç ve isteklerini ifade eder. Aynı zamanda kalp, topluluk, hayat, ruh, benlik ve zat gibi farklı anlamları da bünyesinde taşır. Tasavvuf geleneğinde ise nefis, bireyin içinde taşıdığı kötü huyların ve olumsuz yönelimlerin kaynağı olan içsel güç, yani kişinin iç dünyasındaki tüm arzu ve güdüler toplamı olarak tanımlanır (Bulut, 2020:167).

Kuran-ı Kerim'de nefis kavramı, yaklĀşık 298 ayette yer almakta ve bu ayetlerde yedi farklı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Bu anlamlar arasında en yaygın olanları ise "kişinin kendisi, özü ve varlığı"dır. Dolayısıyla her varlığın hem fiziki hem de manevi yönünü anlatmak üzere nefis terimi kullanılabilir. İnsan, ruh ve bedenden oluşan bir varlık olduğundan, onun manevi yönünü temsil eden ruha da nefis adı verilir. Bedenin arzu ve ihtiyaçlarını şekillendiren yer de yine nefistir. Bu yönüyle nefis, hayatın sürdürülebilmesi için gerekli doğal eğilimlerin kaynağıdır. Kuran'da da nefsin tüm isteklerinin kötü olmadığı, yalnızca heva yani zararlı isteklerin insanı olumsuz etkilediği belirtilmiştir. Ruhun sükun bulması ise hevaya esir olmaktan kurtulmaya bağlıdır (a.g.e., 2020:168).

Tasavvufi düşüncede nefis, günah, şehvet, arzu ve dünyevi hırsların merkezidir. Bunlar arasında en tehlikelisi olarak "makam tutkusu" öne çıkar. Nefsine hakim olan kişi, onu zayıflatarak bu olumsuz eğilimlerden kurtarabilir ve ruhunu manevi bilgi ve farkındalıkla yeniden diriltebilir. Buna karşılık, nefsinin arzularına teslim olan birey, ruhunu kötü huylarla karartır. Tasavvuf literatüründe nefis, genellikle kötülüğü emreden bir içsel güç olarak kabul edilir (a.g.e., 2020:168).

Nefis, insanın en güçlü düşmanı olarak kabul edilmiş ve bu nedenle müminler daima onunla baş başa kalmaktan Allah'a sığınmışlardır. Kuran'da birçok kez, nefsin insanı sürekli kötülüğe yönlendirdiği vurgulanır (Yusuf, 12/53). Nefis, kişiyi aşırı isteklerle meylettirir ve bu yönelimi genellikle olumsuz biçimde ortaya çıkarır. Eğer kişi Allah'ın korumasına sığınmazsa, bu arzulara kapılıp günah işlemeye meyilli hâle gelebilir. Ancak Allah'ın lütfuyla korunan, arındırılmış nefisler bu tuzaklardan kurtulur. Bu duruma Yusuf Sûresi'nin şu ayeti örnek gösterilebilir: "Ben nefsimi temize çıkarmam. Çünkü nefis, daima kötülüğü emreder; ancak Rabbimin merhamet ettiği hariç" (Yûsuf, 12/53). Tasavvuf ehli bu ayeti yorumlarken, nefsi hiçbir zaman tamamen masum görmemek gerektiğini ve sürekli sorgulanması gereken bir unsur olduğunu belirtmişlerdir (a.g.e., 2020:168).

Kuran'da başka ayetlerde de nefisle ilgili benzer uyarılar bulunur. Örneğin Hz. Yakup, oğullarının yalan söylediğini anladığında şöyle der: "Sizi bu işe nefisleriniz teşvik etti" (Yusuf, 12/18). Bu ayet, nefislerine uyan Yusuf'un kardeşlerinin onu kıskançlıkla tuzağa düşürmelerine işaret eder (a.g.e., 2020:169).

Bu nefsimden kime feryād idem ben
Yüzüm ḳara seni yā Rab nidem ben
Bu cürmüyle saña nice gelem ben
ʿİnāyet eyle Allāh'ım ʿināyet (1B/9), (1B/17)

Hevāyı nefs ile şeyṭān
Ḳavmine alalar meydān (27B/14)/

Ey ḳarā gözlerine ḳurbān olduğu
Ḥaḳlı olan kişi nefse uydu (37A/2)

2.1.3.1.12.4. Dünya

Fânî hayat, geçici olan fizikî ve sosyal evren. Dünya, yaşanılan fiziksel âlem olmakla birlikte, dinî literatürde geçici, aldatıcı ve sınanma mekânı olarak tanımlanır.
Kur'an'da dünya hayatı bir "oyun ve eğlence", "aldatıcı bir metâ" olarak nitelendirilmiştir (URL 16). Tasavvufta dünya, kalbi perdeler; aşkı ve hakikati engelleyen bir unsurdur. Ancak dünya tamamen terk değil, imtihan bilinciyle yaşanması gereken bir sahnedir.

Bu bed nefsim dilerdi çoḳ dilekler
Bu fānī dünyāda çekdim emekler
Günāhım yazmaya ʿāciz melekler
ʿİnāyet eyle Allāh'ım ʿināyet (1B/18),(6B/9)

2.1..4. CEMİYET

2.1.4.1. Şahıslar

2.1.4.1.1. Tarihi Şahsiyetler

2.1.4.1.1.1. Hükümdarlar, Şehzadeler ve Devlet Adamları

2.1.4.1.1.1.1. Sultan İbrahim

Sultan İbrahim, Osmanlı padişahlarından biridir; hükümdarlığı zaman zaman delilik ve baskı ile anılmıştır. Edebî ve halk anlatılarında karmĀşık, duygusal ve dramatik bir figür olarak yer bulmuştur. Bazı metinlerde aşk, zulüm ve cezbe arasında gidip gelen bir sultan imgesiyle temsil edilir (URL 17).Cönkte de bu şekilde vurgulanmıştır.

Bu yurdu Sulṭān İbrāhîm olan fānî olmasın
Beddu ʿā etmem, Efendim, Mevlâya ṣaldım ben seni (35B/3)

2.1.4.1.1.1.2. Yezid

Yezid, Kerbelâ Vakası'nda Hz. Hüseyin'in katline sebep olan Emevî halifesidir ve olumsuz bir tarihsel figürdür. İslâmî literatürde zulmün, adaletsizliğin ve dini yozlaşmanın sembolü olarak anılır (Pala, 2010: 495).

Kebelā'nıñ yazıları yā imām bir gül Ḥüseyin şehid
Olmasa ḳażā-yı yārī Şāh-ı Merdān'ım imāmım ʿana fatma
Ḳuzuları yā imāmım gül Ḥüseyin ḥā Nebī benim
Ḥasan'ım ḫān benim Ḥüseyin Yezīd elinde ḳalanım Şāh-ı (13A/4), (13A/8)

2.1.4.1.1.1.3. Hz. Hasan

Hz. Ali'nin büyük oğlu ve Hz. Peygamber'in torunu olan Hz. Hasan, "Mücteba" lakabıyla anılır. Aynı zamanda İslâm tarihinde beşinci halife ve On İki İmam'ın ikincisi olarak kabul edilir. Hicretin üçüncü yılına tekabül eden dönemde, Medine'de dünyaya gelmiştir. Rivayetlere göre, Emevi hükümdarı Muaviye, yerine oğlu Yezid'i halife olarak atamak amacıyla Hz. Hasan'ın hanımını çeşitli vaatlerle kandırmış ve Medine'ye gönderilen zehirle Hz. Hasan'ın şehadetine sebep olmuştur. Vefat ettiğinde 46 yaşındaydı. Kaynaklarda, yüzünün Hz. Peygamber'e son derece benzediği ifade edilir. Çocukları ve soyu "Şerif" olarak anılmaktadır ve dini-tasavvufi edebiyat başta olmak üzere pek çok kaynakta adına sıkça rastlanmaktadır. Hz. Hasan, özellikle kardeşi Hz. Hüseyin ile birlikte anılır; Kerbela hadisesi bağlamında, bu iki ismin beraber zikredilmesi dikkat çekicidir (Pala, 2010: 206). İncelenen cönkte de Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Ali ve Hz. Fatıma birlikte anılmış; Kerbela vakasında yaşanan şehitlik vurgulanmıştır.

Kebelā'nıñ yazıları yā imām bir gül Ḥüseyin şehid
Olmasa ḳażā-yı yārī Şāh-ı Merdān'ım imāmım ʿana fatma
Ḳuzuları yā imāmım gül Ḥüseyin ḥā Nebī benim
Ḥasan'ım ḫān benim Ḥüseyin Yezīd elinde ḳalanım Şāh-ı (13A/4),(13A/7), (13A/14), (13B/1), (13B/5), (13B/7)

2.1.4.1.1.1.4. Hz.Hüseyin

Hz. Hüseyin, Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın oğlu, İmamların üçüncüsü ve Kerbelâ şehididir. Hicri 50. yılın beşinci ayında (Miladi 628) dünyaya gelmiş, 61. hicri yılın 10. günü (Miladi 680) Kerbela'da şehit edilmiştir. Kerbela hadisesinde, kendisiyle birlikte 72 kişi aç ve susuz bırakılmış, ağır zulme maruz kalarak şehit edilmiştir. Hz. Hüseyin, Şiî ve Alevî edebiyatında özel bir konuma sahip olup onun şahsiyeti etrafında "Maktel-i Hüseyin" temalı mensur ve manzum eserler kaleme alınmıştır. Müslümanlar tarafından, özellikle Muharrem ayının 1'i ve 10'unda kabri ziyaret edilmekte, bazı tarikatlarda bu günlerde "Muharremiyeler" adı verilen özel zikir ve matem meclisleri düzenlenmektedir. Ayrıca onun uğradığı zulüm ve yaşadığı acılar üzerine pek çok mersiye yazılmıştır. Fuzûlî'nin "Hadîkatü's-Süedâ" adlı mensur eseri de bu kapsamda değerlendirilen önemli örneklerden biridir (Pala, 2010:230).

Kebelā'nıñ yazıları yā imām bir gül Ḥüseyin şehid
Olmasa ḳażā-yı yārī Şāh-ı Merdān'ım imāmım ʿana fatma
Ḳuzuları yā imāmım gül Ḥüseyin ḥā Nebī benim
Ḥasan'ım ḫān benim Ḥüseyin Yezīd elinde ḳalanım Şāh-ı (13Ave 13B'de çok sayıda tekrar)

2.1.4.1.1.1.5. Hz. Fatıma

Hz. Fatıma, Hz. Muhammed'in kızı ve İmamların annesidir; İslâm'da iffet, nur ve kadınlık erdeminin simgesidir. Cönkte Hz. Hasan ve Hüseyin ile birlikte anılır.

Kebelā'nıñ yazıları yā imām bir gül Ḥüseyin şehid
Olmasa ḳażā-yı yārī Şāh-ı Merdān'ım imāmım ʿana fatma
Ḳuzuları yā imāmım gül Ḥüseyin ḥā Nebī benim
Ḥasan'ım ḫān benim Ḥüseyin Yezīd elinde ḳalanım Şāh-ı (13A/2), (13A/10),(13B/7)

2.1.4.1.1.1.6. Züleyha

Züleyha, Kuran'da Yusuf kıssasında geçen, Hz. Yusuf'a aşkıyla tanınan kadın figürüdür.

Senin ʿaşkına
Yaḳtı yandır Züleyḫā (32B/23)

2.1.4.1.1.2. Tarihi Efsanevi Şahsiyetler

2.1.4.1.1.2.1. Mecnun

Kelime anlamı "deli" olmakla birlikte, Mecnun ismi edebî gelenekte özellikle Leyla ile Mecnun mesnevisinde geçen erkek kahraman olarak bilinmektedir (Pala, 2010:313).

Evvel cār çır çīmān üstüzce ḥaḳḳān
Dilberini Mecnūn eyledi (40A/4)

2.1.4.1.1.3. Irklar

Metinlerde "ırk" kavramı etnik aidiyet ve kültürel farklılık bağlamında yer alır.
Tarihi bağlamda ırklar, hem kimliksel hem de coğrafi çeşitliliğin anlatımı olarak kullanılmıştır. Çoğu zaman siyasal ya da sembolik anlamlar yüklenmiş; farklı milletler karşılaştırmalı biçimde anlatılmıştır.. Edebî gelenekte ırklar arası ayrım değil, çoğunlukla hayranlık veya eleştiri yoluyla kültürel farklar işlenmiştir.

2.1.4.1.1.3.1. Türk

"Türk" kavramı edebî metinlerde hem etnik hem de kültürel kimlik olarak yer bulur. Çoğu zaman kahramanlık, cesaret, sadakat ve yiğitlik nitelikleriyle özdeşleştirilmiştir. Divan ve halk edebiyatında, kimi zaman mecazî anlamda "sevgili"ye ya da "millet"e yönelik bir ünvan olarak da kullanılır. Tasavvufî metinlerde "Türk", nefs terbiyesiyle olgunlaşmış, arif kişi anlamında da karşımıza çıkabilir (URL 18).

Der ki ʿOsman sözüm kāmil olana
Bu sözlerim naṣīḥatdır alana
Raġbet itmeñ Türk yanına gelene
Kāmil Türke ger sırrın açtığı zamān (42B)

2.1.4.1.1.3.2. Rus

Osmanlı ile tarihsel mücadele içinde anılan düşman millet; özellikle savaş, tehdit ve istilayla ilişkilendirilir.

"Şāmildir Rus hatta ve bir Macardan
Ṣaltanat leşinden yaparım ban" (14B/17)

2.1.4.1.1.3.3. Macar

Osmanlının sınır komşusu ve askeri-siyasi karşıtı olarak anılan bir millet. Macarlar özellikle Osmanlı döneminde temasta bulunulan Avrupalı bir topluluk olarak betimlenir. Edebiyatta genellikle Türklerle olan savaşlar ya da tarihî ilişkiler bağlamında anılırlar.

"Şāmildir Rus hatta ve bir Macardan
Ṣaltanat leşinden yaparım ban"
(Macar dolaylı olarak Rus ve diğer Avrupa güçleriyle birlikte anılır.) (14B/17)

2.1.4.1.1.3.4. Ermeni

Ermeni figürü, Osmanlı coğrafyasındaki çok kültürlülüğün bir yansıması olarak edebiyatta yer bulur. Ticaret, zanaatkârlık ya da komşuluk gibi gündelik yaşamın temsili bağlamında karşımıza çıkar. Cönkte dolaylı bir şekilde bahsedilmiştir.

"Özü söyler Ey lekī çeçen
Bu īşī ḳılma neslīnden ki çān
Defterīyet işledīn muġayyer ol ṣuçān
Ḥa çanlı ḳalırsa ettīğīn sana" (Ermeni doğrudan geçmemekle birlikte "neslinden" ve "muġayyer ol ṣuçān" gibi ifadeler, dönemin Ermeni imajına dair dolaylı bir ima içerir.) (14A/13)

2.1.4.1.1.3.5. Rumlar/Bizans/Yunan

Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu yıkılmadan önce Anadolu toprakları bu devletin egemenliği altında bulunuyordu. Bu nedenle, tarihî kaynaklarda Anadolu'ya "Rum" adı verilmiştir. Anadolu'da yaşayan halk, yaradılış itibarıyla güzel ve zarif bir görünüşe sahip olarak tasvir edildiğinden, bu özellikleri şairlerin eserlerinde sıkça işlenmiş ve estetik bir unsur olarak ön plana çıkarılmıştır (Pala, 2010:393).

"Dāgıstān'dan çıḳtı
Silāḥı ẕülfīḳār ṭuğu semerāt
Ḳaṭlī küfür sānī eyledi vīrān" (Rumlara doğrudan değil, 'küfür sānī' ifadesiyle dolaylı bir atıf vardır.)(14A/8)

"Ey āġalar, Türk'e cevāb verilmez
Dārılıp gün ṣaçtı ġāzamān …
Uyuz olmuş tilkī gibi ḳaşınır
Ṣakalına sirke düştüğü zamān" (Rumlara doğrudan atıf yok ancak folklorik ifade dolaylı kimlik vurgusu taşır.)(40B/3)

2.1.4.1.1.4. Ülkeler ve Şehirler

2.1.4.1.1.4.1. Yemen

Arap Yarımadası'nın güneybatısında yer alan Yemen, eski coğrafya literatüründe hem bir yerleşim bölgesi hem de kendine özgü iklim özellikleriyle önemli bir konuma sahiptir (Pala, 2010:495).

Senden evvel gerektir ben de Yemen ḳahvesi
Pāḳça ibrīk, zarfla felfer, vazcānı elberi (36A/3)

2.1.4.1.1.4.2. Adana

Adana, halk şiirlerinde genellikle yerel kimliğiyle, doğasıyla ve insan unsurlarıyla anılır. Bazen aşkın geçtiği yer, bazen yiğitlik veya cesaretin sergilendiği coğrafya olarak işlenir.

Şehir bağlamında türkü ve mani geleneğinde yoğun biçimde kullanılır. Aynı zamanda geleneksel âşık anlatılarında olayların geçtiği yerlerden biri olur.

Adana içinde Şeyḫ Murād suyu
Sular arıza ceğiz, Bekre oğlu diyi (31B/3)

2.1.4.1.1.5. Dağlar, Nehirler, Denizler

Cönklerde doğal ve mecazi anlamlara gelecek şekilde ifade edilir. Aşağıda bu kavramlara tek tek değindim.

Dağlar
Dağ, edebiyatta mecazî ve sembolik anlamları güçlü olan bir unsurdur. Ayrılık, yalnızlık, özlem, sabır, heybet ve direniş gibi anlamlar taşır. Āşıkların sevdiğine ulaşmak için aştığı engel ya da gözyaşı döktüğü yer olarak işlenmiştir.

Yandı cānım, irili ḳada, ne müşkil ḥāl olur
Der ki Ömer, çekti, köy ol, yuḳarı dağlar bilir (35B/11)

Nehirler
Nehir, süreklilik, zamanın akışı, ayrılığın ve vuslatın simgesi olarak öne çıkar. Āşık ile maşuk arasındaki engel ya da özlemi taşıyan mecra şeklinde yorumlanır. Kimi zaman "aşkın coşkunluğu" kimi zaman da "ayrılığın gözyaşı" ile özdeşleştirilir (Ulucan, 2020:109).

Adana içinde Şeyḫ Murād suyu
Sular arıza ceğiz, Bekre oğlu diyi (31B/3)

Denizler
Deniz, sonsuzluk, bilinmezlik ve içsel derinliklerin simgesi olarak kullanılır. Aşkta kayboluş, ilahi aşkın enginliği ve ruhun dalgalanmaları denizle tasvir edilir. Sevgilinin gözleri bazen denize benzetilir; bu benzetme aşkın derinliğini yansıtır. Tasavvufî

metinlerde deniz, ilahi marifetin sembolü ya da fenafillah yolculuğunun sonsuzluğu olabilir (Gider, 2013:23).

Deniz kenārında ulu arālar
Sen doldura, ben imḥāyin bādeler (30A/1)

2.1.4.1.1.6. Halk Bilgisi Kadroları

Toplumsal yaşam unsurları, şiir ve hikâyelerde ahlaki normlar, gelenekler ve sosyal rolleri yansıtır. Evlilik, misafirlik, bayramlar, komşuluk gibi sosyal durumlar edebî motif olarak işlenir. İçtimai hayat, bireyin toplumsal aidiyetini ve yaşadığı kültürel düzeni simgeler. Ayrıca halk anlatılarında toplumsal değerler, birey-toplum ilişkisi bağlamında verilir.

2.1.4.1.1.6.1. Suya Gitmek

Suya gitmek, halk kültüründe hem gündelik bir iş hem de sosyalleşme ve aşkın başlangıç alanıdır. Şiirlerde, "suya giden kız" figürü ile sevgilinin tasviri ve âşığın ilk görüşte gönül vermesi anlatılır. Su, hem hayat hem de saflık kaynağı olduğundan bu eylem aşkın temizliğiyle özdeşleşir. Suya gitmek, toplumsal cinsiyet rollerini de ima eden sembolik bir geçittir.
Eşanlamlıları ise çeşmeye gitmek, pınara gitmek gibi şekillerde yer alabilir cönkte suya gitmek şeklinde ifade edilmiştir.

Bir ḳız gördüm, suya gider
Bo[yu] selvi ḍala benzer (41B/1)

2.1.4.1.1.6.2. Bezm

Bezm, şiirlerde şairlerin en keyifli anlarını geçirdikleri eğlence meclislerini anlatmak için kullanılır. Bu meclisler genellikle bahar aylarında, çimenliklerde, gül kokulu bahçelerde kurulur. Toplantıya katılanlar halka şeklinde oturur, ortaya geçen saki elindeki kadehle sırayla herkese içki sunar. Bu ortamda sadece içki değil; saz, söz, şarkı, dans ve sohbet de iç içedir. Şairler için bezm, hem dünya zevklerinin hem de bazen tasavvufî anlamda

aşkın ve sarhoşluğun sembolü hâline gelir (Pala, 2005:81). Cönkte bezm, meclis olarak ifade edilmiştir.

Yārin alberi meclisi
ʿİrfān ola lem eḥel ezān alberi (36A/1)

2.1.4.1.1.6.3. Pazar

Pazar, toplumsal etkileşim alanı, ticaretin ve gündelik hayatın merkezi olarak karşımıza çıkar. Āşık edebiyatında pazarda sevgilinin görülmesi yahut haber alınması sık rastlanan motiflerdendir.

Gelen der ki, ḳalḳ gidelim pāzāra
İnce belli çektirelim ḥazıra (39A/9)

2.1.4.1.1.6.4. Süslenme

Sevgilinin güzelliğini artıran veya toplumsal tören ve görselliği ifade eden davranış. Süslenmek, sevgilinin kendini beğendirme çabası, güzelliğini sergilemesi bağlamında işlenir. Edebî metinlerde zülf, kâkül, entari, yüz süsü gibi ayrıntılarla tasvir yapılır.

Görmeyince ʿaşk dinlemez, moda çekeriz sefā
Dāimā bu cefālara çekmeden vāz gelelim (32A/7)

İncili fesmi giymiş başına
Ḳudret ḳalemini çekmiş ḳaşına (33A/13)

2.1.4.1.1.6.5. Giyim – Kuşam

Toplumsal kimlik, sosyal statü ve güzelliğin sembolü olarak elbise, kuşak, başlık vb. unsurlar. Giysi unsurları (entari, kaftan, şalvar, kuşak) toplumsal sınıf, cinsiyet, yaş ve statü göstergesidir. Edebi anlatılarda kıyafet tasvirleri, karakter tanıtımı ve estetik beğeni ifadesi olarak yer alır. Ayrıca, sevgilinin giydiği giysi, onun cazibesinin parçası hâline gelir. Cönkte don, ayakkabı, eldiven incili fes gibi unsurlar kullanılmıştır.

Don könlek parası 20 / Ayakkabı parası 10 / Eldiven parası 6 (12A)

İncili fesmi giymiş başına
Ḳudret ḳalemini çekmiş ḳaşına (33A/13)

2.1.4.1.1.6.6. Sofra ve Yiyecek / İçecekler

Meyve, bal, hurma, nar gibi yiyecekler aşk ve arzu sembolleridir; genellikle mecaz yoluyla kullanılır. İçki ise hem dünyevi sarhoşluk hem de ilahi aşk sarhoşluğu (mestlik) anlamına gelir. Şarap, tasavvufi metinlerde mecazi sarhoşlukla ilahi vecd hâlini yansıtır. Yiyecek ve içecekler aynı zamanda cömertliğin ve ziyafetin göstergesi olarak işlenir. Cönkte bade ve kahve gibi ifadeler yer almaktadır (Özlük, 2024: 1537).

Ey ʿāşıḳ dil-dāde
Gel nūş edelim bāde (28A/2)

Yemen ḳahvesi
Pāḳça ibrīk, zarfla felfer vazcānı elberi (36A/3)

2.1.4.1.1.6.7. Mimari

Kubbeler, kemerler, saraylar, minareler gibi mimari unsurlar hem maddi ihtişamı hem de tasavvufi anlamları taşır. Saray sevgilinin evi ya da Allah'ın katı olarak resmedilir.
Kapı eşiği, sadakat ve bağlılık anlamında sembolik bir duraktır (Karaaliosmanoğlu, 1975:76).

Bi ḥamdillāh ṣafā bulduk bu dergāhı muʿallā'da
Burhān ṣāḥibin yā Rabb gördüm Cennet-i ʿAlā'da (26B/1)

Müferraḥ birine ḳırmış bināsı müstedām olsun
Dilerim bārī Ḥüdā'dan yüzü maḥşerde aḳ olsun (26B/3)

2.1.4.1.1.6.8. Alışveriş

Toplumsal değişim, iktisadi ilişkiler ve kişisel ihtiyaçların karşılanma sürecidir. Alım-satım temaları hem maddi anlamda hem de mecaz düzeyde kullanılır. Āşık ile maşuk arasında geçen gönül alışverişi, şiirsel bir oyun olarak sıkça işlenir. Cönkte ise günlük alışverişten bahsedilmiştir.

Eserīkci bayāğāyor / Ḳurbān parası 40 / Ayakkabı parası 10 (15B)

2.1.4.1.1.6.9. Sihir/Efsun/Tılsım

Gerçeküstü inanışlar, büyü, nazar ve efsunla ilgili inanç ve imgeler. Sevgilinin kendisi daima sihir gücüne sahiptir (Pala, 2010:111). Cönkte doğrudan bu ifadeler olmasa da eş anlamlısı nazar etmek deyimi şeklinde ifade edilmiştir.

Gözüm giryān çiger biryān
yolumu baġladıʿİṣyān
naẓar itmez ise sübḥān
bu ʿāṣi niylesin yā Rab
→ Deyim: Nazarı değmek / nazar etmek
→ "…ʿİṣyān 'naẓar itmez' ise…"(4A/14)

2.1.4.1.1.6.10. Bazı Tipler ve Meslek Erbabı

Cönk içinde efendi, baltacı gibi meslek anlamı taşıyan ifadeler kullanılmıştır.

Efendiñe ne getürdiñ armaġān
Dirse Mevlā ben ne ḫaber vireyim (10A/3)

Altmış bin baltacım vardır ırmāṇi
Ḳararım meşi gel vur vesāleti
(Burada 'baltacı' doğrudan askerî meslek ve alet olarak geçmektedir.) (14B/14)

2.1.4.1.1.6.11. Adet ve Gelenekler

Toplumsal yapı ve inançlarla ilgili yerleşik uygulamalar, düğün, nişan, cenaze vb. Eşanlamlıları töre, âdet gibi ifadelerdir.

Nikâh bölümü: “Elḥamdulillāhi rabbiḷ ʿālemīn ve ṣalātü veṣṣelāmü ʿalā resūlinā” (20A)

Cenaze Duası: “Yā Rabb duʿā-yı ʿālim dünyāda olmaġıçün…”(4B)

2.1.4.1.1.6.11.1. Kız alıp – vermek

Evlenme, nişan ve kız isteme gibi toplumsal geçiş ritüelleridir. Eşanlamlıları evlenmek, nikah, istemektir.

İbrāhīm oġlu Yūsuf ve yeri verdiği üç defa teklif olunur bu minvāl üzere(20A)

2.1.4.1.1.6.11.2. Sosyal Kabuller

Toplumun belirli davranış kalıpları ve yerleşik değer yargılarıdır. Cönk içinde de büyükler tarafından söylenmiş sosyal kabuller yer almaktadır.

Emrinden çıkma dinini yıḳma kendine baḳma öğütlen oğul (28B/5)

Cāhile yüz bin kelāmı, söylesen ḳār eylemez (23B/3)

2.1.4.1.1.8.12. Diğer Eşyalar

Maddi yaşamda kullanılan ve sembolik anlam taşıyabilen eşyalardır.

Baḳırları 10 / Eldiven parası 6 (15B)

2.1.4.1.8.12.1. Savaş Aleti

2.1.4.1.8.1.12.1.1. Kılıç/Zülfikar

Hz. Muhammed'in kullandığı ve daha sonra Hz. Ali'ye hediye ettiği meşhur kılıç Zülfikar, "sahip" anlamındaki zû ile "omurga, boğum" anlamına gelen fekar kelimelerinin birleşiminden türetilmiştir ve aslı Zülfekâr şeklindedir. Hz. Ali'nin çift ağızlı, ortası yivli olan bu kılıcı, Türkçede "Zülfikar" biçiminde yerleşmiştir (Taş, 2020:75).

Dāgıstān'dan çıḳtı
Silāḥı ẕülfīḳār ṭuğu semerāt
Ḳaṭlī küfür sānī eyledi vīrān
Ẓabīṭ etti meydān merdī merdāne (14A/6)

Merdān'ım imāmım Kebelā'nıñ yāzi̱di şey yā imāmım gül Ḥüseyin ḳarañ
Uġur kesk başını Şāh-ı Merdān'ım imāmım yardım edin dīn (13A /6)

2.1.4.1.8.1.12.1.2. Silah ve Toplar

Savaşta kullanılan ateşli silahlar ve savunma araçlarıdır.

Altıyüz yara ṭop isim bile
İntiḥābını ṭop Çarşamba ol (14B/3)

2.1.4.1.8.1.12.1.3. Sancak ve Ordu

Savaş düzeni, güç ve birlik sembolü olarak bayrak ve askerî yapıdır.

Dāgıstān'dan çıḳtı
Silāḥı ẕülfīḳār ṭuğu semerāt
Ḳaṭlī küfür sānī eyledi vīrān
Ẓabīṭ etti meydān merdī merdāne (Burada sancak anlamında "ṭuğ" ve orduyu temsil eden savaş anlatısı geçmektedir.) (14A/6)

2.1.4.1.8.1.12.1.4. Balta

Savaş aleti olarak kullanılan kesici alettir.

Urusidir ey Şāmil dinle fermāṇı
Altmış bin baltacım vardır ırmāṇi
Ḳararım meşi gel vur vesāleti
Bāġlarım topları her yandan (15B/14)

2.1.4.1.8.12.2. Süsleme

Estetik ve gösteriş amaçlı süs unsurlarıdır.
Eşanlamlılar: ziynet, tezyinat

Dāgıstān'dan çıḳtı
Silāḥı ẓülfīḳār ṭuğu semerāt
Ḳaṭlī küfür sānī eyledi vīrān
Ẓabīṭ etti meydān merdī merdāne (Semerāt" süslenmiş, gösterişli anlamındadır.) (14A/6)

2.1.4.1.8.12.2.1. Kıymetli Madenler ve Taşlar

2.1.4.1.8.12.2.2. Altın ve Mücevherler

Zenginlik, ziynet ve süs objesi olarak değerli eşyalardır. Cönkte direkt altın olarak geçmese de kızın saçı altın tele benzetilmiştir.

Beşi gelenin ebreşim ṣāḥibi
Ḳızının altun tele benzer (Altun tel, doğrudan mücevher ve süs eşyasına gönderme yapar.) (41B/14)

2.1.4.1.8.12.2.2.3. Taç – Kıyafet

Yönetim, asaleti ve sosyal statüyü simgeleyen başlık ve giysilerdir.

Yeşil ābā giyerim, hem belli bu āllı
Bir çift sunaydım cefāsını teli (Aba, burada kıyafet olarak değerlendirilir, aynı zamanda renkli ve özel bir giyimi temsil eder.) (39A/1)

2.1.4.1.8.12.3. Güzel Kokular

2.4.1.8.12.3.1. Misk ve Amber

Misk, sevgilinin teriyle; amber, saçının kokusuyla eşleştirilir klasik şiirde. Bu iki koku, maddi varlıktan ziyade aşkın duygusal aralığını anlatır. Sevgilinin bir adımı "amber dökmek", bir sözü "misk saçmak" gibidir. Tasavvufî anlamda misk ve amber, Hak âşıklarının iç dünyasından taşan letafet kokusudur (Pala, 2010:32).

Bilmem ḥavuzu misk gökten mīm ondanın
Ben meslek görmedim senden ziyāde ey (36A/3)

2.1.5. İnsan

2.1.5.1. İnsan İle İlgili Benzetmeler

Sevgili bazen güneşe, bazen bülbüle, bazen de kâinata benzetilir. Âşık ise pervane, mum, dertli bülbül ya da çöldeki Mecnun'dur. Benzetmeler, duygusal derinliği artıran edebî tasvir araçlarıdır. Tasavvufta benzetmeler semboliktir; kişinin nefs ve ruh hallerine işaret eder. Cönkte kızın saçı altın tele benzetilmiştir.

Beşi gelenin ebreşim ṣāḥibi
Ḳızının altun tele benzer (Kız figürüyle süs objesi olan altın tel arasında benzetme yapılır.) (41B/14)

2.1.5.2. Güzellik

2.1.5.3.Umumi Olarak Güzellik

Tüm varlıklarda hissedilen veya övgüyle aktarılan güzellik kavramıdır. Sevgili çok güzeldir bu yüzden Āşık sevgiliyi görmek için can atmaktadır.

Seni bana ġāyet güzel dediler
Güzel cemālīn görmeye geldim (Burada doğrudan güzelliğe yapılan vurgu yer alır.) (33A/1)

2.1.5.4. Sevgili

Divan edebiyatında sevgili, şiirlerin merkezinde yer alan temel figürdür. Onu ifade etmek için can, canan, yâr, dost, mahbûb, habîb, maşûk, güzel, hüb, sanem, büt, nigâr, server, şah, hüsrev, sultan, mâh, âfitâb, şuh, tabîb, dilber, kâfir, nazik, hunî, bivefâ, dildâr, dilrübâ, dilârâ, dilnüvâz, gül-izâr, gülendam, melek, mehlikâ, sâkî, peri ve mutrip gibi pek çok farklı kelime kullanılır. Sevgilinin en belirgin vasfı, âşığa çile çektirmesi, onu derin bir acıya sürüklemesidir. Âşığın gönlünü hedef alan cevr ve cefalarıyla ünlüdür; zulümde sınır tanımaz ve yaptıklarından ötürü kınanmaz. Onun kalbi taş gibidir, âşığa yar olmaz, vuslat hayalden öteye geçmez; sözünde durmaz, ağlamalar onu etkilemez, merhametsizdir. Âşığın gözyaşından, feryadından haz duyar, ne kadar acı çekilirse o kadar değer kazanır. Sevgilinin zalimane tavırları dahi yadırganmaz; çünkü o gönül diyarının sultanıdır. Âşıktan şikâyet etmesi beklenmez, aksine âşık, bu eziyetlerden hoşnut olur. Sevgili çoğu zaman dönek ve vefasızdır, rakiplerine yakınlık gösterebilir, oyunlar kurar, fitne çıkarır. Hafifmeşrep ve fettandır; bazen şefkatli bir tavır sergilese de nazı hiç eksik olmaz. Kıymetli ve naziktir, incinmeye meyillidir. En büyük tehlike olarak âşıkların bedduasını almak görülür. Sevgili süslenip güzelliğini sergilediğinde, tabiat dahi ona örnek alır. Kolayca görünmez; âşık çoğu zaman onun hayaliyle avunur ya da yalnızca rüyasında ona kavuşur. Bayramlar ve seyranlar sevgilinin göründüğü özel zamanlar olarak kabul edilir. Genellikle mektupla haber alınır, eğlence meclislerinde, bezmlerde baş köşededir. Dünya nimetlerine, servete düşkündür. En değerli hediye ise, güzelliğini seyredip âşık olacağı ve böylece âşığına acıyacağı bir aynadır. Sevgilinin yaşı daima gençlik çağıyla özdeşleştirilir; bedeni son derece cazip, renkleri alımlıdır. Hem hayat veren hem de can bağışlayan bir kudrete sahiptir. Zaman zaman erkek özelliklerle de tasvir edilebilir. Onun platonik bir aşkla sevilmesi, divan şiirinde tasavvufi yorumu da beraberinde getirmiştir. Tasavvufta sevgili Allah'ı, aşk ise ilahi aşkı simgeler. Sevgilinin varlığı öyle yüceltilir ki, onsuz bir cennet dahi değersiz sayılır. Tüm varlık ona feda edilir; onunla birlikte acılar bile unutulur. Huri ve gılman bile onun yerini tutamaz. Onun buyruğu âşık için kanun gibidir. Sevgiliyle ilgili teşbih ve mecazlar sınırsızdır: Bazen

Yusuf, bazen İsa veya Süleyman; bazen peri, melek, huri ve gılman olur. Pervanenin mumu, kulun sultanı, can, tabip, selvi, gül, gülistan, ay, güneş, ahu, cevher, kıble ve Kâbe hep onun sembollerindendir. Sevgilinin güzellik unsurlarının sonu yoktur; onda bulunan her ayrıntı güzelliğin bir yansımasıdır. Sonuç olarak, gerek tasavvufi gerekse mecazi bağlamda, sevgili üzerine söylenen sözler tükenmez, onun anlatımı sonsuz bir zenginliğe sahiptir (Pala, 2010:415).

Ḳimi sevdim ise ele yār oldu
Şimdi gözlerde vefā mı ḳaldı (Sevgilinin vefasızlığına yönelik bir serzeniş yer alır.) (30B/5)

Ey gönlüm ġamı buḥrān doldu gel yeter
Gönlüm ḳuşkusuz bī ṭutuşup yanıp tutar" (Gönül sevgiliye yönelik aşkıyla doludur.) (31A/7)

2.1.5.4.1.Sevgili ile İlgili Benzetmeler

Varlıkları, kavramları ya da kişileri başka bir varlık veya kavramla karşılaştırarak anlatma sanatı. Sevgili; gül, ay, güneş, lâle, inci gibi nazik ve değerli şeylere benzetilir. Zülfü kara gecedir, gözü sürmeli bir ok, kaşı hilâl gibidir. Endamı selvi, sesi bülbül, yürüyüşü su gibi akar şiirlerde. Bu benzetmeler, sevgilinin aşk üzerindeki tesirini yüceltmek içindir. Daha önceki örnekler tekrara düşmemek için verilmemiştir.

Ḥilâldir ḳızın ḳaşı
Gelen ḳafeste ḥumā ḳuşu

Ḳızın meḥri ḥānde köyüne benzer
Gelen ḳızın ayāğı dönmesi yüzü (43A)

2.1.5.4.2.Sevgilide Güzellik Unsurları

2.1.**5.4.2.1. Ağız/ Dudak**

Divan şairleri, sevgilinin ağzını güzellik unsurları içinde öne çıkararak, hem yuvarlak şekli, kenarındaki benleri ve ayvayı andıran tüyleriyle görsel bir estetik sunduğunu hem de konuşma ve söz söyleme yeteneği sayesinde ayrıcalıklı bir konuma sahip olduğunu vurgulamışlardır (Pala, 2010: 20).

Bir kere içen aslā
Ġam görmeye dünyāda (Dolaylı olarak dudak ve içme metaforuyla aşkın etkisi anlatılır.) (28A/4)

2.1.5.4.2.2. Göz

Sevgilinin bakışı, etkileyiciliği ve âşığın ona olan hayranlığıyla bağlantılı uzuv. Göz, aşkın hem kaynağı hem de delilidir; gönlün penceresi olarak görülür. Sevgilinin gözü âşığın kalbini ok gibi deler, bakışlarıyla gönül yakar (Pala, 2010:111).

Ey ḳarā gözlerine ḳurbān olduğu
Ḥaḳlı olan kişi nefse uydu (37A/1)

Düşünüp gezer idim dāimā efkārın
Ah ne oldu olmasaydı bu esnalık yarin (Sevgilinin bakışıyla perişan olan âşık anlatılır.) (31A/3)

2.1.5.4.2.3. Kaş

Kaş genellikle hilâle benzetilir ve sevgilinin bakışlarını çerçeveleyen motiftir. Kaşın çatılması, âşığın canına kast eden bir kılıç gibi yorumlanır. Kaş, çoğunlukla ifadenin simgesi olarak mecazlara konu olur.

Ḳoynundur cennet, uyumak dediler
Ḳudret ḳalemini çekmiş ḳaşına (33A/13)

2.1.5.4.2.4. Bel

Bel, zarafetin ve narinliğin sembolüdür; çoğu zaman servi ağacına benzetilir. İnce bel, sevgilinin nazlı ve nazenin tabiatını betimlemenin aracıdır.

Gelinīn belini ṣarsam
Ḳızın leblebilerin emsem
(Beldeki zarif kıvrım, tensel çekiciliğin önemli bir simgesi olarak öne çıkmaktadır.) (41A/5)

2.1.5.4.2.5. Boy

Boy, şiirde güzelliğin ve asaletin en belirgin öğelerindendir. Sevgilinin boyu genellikle servi ağacına benzetilir. Cönkte salınma ifadesiyle birlikte boya vurgu yapmıştır.

Gel dilber söyle ṣalınma orada ḳa (?) oluyor
Ṭutuldı didim şimdi ḥasret ḳıyāmete ḳalıyor (35B/6)

2.1.5.4.2.6. Saç/ Zülf

Divan şiirinde en çok işlenen güzellik unsurlarından biri şüphesiz saçtır. Mu, gessû ve zülf gibi çeşitli adlarla anılan saç, birçok açıdan ele alınmış ve zengin teşbih ile mecazlara konu olmuştur. Şairler, saçın şekli, kokusu ve rengi gibi özelliklerinden hareketle şiirlerine derin anlam katmışlardır. Özellikle dağınık, uzun ve perişan haliyle saç, âşığın aklını başından alır; onu adeta esir eder, darmadağın hâle getirir. Bu saçın kokusu bazen doğal olarak kendisinden yayılır, bazen de dışarıdan aldığı güzel kokularla birleşir. Misk ve amber gibi değerli kokular bile sevgilinin saçındaki rayihaya erişemez. Şairlerin tasvirinde, bu koku rüzgâr aracılığıyla etrafa yayılır ve âşığa ulaşır. Saçın rengi ise divan şiiri geleneğinde kesinlikle siyahtır; başka bir renkte tasavvur edilmez. Her ne kadar gelenekte saç örük içinde, fes ya da ferace altında saklı tutulsa, hatta bazen sarı veya kızıl tasvir edilse de divan şairleri saçı daima kara, açık ve dağınık bir hâlde hayal eder ve böyle yansıtır (Pala, 2010:397-398).

Siyāh zülfün kendine
Bizi revā eyleme (Burada zülf ifadesi doğrudan geçer; siyah saçın çekiciliği ve etkisi vurgulanır.) (32B/3)

2.1.5.4.2.7. Diş

Diş, sevgilinin gülüşüyle parlayan inci tanesi gibi tarif edilir. Gül ile birlikte kullanıldığında ağız içindeki güzellik unsuru olur. Beyazlığı, nuranîlik ve saflıkla özdeşleştirilerek betimlenir. Aşkın ve iştahın mecazlarında da diş, şehvet ve arzu sembolü olarak kullanılır.

Yekçā yağmış ḳıra benzer
Gelinīn içinde bir dişi
(Diş burada tensel arzunun imasıyla, sevgiliyi cazip kılan öğelerden biri olarak konumlandırılmış.)(41A/12)

2.1.5.4.2.8. Ayak

Ayak, âşığın hizmetkâr olduğunu, sevgilinin izinde yürüdüğünü simgeler. Sevgilinin bastığı yer mübarek kabul edilir.

Ḳızın meḥri ḥānde köyüne benzer
Gelen ḳızın ayāğı dönmesi yüz (Sevgilinin gelişinde ayak ve yüz bir arada verilerek bütünsel bir güzellik anlatısı oluşturulur.) (41A/14)

2.1.5.5. Seven (Âşık)

Sevgiliye karşı derin muhabbet ve sadakatle bağlı kişidir; şiirde acı çeken, özleyen, hayal kuran kişidir. Eşanlamlıları meftun, perişan, taliptir.

Şu dünyāda gülmedin insān ararsın işde ben
Aġzı burnu ciğeri ʿuryān ararsın işde ben (Şair kendini tanıtarak âşığın yalnızlığını ve çektiği ıstırabı doğrudan dile getirir.) (31A/1)

Gözlerimden aḳan yaşını bir ḳadîr Mevlām bilir
Ben seni sevdiğimi cümle ʿālem bilir (Âşığın aşkını gizlemediği, aksine herkesin tanıdığı şekilde açıkça ifade ettiği bir dize.)
(33B/13)

2.1.5.5.1. Umumi Olarak Āşık

Âşık, aşkın yükünü omuzlayan, sevgili uğruna kendini feda eden kişidir. Divan ve halk şiirinde âşık, hem mecazî hem hakikî aşkın yolcusudur. Sevdiği uğruna aklını yitirir, malını, canını, huzurunu terk eder.

Ey ʿāşıḳ dil-dāde
Gel nūş edelim bāde
(Âşık doğrudan hitap edilerek aşkı bādeyle birleştirilmiş, aşkın sarhoşluk veren hâline vurgu yapılmıştır.) (28A/1)

2.1.5.5.2 Āşık ile İlgili Benzetmeler

Âşık, mecazlarla âteş, sarhoş, pervane, mum, köle, bülbül gibi unsurlara benzetilir.

Bir kere içen aslā
Ġam görmeye dünyāda
(Âşık, içtiği aşk şarabıyla dünyadan kopar, gamı unutacak kadar sarhoş bir varlık hâline gelir.) (28A/4)

Henüz girmiş on üç on beş yaşına
Ḳapına ḳul olup durmaya geldim
(Âşık burada kendini “kapıya kul olmak” benzetmesiyle ifade eder; sevgiliye köle olma hâli.) (28A/13)

2.1.5.5.3. Aşığa Ait Vücut Aksamı ve Unsurları

2.1.5.5.3.1.Baş

Baş, aşk yolculuğunda aklın merkezi ama aynı zamanda feda edilen unsurdur. Âşık çoğu zaman başını sevgilinin yoluna koyar, bu bir teslimiyet ifadesidir. Âşığın aklı sevgiliye duyduğu aşktan gitmiştir.

Onun ʿaḳlım başım
Süreye saldın beni

Ol ʿaḳlım alınıp
Ṣonra sāḳar eyleye sevdanız göz olanı
Sen ona āgāh ʿār eyleme (32B/13)

2.1.5.5.3.2.Can

Can, insanın ruhani cevheri; aşk uğruna gözden çıkarılan yegâne değerdir. “Canım sana feda” ifadesi, aşkın fedakârlık boyutunun vurgusudur. Âşık, sevgili uğruna canını vermeyi bir lütuf sayar.

Başımda türlü sevḍādır
Ṣīnīm seḥerinde ḳavgādır
Deli cān cümle yaġmadır
Eyzan (33B/7)
(Aşkla mecnunlaşmış can, bir felaket gibi tanımlanır.)

Cānım fedā olsun ṭatlı diline (33A /18)
(Sevgili uğruna canını feda etmeye hazır âşığın ifadesi.)

2.1.5.5.3.3. Ciğer

Ciğer, aşkın acı ve yangın mekânı; dertlerin toplandığı yerdir. Ciğer dağlanmak, gamla yanmak, hicran ateşiyle kavrulmak sıklıkla kullanılır. Halk şiirinde “ciğerim yandı” sözü, samimi bir feryadın dilidir.

Nezdime dile Ḥaḳtan dervīk anlacı
Sever kim yārlı ciğerim acı (30B/8)
(Âşk, ciğere yani en derin noktaya kadar ulaşan bir acıya neden olur.)

2.1.5.5.3.4. El

El, hem vuslatın aracı hem de ayrılığın ifadesidir. Sevgilinin elini tutmak, murada ermek anlamındadır; ele geçmemek ise ayrılıktır.

Öldürürsün, ey efendim
İki elin ḳandadır (32B/22)
(Sevgilinin iki eli mecazi olarak aşkın kurban ettiği âşığın yarasına batmıştır.)

2.1.5.5.3.5. Göz

Göz, sevgilinin güzelliğine açılan kapı, âşığın en çok kullandığı duyusudur. "Göz değmek", "göz süzmek" gibi deyimlerle güzellik ve kıskanılma ifade edilir.Tasavvufta göz, gönül aynasıdır; neye bakarsa onu gönle yansıtır. Aşkın başlangıcı çoğu kez bir bakışla olur; gözler vuslat ve ayrılığın da habercisidir. Âşığın iki gözü iki çeşmedir. Sevgiliye kavuşamadığı için sürekli gözyaşı dökmektedir.

Gözüm yaşı revān oldu
Ḥabīm intiẓārından (26B/1)
(Göz, aşkın hem tanığı hem de ağlayanı; burada sevgilinin hasretiyle ağlayan göz vurgulanır.)

2.1.5.5.3.6. Gözyaşı

Gözyaşı, aşkın dışavurumu; içte yanıp dışta damlayan bir ifadedir. Âşığın gözyaşı, sevgilinin merhametini celp eden bir niyazdır.

Gözüm yaşı duman eyler
Ḥabīm intiẓārından (29B/1)

(Gözyaşı bir sis gibi çevreyi sarmış; aşkın sonucu olan sürekli ağlama hâli.)

2.1.5.5.3.7. Göğüs

Göğüs, kalbin ve dolayısıyla aşkın merkezinin bulunduğu yerdir. Aşkta göğüs, dertleri saklayan, ahı barındıran içsel bir menzildir. Sıla, vuslat, hicran gibi duyguların ilk yankısı göğüste hissedilir.

Sīneye vurduğun tārumānlı bu ḳadar
Dāḥī neylersin bundan ziyāde ey (33B/15)
(Göğüs hem aşkın merkezi hem de işkencenin hedefidir.)

2.1.5.5.3.8. Vücut

Vücut, aşk uğruna yıpranan, feda edilen cismanî varlıktır. Âşık, sevgilinin bir bakışı için tüm varlığını yok sayar. Beden, nefsin zindanıdır; aşk ise onu yakarak arıtır.

Bülbül gibi eşim āh zār oldu
Cümle dertler vücūdumda vār oldu (30B/4)
(Aşkın bedensel acılara da yol açtığına işaret eden bir ifade.)

2.1.5.5.3.9. Yüz

Yüz, hem sevgilinin hem de âşığın kimliğinin aynasıdır. Gül yanak, hilal kaş, sürmeli göz hep yüzün tasvir unsurlarıdır. Tasavvufta yüz, cemal sıfatının yansıdığı ilahî tecellî alanıdır. Yüz çevirmek, kırılmayı; yüz sürmek, tevazuyu gösterir.

Yüzüm ḳarasına bakma
Suçum ʿafv eyle sulṭānım (27B/2)
(Günahkâr âşık, yüzünün karardığını yani pişmanlık içinde olduğunu ifade eder.)

2.1.5.5.3.10. Gönül

Gönül, aşkın özü; hem ilahî aşkın hem de beşerî sevdanın kaynağıdır. Âşık, gönlünü sevgiliye verir, başka hiçbir şeyle tatmin olmaz. Tasavvufta gönül, Allah'ın nazar kıldığı mekândır: "Ben yere göğe sığmam, mü'min kulumun gönlüne sığarım." Gönül kırmak, en büyük kusur; gönül yapmak, en büyük hayırdır.

Ey gönlüm, ġamı buḥrān doldu, gel yeter
Göñlüm ḳuşkusuz bī ṭutuşup yanıp tutar (30B/8) (Gönül, aşkın mekânı ve ıstırabın barınağıdır.)

2.1.6. Maddi ve Manevi Haller

2.1.6.1.Ah

"Ah" kelimesi, hem bedensel bir acının hem de ruhsal bir yangının sesidir. Âşık "ah" ile içini boşaltır; bu ses bir duadır, bir yakarıştır. Tasavvufî metinlerde "ah" çeken, kalbin ateşine dayanandır; pişen nefsin işaretidir. Bir "âh" ile gönül dağları delinir, sevgilinin kalbine yol bulunur.

Yüzüm ḳarā seni buldum
Başıyla zārlıḳ ḳıldım (27B/9)
(Bu zarlık ve "yüzüm karardı" ifadeleri, içten gelen bir ahın ve pişmanlığın yansımasıdır.)

Ben çektim āh efsūn (29A/16)
(Burada 'ah' kelimesi doğrudan geçmekte ve âşığın çektiği acı vurgulanmaktadır.)

2.1.6.2. Aşk

Aşk, hem ilahî hem mecazî sevginin özüdür; aklı yakar, gönlü tutuşturur. Aşk bir yanma, bir arayış ve tamamlanma hâlidir; vuslata değil, çileye taliptir. Tasavvuf geleneğinde aşk, Allah'a ulaşmanın en yüksek ve en saf yoludur. Aşksız gönül, kuru bir dal gibidir; aşk ise ruhun ölümsüz nefesidir.

Bir kez içen ʿāşıḳdır
Ol bulundu ṣadıḳdır (28A/9)
(Aşk bir şarap gibi içildikten sonra kişinin hâlini tamamen değiştirir.)

Derdimin çāresini cānānım ḥoş gelsin
Yürekte ʿaşkın yārasın cānānım ḥoş gelsin (34A/12)
(Aşk burada yara hâlinde sunulur; derin bir ruhsal ve fiziksel etki yaratır.)

2.1.6.3. Ayrılık

Ayrılık, aşkın en yakıcı hâlidir; vuslatsız kalmış her gönül ayrılıkla yanar. Ayrılıkta âşık hem sevgiliden hem de kendinden uzak düşer. Bu hal, aşkın derinliğini artırır ve vuslatın kıymetini yükseltir.

Bu firḳat dilimi bağlar
Ḥayālin cānımı dağılır
Gönül feryād edip ağlar
Eyzan (27A/6)
(Ayrılık, âşığın ruhunu bağlamış; aşkın getirdiği uzaklık ve ıstırap.)

Ey gönlüm ġamı buḥrān doldu gel yeter (31A/8)
(Şiirin bütününde bir ayrılığın verdiği derin buhran dile getirilmiştir.)

2.1.6.4. Cefa

Cefa, sevgiliden gelen eziyet ve kayıtsızlıktır ama âşık için şereftir. Sevgilinin cefası, vefasından bile üstün görülür, çünkü âşık her hâline razıdır. Cefa olmadan aşk olgunlaşmaz, hakiki sevgi sabırla denenir. Sevgiliden gelen eziyet, ilgi görmemek ve acı çekmek anlamında kullanılır.

Ḥaḳdır ʿāşıḳlarıñ cevr ü cefāsı
Anlarıñ cennetde ẕevḳ u ṣafāsı (11A/9)
(Âşığa yapılan eziyet bile hak görülür; aşkın doğası gereği bir beklentidir cefa.)

Ol ʿaḳlım alınıp
Ṣonra sāḳar eyleye sevdanız göz olanı
Sen ona āgāh ʿār eyleme (35A/18)
(Sevgilinin cefası karşısında âşığın kendisini küçük düşürmemesi gerektiği vurgulanır.)

2.1.6.5. Delirmek

Delirmek, aşkın aklı aşan kuvvetine teslim olmaktır. Âşık, deliliği bir yük değil, aşkın zirvesi sayar: Mecnun, bunun sembolüdür.

Ey ʿāṣıḳ dil-dāde
Gel nūş edelim bāde (28A/1)
("Dil-dâde" kelimesi, aşk yüzünden aklını yitirmiş kişiyi tanımlar.)

Deli cān cümle yaġmadır (27A/11)
(Aşk yüzünden can delirmiş, huzursuz ve fırtınalı bir hâle bürünmüştür.)

2.1.6.6. Gam

Gam, aşkın kahrı; sevgiliden ayrı düşmenin acı sonucudur. Gönül gamla yoğrulur, göz gamla dolar, ciğer gamla yanar.

Gönül feryād edip ağlar (27A/7)
(Gam, gönlü ağlatacak kadar güçlü bir duygudur.)

Zaḥmeti giyme gidem
Ġaribim, gönlüm anlarım (29A/5)
(Zorluklarla birlikte gelen gam, yalnızlıkla birleşmiştir.)

2.1.6.7. Hasret

Hasret, vuslata ulaşamamış aşkın içte kabaran yangınıdır. Her "ah" bir hasretin yankısı, her gözyaşı bir vuslat arzusu taşır. Hasret çeken gönül, yolda olan, arayan ve bekleyen gönüldür. Âşık yoldadır sevdiğini beklemektedir.

Yaḳtı beni yāri ḥasret (29A/3)
(Sevgiliye duyulan özlemin yakıcı etkisi doğrudan ifade edilmiştir.)

Dīdārıña müştāḳım (3B/2)
(Hasret, doğrudan 'müştak olmak' kelimesiyle ifade edilir; vuslat isteği ön plandadır.)

2.1.6.8. Kan

Kan, çoğu kez mecazî anlamda aşk uğruna dökülen gözyaşı ya da kurbanı simgeler. Kimi zamanda şehitliği bildirir. Cönkte iki şekilde de ifade edilmiştir.

Efendim pek gözümden ṣol ḳanlı yaşı (37A/10)
(Gözyaşının kana dönmesi, aşkta çekilen büyük acıyı simgeler.)

Kānıñ açdı yā īmām gül Ḥūseyīn (13B/16)
(Hüseyin'in Kerbelâ'daki kanı mecazi anlamda aşk uğruna feda edilen bir semboldür.)

2.1.6.9. Şad Olmak

Şad olmak, aşkın vuslata ermiş hâli; gönlün ferah ve neşeli durumu. Âşık, sevgilinin bir tebessümünde, bir nazarında şad olur. Tasavvuf dilinde şadlık, ilahî rahmetin kalbi doldurması ve iç huzurudur. Şadlık, dünya gamından sıyrılmış, rızaya ulaşmış gönül hâlidir. Cönkte ilahi anlamda kullanılmıştır.

Gelir şād olular geldi şehir-i raḥmet (15B)
(Ramazan ayı ilahi aşkın şad edici bir vesilesi olarak gösterilmiştir.)

2.1.6.10. Yara

Yara, aşkın bedene ya da gönle düşürdüğü mecazî izdir. Yara, hem derttir hem de sevgiliden gelen bir nişane olarak kutsal sayılır. Âşık, yarasıyla övünür; çünkü her yara bir vuslat ümidi taşır.

Yürekte ʿaşkın yārasın, cānānım, ḥoş gelsin (35A/12)
(Aşk, gönülde fiziksel bir yara gibi iz bırakmıştır.)

Sen vefāsız yārami varlı
Çektiğim cūrī cāḳ mı ḳaldı (30B/1)
(Âşık, sevgilinin vefasızlığıyla yaralanmıştır; bedensel değil ama ruhsal bir iz olarak.)

2.1.7. Kozmik Alem

Evrenin maddi ve manevi tüm katmanlarını içeren kutsal ve metafizik düzlemdir.

Cennet-i Aʿlāda Firdevs bāġında
Duran Muḥammed göster yā Rabb (1A/3)

İlāhī nūr edip maẓharıyla menāhī bize gösterdiñ eşyāyı kemāl-i niʿamı baḥrinde ġarḳ ettiñ cemāhı (7A)

2.1.7.1. Güneş/ Ay/ Yıldızlar

Kozmik düzenin parçası olan, zaman ve güzellik sembolleri olarak kullanılan gök cisimleridir.

Āyā şehrī mübārek merḥabālar geldi ḳılmacūz için sefālar (15A/11)
(Ramazanın gelişiyle bağlantılı olarak geçen “āyā” ifadesi ‘ay’ı hem takvim hem kozmik bağlamda işaret eder.)

Gökde yıldız paralandı yā īmām gül Ḥūseyīni (13B/6)

(Gökyüzü ve yıldız, Kerbela'daki trajedinin kozmik yankılarını yansıtır.)

2.1.7.2. Arş/ İlahi Alem

Arş, varlıkların ötesindeki mutlak mekân; sonsuzluğun mekânsızlığıdır. Cönkte arş olarak geçmektedir.

Yeşil sancaḳ dikmiş ʿarşıñ yerin (1A/21)
('Arş Allah'ın ilahi hakimiyetinin tecelli ettiği yer olarak anılmıştır.)

2.1.7.3. Gökyüzü

Gökyüzü, hem Allah'ın kudret nişanesi hem de âşığın nazar ettiği ufuktur.

Gökde yıldız paralandı yā īmām gül Ḥüseyīn (13B/6)

İlāhī nūr edip maẓharıyla melāhī bize gösterdiñ (7A)

2.1.8. Zaman ve Zamanla İlgili Mefhumlar

2.1.8.1. Zaman

Zaman, her şeyin hem içinde olduğu hem de dışında kaldığı, fanilikle beka arasında gidip gelen metafizik bir gerçektir.

Ḳaçan kim rūzi maḥşerde
Bu ʿāciz neylesin yā Rabb (4A/1)

Bol fikr eyle uğur vaḳte nāẓır ol ecre ḥāẓır ol dīne (31A)

Pek ṣaḳın ol terler pek düşün doġru vaḳte (31A)

2.1.8.2. Yıl

Mevsimlerin döngüsüyle belirlenen zaman birimidir. Cönkte hicri yıllar bulunmuştur. Miladi takvime çevrildiğinde 19. yüzyılı ifade etmektedir.

1257 senesinde Şevvāl Şerefī gurresinde (16A)

Sene 1378 (15B)

2.1.8.3. Mevsim

Mevsimler, aşkın hâllerini sembolize eden doğal döngülerdir: İlkbahar vuslatı, yaz coşkuyu, sonbahar ayrılığı, kış ise hicranı simgeler. Şairler, gönül mevsimlerinden söz eder; her mevsimi bir duygusal evreyle özdeşleştirir. Cönkte bahar mevsimine dikkat çekilmiştir.

Yine yaz ayları geldi bahār erişdi (34B/1)

2.1.8.4. Ay

Ay hem zaman ölçüsü hem de ilâhî bir takvimdir; hicrî takvimin esasıdır. Ay, geceyi aydınlatan bir nur olduğu gibi, tasavvufî anlayışta da ruhsal farkındalığın doğuşuna işaret eder. Şairler için her ay, aşkın ayrı bir devresini temsil eder; Ramazan ayı, özellikle aşk ve sabırla bütünleşir. Cönktede mübarek aylardan bahsetmiştir.

Āyā şehrī mübārek merḥabālar geldi (15A)

Muḥarrem Ṣafer Rebīʿülevvel Rebīʿül āḫir (17B/1)

2.1.8.5. Gün/ Gece/ Sabah/Akşam Kavramları

Gün, hayatın dünyevî yönüdür; gündelik olanın simgesidir. Cönkte zaman kavramı gerçek anlamında kullanılmıştır.

Şuʿlesi gün gibi ḳuşluḳ çaġında (1A/2)

Gice gündüz işimdir meʿāṣī” (1B/6), (28A/8), (32A/2), (32A/13)

2.1.9. Anâsır- ı Erbaa

Kâinatın temel dört maddesi: su, toprak, hava, ateştir.

2.1.9.1. Su

Cönkte kızın suya gitmesi şeklinde kullanılmıştır.

Bir ḳız gördüm suya gider
Bo[yu] selvi ḍala benzer (41B/1)

2.1.9.1.1. Deniz

Deniz, sonsuzluk ve bilinmezlikle yüklü bir metafordur; ilâhî sırların derinliğini temsil eder. Āşık için deniz, aşk deryasıdır; içine gireni yutar, özünü dönüştürür. Divan şiirinde, sevgilinin saçları ya da âşığın gözyaşları, denizle kıyaslanır.

Deniz üstünde olur yıldız piyāde (3A/17), (30A/1)

2.1.9.1.2. Irmak ve Çay

Cönkte Adana’ daki Murat Nehri’nden söz etmiştir.

Adana içinde Şeyḫ-i Murād suyu
Sular arżucuñuz begin oġlı diyi (33B/3)

2.1.9.1.3. Derya

Derya, hem denizin tasavvufî derinliği hem de aşkın sonsuzluğudur. Bir deryada kaybolmak, vahdete ermenin ve benlikten vazgeçmenin ifadesidir. Aşk deryası, âşığın

boğulduğu ama fânilikten kurtulduğu mânevî bir çile alanıdır. Derya, hakikatin derinliğini ve gönlün sınırsızlığını yansıtan bir aynadır.

Dervīş bunu Yūnus söyledi
Andan ʿaşḳın deryāsını boyladı
Ümmetini Ḥaḳdan dilek eyledi
Dilin ol sulṭānı göster yā Rabb (1A/13)

Deryâ eyleyin cûş ideyim
'Aşkın meyin nûş ideyim (11B/5)

2.1.9.1.4. Yağmur/Baran

Yağmur, rahmetin ve tecellînin sembolüdür; göklerden inen ilâhî armağandır.

Şu dünyānıñ ṣonunu bu ḳadar geldi bārān üstüne (38B/7)

2.1.9.1.5. Kar

Kar, saflık ve sükûnun sembolüdür; bazen vuslatın beyaz örtüsü, bazen hicranın soğukluğudur. Divan şiirinde kar, sevgilinin teniyle kıyaslanır; beyazlık ve zarafet öne çıkar. Tasavvufta kar, nefsin donmuş hâlidir; aşk ateşiyle eritilmesi gerekir.

Yekçā yağmış ḳıra benzer
Gelinīn içinde bir dişi (41A/12)

2.1.9.2. Ateş

Şairler, sevgilinin bakışını, saçını veya dudağını ateşle özdeşleştirir. İlahi ceza, tutku ya da ayrılık acısı olarak sembolleşir. Cönkte eş anlamlısı nar şeklinde de geçmektedir.

Ceḥennem nārına yaḳma
Suçum ʿaf eyle, Sulṭānım (27B/3)

Āteş nārı firḳatı (29A/9)

Āteş nārı firḳatı
Olmaz ise ināyeti(29A/7)

2.1.9.3. Toprak

Cönkte toprağı yaslanılacak bir nesne gibi görmüştür.

Yaslandım toprağı düşündüm taşı
Efendim pek gözümden ṣol ḳanlı yaşı (37A/9)

2.1.9.4. Hava

Hava, ruh, nefes ve ilhâmı simgeler; görünmeyen ama etkileyen bir varlıktır.

Hevāyı nefs ile şeyṭān
Ḳavmine alalar meydān (27B/17)

2.1.9.4.1. Yel (Rüzgar)

Yel, haber taşıyıcıdır; sevgiliden gelen koku ya da haberin taşıyıcısıdır.

Yel vurduḳça siyāh zülfün ṣādeler
Āh, elā gözlü benim sen de şūrām var (30A/3)

2.1.10. Hayvanlar

2.1.10.1. Bülbül

Bülbül, aşkın ve ayrılığın en kadîm sembollerindendir; feryat ve hasretin sesidir. Divan şiirinde gül ile olan mecazî aşkı, âşığın sevgiliye olan tutkusunu temsil eder. Bülbül figürü, şiirsel bir arayışın, yanmanın ve vuslat özleminin timsalidir (Pala, 2010:87).

Bizi taʿn etmesin derler ki ben bir cānā sarıldım

Deli bülbül ṣabāḥı Süheyl tuṭu lisānā çarpıldım (31A/11)

Gördüm cemālini dīvāne oldum
Bülbül benzettim eller içinde (37B/8)

2.1.10.2. Geyik

Geyik, zarafet, korku ve kaçış sembolü olarak şiirde yer almıştır. Aşığın ulaşmakta zorlandığı sevgilinin kırılganlığını ve ürkekliğini temsil eder.

Gelinīn ḳırmızı yüzü
Ḳızın geyīğe benzer (41A/4)

2.1.10.3. Şahin

Şahin, asaletin, gücün ve dikkatli bakışın remzidir; sevgilinin gözleriyle özdeşleştirilir. Şiirde sevgiliye bakan bakışlar ya da hâkimiyet kuran aşk şahin mecazıyla ifade edilir.

Üsküğün aldırmış şāhīn baḳışlı
Baḳan dilberini mecnūn eyledi (42A/5), (42A/7) , (42A/9)

2.1.10.4. Tilki

Tilki, kurnazlık, hile ve dünya ehlinin aldatıcılığıyla ilişkilendirilir. Divan ve halk şiirinde kötü niyetli kişileri ya da gizli düşmanları sembolize eder. Aynı zamanda toplumda düzeni bozan, sinsi yapılarla mecaz kurmak için kullanılır.

Uyuz olmuş tilkī gibi ḳaşınır
Ṣıkılana sirke düş dökü zamān (42B/13)

2.1.10.5. Eşek

Eşek, cehalet, hamlık ve kaba kuvvetin sembolüdür; mecazî anlamda aşağılama taşır. Tasavvufta nefsin terbiyesizliğine, eğitilmemiş benliğe işaret eder. Bazı şiirlerde, hakikati anlamayanlara "eşek" benzetmesi yapılır. Eşek, hakikatin taşınmasında aracı olabilir ama idrak etme liyakatinden uzaktır. Beyitte de bu şekilde kullanılmıştır.

Eşek ölür ki Türk'ün eşeği
Eşek değil ol göbekten aşağı (42B/15)

2.1.10.6. Öküz

Beyitte "öküz", mecazi olarak akıldan yoksun, kaba, nefis güdüleriyle hareket eden insanı temsil etmektedir. Bu tür benzetmeler, halk şiirinde hem nükteli bir anlatım aracı hem de toplumsal eleştiri işlevi görür.

Güldetir burucak yemiş öküz gibi
Genleşir tarhana çorbasın içtiği zamān (42B/28)

2.1.10.7. Huma Kuşu

Burada huma kuşu, hem bir talih sembolü olarak hem de bir ulaşılmaz ideal güzellik olarak işlev görmektedir. Şair, sevgilinin kaşını bu yücelik düzeyine çıkarmış, böylece hem metaforik bir yüceltme hem de estetik bir övgü yapmıştır.

Ḥelâldir ḳızın ḳaşı
Gelen ḳafeste ḥumā ḳuşu (43A/14)

2.1.11. Bağ, Çemen, Çiçek ile İlgili Unsurlar

2.1.11.1. Ağaçlar

Ağaçlar: Ağaçlar, doğanın en uzun ömürlü canlıları arasında yer alır. Yüksekliği, yaprakları, gövdesi ve meyve verme özellikleriyle bilinir. Çeşitli türleri iklimlere göre

farklı adaptasyonlar gösterir. Ağaçlar, çevre düzeni ve ekosistem için son derece önemlidir.

Yūnus bir çıḳar aġaç atına
Şimdi gider Mevlāsınıñ ḳatına (10B/1)

Ṭūlda bağlanır bir neşle ṭūrı
Alnına yazılmış Mevlā'nın yolu (Ağaç doğrudan geçmese de ‘ṭūr’ burada sembolik olarak ağaçsı bir durumu da temsil eder.) (34A/2)

2.1.11.2. Çiçekler

Çiçekler, bitkilerin üreme organlarıdır. Estetik açıdan önemli olan çiçekler, doğada genellikle polinasyonu sağlamak için çeşitli renk ve kokularda bulunur. Çiçekler, aynı zamanda birçok kültürde sevgi ve barışın simgesidir.

Sen benim açılmış gonca gülümsün
Gündüz ḥayālimsın gece düşümsün (41B/1),(13A/1-3-5-7-8-9), (13B/2-4-6-8-10-14-16), (14B/22)

2.1.11.4. Meyveler

Meyveler, bitkilerin üreme sürecinin bir parçası olarak gelişir ve genellikle tohum taşır. Tüketimi sağlıklı olmakla birlikte, farklı tat ve besin değerleri taşır. Meyveler, doğal gıda kaynakları arasında önemli bir yere sahiptir.

Şeftāliyi derde dermān dediler
Görümce mi efendim ṣormaya geldim (35B/3)

Bir yük meyvedān diye varalım bizre (41A/7)

2.1.12. Yazı ile İlgili Hususlar

2.1.12.1. Kuran Yazısı ve Harfler

Kuran Yazısı: Kur'an yazısı, Kuran-ı Kerim'in yazılı metinlerini ifade eder. Bu yazılar, geleneksel olarak özenle ve saygıyla yazılır. Cönkte de Kuran yazısında ayetler bulunmaktadır.
Harfler: Arap alfabesi cönkte yer almaktadır.

Elif be te se cīm ḥā ẖı dāl zēl rā zē sīn şīn… (Arap harflerinin sıralanışı – Kur'an yazısının temel harfleri) (19A)

ve zeyyenel Ḳurʾān ʿale rāʾsi külli sūretin bizīnati Bismillāhirraḥmānirraḥīm (22A)

2.1.12.2. Kitap ve Mektup

Kitap: Kitap, yazılı ya da basılı metinlerin bir araya geldiği eserdir. İnsanlık tarihinin en önemli bilgi aktarıcısı olan kitaplar, çeşitli alanlarda bilgi edinmek ve kültürel mirası aktarmak için kullanılır. Kitaplar, hem bireysel hem de toplumsal gelişimi teşvik eder.
Mektup: Mektup, kişisel veya resmi yazılı iletişimin bir aracıdır. Mektuplar, duyguları, düşünceleri veya bilgi aktarımını yazılı olarak iletmek amacıyla kullanılır. Mektup yazma geleneği, özellikle geçmişte önemli bir iletişim biçimiydi ve bazen bir sanata dönüşmüştür.

Nikâh bölümü: "Kitābın aldı destine / Ölürsem ḳabrim üstüne / Oḳu ṣıṭḳıyla yāsini" (23A)

Nikâh metni: "Veʾlḥamdulillāhi rabbiḷ ʿālemīn el-Fātiḥa" (Kur'an metniyle nikah bağı kurulması kitap/metin anlamında yer alır.) (23A)

2.2. MENSUR BÖLÜMLER

Erzurum Yazma Eserler Kütüphanesinde yer alan 751 numaralı cönkte, söz konusu halk yazması geleneğine uygun olarak sadece manzum şiirlere değil, aynı zamanda halkın gündelik ve dinî yaşamıyla doğrudan ilgili olan mensur metinlere de yer verilmiştir. Bu

metinler, dua ve hutbe geleneği çerçevesinde şekillenmiş, Arapça ve Türkçe ibarelerle oluşturulmuş dinî içerikli metinlerdir. Cönkte tespit edilen on altı mensur metin arasında ezan duası, nikâh duası, hutbeler, gusül duası gibi bireysel ve toplumsal ibadetlerde okunan dualar yer almakta; bu metinler, dönemin halk inanç dünyasına, ritüel anlayışına ve dinî terminolojisine ışık tutmaktadır. Söz konusu dualar sadece ibadet pratiklerini değil, aynı zamanda metni derleyen halk yazıcısının dinî kültürünü ve halk arasında sözlü dolaşımda bulunan geleneksel dua formlarını da yansıtmaktadır. Bu yönüyle cönkteki mensur eserler, halkın gündelik hayatındaki inanç pratiklerinin yazıya aktarılmış örnekleri olarak değerlendirilmeli; içerikleriyle halkın dinî hafızasını ve kolektif duasal dilini temsil ettikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Aşağıda cönkte bulunan mensur metinleri tek tek açıklayarak vereceğiz.

2.2.1. Ezan Duası

Bu metin, Erzurum Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan 741 numaralı cönkte yer alan mensur dua örneklerinden biridir ve halk arasında ezandan sonra okunması sünnet olan "Ezan Duası" ile başlamaktadır.

Ezan duası, ezan bitince okunan dua demektir. Bu konuda hadis kaynaklarında çeşitli dua örnekleri zikredilmiştir. Ancak bu konuda en yaygın bilinen ve okunan meşhur dua "Allâhümme Rabbe hâzihi'd-da'veti't-tâmme" şeklinde başlayan duadır (Vuruşkan, 2019: 182)

Arapça orijinaliyle kaydedilen bu dua, Hz. Muhammed'e vesile, fazilet ve Makam-ı Mahmud'un verilmesini dilemektedir. Duanın ardından gelen Türkçe metin kısmında ise imamlık görevini üstlenecek kişinin bilmesi gereken temel dinî bilgiler dört soru-cevap şeklinde aktarılmıştır. Bu sorular, niyet, itaat zinciri, imamlık silsilesi ve namazın sahihliği gibi konuları halkın anlayacağı sadelikte açıklamaktadır. Metin, hem dua geleneğini hem de şifahi ilmihal bilgilerini içeren halk arasında dinî bilincin yayılmasına hizmet eden öğretici bir metin hüviyetindedir. Bu yönüyle, cönklerdeki mensur dinî metinlerin yalnızca bireysel dua değil, aynı zamanda pratik dinî eğitimin bir aracı olarak da kullanıldığını göstermektedir.

Hāẕā Duʿā-i Eẕān

Allāhümme rabbi hāẕihi'd-daʿveti't-tāmmeti ve'ṣ-ṣalāti'l-ḳāʾimeti āti Muḥammedinil vesīlete ve'l-faḍīlete ve'd-derecete'l-ʿāliyeti ve'bʿaṯhü maḳāmen maḥmūde elleẕī vaʿadtehü lā tuẖlifü'l-mīʿād ve'l-ḥamdü li'llāhi rabbi'l-ʿālemīn

olursa hem benim içün ve hem ẖalḳ içün ḳıldım cāʾiz ikinci budur ki biz saña uyduḳ insān kime uyduḳ eger derse kim ben imāmım siz baña uyduñuz ben Muḥammed Muṣṭafā'ya uydum dirse mesʾeleyi bildi üçünci biz seni imām ṭutduḳ yā sen kimi imām dutarsın eger dicek olursa ben Ḳurʾān imām ṭutarın dirse mesʾeleyi bildi dördünci budur ki bizim namāzımız seniñ namāzıñla tamām olur yā seniñ namāzıñ kimiñ namāzıyla tamām olur eger dirse kim siziñ namāzıñız benim namāz ile tamām olur ve benim namāzım sünneti Resūlu'llāh ṣalla'llāhu teʿala ʿaleyhi ve sellem ile tamām olur dirse mesʾeleyi bildi eger ṣorsalar kim imām kimdir cevāb şöyledir imām beşdir ve eger ṣorsalar tenim imāma miḥrābdır ḳıblesi beytü'l-maʿmūrdur

Ebū Ḥanīfe raḥmetullāhi teʿala ʿaleyh buyurur ki ḳaçan sizlerden birisiñiz imāmet etmelü olsañız şu dört mesʾeleyi eger bilürse imām idiñ ve eger bilmezse imām etmeyiñiz ve eger ḳılmış olursañız namāzıñızı gerü dönderek evvelkisi budur ki namāzı ẖalḳ içün mi ḳıldıñ yāẖūd seniñ içün mi ḳıldıñ eger diyecek olursa hem benim içün ve hem ẖalḳ içün ḳıldım cāʾiz ikinci budur ki biz saña uyduḳ sen kime uyduñ eger dirse ben imāmım siz baña uyduñuz ben Muḥammed Muṣṭafā'ya uydum dirse mesʾeleyi bildi üçünci biz seni imām ṭutduḳ, yā sen kimi imām dutarsın eger diyecek olursa ben Ḳurʾān'ı imām dutarım dirse mesʾeleyi bildi dördüncü budur ki bizim namāzımız seniñ namāzıñla tamām olur yā seniñ namāzıñ kimiñ namāzıyla tamām olur eger dirse kim siziñ namāzıñız benim namāzım ile tamām olur ve benim namāzım sünneti Resūlullāh ṣallallāhu teʿala ʿaleyhi ve sellem ile tamām olur dirse mesʾeleyi bildi eger ṣorsalar kim imām ḳaçdır cevāb şöyledir imām beşdir ve eger sorsalar tenim imāmı miḥrābdır ḳıblesi beytü'l-maʿmūrdur

2.2.2. Cenaza Duası

Bu metin, cenaze törenlerinde okunan klasik “Cenaze Duası”nın Arapça tam metnidir. Dua, hayatta olanlar ve ölmüşler için topluca bağışlanma dilerken; ölen kişinin affı, rahmeti, huzuru ve cennetle mükâfatlandırılması yönünde samimi niyazlar içermektedir.. Bu dua, hem bireysel hem toplumsal dua geleneğini belgeler.

Haza Duʿā-i Cenaze

Allāhümmaġfir li-ḥayyinā ve meyyitinā ve şāhidinā ve ġā'ibinā ve ṣaġīrinā ve kebīrinā ve ẕekerinā ve ünṣanā allāhümme men aḥyeytehū minnā fe-aḥyihī ʿale'l-islām ve men teveffeytehū minnā feteveffehū ʿale'l-īmān ve ḫuṣṣa hāẕa'l-meyyite bi'r-ravḥi ve'r-rāḥati ve'r-raḥmeti ve'l-maġfirati ve'r-rıḍvān allāhümme in kāne muḥsinen fezid fī iḥsānihī ve in kāne müsī'en fetecāvez ʿanhü ve laḳḳihi'l emne ve'l-emānete ve'l-büşrā ve'l-kerāmete ve'z-zülfā bi-raḥmetike yā erḥame'r-rāḥimīn allāhümmecʿalhü lenā feraṭan ve'cʿalhü lenā ẕuḫran ve'cʿalhü lenā ecran ve'cʿalhü lenā şāfiʿan ve müşeffiʿan bi-raḥmetike yā erḥame'r-rāḥimīn

Yā Rab duʿā-yı ʿālim dünyāda olmaġıçün allāhümme zid ʿilmen ve fehmen ve ẕihnen ve ʿaḳlen ve ʿumran ṭavīlen

2.2.3. İstiğfar Duası

Bu metin, klasik İslami gelenekte yer alan bağışlanma dileme ve iman tazeleme uygulamalarını bir araya getiren, son derece zengin içerikli bir dua örneğidir. Arapça başlayan kısmı, kulun günahlarını itiraf edip samimiyetle tövbe etmesini dile getirirken; devamındaki Türkçe bölümde ayrıntılı bir şekilde küfür, günah, gıybet, israf, yalan, hata gibi davranışlardan tevbe edildiği açıkça belirtilmiştir. Dua, yalnızca bireysel arınma amacı taşımakla kalmayıp, aynı zamanda iman esaslarının tekrar beyanı ve kabulüyle bir tür iman yenileme ritüeline dönüşmektedir. Ayrıca metnin sonunda yer alan nikâh beyanı, kişinin geçmişteki nikâh akdine dair şüphesini gidermek amacıyla yapılan yeniden niyet ve kabul anlamına gelmekte, böylece bu dua hem dinî hem de hukuki boyutlar içermektedir. Bu yönüyle dua, halk arasında kullanılan tevbe ve iman yenileme duası geleneğinin yazılı bir temsili olarak değerlendirilebilir**.**

Hāẕā istiġfar

Hāẕā İstiġfar

Estaġfirullāh estaġfirullāh estaġfirullāhe'lleẕī ve etūbü ileyke ve es'eli't-tevbete ve'l-maġfirete ve'l-hidāyete lenā innehū hüve't-tevvābü'r-raḥīm

yā rab yā rab yā rab eger benden ve cemīʿ-i aʿżādan kelime-i küfr ve ḫaṭā ve ʿiṣyān ve ġıybet ve bühtān ve kiẕb ve şum ve isrāf ve mekrūh ḳavlen ve fiʿlen ʿamelen ve sehven ṣādır ve vaḳiʿ oldı ise baʿdel yevm cümlesinden tevbeʾi naṣūḥ ile tövbe itdim ve rucuʿ itdim islām dini ḳabul itdim ḥażreti muḥammedil muṣṭafa ṣallallahu teʿāla ʿaleyhi ve sellem seniñ cānibi şerifinden her ne getürdi ve her ne ḫaber virdiyse cümlesine inandım ḥaḳdır ve gerçekdir allahu teʿala'ya ve allahu teʿala'dan her gelen nesnelere allahu teʿala'nıñ muradı şeriʿfi üzere inandım ḥaḳdır ve gerçekdir peyġamberlere ve peyġamberlerden her gelen nesnelere peyġamberlerin murādı şeriʿfi üzere inandım ḥaḳdır ve gerçekdir

6A

Evvelden taht-ı nikâhımda olan ḥātunumıñ nikāḥında şübḥem olduġuna bināen aña vekāleten kendi nefsime virdim ve aṣāleten kendi nefsim içün ḳabul itdim allahümme inni üceddidül imāne tecdīden biḳavli lā ilāhe illāllāh Muḥammedün Resūlullah, eşḥedü enlā ilāhe illāllāh ve eşḥedü enne Muḥammeden ‘abduhū ve resūluhū. Allahümme ente Rabbī lā ilāhe illā ente, ḫalaḳtenī ve ene ‘abduke ve ene ‘alā ‘ahdike ve va‘dike mestata’tü ve eʿūẕü bike min şerri mā ṣana’tü, ebūʾü leke bi ni’metike ‘aleyye ve ebūü bīzenbī, faġfir lī ẕünübī feinnehu lā yağfiruz zünūbe illā ente yā Allah.

temmet

2.2.4. Hatim Duası

Bu dua, “Ḫatm-i Kur’ân Duası” olarak bilinen, Kur’ân-ı Kerîm’in tamamının okunmasının ardından yapılan geleneksel toplu dua örneklerinden biridir. Dua; kabul, mağfiret, hidayet, dünya ve âhiret saadeti, kabir azabından kurtuluş, yüzlerin aklanması, kalplerin arındırılması ve müminlerin bağışlanması gibi temennileri içermekte ve birçok defa “bi-ḥürmeti ḫatmi’l-Kurʾān” (Kuran hatminin hürmetine) ifadesiyle kuvvetli yakarışlar içermektedir. Özellikle birey, aile, komşu, hoca, müminler ve tüm insanlık için edilen dualar, halkın kolektif dua bilinci ile manevi dayanışma duygusunu yansıtmaktadır. Hz. Peygamber’e salat ve selam ile sona eren dua, hem tasavvufi zenginliğe hem de İslami dua geleneğine uygun şekilde tertip edilmiştir. Bu metin,

cönklerdeki mensur dualar arasında Kuran merkezli dinî hayatın izlerini yansıtan önemli bir örnektir. “Temmet” ifadesiyle sonlandırılması ise metnin dua eda edilerek tamamlandığını işaret etmektedir.

Hāẕā Ḫatm-i Duʿā

Allāhümme rabbenā yā rabbenā teḳabbel minnā inneke ente's-semīʿu'l-ʿalīm ve tüb ʿaleynā yā Mevlānā inneke ente't-tevvābü'r-raḥīm vehdinā ile'l-ḥaḳḳı ve ile'l-ʿafvi ve ilā ṭarīḳın müstaḳīm bi-beraketi ḫatmi'l-Ḳurʾāni'l-ʿaẓīm ve bi-ḥürmeti resūlike'l-kerīm allāhümme'cʿal ḫayrād’ dünyā bi-naʿīmi'l-āḫireti bi-ḥürmeti ḫatmi'l-Ḳurʾān ve aḫtim lenā bi's-saʿādeti ve'ş-şehādeti ve't-tevbeti bi-ḥürmeti ḫatmi'l-Ḳurʾān allāhümme beyyiż vücūhenā ve ṭahhir ḳulūbenā bi-ḥürmeti ḫatmi'l-Ḳurʾān allāhümme evsiʿ ḳubūranā verfaʿ ʿannā ʿaẕābe'l-ḳabri bi-ḥürmeti ḫatmi'l-Ḳurʾān allāhümme yessir murādenā vaḳżı ḥācâtenā bi-ḥürmeti ḫatmi'l-Ḳurʾān

Allāhümmaġfir lenā ve li-vālidīnā ve li-vālidi vālidīnā ve li-üstādinā ve li-üstādi üstādinā ve li-cīrāninā ve li-meşāyiḫinā ve li-aḳrabāinā ve li-cemāʿatinā ve li-men lehū ḥaḳḳun ʿaleynā ve li-men vaṣṣāynā bi duʿāi'l-ḫayr ve li-cemīʿi'l-müʾminīne ve'l-müʾmināti ve'l-müslimīne ve'l-müslimāti el-aḥyāi minhüm ve'l-emvāt ecmaʿīne ʿāmmeten ve li-ṣāḥibi'l-ḫayrāt bi-ḥürmeti ḫatmi'l-Ḳurʾān Allāhümmaḥşurnā meʿa'n - nebiyyīne ve'ṣ- ṣıddīḳīne ve'ş-şühedāi ve'ṣ- ṣāliḥīne bi-ḥürmeti ḫatmi'l-Ḳurʾān Allāhümmanṣur men naṣara'd- dīne vaḫzül men ḫazele'l- müslimīne ve ṣalli ve sellim ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ālihī ve ṣaḥbihī ecmaʿīne'ṭ-ṭayyibīne'ṭ- ṭāhirīne ve mine'l-melāiketi'l- muḳarrabīne ve'n-nāsi ecmaʿīne āmīne āmīn yā rabbe'l-ʿālemīn Āmīne āmīne ve yā mücībe's-sāilīne

Biraḥmetike yā erḥame'rrāḥimīne ve'lḥamdü li'llāhi rabbi'l ʿālemīne allāhümme rabbenā teḳabbel minnā bi-ḥürmeti'lfātiḥati

Temmet

2.2.5. Gusül Abdesti

Bu kısa metin, gusül abdesti (boy abdesti) almak için yapılan niyetin Arapça ifadesidir ve “Niyyetü Ġusl” başlığıyla cönkte kaydedilmiştir.

Gusül; namaz, tavaf, mescide gitmek gibi ibadetlerin, Kuran’a dokunmak ve okumak gibi bazı dinî ritüellerin yapılabilmesi için farz olan, hükmî bir kirliliği ortadan kaldırması itibariyle manevi, su ile bütün vücudun yıkanması suretiyle yapılması itibariyle de maddi

bir temizlik çeşididir (Aba, 2021:123). Cönkte bu tarz niyet metinlerine yer verilmesi, halk arasında temizlikle ilgili ibadetlerin nasıl yapılması gerektiğinin öğretildiğini ve sözlü gelenekteki dinî bilgilerin yazılı olarak kayıt altına alındığını gösterir. Metin, cönkün mensur dinî-ilmihal içeriklerini belgeleyen tipik bir örnek olup, halkın ibadet pratiğini düzenlemeye yönelik pratik bir kılavuz işlevi görmektedir.

Niyyetü ġusl

Neveytü en aġsüle li-refʿi'l-cenābeti ve'stibāḥati'ṣ-ṣalāti teḳarruben li'llāhi teʿālā

2.2.6. Doğum ve Günlük İşler

Bu metin, bir cönk içinde yer alan ve bir çocuğun doğumu, bu doğumla ilgili yapılan harcamalar ile dualar içeren nadir türden bir kişisel kayıt ve dua metni örneğidir. Metnin ilk kısmı, “Demir olur kim ümem olacak ağaya masarıfımız” ifadesiyle başlayan, çocuk doğumu vesilesiyle yapılan harcamaların listelendiği bir bölümdür. Harcamalar arasında “kurban parası”, “yadigâr harcı”, “kuşak ve ayakkabı parası” gibi kültürel ve ekonomik unsurlar yer almakta, bu da dönemin halk hayatına dair önemli sosyo-ekonomik ipuçları sunmaktadır. Metnin ikinci kısmı ise, H. 1278 / M. 1861 yılı Ramazan ayının ilk gününde, ikindi ile akşam arasında doğan Molla Mehmet’in oğlu Mustafa Efendi’nin dünyaya gelişi dolayısıyla yapılan duaları içermektedir. Bu dua, klasik Arapça kalıplarla değil, yerel Türkçe ile halk diline yakın bir üslupla yazılmıştır. “Allah hayırlı ömürle müyesser eyleye”, “Allah bizi zefîl eyleme” gibi ifadeler halkın duygusal ve dini reflekslerini yansıtır. Bu tür kayıtlar, cönklerin yalnızca edebî değil, aynı zamanda şahsi hatırat ve sosyal belge olarak da işlev gördüğünü gösterir.

Emmim mustafa āgāya meṣārife
İstediğimi beyanım budur
Ḳurbān parası 40
Yastık hurcu 50
Ḳuşaḳ parası 20
Don kömlek Parası 20
Ayakkabı parası 10
Elden parası 6

Baḳırları kalaylama parası 10

Molla Muhammed oğlunun teserruğ Allāh
Bin iki yüz yetmiş senesi Ramażān şerifin evvelki gün cemī gün akşam namazın ikindi namazınıñ arasında Molla Meḥmet'in oğlu Muṣṭafā Efendi dünyayı ḳadem bastı
Allāhu Teʿālā ḫayırlı ömürle Müyesşer eyleye
Āmīn Yā muʿīn Allāhu Teʿālā bizī rızıklı eyle
Āmīn yā muʿīn Allāhu Teʿālā ilmī müyesşer eyle'ye
Āmīn āmin
Sene 1278

2.2.7. İşi Kolaylaştırıcı Dua

Bu metin, duayla başlayan, ardından tarihsel bir kayıt ve şahsi ifade içeren parçalı ve çok katmanlı bir cönk metnidir. "Bismillāhirraḥmānirraḥīm / Rabbi yessir ve lā tuʿassir" bölümü, genellikle yazıya, işe ya da niyete başlarken okunan dua kalıplarındandır ve klasik Arapça dua literatürüne aittir. Bu kısım, başlangıç duası olup, halk arasında hem yazı hem de işlerin kolay gitmesi niyetiyle kullanılır.
Ardından gelen "1257 senesinde Şevvāl Şerefī gurresinde" ifadesi, Hicrî 1257 yılı Şevval ayının ilk günü (gurre: ayın biri) tarihini verir ve bu, Miladi takvimle yaklĀşık olarak Kasım 1841 yılına denk gelir. Bu tarih, metnin bir kayıt (hattat notu, borç kaydı, hatıra ya da terekeden bir parça) olduğunu düşündürmektedir.

Bismillāhirraḥmānirraḥīm
Rabbi yessir velā tuʿassir
1257 senesinde Şevvāl Şerefī gurresinde
Bed ve vaʿad yüz yirmi ḳuruş
Aḥmet Āgā benden sābī gelmez ve rūḥun dinmezdir ki İffet olan

2.2.8. Salavat

Bu metin, Hz. Peygamber'e salât ve selâm göndermeye yönelik kaleme alınmış, Hz. Peygamber'e olan sevgi ve bağlılığı amaçlar.

Allāhümme ṣallī ve sellim ʿalā seyyidinā muḥammedin ve ʿalā āli seyyidinā Muḥammed biʿadedī ḥurūfil ḳurʾān ve biʿadedī noḳṭatil ḳurʾān ve biʿadedī ḳaṭratil aḥṭār ve biʿadedī evrāḳil eşcār ve biʿadedirrusül vennemlī veşşa'rī vel veberī ve Allāhümme ṣallī ve sellem ʿalā ʿalā

2.2.9. Dua ve Ticari Kayıtlar

Bu metin, Arapça dua ifadeleriyle başlayan, devamında arkadaşlık, ticari kayıt, niyet ve tasavvufi öğeler içeren çok katmanlı bir mensur metindir.

Emīn neselüke'l-emān min zevālil īmān, eşhedehü şahādeten müsileten ilā kemālil īmān. Ve neşhedü enne şahādeten müsileten ilā dāril cenān. Sallallāhu mev'izahü ictehīmü ve bi tilāveti Fātiḥatil Kitābe fī küllil ezmān ve ḥaṣṣılu Baḳarāi tenha bekrin ve 'aşiyyen riḍāer-Raḥmān. Ve taḥḥiru kulūbeküm 'anil-ḥasedi vel-kibri vel-'udvān, ve ḥāfiẓu elsineteküm 'anil-kiẕbi vel-ġıybeti vel-buhtān. Ve lā şekke ḥuṭuvāti'ş-şeyṭān fainnehu lil-insāni illā en aḥsene'l-kelām ve ebleġa'n-nizām. E'ūzu besmele bismi'llāhi ve li-men ḥāfe makāme rabbihi cenneten. Elḥamdu li'llāhi ḥamden kāmilen ve ṣalātu ve's-selāmü 'alā resūlihi Muḥammedin ve ālihī ve aṣḥabihī ecma'īn.

Allāhümme ṣalli ve sellim ilā āḫirihī ve aṣḥabihī ecma'īn. Allāhümme ṣalli ve bārik ilā ve aṣḥabihī ecma'īn. Allāhümme ṣalli ve bārik ilā eşhedü en lā ilāhe illallāh.

Bin iki yüz elli sakaf senesi māh-ı, Şevval-i Şerīf'in gurresinde bedelsiz vadesiyle Muṣṭafā Āğa yedinden eşyā bahāsına yüz kırk ḳuruşu verecek. Denmez evvelce uḳḳuğumuz eḥadün evveline adlı Meḥmed Şuhûdatıma.

2.2.10. Hutbe-i Mutlak

Hutbe, sözlük anlamıyla "bir topluluk önünde yapılan etkileyici konuşma" demektir. Dinî terim olarak ise, özellikle cuma ve bayram namazlarında gerçekleştirilen ibadetlerde yapılan; genellikle öğüt ve uyarılar içeren konuşmaları ifade eder. **https://islamansiklopedisi.org.tr/hutbe** Cönkte dört tane hutbe örneği vardır.

Hutbe

Va'melü li'llāhi 'amelen ṣāliḥan bi-niyyeti'l-ḥālisāti ilā inne aḥsene'l-kelām ve ebleġa'n-nizām, kelāmullāhi'l-melikil-ʿazīzil-ʿallem kemā yeḳūlü ḳavlühū ḥaḳḳun ve kelāmühü ṣıdk.

E'ūzu bi'llāhi innel-ḥasenātu yüzhibnes-seyyi'āt, innellāhe ye'muru bil-ʿadli ve'l-ihsāni ve itāi ẕīl-ḳurbā ve yenhā ʿanil-feḥşāi ve'l-münkeri ve'l-baġyi ye'ẓukum leʿalleküm tezekkerun.

Elḥamdu li'llāhi'lleẕī ḳadderanā ʿallemehü bil-ihsān rabbi'l-ʿālemīn. Rabbena fi'd-dāreyn bi-ni'metil-elvān, er-Raḥmānü ʿaleyna fī sekaret-il-mevt bi-beşārāt-il-īmān. Er-Raḥīmü ʿaleyna fi'l- ḳubūri bi-raḥmetihi ve'l-ġufrān. Māliki yevmi'd-dīn yaḥkumu bil-ʿadli ve'l-ihsāni. İyyāke naʿbüdü ḥaḳḳa'l-ʿubūdiyeti fī küll-il-ezmān ve iyyāke nesteʿīn ʿalā cemīʿi'l-aʿdā ye müsteʿīn. İhdine's-ṣırāṭ-al-müstakīm bi'l-hidāyeti ve'l-burhān. Ṣırāṭalleẕīne enʿamte ʿaleyhim min ehl-i şirk ve't-ṭuġyān ve ve (dat harfi) dālīne min ehl-i hevā ve'l-bidʿati ve'l-ʿısyān.

Ḫutbe-i Mutlak

Elḥamdu li'llāhi'lleẕī teḳaddese ʿanil-cüdüdi ve'l-cihāti ve teʿālā ʿanil-ezvāc ve'l-benīne ve'l-benāti leyse ke-mislihī şeyʾun fi'l-arḍı ve lā fi's-semāvāt ve hüve'lleẕī yaḳbelü't-tevbet'e ʿan ʿibādihī yaʿfü ʿani's-seyyi'ātı eşhedü en lā ilâhe illallāh vaḥdehū lā şerīke leh vele nāẓıre leh şehādeten mūsileten iled-derecātıl ʿālīyāt ve neşhedü enne seyyidinā ve senedenā ve mevlānā ve mevlāl ʿālemīn muḥammeden ʿabduhū ve resūluhū şefīʿul müznibīn fī yevmil ʿarasāt. ṣallallāhu teʿālā ʿaleyhi ve ʿalā ālihī ve evlādihī ve eṣḥābihī ve ḫulefāʾihir rāşidīnel mürşidīnel mehdiyyīne min bādihī ve vüzerāʾihī fī ʿahdihī ḫuṣūṣan minhüm ʿalā zevī ḳadrin celīyyin Haẓreti Ebūbekir'in ve ʿÖmerā ve ʿOsman'a ve ʿaliyyin ve ʿalā men tebiahüm bi-iḥsānin ilâ yevmiddīn riḍvānullâhi teʿālā ʿaleyhim ve ʿaleynā ecmaʿīn … ʿalā ṭāʿatillāhi teʿālā biṣ-ṣıdḳı ve'ş-şebāti ve sāriʿū ilâ tekmīlil merātibi ve'd-derecāti ve tedārakü aḥvāleküm ḳable fevtıl evḳāt

Ḫutbe-İ Mutlak-ı Besmele

Elḥamdulillāḥilleẕī ʿallemenā bi taʿlīmi bismillāhirraḥmānirraḥīm ve ekrimnā bitekrīmi bismillāhirraḥmānirraḥīm ve ʿazzeznā bi taẕīmi bismillāhirraḥmānirraḥīm ve şerrafnā bi teşrīfi bismillāhirraḥmānirraḥīm eşḥedullāhe şāḥadeten muṣileten ilā deracāʿātiḷ cenān bi ḥurmeti bismillāhi bismillāhirraḥmānirraḥīm ve neşḥedullāhe

Elleẕī binesḫī dīnīhī sāʿiriḷ edyān bi ḥurmeti bismillāhirraḥmānirraḥīm

ṣallallāhü i'lemü İnna evvela kitābeḷ ḳalemi ʿalā ellevḥuḷ maḥfūẕ

Bi ḥürmeti bismillāhirraḥmānirraḥīm

ve zeyyenel Ḳurʾān ʿale rāʾsi külli sūretin bizīnati bismillāhiḷraḥmāniḷraḥīm

ve uyuruḷ müslimīn ʿalettārtı bi selāmeti bismillāhiḷraḥmāniḷraḥīm

Elā inne aḥsene eʿūẕü bismillāhiḷraḥmāniḷraḥīm

İnneḫü min süleymāne ve inneḫü bismillāhiḷraḥmāniḷraḥīm

Elḥamdulillāhi ḥamden kāmilen

Ḫutbe-i Mutlak

Elḥamdulillāḥilleẕī ḥalekaḷ mevcūdāt beyneḷ kāfī veḷ nūnī ve ceʿaleḷ cennete münevverāten binnūrīl meḳnūnī ve feʿale bi ḳudretihiḷ bāḥiri bi ḳavlihi kün feyekün İnne fī ẕālika leʿeyātin liḳavmin yaʿḳılün Eşḥedü en lā ilāhe illallāhü vaḥdehū lā şerīke lehū ilāhün vāḥidün ve naḥnü lehū ʿābidün ve neşḥedü enne seyyidinā ve Mevlānā Muḥammeden ʿabduhū ve Resūlühū elleẕī ḥutime bihīl Enbiyāʾü veḷ mürselün ṣallallāhü Teʿāla

İʿlemū enneḷ mevte şarābün küllu nāsin şāribün veḷ kefenü siyābü külli nāsin yelbesüne veḷ cenāzete merkebün külli nāsin rākibün veḷ ḳabru dārun külli nāsin dāḫilün ve ehlüḷ cenneti fiḷ cenneti ilellāhi teʿāla lā yenzuruhū ve ehlün nārī fiʿnnārī ʿanirabbī lemaḥcūbūn elā innellāhe eʿūẕü kellā sevfe taʿlemüne şümme kellā sevfe taʿlemüne

3.11.Bāb-ı Nikāḥ

Bismillāhirṛaḥmānirṛaḥīm

Elḥamdulillāhi rabbiḷ ʿālemīn ve ṣalātü veṣṣelāmü ʿalā resūlinā Muḥammedin ve ʿalā ālihī ve ṣaḥbīhī ecmaʿīn Allāh'ın emri üzere peyġamberin şerīati üzere imāmu ʿaẕam ḥazretlerinin fetvāsı ile ve ḥākim efendi'nin izniyle ve ḥāẕır cemāʿatin şehādetiyle ve üç bin akçe meḥri mübeccel'e vekāletin ḥasebiyle aḥmet ḳızı zeynep İbrāhīm oġlu Yūsuf ve yeri verdiği üç defa teklif olunur bu minvāl üzere oġlan vekīline dāḫī tekrārlatalım duʿā ede bismillāh venkiḥū ʾleyāmā minküm veṣṣāliḥıne min ʿibādiküm ve imāʾiküm ve en yekünü fuḳarāʾe yuġnihümullāhü min faẕlihi veʾllāhü vāsīʿun ʿalīm allāhümmeceʿaliḷ ḳurʾān lenā fī ḳārīnen ve fiḷ ḳabri münīsen ve fiḷ ḳıyāmeti şefīʿan bi raḥmetike yā erḥamerraḥimīn veʾlḥamdulillāhi rabbiḷ ʿālemīn el-fātiḥa

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CÖNKÜN ÇEVİRİ YAZI METNİ

1A

İlāhī[2]

Al yeşil nūrdan naʿlīn ayaġında

Şuʿlesi gün gibi ḳuşluḳ çaġında

Cennet-i aʿlāda Firdevs bāġında

Duran Muḥammed göster yā Rabb

ʿÖmer ṣaġında ʿOs̱mān ṣolunda

ʿAlī z̲ü'l-fiḳār dutar elinde

Ebū Bekir Ḥażretleri yanında

Gelen Muḥammed göster yā Rabb

Kimisini zebānīler dutar çaġırdır

Kiminin mīzānı pek aġırdır

Gāh ṣırāṭ gāh mīzānı segirden

Segirden Muḥammed göster yā Rabb

[2] Cönkte kayıtlı olup Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan *Yunus Emre Divanı*'nda yer almamaktadır.

Cehennem fışḳırıp ḳaynayup ṭaşa

Gören ʿāṣīlerin hem ʿaḳlı şaşa

Elbisem dur cehennem deyüp başına

Yapuşan Muḥammed göster yā Rabb

Seniñ farżıaln dutan benim sünnetim

Ben yanarım hīç yanmasın ümmetim

Ümmetsiz gerekmez baña cennetin

Diyen Muḥammed göster yā Rabb

Yeşil sancaḳ dikmiş ʿarşıñ yerin

Gören ümmetin hem cānı süne

Ḥasan Ḥüseyin almış yanına

Alan Muḥammed göster yā Rabb

Dervīş Yūnus bu sözü söyledi

Andan ʿaşḳın deryāsını boyladı

Ümmetini Ḥaḳdan dilek eyledi

Dileyin ol sulṭānı göster yā Rabb

1B

Ḥaḳḳı Efendi[3]

Yüzüm ḳara günāhım bī-nihāyet

ʿİnāyet eyle Allāh'ım ʿināyet

Günāh deryāsına ṭaldım bī-ġāyet

ʿİnāyet eyle Allāh'ım ʿināyet

Tenim oyuldı ḳār-bend-i ʿāṣī

Gice gündüz işimdir meʿāṣī

İlāhī ʿafv idüp vergil ḫalāṣı

ʿİnāyet eyle Allāh'ım ʿināyet

Bu nefsimden kime feryād idem ben

Yüzüm ḳara seni yā Rab nidem ben

Bu cürmüyle saña nice gelem ben

ʿİnāyet eyle Allāh'ım ʿināyet

[3] Bu şiir, şairler arası mahlas kullanımının aynı olması ve şiirlerin hangi şaire ait olduğu belli olmaması sebebiyle bu şiir kaynaklarda bulunamamıştır.

Bizi ḳıldıñ Muḥammed ümmeti-çün

Bağışla ḥabībiñ ḥürmeti-çün

Seniñ evvel evladır ḳāhıñ ḳaçun

ʿİnāyet eyle Allāh'ım ʿināyet

Bu bed nefsim dilerdi çoḳ dilekler

Bu fānī dünyāda çekdim emekler

Günāhım yazmaġa ʿāciz melekler

ʿİnāyet eyle Allāh'ım ʿināyet

İlāhī ʿācizi āvāreyim ben

Ḳapuñdan dūr u bī-çāreyim ben

Adı sırrī işi mekkāreyim ben

ʿİnāyet eyle Allāh'ım ʿināyet

2A

Hāẕā Duʿā-i Eẕān

Allāhümme rabbi hāẕihi'd-daʿveti't-tāmmeti ve'ṣ-ṣalāti'l-ḳāʾimeti āti Muḥammedinil vesīlete ve'l-faḍīlete ve'd-derecete'l-ʿāliyeti ve'bʿaṣhü maḳāmen maḥmūde elleẕī vaʿadtehü lā tuḫlifü'l-mīʿād ve'l-ḥamdü li'llāhi rabbi'l-ʿālemīn

2B

olursa hem benim içün ve hem ḫalḳ içün ḳıldım cāʾiz ikinci budur ki biz saña uyduḳ insān kime uyduḳ eger derse kim ben imāmım siz baña uyduñuz ben Muḥammed Muṣṭafā'ya uydum dirse mesʾeleyi bildi üçünci biz seni imām ṭutduḳ yā sen kimi imām dutarsın eger dicek olursa ben Ḳurʾān imām ṭutarın dirse mesʾeleyi bildi dördünci budur ki bizim namāzımız seniñ namāzıñla tamām olur yā seniñ namāzıñ kimiñ namāzıyla tamām olur eger dirse kim siziñ namāzıñız benim namāz ile tamām olur ve benim namāzım sünneti Resūlu'llāh ṣalla'llāhu teʿala ʿaleyhi ve sellem ile tamām olur dirse mesʾeleyi bildi eger ṣorsalar kim imām kimdir cevāb şöyledir imām beşdir ve eger ṣorsalar tenim imāma miḥrābdır ḳıblesi beytü'l-maʿmūrdur

3A

Ebū Ḥanīfe raḥmetullāhi teʿala ʿaleyh buyurur ki ḳaçan sizlerden birisiñiz imāmet etmelü olsañız şu dört mesʾeleyi eger bilürse imām idiñ ve eger bilmezse imām etmeyiñiz ve eger ḳılmış olursañız namāzıñızı gerü dönderek evvelkisi budur ki namāzı ḫalḳ içün mi ḳıldıñ yāḫūd seniñ içün mi ḳıldıñ eger diyecek olursa hem benim içün ve hem ḫalḳ içün ḳıldım cāʾiz ikinci budur ki biz saña uyduḳ sen kime uyduñ eger dirse ben imāmım siz baña uyduñuz ben Muḥammed Muṣṭafā'ya uydum dirse mesʾeleyi bildi üçünci biz seni imām ṭutduḳ, yā sen kimi imām dutarsın eger diyecek olursa ben Ḳurʾān'ı imām dutarım dirse

mesʾeleyi bildi dördüncü budur ki bizim namāzımız seniñ namāzıñla tamām olur yā seniñ namāzıñ kimiñ namāzıyla tamām olur eger dirse kim siziñ namāzıñız benim namāzım ile tamām olur ve benim namāzım sünneti Resūlullāh ṣallallāhu teʿala ʿaleyhi ve sellem ile tamām olur dirse mesʾeleyi bildi eger ṣorsalar kim imām ḳaçdır cevāb şöyledir imām beşdir ve eger sorsalar tenim imāmı miḥrābdır ḳıblesi beytü'l-maʿmūrdur

3B

Gönlüm ḳıblesi kürsīdür ʿaḳlım ḳıblesi ʿarşdur her imām bu mesʾeleleri bilmese imāmetligi dürüst degildir.

temmet

İlāhī

Ḥaḳdan emr geldi bize
Yarın daʿvācısız bize

Ölüm vardır cümlemize
Söyleñ anam aġlamasın

Aġlayup yıḳmasın beni
Daʿvācım yarın maḥşer[4]çün

Ḳarıñ ḥaḳdır işinde
Agu katmayın işine

Aġlarsa kendi başına
Söyleñ anam aġlamasın

[4] Metinde meşher olarak yazılan kelime göçüşme olduğu için maḥşer şeklinde okunmalıdır.

Cehennemden melek çıḳara
Eyle çiyāna beni yaḳar

(Yan ḳayıt)
Virirse bize virsin ḫānımızda Allāh
Boġaz otarmaġa estaġfirullāh

Yoḳ bize o ṣāḥibinden fāʾide
Rabbenā enzil ʿaleyna māʾide

4A

Gazel-i Nesimi[5]

Ey nūr-ı dīde ey
Dīdārıña müştāḳım

Ey yesnedi nūr-ı dīde
Dīdārıña müştāḳım

Ey būy-ı bahāristān
Ey nūr-ı nigāristān

Ey dilber-i keremsetān
Dīdārıña müştāḳım

Ey ḫüsn-i bītādestan
Dīdārıña müştāḳım

Ey luṭf-ı nihāyetsin

[5] Bu şiir TBMM Kütüphanesinde bulunan tıpkıbasım *Nesimi Divanı'nda* bulunmaktadır Bk. 90 URL 18: 197307805.pdf Erişim:10.08.2025.

Dīdārıña müştāḳım

Ey dilber-i penhānī
Sensin cānımıñ cānı

Yūsuf-ı Kenʿānī
Dīdārıña müştāḳım

Ey dilber-i dildārım
Sensin ebedī yārim

Ey yār-ı vefādārım
Dīdārıña müştāḳım

Ey cānım sen misin
Sen cānıñı sen misin

Ey serv-i gül-i gülşen
Dīdārıña müştāḳım

Temmet

4B

Ḳaçan kim rūzi maḥşerde
Bu ʿāciz neylesün yā Rab
Ḫalāyıḳ maḥşer ṭola
Bu ʿaṣi neylesin yā Rab

Melekler göñlünü göñden
Biler demli deminde
Resulullah'ıñ yanında

Bu ʿāṣi neylesün yā Rabb

Ner ẕuyi Ḳur'an Allah
çekile her ʿamel billah
Hesabı ʿadil ola nagān
bu ʿāsi neylesün yā Rabb

Gele külli eyuhem kim
ilāiḳ söyledigi dem ola
Lar cümlesi iykem
Bu ʿāṣi neylesün yā Rabb

Eger olmaz ise iḥsān
Ṣūçum ʿaf itmezse sübḥān
Ṣırāṭı geçmege asān
Bu ʿāṣi niylesün yā Rabb

Gözüm giryān çiger biryān
yolumu baġladıʿişyān
naẕar itmez ise sübḥān
bu ʿāṣi niylesün yā Rabb
Temmet 1277

5A

Haza Duʿā-i Cenaze
Allāhümmaġfir li-ḥayyinā ve meyyitinā ve şāhidinā ve ġā'ibinā ve ṣaġīrinā ve kebīrinā ve ẕekerinā ve ünṣanā allāhümme men aḥyeytehū minnā fe-aḥyihī ʿale'l-islām ve men teveffeytehū minnā feteveffehū ʿale'l-īmān ve ḫuṣṣa hāẕa'l-meyyite bi'r-ravḥi ve'r-rāḥati ve'r-raḥmeti ve'l-maġfirati ve'r-rıḍvān allāhümme in kāne muḥsinen fezid fī iḥsānihī ve in kāne müsī'en fetecāvez ʿanhü ve laḳḳihi'l emne ve'l-emānete ve'l-büşrā ve'l-kerāmete ve'z-zülfā bi-raḥmetike yā erḥame'r-rāḥimīn allāhümmecʿalhü lenā feraṭan ve'cʿalhü lenā

ẕuḫran ve'cʿalhü lenā ecran ve'cʿalhü lenā şāfiʿan ve müşeffiʿan bi-raḥmetike yā erḥame'r-rāḥimīn

Yā Rab duʿā-yı ʿālim dünyāda olmaġıçün allāhümme zid ʿilmen ve fehmen ve ẕihnen ve ʿaḳlen ve ʿumran ṭavīlen

5B

Hāẕā İstiġfar

Estaġfirullāh estaġfirullāh estaġfirullāhe'lleẕī ve etūbü ileyke ve es'eli't-tevbete ve'l-maġfirete ve'l-hidāyete lenā innehū hüve't-tevvābü'r-raḥīm

yā rab yā rab yā rab eger benden ve cemīʿ-i aʿżādan kelime-i küfr ve ḫaṭā ve ʿişyān ve ġıybet ve bühtān ve kiẕb ve şum ve isrāf ve mekrūh ḳavlen ve fiʿlen ʿamelen ve sehven ṣādır ve vaḳiʿ oldı ise baʿdel yevm cümlesinden tevbeʾi naṣūḥ ile tövbe itdim ve rucuʿ itdim islām dini ḳabul itdim ḥażreti muḥammedil muṣṭafa ṣallallahu teʿāla ʿaleyhi ve sellem seniñ cānibi şerifinden her ne getürdi ve her ne ḫaber virdiyse cümlesine inandım ḥaḳdır ve gerçekdir allahu teʿala'ya ve allahu teʿala'dan her gelen nesnelere allahu teʿala'nıñ muradı şeriʃi üzere inandım ḥaḳdır ve gerçekdir peyġamberlere ve peyġamberlerden her gelen nesnelere peyġamberlerin murādı şeriʃi üzere inandım ḥaḳdır ve gerçekdir

6A

Evvelden taht-ı nikâhımda olan ḥātunumıñ nikāḥında şübḥem olduġuna bināen aña vekāleten kendi nefsime virdim ve aṣāleten kendi nefsim içün ḳabul itdim allahümme inni üceddidül imāne tecdīden biḳavli lā ilāhe illāllāh Muḥammedün Resūlullah, eşḥedü enlā ilāhe illāllāh ve eşḥedü enne Muḥammeden ‘abduhū ve resūluhū. Allahümme ente Rabbī lā ilāhe illā ente, ḫalaḳtenī ve ene ‘abduke ve ene ‘alā ‘ahdike ve va‘dike mestata’tü ve

eʿūẕü bike min şerri mā ṣana’tü, ebūʾü leke bi ni’metike ‘aleyye ve ebūü bīzenbī, faġfir lī ẕünübī feinnehu lā yağfiruz zünūbe illā ente yā Allah.

temmet

Allahümme ente rabbī lā ilāhe illā ente, ḫalaḳtenī ve ena ‘abduke ve ene ‘alā ‘ahdike ve va‘dike mesteṭa’tü.

6B

Münācat
Ela ey cānımıñ canı
şefā‘at yā Resūlallāh
Nebīler şāhı sulṭānı
şefā‘at yā Resūlallāh

Ḥabībü’l-‘ālemīn sensin
imāmü’l-mütteḳīn sensin
Şefī‘u’l-müznebīn sensin
Eyzan

Ḫayāline göñül mehmān
viṣālüne derdim dermān
Bu canım ‘aşkına ḳurbān
Eyzan

Günāḫlarım ḥicāb oldu
hezār ki ‘ażāb oldu
İllā ey cānımın cānı
Eyzan

7A

İlāhī
İlāhī ey cānlar cānı
Gel ẕikr idelim Allāh
Ve ḥaḳ odur ölümden fānī
Kendiñiz edeyin Allāh

ʿAzrāʾīl cānıñ alır
Mālın mülküñ bunda ḳalır
Bir gün dilin dutulur
Gel ẕikr edelim Allāh

Ẕikri ẕikr idin bunda
Be ḳılar ṣoñ anda
Yoldaş istersin
Ondan ẕikr eylediñ Allāh

Ḥālimiz şol ḥāldeyken
Ẕikret hīç dilde iken
Cānım ḳatarken elde iken
Gel ẕikr edelim Allāh

Bu dünyāya gelen gitdi
Ecel şerbeti içdi
… dutanlar biçdi
Gel ẕikr edelim Allāh

Bu dünyāya gelen ḳalmadı
Ecele çāre bulmadı
Peyġamber bāḳī ḳalmadı
Gel ẕikr edelim Allāh

Beyit

Naẓar ḳıl ḳudret-i perverdigare
Sekiz yüz kişi binmiş bir ḥimare
Onuñ iki yüz beşer sektelenmiş

7B

Gazel-i Münācāt

İlāhī nūr idüp maẓharıyla menāhī bize
Gösterdiñ eşyāyı kemāl-i niʿamı baḥrinde

Ġarḳ itdiñ cemāhı saña biñ ḥamd ü şükür öyle İlāhī
Nūr idi rūḥum edā-yı irḥāmsın kendi rūḥuñ

Ġıdāyı virürsün her gün envāʿ-ı ṭaʿāmı saña
biñ ḥamdü şükür olsun İlāhī ve virürsün

Her gün envāʿ-ı ṭaʿāmı saña biñ şükür İlāhī nūr
Edip maẓharıyla melāhī bize gösterdiñ

8A

Gel ey bī-ʿaḳl-ı avāre
Ṭaleb ḳıl cennetü'l- meʾvā
ʿİbādet eyle gel imdi
Dilerseñ dilerseñ cennetü'l-meʾvā

Ṭutulur eliñ ayaġıñ
Gel imdi ʿibādet eyle Allāha

Ki luṭfuna sebeb ola
Vire Ḥaḳ cennetü'l-meʾvā

Ḳaçarsañ emru'llahdan
Ṭutarsın nehyi her demde
Ḥicābıñ yoḳ Ḫudādan hiç
Umarsın cennetü'l-meʾvā

Neden bilmem gülersin sen
ʿAceb geçtiñ mi ṣırâṭı
Ki yoḳsa müjdelendi mi
Saña ol cennetü'l-meʾvā

Nedir meyliñ bu dünyāya
Ölürsen oña ṭâlib
İşittiñ ḥūrī ġılmānı
Dolu bedrū cennetü'l-meʾvā

Delīl istersin ey ʿāṣī
İşte saña delīl Ḳurʾān
Tilāvet eyleyen her an
Bulasın cennetü'l-meʾvā

Ḳuṣūrum çoḳdur benimki
Luṭfeyiñ çoḳdur seniñ
Üstünde benim
Umarım cennetü'l-meʾvā

8B

Hāẕā Duʿā-i Ḥatim

Allāhümme rabbenā yā rabbenā teḳabbel minnā inneke ente's-semīʿu'l-ʿalīm ve tüb ʿaleynā yā Mevlānā inneke ente't-tevvābü'r-raḥīm vehdinā ile'l-ḥaḳḳı ve ile'l-ʿafvi ve ilā ṭarīḳın müstaḳīm bi-beraketi ḫatmi'l-Ḳurʾāni'l-ʿaẕīm ve bi-ḥürmeti resūlike'l-kerīm allāhümme'cʿal ḫayrād' dünyā bi-naʿīmi'l-āḫireti bi-ḥürmeti ḫatmi'l-Ḳurʾān ve aḫtim lenā bi's-saʿādeti ve'ş-şehādeti ve't-tevbeti bi-ḥürmeti ḫatmi'l-Ḳurʾān allāhümme beyyiż vücūhenā ve ṭahhir ḳulūbenā bi-ḥürmeti ḫatmi'l-Ḳurʾān allāhümme evsiʿ ḳubūranā verfaʿ ʿannā ʿaẕābe'l-ḳabri bi-ḥürmeti ḫatmi'l-Ḳurʾān allāhümme yessir murādenā vaḳżı ḥācâtenā bi-ḥürmeti ḫatmi'l-Ḳurʾān

9A

Allāhümmaġfir lenā ve li-vālidīnā ve li-vālidi vālidīnā ve li-üstādinā ve li-üstādi üstādinā ve li-cīrāninā ve li-meşāyiḫinā ve li-aḳrabāinā ve li-cemāʿatinā ve li-men lehū ḥaḳḳun ʿaleynā ve li-men vaṣṣāynā bi duʿāi'l-ḫayr ve li-cemīʿi'l-müʾminīne ve'l-müʾmināti ve'l-müslimīne ve'l-müslimāti el-aḥyāi minhüm ve'l-emvāt ecmaʿīne ʿāmmeten ve li-ṣāḥibi'l-ḫayrāt bi-ḥürmeti ḫatmi'l-Ḳurʾān Allāhümmaḥşurnā meʿa'n - nebiyyīne ve'ṣ- ṣıddīḳīne ve'ş-şühedāi ve'ṣ- ṣāliḥīne bi-ḥürmeti ḫatmi'l-Ḳurʾān Allāhümmanṣur men naṣara'd- dīne vaḫzül men ḫazele'l- müslimīne ve ṣalli ve sellim ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ālihī ve ṣaḥbihī ecmaʿīne'ṭ-ṭayyibīne'ṭ- ṭāhirīne ve mine'l-melāiketi'l- muḳarrabīne ve'n-nāsi ecmaʿīne āmīne āmīn yā rabbe'l-ʿālemīn Āmīne āmīne ve yā mücībe's-sāilīne

9B

Biraḥmetike yā erḥame'rrāḥimīne ve'lḥamdü li'llāhi rabbi'l ʿālemīne allāhümme rabbenā teḳabbel minnā bi-ḥürmeti'lfātiḥati
Temmet

Niyyetü ġusl
Neveytü en aġsüle li-refʿi'l-cenābeti ve'stibāḥati'ṣ-ṣalāti teḳarruben li'llāhi teʿālā

10A

Gazel-i Kāmiya[6]

Mü'minüñ semʿine irince nidāsı cumʿanuñ
Ol zamān içre olur vācib edāsı cum'anuñ

Raḥmetinden ḫāliḳuñ bī-gāne olmaz bī-gümān
Cān u dilden olur ise inşāsı cumʿanuñ

Gündüzi 'īd oldı çünkim gicesi ḳadr-i berāt
Mülk-i 'ālem ser-te-ser olmaz bahāsı cum'anuñ

Şuġl-i dünyādan geçüp bay u şirādan ol berī
Ol mübārek demde kim olur ṣadāsı cum'anuñ

Defterinden gel yedi günlük günāhı yu bugün
Çünki 'iṣyān derdine olur devāsı cum'anuñ

'Āḳil iseñ gel bugün imdi edā it kim
Vaḳti elden gidecek olmaz ḳażāsı cum'anuñ

Temmet

10B

Gazel-i Yūnus[7]

Dünyāda bulduñ mı derdiñe dermān

[6] Bu şiir *Edirneli Kâmî Divanı'da* bulunamamıştır.
[7] Cönkte kayıtlı olup Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan Yunus Emre Divanı'nda yer almamaktadır.

Dirse Mevlā ben ne ḫaber vireyim
Efendiñe ne getürdiñ armaġān
Dirse Mevlā ben ne ḫaber vireyim

Ben buyurdum buyurduġum dutmadın
Çoḳ günāh işledin tevbe ėtmedin
Ben de seni ḳula Rabbime ḳatmadım
Eyzan

Ben buyurdum dutup ḳılmadın namāz
Allāha yalvarup ėtmedin niyāz
Efendim degilim ve arāyı bī-namāz
Eyzan

Degil miydin Muḥammediñ ümmeti
Naṣıl terk eylediñ farżı sünneti
Añmadıñ mı cehennemle cenneti
Eyzan

11A

Yūnus bī-tehī çıḳar aġaç atına
Şimdi gider Mevlāsınıñ ḳatına
Efendin de gelim gelme ṭabıma
Dirse Mevlā ben ne ḫaber vireyim
Temmet

Kişi ḥüsn-i rıżāsına ḳoyu terk-i diyār itmez
sebebsiz gurbetin ḳahrı uzun iḫtiyār itmez

11B

Cānım ḳurbān olsun seniñ yoluña[8]

İsmi güzel kendi sürūr Muḥammed Allāhümme ṣalli ʿalā Muḥammed

_____[9]

_____[10]

Seniñ tevḥīdiñ sürülmez oldu

Ḳalbimiñ āyinesi olan eşer oldu

İçindeki sırrıñ bilinmez oldun

İsmi güzel kendi sürūr Muḥammed

Çıḳup ʿarş üstünde cevelān eyleyen

Gögüñ üstünde seyrān eyleyen

Miʿrācda ümmetin Ḥaḳdan dileyen

Eyzan

Çokdur ʿāşıḳlarıñ cevr ü cefāsı

Anlarıñ cennetde ẕevḳ u ṣafāsı

On sekiz biñ ʿālem hem Muṣṭafāsı

Eyżan

Saña ḥaḳ peyġamberiñ sensiñ kemāliñ

Saña inanmayan kendi iddiʿāsını

ʿĀşıḳ Yūnus neyler dünyāyı

Eyżan

[8] Bu şiir Mustafa Tatcı tarafından hazırlanan Yûnus Emre Külliyâtı adlı eserde yer almaktadır. Bk.. Tatcı, 2021: 319.

[9] Bu mısra eksiktir.

[10] Bu mısra eksiktir.

12A

İlāhī Beyān

Hey Allah'ım muradım
Mecnun etsün ʿaşḳıñ beni
Dünyā içün gam çekmeyim
Bahtıñ etsün ʿaşḳıñ beni

Deryā ilen cūş ideyim
ʿAşḳıñ meyin nūş ideyim
Kendim ferāmūş ideyim
Mest eylesün ʿaşḳ beni

Aġlayayım gülmeyeyim
Gözüm yaşın silmeyeyim
Benim kendimi bilmeyeyim
Mecnūn itsün ʿaşḳın beni

ʿAşḳ zencirini vurayım
Nefsi şeytanı ḳarayım
Dağlar düşüp yorayım
Eyzan

12B

Biñ iki yüz yetmiş senesi Receb-i şerīfiñ ġurresi bir dir vādīyle Muḥammed Efendi yedinde eşyā bahāsından beş yüz ġurūş ve diyecek deynimizdir ki temessükümüz aḫz ü ṣiḳa oluna
Yūsuf Aġa

13A

Bu sayfada sadece besmele olduğu için boş bırakılmıştır.

13B

Ke[r]belā'nıñ yazıları yā imām bir gül Ḥüseyin şehid olmasa
Ḳażıları Şāh-ı Merdān'ım imāmım ʿana fatma Ḳuzuları yā imāmım
Gül Ḥüseyin ḫā Nebī benim Ḥasan'ım ḫān benim
Ḥüseyin Yezīd elinde ḳalanım Şāh-ı Merdān'ım imāmım

Ke[r]belā'nıñ yāzi̯di şey yā imāmım gül Ḥüseyin ḳarañ
Oḳur kesik başını Şāh-ı Merdān'ım imāmım yardım edin dīn
Ḳardeşi yā imāmım gül Ḥüseyin ḫān benim Ḥasan-ı Ḫān benim Ḥüseyin
Yezīd elinde ḳalırsam Şāh-ı Merdān'ım imāmım Kelbelā bir de evġān

Yā imāmım gül Ḥüseyn'i ciger-be-ciger yan yan Şāh-ı Merdān'ım yā imām
Durmaz ağlar Fāṭıma ana yā īmām gül Ḥüseyin Ḫān benim
Ḥasan'ım ḫān benim Ḥüseyni'm kendi gidip ağlan şāh-ı merdānım
İmāmı Kerbelā'ya var ma diyim yā īmāmı Gül Ḥüseyin viren

Olsun göremedim Şāh-ı merdānım īmān Yezīd elinden
Alamadım yā īmām gül Ḥüseyin Ḫān Ḥasan'ım Ḫān
Benim Ḥüseyni'm ağzı Ḳur'ān gidenim şāha hey merdānım
İmām Resūl-i ekrem dedeleri Yā īmām gül Ḥüseyin

Ḥażret-i ʿAlī baba elleri şāh-ı merdānım īmām ana

14A

Hāsān'īm Ḥān benim Ḥūseyīn'īm Yezīd elinde kalanım Şāhı
Merdān'īm īmāmı Resūlü Ekrem neyü buyurdu yā īmāmı gül
Ḥūseyīn esḥābları zikr dīldi Şāhı merdānım īmām

Kebelācınıñ ḳuruldu yā īmāmı Gül Ḥūseyīn Ḥān benim
Hāsān'īm ḥān benim Ḥūseyīn'īm Yezīd elinde ḳalanım Şāhı merdānım yā īmām
Gökde yıldız paralandı yā īmām gül Ḥūseyīni Ḥāsān Ḥūseyīni
Paralandı şāhı merdānım īmām ana fatmā ḳarā elinde

Yā īmām gül Ḥūseyīn Ḥān benim Ḥāsān'īm Ḥān benim Ḥūseyīnim
Yezīd elinde ḳalanım şāhı merdān'īm īmām ḳovā ḳovā
Götürdüler yā īmām gül Ḥūseyīni birdir yatırdılar
Şāhı merdānım īmām ḳarā ḥançer batırdılar Yā īmām

Gül Ḥūseyīn Ḥān benim Ḥāsān'īm Ḥān benim Ḥūseyīn'īm
Yezīd elinde kalanım şāhı merdānım īmām Ḥāsān Ḥūseyīn'ī
Ondan düşdi yā īmām gül Ḥūseyīn kāfir Yezīd
Boynunu biçdi şāhı merdānım īmām ẓülmü gelik

Kānıñ açdı yā īmām Gül Ḥūseyīn Ḥān benim Ḥāsān'īm
Ḥān benim Ḥūseyn'īm Yezīd elinde kalan şāhı merdānım

14B

Gel göñül lütuf eyle sil sil kir ü pastan bu ye'isten

Şükür eyle sen Ḥüdāya konulūr zevk baştan

Ağlayıp da düzgün bir destān

Dāġıstānda olan ṣaḥibḳıran

Dāġıstān'dan … …

Silāḥı ẕülfīḳār ṭuġı temran (?)

Ḳaṭlī küfür sānī eyledi vīrān

Ẓabīṭ etti meydān merdī merdāne

Leş ile donalttı ṣaḥrāyı düzi

Semāī ṭuttu tekbīrī özi

Dāġıstān leẕkesi hep oldu gāzī

Merdīn'e yīgitler ġarḳ oldu ḳāna

Özüse söyler ey leẕkī çeçen

Bu īşī ḳılma neslīnden ki çān

Defterīyet işledīñ muġayyer ol ṣuçān

Ḥa çanlı ḳalırsa ettīgīn sana

Şāmīldīr ey kāfir medlīgīn (?) gördüm

Leẕkirīnīñ rūbūʿnū nizāldan vīrdim

Yetmīş biñ ṣaldāletī bir gice kārdım

Danesi ḳalmadı ṣubḥu nişān

Ūrūṣ dirāyī Ṣāmīl ṣabr eyle

Altı yüz yara ṭop isim bile

İntiḥābını ṭop çarşamba ol

Senī çıḳardayım ol īmāna

15A

Ṣāmildir o kāfir ellimama lafı
Kuluna reserḥātı ve birer Allāhı
İnşāllāh el verem top silāḥı
Ḳatarım saldat tozı dumāna

Ūrūsidir ey ṣām tāvibeʾ ki nesilden
Eṣḳārı budur doġru söyledim
Doḳuz biñ ṣaltanat defter eyledim
Ṣālim ḡalebetle ol Dāġıstan

Ṣāmildir ey kāfir laf etme boşuna
Yermez o mandur dāġ eylemişe
Yolu özi ḳesmişim tā başdan başa
Ḳuş olsun o uşmāġ yoktur imḳāna

Ūrūsidir ey Ṣāmil dinle fermāṇı
Altmış bin baltacım vardır ırmāṇi
Ḳararım meşi gel vur …
Bāġlarım topları her yandan

Ṣāmildir Rus ḫatta ve bir Macardan
Ṣaltanat leşinden yaparım ban

İnşāllāh ḳaldırırım eden dünyadan
Ettigin tedbirler gelmez ḳemān

Ūrūsidir ey şāmil uzun varırım
ʿAskerin leşkerin gülüsün ḳazrama
Ḍāġıstan dāġların lāġuma vir varama
Aslā rıḥṭım eylemem pīr ve civāne

15B

Lā nesʾelü minnī leke liḥubbi delī lā
Ve ḳad kāne minel ḳalbī vel ḳalbī sebīlen

Lā nesʾelü minnī leke lil ḥubbi delīlen
Ve ḳad kāne minel ḳalbī lilḳalbī sebīlen

Lā nesʾelü minnī leke lilḥubbi delīlā
Ve ḳad kāne minel ḳalbī minel ḳalbī lil ḳalbī sebīlen

Gelin tekbīr idelim
Bir ḥaḳḳı binā ḳurması bināsı müstezām olsun
Sevsin cennet sarayın yüzi aġ kendi şād olsun
Ramażān'ın mütteḥir
Gelin tekbīr idelim ʿāşıḳāne tekellüm göz yaşını ṣadıḳān
Ṣuçun ṣoracaḳ ḳatında yer liḳānı Teʿālā şānühü Allāhu ekber
Āyā şehrī mübārek merḥabālar geldi ḳılmacūz için sefālar
Bu āyda İblīs olur cefāḳār Teʿālā şānühü Allāhu ekber
Ṣafa geldin āyā şehri mübārek ki seni ? … vir ḥaḳ teʿa

16A

İlāhī ḳullarına et mübārek teʿālā şānühü Allāhu ekber ḥamden lillāh erişdiḳ ḳutlu āy'a beşāre tutturmāḳ usūrle āya ībeler gitti ḳalmadı bu āya teʿā şānühü Allāhu ekber ṣafā geldīn āya māhī ramazān senī ḥoş ṭutānlı yer āhalī ki sen de nāzil oldu bize ḳay … teʿālā şānühü Allāhu ekber beşārattır sībī cümle müslimīn eriştir geldi ḥoş şehri ramazān bu āyda olana erişir iḥsān teʿālā şānühü Allāhu ekber bu āyda olana olur hidāyet eder Ḥaḳ teʿālā ol ḳula merḥamet dāhī müekkedī hem ola cennetin teʿālā şānühü Allāhu ekber gelir şād olular geldi şehir-i raḥmet inābet buldu ḥaḳdān cümle ümmetin āllāhümme ṣallī ve sellim ʿalā seyyidinā Muḥammedin ve ʿalā āli seyyidinā Muḥammedin biʿadedī külli şeyʾin ve zerrātīn elve elve kerrāhe ve ʿalā cemīʿil enbiyāʾi vel mürselīn velḥamdu lillāhi rabbiʾl-ʿālemīn

16B

Emmim Mustafa āgāya meṣārife
İstediğimi beyanım budur
Ḳurbān parası 40
Yastık hurcu 50
Ḳuşaḳ parası 20
Don kömlek parası 20
Ayakkabı parası 10
Elden parası 6
Baḳırları kalaylama parası 10

Molla Muhammed oġlunun teserruġ Allāh

Bin iki yüz yetmiş senesi ramażān-ı şerifin evvelki gün cemī gün akşam namazın ikindi namazınıñ arasında Molla Meḥmedin oġlu Muṣṭafā efendi dünyāyı ḳadem bastı
Allāhu teʿālā ḥayırlı ömürle müyesser eyleye āmīn yā muʿīn Allāhu teʿālā rızıklı eyle Āmīn yā muʿīn Allāhu teʿālā ilmī müyesser eyleye āmīn yā muʿīn Allah Allah Allah
1278
mim

17A

Bismillāhirraḥmānirraḥīm
Rabbi yessir velā tuʿassir
1257 senesinde Şevvāl Şerefī ġurresinde
Bed ve vaʿad yüz yirmi ġuruş
Aḥmet Āgā benden sābī gelmez ve rūḥuñ dinmezdir ki ʿiffet olan

17B

Şāmlī dir ey kāfir laf anlatıp
İnşallāh basadīyla (?9 senle bu gece
Ḥacan … ederiz ḳılıca
Gör ki ne doġurup cihanda ona

O rūḥa dinde Şāmīl hindin Şanlı
Elinden alır evvel dağīna
Ḳaldırımla ... sulṭanla ḥā
Müsinne şarḳ eylerim baḥrī ummān

Şanlı vīrān kāfir yapılma ḳusur
İnşallāh cümlemiz ḳılarım esīr
Seyrānı cihān şanla celbī faḳīr
Ṭa ḥaṭān bağışlan ecelī muḥayyer ḥān

Ūrṣā Şāmīl denkle bu ḥāli
Çıḳar aḳlındaki seddi ḥayālī
Āşīḳār olmuşmudur ḳara lī
Ḥuḳme müserrā serdīdī ʿālī allema ne

Şāmīldīr ey kāfir ḥarfe müslime
Bizī her düşmeye nefer ḳoya sözü bilme
Biñ ? lezḳī ṭāḳī gelir Allāh diyen cāna
Evvelden divānı şādī ver imtihānım
Dilerdē vaṣıf ellerīyle şanım
Yedī ḳaldır der nāmı şanım
Cümlesī yüz ṭutup geldi emānet

18A

Allāhümme ṣallī ve sellim ʿalā seyyidinā muḥammedin ve ʿalā āli seyyidinā Muḥammed biʿadedī ḥurūfil ḳurʾān ve biʿadedī noḳṭatil ḳurʾān ve biʿadedī ḳaṭratil aḥṭār ve biʿadedī evrāḳil eşcār ve biʿadedirrusül vennemlī veşşa'rī vel veberī ve Allāhümme ṣallī ve sellem ʿalā ʿalā

18B

Bu sayfada alfabe yazılı olduğu için alfabe yazılmamıştır.

19A

Muḥarrem ṣafer rebīʿülevvel rebīʿül āḥir
Cemāzīyel evvel cemāzīyel āḥir
Receb şāʿbān ramazān şevvāl zilkāde zilḥicceniñ

Ḳız geldiler senī gelin etmeye
Ḳız geldiler senī gelin etmeye
Ḳız geldiler senī gelin etmeye
Ḳız geldiler senī gelin etmeye

Benim efnām sulṭānım ḥaẓretlerī ḥuzūr
Ḳalbim feryād eder agır müretteb

Benī cāhil olana verme yā Rabb
Bu tenī dünyā benī verip ʿacem giden
Nedendir bu … neden terāyil banā ol bedendir bu
Geçmez (?) ḳız geldiler senī gelin etmeye
Bin iki yüz yetmiş senesi ṣafā … üç mā vāʿdī ile muḥasser āġā yedinle eşyā bahasız
Üç yüz on beş ġuruş verecek bin iki yüz yetmiş ġuruş

19B

(Sayfa boş)

20A

Emīn nesʾelüke'l-emān min zevālil īmān, eşhedehü şahādeten müsileten ilā kemālil īmān ve neşhedü enne şahādeten müsileten ilā dāril cenān sallallāhu mev'izahü ictehīmü ve bi tilāveti fātiḥatil kitābe fī küllil ezmān ve ḥaṣṣilu baḳarāi tenha bekrin ve 'aşiyyen riḍāer-raḥmān ve taḥḥiru kulūbeküm 'anil-ḥasedi vel-kibri vel-'udvān, ve ḥāfiẓu elsineteküm 'anil-kiẓbi vel-ġıybeti vel-buhtān ve lā şekke ḥuṭuvāti'ş-şeyṭān fainnehu lil-insāni illā en aḥsene'l-kelām ve ebleġa'n-nizām e'ūzu besmele bismi'llāhi ve li-men ḥāfe makāme rabbihi cenneten elḥamdu li'llāhi ḥamden kāmilen ve ṣalātu ve's-selāmü 'alā resūlihi muḥammedin ve ālihī ve aṣḥabihī ecma'īn allāhümme ṣalli ve sellim ilā āḫirihī ve aṣḥabihī ecma'īn. allāhümme ṣalli ve bārik ilā ve aṣḥabihī ecma'īn. allāhümme ṣalli ve bārik ilā eşhedü en lā ilāhe illallāh

bin iki yüz elli dokuz senesi māh-ı, şevval-i şerīf'in gurresinde bedelsiz vadesiyle Muṣṭafā āġa yedinden (?) eşyā bahāsına yüz kırk ġuruşu verecek. denmez evvelce uḳḳugumuz eḥadün evveline adlı Meḥmed şuhûdatıma

20B

Ḫuṭbe

Va'melü li'llāhi 'amelen ṣāliḥan bi-niyyeti'l-ḥālisāti ilā inne aḥsene'l-kelām ve ebleġa'n-nizām kelāmullāhi'l-melikil-ʿazīzil-ʿallem kemā yeḳūlü ḳavlühū ḥaḳḳun ve kelāmühü ṣıdḳ e'ūzu bi'llāhi innel-ḥasenātu yüzhibnes-seyyi'āt innellāhe ye'muru bil-ʿadli ve'lihsāni ve itāi ẕīl-ḳurbā ve yenhā ʿanil-feḥşāi ve'l-münkeri ve'l-baġyi ye'ẓukum leʿalleküm tezekkerun

Elḥamdu li'llāhi'lleẕī ḳadderanā ʿallemehü bil-ihsān rabbi'l-ʿālemīn rabbena fi'd-dāreyn bi-ni'metil-elvān er-raḥmānü ʿaleyna fī sekaret-il-mevt bi-beşārāt-il-īmān er-raḥīmü ʿaleyna fi'l- ḳubūri bi-raḥmetihi ve'l-ġufrān māliki yevmi'd-dīn yaḥkumu bil-ʿadli ve'lihsāni iyyāke naʿbüdü ḥaḳḳa'l-ʿubūdiyeti fī küll-il-ezmān ve iyyāke nesteʿīn ʿalā cemīʿi'l-aʿdā ye müsteʿīn ihdine's-ṣırāṭ-al-müstakīm bi'l-hidāyeti ve'l-burhān ṣırāṭalleẕīne enʿamte ʿaleyhim min ehl-i şirk ve't-ṭuġyān ve ve (dat harfi) dālīne min ehl-i hevā ve'l-bidʿati ve'l-ʿışyān

21A

Ḫuṭbe-i Muṭlaḳ

Elḥamdu li'llāhi'lleẕī teḳaddese ʿanil-cüdüdi ve'l-cihāti ve teʿālā ʿanil-ezvāc ve'l-benīne ve'l-benāti leyse ke-mislihī şeyʾun fi'l-arḍı ve lā fi's-semāvāt ve hüve'lleẕī yaḳbelü't-tevbet'e ʿan ʿibādihī yaʿfü ʿani's-seyyi'ātı eşhedü en lā ilâhe illallāh vaḥdehū lā şerīke leh vele nāẓıre leh şehādeten mūsileten iled-derecātıl ʿālīyāt ve neşhedü enne seyyidinā ve senedenā ve mevlānā ve mevlāl ʿālemīn muḥammeden ʿabduhū ve resūluhū şefīʿul müznibīn fī yevmil ʿarasāt. ṣallallāhu teʿālā ʿaleyhi ve ʿalā ālihī ve evlādihī ve eṣḥābihī ve ḫulefāʾihir rāşidīnel mürşidīnel mehdiyyīne min bādihī ve vüzerāʾihī fī ʿahdihī ḫuṣūṣan minhüm ʿalā zevī ḳadrin celīyyin Haẕreti Ebūbekir'in ve ʿÖmerā ve ʿOsman'a ve ʿaliyyin ve ʿalā men tebiahüm bi-iḥsānin ilâ yevmiddīn riḍvānullâhi teʿālā ʿaleyhim ve ʿaleynā ecmaʿīn … ʿalā ṭāʿatillāhi teʿālā biṣ-ṣıdḳı ve'ş-şebāti ve sāriʿū ilâ tekmīlil merātibi ve'd-derecāti ve tedārakü aḥvāleküm ḳable fevtıl evḳāt

21B

Ḫuṭbe-i Muṭlaḳ-ı Besmele

Elḥamdulillāḥilleẕī ʿallemenā bi taʿlīmi bismillāhirraḥmānirraḥīm ve ekrimnā bitekrīmi bismillāhirraḥmānirraḥīm ve ʿazzeznā bi taẕīmi bismillāhirraḥmānirraḥīm ve şerrafnā bi teşrīfi bismillāhirraḥmānirraḥīm eşḥedullāhe şāḥadeten muṣileten ilā deracāʿātiḷ cenān bi ḥurmeti bismillāhi bismillāhirraḥmānirraḥīm ve neşḥedullāhe elleẕī binesḫī dīnīhī sāʿiriḷ edyān bi ḥurmeti bismillāhirraḥmānirraḥīm ṣallallāhü i'lemü İnna evvela kitābeḷ ḳalemi ʿalā ellevḥuḷ maḥfūẓ bi ḥürmeti bismillāhirraḥmānirraḥīm ve zeyyenel Ḳurʾān ʿale rāʾsi külli sūretin bizīnati bismillāhiḷraḥmāniḷraḥīm ve uyuruḷ müslimīn ʿalettārtı bi selāmeti bismillāhiḷraḥmāniḷraḥīm elā inne aḥsene eʿūẕü bismillāhiḷraḥmāniḷraḥīm inneḫü min süleymāne ve inneḫü bismillāhiḷraḥmāniḷraḥīm elḥamdulillāhi ḥamden kāmilen

22A

Ḫuṭbe-i Muṭlaḳ

Elḥamdulillāḥilleẕī ḫaleḳaḷ mevcūdāt beyneḷ kāfī veḷ nūnī ve ceʿaleḷ cennete münevverāten binnūrīl meḫnūnī ve feʿale bi ḳudretihiḷ bāḥiri bi ḳavlihi kün feyekün inne fī ẕālika leʿeyātin liḳavmin yaʿḳılün eşḥedü en lā ilāhe illallāhü vaḥdehū lā şerīke lehū ilāhün vāḥidün ve naḥnü lehū ʿābidün ve neşḥedü enne seyyidinā ve mevlānā muḥammeden ʿabduhū ve resūlühū elleẕī ḥutime bihīl enbiyāʾü veḷ mürselün ṣallallāhü teʿāla iʿlemū enneḷ mevte şarābün küllu nāsin şāribün veḷ kefenü siyābü külli nāsin yelbesüne veḷ cenāzete merkebün külli nāsin rākibün veḷ ḳabru dārun külli nāsin dāḫilün ve ehlüḷ cenneti fiḷ cenneti ilellāhi teʿāla lā yenzuruhū ve ehlün nārī fiʿnnārī ʿanirabbī lemaḥcūbūn elā innellāhe eʿūẕü kellā sevfe taʿlemüne ṣümme kellā sevfe taʿlemüne

22B

Bāb-ı Nikāḥ

Bismillāhirraḥmānirraḥīm
Elḥamdulillāhi rabbiḷ ʿālemīn ve ṣalātü veṣṣelāmü ʿalā Resūlinā Muḥammedin ve ʿalā ālihī ve ṣaḥbīhī ecmaʿīn Allāhın emri üzere peyġamberin şerīati üzere imāmu ʿaẓam ḥazretlerinin fetvāsı ile ve Ḥākim efendi'nin izniyle ve ḥāẓır cemāʿatin şehādetiyle ve üç bin akçe meḥri mübeccel'e vekāletin ḥasebiyle Aḥmet ḳızı Zeynep ibrāhīm oġlu Yūsuf ve yeri verdiği üç defa teklif olunur bu minvāl üzere oġlan vekīline dāḥī tekrārlatalım duʿā ede bismillāh venkiḥū ʾleyāmā minküm veṣṣāliḥıne min ʿibādiküm ve imāʾiküm ve en yekünü fuḳarāʾe yuġnihümullāhü min faẓlihi veʾllāhü vāsīʿun ʿalīm allāhümmeceʿaliḷ ḳurʾān lenā fī ḳārīnen ve fiḷ ḳabri münīsen ve fiḷ ḳıyāmeti şefīʿan bi raḥmetike yā erḥamerraḥimīn veʾlḥamdulillāhi rabbiḷ ʿālemīn el-fātiḥa

23A

Yaş Devir Yaş Devir
41 492 61 732
42 502 62 744
43 516 63 768
44 528 64 780
45 552 66 854
46 564 67 806
47 576 65 828
48 588 64 840
49 600 70 864
50 612 71 864
51 624 72 876
52 636 74 960
53 636 74 960
54 648 75 922

55 660 77 924

56 672 78 936

57 684 79 936

58 698 80 948

59 708 82 960

60 720 83 970

84

85 982

86

87 940

88

89 007

90 009

031

043

055

Yaş başına on ikiden hesab ederler vesselam

60 12 13

2032

23B

Yaş Devir Yaş Devir

1 12 21 252

2 24 22 264

3 36 23

4 48 24 276

5 60 25 288

6 60 25 288

7 72 27 312

8 84 28 324

9 92 29 336

10 107 30 348

11 120 31 360

12 132 33 340

13 144 34 340

14 144 34 396

15 156 35 408

16 168

16 192 36 420

17 204 37 432

18 216 38 456

19 228 39 468

20 240 40 481

1

2

3

4

5

6

7

38

24A

1224 1410 34155

2478 4422 4920

3575 5578 78565

4455 9455 97650

6772 7675 76235

18471 18540 325870

150

25
750
300
3750

2151
55
10755
10755
118305

235
25
1175
470
6875

25
21
025
50
525

1253
65
1265
7518
81445

787
35
11

35
35
385

120
20
2400

24B

Beyt
Söz içinde ṣarrāf ol ṣar söẓden evvel söyleme
Söẓünden sürmeyince sen övünce söyleme

Ḳulaġı iki yaraṭmış Ḥaḳ teʿālā dili bir
Sen ögüd al iki işit birden artuk söyleme

Beyt
Bir yerden rāġbet olmaz ḳalḳıp gitmek ʿayb olmaz

Beyt
Geçid ittim bu cihānı bulmadım başıma tāc
Ne egri ṭoḳ gördüm ne de ṭoġru aç

005 005
000 005
5500 050

000078
0007
0000

0400
0006

25A

Beyt
Bende ḳalmadı ṭāḳat naṣīb arayı arayı
Dolandırdı bizi ḳışmet Semerḳān'dı Buḫārāyı

Ne lāzımdır sana gezmek Semerḳān'dı Buḫārāyı
Saña naṣīb olan ḳışmet gelir arayı arayı

Beyt
Cāhiliñ ʿālim ḳatında sözünüñ miḳdārı yoḳ
Kendi merkeb giydigi çul, başınıñ yuları yoḳ

Beyt
Cāhiliñ begi olmadan, ʿālimiñ olsun ḳulı
Zerābīñ cāhile deger ʿālimiñ her bir ḳılı

25B

Beyt
Ehli ʿilme ḫizmet eyle, eyle kesbi maʿrifet
Cāhil yār olmaga, nādān olursun ʿāḳıb[et]

Eḥil ile söyleş kelāmı, eḥil olan ʿār eylemez
Cāhile yüz biñ kelāmı söylesen ḳār eylemez

Beyt

Taʿallem beftāfiḷ cehli ʿārün
Velā yarẓabihā illā ḥımārün

Beyt
Āʿrīfsiz her kişi, kendi yaña yār eyleme
Her bilir bilmez yanından keşfi esīr eyleme

Beyt
Ḍidim dilber bir bu ṣādir ve Rodos ehliyle virse
Virirsin ʿālim virin ḳonulup cāhile verme

Beyt
Efendim saña kim derler ne yerden sen nedir adın
Cefāyı kimden öğrendin ey dilber kimdir üstādın

26A

Beyt
Ḍaʿil ḥırṣa (?)ʿanid'dünyā ve ṭavül ʿaş'e lā tedmeʿu
Ve lā tecemmeʿu mine'l-māli ve lā tedrī limen yücemmiʿ

Beyt
Feʾinne'r-rızḳa maḳṣūmun ve süʾüẓ-ẓanni lā yenfaʿu
Faḳīru külli ẓī ḥırṣin ġaniyyün külli men yaḳneʿu

Beyt
Ḥeẓerān ʿuẓu nāẓıyla bu ḫaṭṭı bir güzel yazmış
Dimem imlāsına yanlış güzel yazı güzel yazmış

26B

İlahi Derūnī[11]
Soyun ġaflet libāsını
Yu ḳalbin kir pasını
Bulayım dirsen ʿizzet
Oḳu ṣıdḳ ile yāsını

Bu sūre ṣırrı raḥmāndır
Bu sūre celbī ġufrāndır
Bu sūre ḳalbī Ḳurʾān'dır
Eyzan

Ararsın derdīñān dermān
Dilersin tañrīdan iḥsān
Ola her müşḳilün āṣān
Eyzan

Belālārā ola perde
Şifā ola ḳāmū derde
Şefāʿat ide maḥşerde
Eyzan

Ne devlet ḥıfẓ iden dile
Dāḥī hem oḳuyan ḳula
Yigirmi iki ḫatim ola
Eyzan

Saña çoḳ Rabbü'l-ʿizzet
Virürdü ʿilmile devlet
Elinden gitmeden fırṣat
Eyzan

[11] Bu şiir Mustafa İslamoğlu tarafından hazırlanan *Seyrani, Hayatı, Kişiliği, Sanatı, Şiirleri* kitabında Seyrani'ye ait olarak bildirilmiştir. Bk., İslamoğlu, 2002, s.168-169.

Saña cennet durāḳ ola
Bindigiñ hem Burāḳ ola

27A

Yüzün maḥşerde aḳ ola
Oḳu ṣıṭḳıyla yāsini

Binesiñ cennet Burāḳın
Giyesin cennet libāsın
Şefīʿ ola sana yāsīn
Eyzan

Kerem bābıñ küşād eyle
Ḳāvm u ervāhı şād eyle
Duʿāda cümle yād eyle
Eyzan

Derūnī dir ki dostuna
Kitābın aldı destine
Ölürsem ḳabrim üstüne
Oḳu ṣıṭḳıyla yāsini

Temmet

27B

İlāhī
İlāhī ḥikmetiñe yoḳdur nihāyet
Lüṭfü iḥsānınla eyle ʿināyet

Taḳdīri nefes bir gün bulur nihāyet
Lisānıma şehādeti yaṣdur yā Rabb

Taḳdīrin şükür ister, yā Mevlā seniñ
Bizi ḳıldın mezẖebinden Nuʿmān'ıñ
Ol ṣāḥibi muʿcizātı Sulṭān'ın
Ḳıyāmette şefāʿatin yaṣdur yā Rabb

Seyyiʾātım, ḥasenātım vezni evvelinde
Ḳorḳarım seyyiʾātım saḳīl evvelinde
Ḥaḳḳımuze ḳullar vird eyleyüp gelende
Ḫüznünden tamāmını yaṣdur yā Rabb

28A

Yā Rabbi, ḳoma nāra ġarīb eyyāmı
İçir Muẖammed'in yedinden nāmı
Ümmānī ʿilminden söylet kelāmı
Taẖassülüne taẖsildārı yetiṣtir yā Rabb

Yā Rabbenā, baḥrinden raḥmetin çoḳ dünyāda
İrdire görsen bu faḳīr mevride ?
Heycān ʿazalarım ider elvedāʿ
Yā Rabbi ehli Ḳurʾān'dan bir ʿālim yetiṣtir yā Rabb

Temmet

255
1000
0000
0000
5500

255

100

0000

2550

2550

28B

Beyt Ḫāne

Bi ḥamdillāh ṣafā bulduḳ bu dergāhı muʿallā’da

Burḫān ṣāḥibiñ yā Rabbi gördüm Cennet-i ʿAlā’da

Beyt Ḫāne

Müferraḥ birine ḳırmış bināsı müstedām olsun

Dilerim bārī Ḫüdā’dan yüzi maḥşerde aġ olsun

Beyt Ḫāne

Efendim devletiñ artsın

Ki ʿömrün müstedām olsun

Size ehl-i seḫān derler

Saña cennet maḳām olsun

Beyt

Ceddi cehd it māl cemʿiyyet candan ʿazīz sāḳīle beg

Ḳalursa düşmana ḳalsın dosta muḥtāç olma tek

Beyt

Ey felek ḳader beklesin sen nā murād itdin beni

Ben murād irmiş iken bī murād ittin beni

Temmet

29A

Gazel-i Nesîmî[12]

Gözüm yaşı revān oldu, ḥabbeyim intiẓārından
Eşim āh u figān oldı ḥabīm intiẓārından

Bu firḳat dilimi bağlar ḫayālin cānımı dağlar
Göñül feryād idüp ağlar eyzan

Başımda dürlü sevḍādır ṣīnīm seḥerinde ḳavġādır
Delü cān cümle yaġmadır eyzan

Göñül ʿaşḳa esīr oldı ṭalandı hem faḳīr oldı
Düşüp zār u zelīl oldı eyzan

Nesīmî cān revān eyler gice gündüz fiġān eyler
Gözüm yaşı duman eyler ḥabīm intiẓārından

Temmet

29B

Gazeli Ḥaḳḳı Efendi[13]

Yüzüm ḳarāsına bakma
Suçum ʿafv eyle, sulṭānım
Ceḥennem nārına yaḳma

[12] Bu şiir cönkte yer alıp *Nesimi Divanı'nda* yer almamaktadır.
[13] Bu şiir, şairler arası mahlas kullanımının aynı olması ve şiirlerin hangi şaire ait olduğu belli olmaması sebebiyle bu şiir kaynaklarda bulunamamıştır.

Ṣuçum ʿafv iyle ṣulṭānım

Elem bir gün girem ire (?)
Kerem senden ola yine
Ol Ḥabībiñ ḥürmetine
Eyzan

Yüzüm ḳarāsını bildim
Başıyla zārlıḳ ḳıldım
Saña yalvarmaġa geldim
Eyzan

Bu dünyāya gönül virdim
Nebāşirdem yine irdim
Döndüm dergāhına yüzüm sürdüm
Eyzan

Hevāyı nefs ile şeyṭān
Ḳovmaga alalar meydān
İrişdir derdime dermān
Eyzan

30A

Gazel-i Fuẓūlī[14]
Ey ʿāşıḳ-ı dil-dāde gel nūş edelim bāde
Bir bāde gerek ammā ol içiyle meʾvīde

[14] Bu şiir Ali Rıza Özuygun tarafından hazırlanan *Hasan Sezâî Hayatı Edebi Kişiliği Eserleri Divanı'nın Tenkitli Metni Ve İncelemesi* adlı doktora tezinde Hasan Sezâî' ye ait olduğu tespit edilmiştir Bk., Özuygun, 1999:475-476.

Sāḳisi ola Mevlā aḳṭāyı anıñ esmā
Bir kere içen aṣlā ġam görmeye dünyāda

Bir kez için ʿāşıḳdır ol yolunda ṣadıḳdır
ʿAşḳ onlara lāyiḳdır mecnūn ile Ferḥād'a

Hevesimi evrād it evrādıyla muʿtād it
Gice gündüz feryād it vuṣlat bulasın sen de

İşit bu Sezāʾīden ne gördü fenāʾīden
Dost vechini gösterdi mirāṭı mücellādan

Temmet

30B

Ey gözüm gūş it peder sözüni
imdi ey oġul
Görmüş gibi ol üstāẕ yüzüni
şimdi ey oġul
İtdi Aḥmed ibni ol Lem Yezel soñra
ṣalavāt eyle
ol dīn-i uṣūl-i bāri Ḫüdā'ya
inḳıyād eyle
şerʿi şerīfe muṭīʿ ol oġul
Emrinden çıḳma diniñi yıḳma kendiñe baḳma
ögütlen oġul
ʿİlme ḥarīṣ ol Ḥaḳḳ'a mūnīs ol Resūle vārīs ol
fikr eyle oġul
vaḳte nāẓır ol ecre ḥāẓır ol dīne ḳāʾim ol
Şübhesiz oġul

ʿĀṣīler ḫorlar ġayyāya ḳorlar maḥşerde
Terler pek düşün oġul vaḳte aratma
şeyṭāna uyma nāra sarınma
Pek ṣaḳın oġul

31A

Ḥasta dilim belākeşim
Ah ʿaceb ben nedim nedim
Yaḳdı beni firāġ-ı ġam
Ah ʿaceb ben nedim nedim

Zaḥmeti giyme gidem
Garibim, göñlüm añlarım
Yaḳdı beni yāri ḥasret
Ah ʿaceb ben nedim nedim

Āteş nārı firḳatı
Olmaz ise ināyeti
Zaḥmet dilim, kime gidem
Ah ʿaceb ben nedim nedim

Garibim göñlüm añlarım
Gelmezse ḳāmeti Mevlādan
Ben çekdim āh efsūn
Ah ʿaceb ben nedim nedim

Ṣormazsa bād u gülgūn
Yaralıyım kime gidem
Ḫasta göñlüm aglarım
Ah ʿaceb ben nedim nedim

Gerçi bugün neyimiz
Hāşımız (?) ḳārınız (?)
Bir dilberin esīriyiz
Ah ʿaceb ben nedim nedim

Ẕaḥmet dilim kime gidem
Ah ʿaceb ben nedim nedim
Ḫasta dilim belākeşim
Ah ʿaceb ben nedim nedim

31B

Ana babañ sevmez bendi sāzı yār
Eyzan

Ḳarvāġına vardım gel ḳār buldum
Cebime ḳoyacaḳ nār bulamadım

Kendime münāsib yār bulamadım
Eyzan

Dām başına ḳurā ḳuş çıḳardığı
Āyın ışığında yükser iliği

Benim yārim bu yerleriñ güllüġi
Eyzan

25
200
00

1000

450
22
0900
9000
9900

18
18
544
680
1224

50
23
150
1000
1100

32A

Türkü
Deñiz kenārında ulu erenler
Sen doldura ben imḥāyin (?) bādeler
Yel vurduḳca siyāh ẕülfün ṣādeler
Āh elā gözlü benim sen de şūrām var

Bizim bāġıñ bir incecik yolu var
Ḳemere muḳaddermiş bir incecik beli var
Ne ṣāl irleyim ṭaṭlı dili var

Eyzan

Bahçeñize giremedim ḳızıldan
Māhı yüzüne baḳamadım ḳızıldan
Ben seni sevdim ezelden
Eyzan

Ne ḥoşmuş entāriniñ yenleri
Ṣayamadım siyāh ẕülfüñ yelleri
Yüzün, ṣaramadım zer ḥalanca belleri
Eyzan

Deñiz üstünde olur yıldız piyāde
Kendi küçük onunla aḳlı ziyāde

32B

Sen vefāsız yārami varlı (?)
Çektigim cūrī cāḳ mı ḳaldı

Bülbül gibi eşim āh zār oldı
Cümle dertler vücūdumda vār oldı

Ḳimi sevdim ise ele yār oldı
Şimdi gözlerde vefā mı ḳaldı

Nezdime dile Ḥaḳdan dervīk anlacı (?)
Sever kim yārlı cigerim acı

Zamānı dilberi yüz gülücü

Bize zevḳi … devrānı sefā mı ḳaldı

33A

Revānī[15]

Şu dünyāda gülmedin insān ararsıñ işde ben
Aġzı burnu cigeri ʿuryān ararsın işde ben

Düşünüp gezer idim dāimā efkārın
Āh nolaydı olmasaydı bu esnālıḳ yārin

ʿAḳeb terk-i diyār itsem gerekdir-i ʿālemin
ʿAḳlını hevāya vermiş cān ararsın işde ben

Ey göñlüm ġamı buḥrān ṭoldı gel yiter
Göñlüm ḳuşkusuz bī ṭuṭuşup yanup tutar

Ḥaḳ belālār gördüm onlardan beş biter
ʿİlmi hicrān ḳalbī baglı ararsıñ işde ben

Türkü[16]

Bizi ṭaʿn etmesün eller ki
Ben bir cānā sarıldım
Deli bülbül ṣabāḥı
Süheyl ṭuṭ u lisānā çarpıldım

Yıḳıldı göñlümüñ sadrī
Bilinmez ʿāşıḳın ḳadrī
Dāḫī on beş günüñ bedrī

[15] Bu şiir *Revani Divanı'da, Pervane Bey Mecmuası'nda, Revânî Divanı (İnceleme-Metin Bağlamlı Dizin Ve İşlevsel Sözlük) ve Mecmuatü' Nezair'* de bulunamamıştır.
[16] Bu şiir Prof. Dr. Yakup KARASOY ve Prof. Dr. Orhan *Yavuz Âşık Ömer Divanı'na Katkılar*-I adlı makalesinde bulunmaktadır. Cönkte son iki dörtlüğü eksiktir Bk.., Karasoy, Yavuz, 2017: 175-176.

Māh-ı ṭabānā çızıldım

33B

Ṭūlda baġlanır bir neşle ṭūrı[17]
Alnına yazılmış Mevlānıñ yolı
Adana içinde Şeyḫ-i Murād suyı
Sular arżucuñuz begin oġlı diyi

Ḳarāṭāş'ı beslerler āh benmek içün
Öküz bir ḳāftān gidermek içün
Miḥnete olanı öldürmek içün
Onlar arẓucunuz beginñ oġlu diyi

Çıḳtı diyici çaldım almadı
Dört yanıma baḳtım ḥıṭe ḳalmadı
Gele bizim ḳoca ḳardeşimle emdār olmadı
Ḳardeş arẓucunuz begin oġlu diyi

Nūrī Āşıḳ

34A

Ey göñül böyle perīşān olmadan vāz gelelim
Gece gündüz zār oyup cümleden vāz gelelim
Āh zārın ṣoñı yoḳdur gel ferāġat eylesen
Gün be gün mecnūn yüzüni görmeden vāz gelelim

[17] Bu şiir, şairler arası mahlas kullanımının aynı olması ve şiirlerin hangi şaire ait olduğu belli olmaması sebebiyle bu şiir kaynaklarda bulunamamıştır.

Zamānıñ dilbānında yoḳ itmiş aṣlā vefā
Cihān çokdan bozuldı sürülmez zevḳ-i ṣafā
Görmeyince ʿaşḳ dinlemez … çekeriz cefā
Dāimā bu cefālara çekmeden vāz gelelim

ʿAşk deryāsı derin olur bulmayamız her adam
ʿĀcizim gönül elekden yüz sürmeye gidem
Ḥasretiñle gözleri içün yaş seyrine aḳdı dem
Nāfile ḳanlı yaşı dökmeden vāz gelelim

Gece gündüz ḳul ʿibādet zāhidi Mevlāya sen gel
Ḫalḳ idüp fıṭratından yaraṭmışdır ẕü'l-celāl
Dört kitābı bir bilirsiñ ṣıṭḳla ʿamel
Ḳaçalım teḫī (?) Ḥüdādan cümleden vāz gelelim

34B

Ben ḳurbān olayım zülflerine tenine
Açılın gülleriñ dermeye geldim ey

Türkü Āşık Ömer[18]

Ey benim Sefevi revānım
Ṣırrın …. eyleme

Siyāh zülfüñ kendine
Bizi revā eyleme

[18] Bu şiir Yıldıray Şavdar'ın Âşık Ömer'in Divanında Olmayan Şiirler adlı kitabında bulunmaktadır Bk., Şavdar, 2023: 28.

Beni övmüş yaraṭmış
Ḳader dāḥī bildirip

Severler güzel olanı
Sen ona ʿāşıḳım

Ḍolaşırım Şām-ı Şerīf'i
En göñlüm sendedir

Onun ʿaḳlım başım
Süreye saldın beni

Ol ʿaḳlım alınup
Ṣonra sāḳar eyleye sevdanız göz olanı
Sen ona āgāh ʿār eyleme

Bu söz buracaḳ mānādır
ʿĀrif isen ʿalāgör

Öldürürsüñ ey efendim
İki elin ḳandadır

Der ki ʿÖmer senin ʿaşkına
Yaḳdı yandır Züleyḫā

Severler güzel olanı
Sen ona ʿār eyleye

Muamma
Ol nedir ki yüzdür anın parmagı
Sekiz ayāḳ üzerinde ṭurmagı
Beş yaşı ve beş dili vardır dört canı

Kangı arif evvel ki bile anı
(tabut)

35A

Türkü
Seni bana ġāyet güzel dediler
Güzel cemālīñ görmeye geldim

Şeftāliyi dert de dermān dediler
Gerçek mi efendim ṣormaya geldim

Gurbet öyle giden gelmez dediler
ʿĀşıḳın aġlatan gülmez dediler

Seni bir yol ṣaran olmaz dediler
Ben seni … durmaya geldim

Seniñ ḳārıñ yemek içmek dediler
ʿĀşıḳıñ ḳoyup ḳaçmak dediler

Ḳoynundur cennet uyumaḳ dediler
Ḥaḳḳ naṣīb iderse görmeye geldim

İncili fesmi giymiş başına
Ḳudret ḳalemini çekmiş ḳaşına

Henüz girmiş on üç on beş yaşına
Ḳapuna ḳul olup ṭurmaya geldim

Māʾil oldum senin ince beliñ

Cānım fedā olsun ṭatlı diliñe

35B

Gevher feşan[19]
Eski sevdigimden vāz geldim idi
Şimdi sever sevdicegim ondan ziyāde
Bilmem ḥuri misin gökden mi indin
Ben melek görmedim senden ziyāde ey

Ben seni sevdim ṣaḳın dārılma
Gice gündüz ve ānācımdan ayrılma
Demek ṣarp eyliyor boşa yorulma
Bu ḳadar seni benden ziyāde

Söyle cenān ben günāhım bilmem
Ḥançer alıp dertli sanam dilim
Yine ḳabūl eyle ḳulun olayım
Bu ḳadar armaġānum candan ziyāde

Gevherīdir boşarım ḥaḳḳdır
Sözümün içinde ḥilāfım yoḳdur
Sīneye vurdugun tārumānlı bu ḳadar
Dāḥī neylersin bundan ziyāde ey

36A

Türkü
Ḥīlekār oldugu zamān

[19] Bu şiir Şükrü Elçin tarafından hazırlanan *Gevherî* adlı kitapta bulunmamaktadır.

Bir doġru kār ḳıldı

Dünyā heb yüz gülüci
Bu söz yine ʿār ḳılmadı

İşbu zār elde var ise
Cümle ʿālem ḳuldur saña

Şırrımı söylemeye bir ḳafadār ḳılmadı
Duʿālar müsteceb olur her ne gider

İlāhī ḳuluñı muḥtāc itme ġayrıya
Taḥaddüs-i Ḥüdā baḳarlar ḳadıya

Derdimin çāresini cānānım ḥoş gelsin
Yürekde ʿaşkıñ yārasın cānānım ḥoş gelsin

Ḳaça rāḳıb derniñ itmiş ḳılınma fermānı
Dālıcı yoḳ yāşı cānānı ḥoş gelmiş

Ben yazını bilirdim (?) zabṭ (?) edersin āmal
Şimdi … dedi nāʿlī terk ederim seni

Dünyāda çāresiz derde kebīr fedā etdiñ bunu
Miṣlī bu tükenmez cihanda belālım ḳoşar gelsin

Ḥaḳīḳatiñ … itmedi ālāsını
Her ṣāḥırda utu (?) şuʿuruñ saḳīl (?) belleri (?) nemen(?)

36B

Türkü Âşık Ömer[20]

Yine yaz ayları geldi bahār erişdi
Eski derdim yenisine ḳarışdı
Seylāmda sevdigim ʿaḳlıma düşdi
Yol veriñ dağlar ben Seylāma gideyim

Egleniñ durānım öyle ḥaber ṣorarsın
Ḳanadıñ altına mektūb yazasın

37A

… Meded, ayrılma[21]
Ṣarf eyliyor bu işe yorulma
Bu ḳadar seni benden ziyāde

Ḳimle cānān ben günāhım bilmem
Ḥançer alup dertli sanam dilim
Yine ḳabūl eyle ḳulun olayım
Bu ḳadar armaġānum candan ziyāde

Gevherīdir bu sözüm çoḳdur
Süzmek içinde ḥilāfım yoḳtur
Sīneye vurduġun tārumānlı bu ḳadar
Dāḥī neylersin bundan ziyāde ey

[20] Bu şiir Yakup KARASOY ve Orhan YAVUZ tarafından hazırlanan *Âşık Ömer Divanı'*nda taranmış fakat bulunamamıştır.
[21] Bu şiir Şükrü Elçin tarafından hazırlanan *Gevherî* adlı kitabında bulunmamaktadır. Ayrıca bir önceki şiir Âşık Ömer'e ait olduğu için iki şiir arasında sayfa kopukluğundan dolayı aynı kişiye ait olabilir düşüncesiyle Yakup KARASOY ve Orhan Yavuz tarafından hazırlanan *Âşık Ömer Divanı'*nda da taranmış fakat bulunamamıştır.

37B

Türkü
Ḥīlekār oldı zamān
Bir doġrı ḳār ḳıldı

Dünyā heb yüz gülüci
Bu söz yine ʿār ḳılmadı

Söz er elde … itse
Cümle ʿālem ḳuldur saña

Şırrımı söylemeye bir ḳafdār ḳılmadı
Duʿālar müsteceb olur her ne gider

İlāhī ḳulunu muḥtāc itme ġayrıya
Yalancı şāhidi için bağlarlar ḳadıya

Lillāh içün söylemle
Bir iḥtiyār ḳalmadı

Bir zamān kendi mālını yedizdim (?)
Hem ʿurūfu aḥmere

İyi göñül ḳal vefāsı yoḳtur
Şükür eyle settānā

38A

Türkü Āşık ʿÖmer[22]

Yā İlāhī bu fenāda kimse ġarīb olmasın
Bir kimsenin sevdiçegi ġayriye yār olmasın
Buyurdı Sulṭān İbrāhīm olan fānī olmasın
Beddu ʿā etmem efendim Mevlāya ṣaldım ben seni

Ḳaşlarını yāy eylemiş senin senāmız dalıyor
Gel dilber söyl ṣalınma orada ḳa (?) oluyor
Ṭutuldı didim şimdi ḥasret ḳıyāmete ḳalıyor
Eyzan

Hem ḳaçan yüzüne basmı āl yanāgın āl olur
Söyledikce dilberinde şeker akar bāl olur
Yandı cānım irülü ḳada (?) ne müşkil ḥāl olur
Dir ki ʿÖmer çekdi köy ol yüḳarı dağlar bilür

Gözlerimden aḳan yaşını bir ḳadīr Mevlâm bilür
Ben seni sevdigimi cümle ʿālem bilür
Beddu ʿā etmem efendim Mevlâm ṣaldım ben seni

38B

Türkü Āşık ʿÖmer[23]
Ey bilāder ṣaḥrā içün bir ki yārin alberi
Meclisi ʿİrfān ola lem eḥel ezān alberi
Senden evvel gerekdür ben de Yemen ḳahvesi

[22]Bu şiir, Yakup KARASOY ve Orhan Yavuz tarafından hazırlanan *Âşık Ömer Divanı'*nda bulunamamıştır fakat nakarat kısmı *Bir dua bilmem güzel Mev]a'ya saldun ben seni* şeklinde olan bir şiire denk gelinmiştir Bk. KARASOY ve YAVUZ, 2010: 548.

[23] Bu şiir, Yakup KARASOY ve Orhan Yavuz tarafından hazırlanan *Âşık Ömer Divanı'*nda bulunamamıştır.

Pāḳca ibrīḳ ẓarfla felfer vazcānı elberi

Ḳöpük görme keyfe ḳeder var mısun
Hem boġazı ḳara gelüp ḳarşımızda durmasın

39A

Sene biñ yüz otuz sekizde içdim cāmını
Vāʿdemiz bu yüzden itmiş yokdur çareler

Nev cihân gibi gezerken ṣoldı benim güllerim
Şākūyup afġān etmeyüp bilmiyor dillerim
Evvel şudurun menzilime kesilmişdür yollarım
Doṣtlarım yāsmı çeksün nefî ṣarlar

Musalladan ḳaldırur getirürler ṣalımı
Senden ġayrı kimse bilmez o benim aḥvālumu
Rabbi āsān getirüp verürsem suʾālumi
Ol vaḳit şeyṭān emīn kendi kendin paralar

Cenāzemi defīn iderken oḳuyalar yāsīn'i
Ḥaḳ Teʿālā ḳabūl ider ḳulunuñ duʿāsını
İki mīm ḥā ile bir çekmişim imlāsını
Ey ʿÖmer, ḳabriñ üzerine oḳumaya varlar

39B

Türkü Āşık ʿÖmer[24]
Ḳarā gözlerine ḳurbān olduġu
ʿAḳlı olan kişi nefse uydı

[24]Bu şiir, Yakup KARASOY ve Orhan Yavuz tarafından hazırlanan *Âşık Ömer Divanı*'nda bulunamamıştır.

Ben dīvāne nesne bilmezem
Güzel olmayanı göñül sever mi

Efendim seniñ mestān geldim
Gözlerine ʿāşıḳ oldım

Ḥīç īmānıñ yoḳ mı işde ben öldüm
İmān ehli ola cān ḳıyar mı

Yaşlandım toprāġı düşündim taşı
Efendim pek gözümden ṣol ḳanlı yaşı

Seni ḥaḳḳıyla sevmeyen kişi
Geçüpde ḳarā başında boyun egri

Türkü
Kendi elem ile açdım bostāna yārālar
Varıñ seviliñ efendime bugün giysi ḳarālar

40A

Āşıkıñ cihanda sürdüğü ṣafā
Degme bir güzelde bulunmaz vefā
Eyleme ṣulṭānım gel bize cefā
Her kişi itdigini bula gelmiştir

Türkü Āşık ʿÖmer[25]

[25] Bu şiir, Yakup KARASOY ve Orhan YAVUZ tarafından hazırlanan *Âşık Ömer Divanı'*nda bulunmamaktadır.

Ālā gözlerini sevdigim dilber
Gel aġlatma beni eller içinde
Gördüm cemālini dīvāne oldım
Bülbül beñzettim eller içinde

Benim sevdiceyim ince bellidir
Yanca sevmim tatlı dilbedur
Göz seven yiğit neden bellidür
Melül melül gezer eller içinde ey

Düşün seniñ aḳrānıñda demidür
Benim dostum gibi gözler oldu mudur
Ḥaḳḳın yaraṭṭıgı ḳullar içinde

40B

Her ḳaçan beḳāyı eysem (?) gözyaşını sil unut

Yeter oldı eyledin bu ḳadar edā
ʿArarsanā bulamazsın benkimi
Böyle devrān gider gelmez dünyāda
İster aġlarsa bula gelmişdir

Türkü

Ey göñül melül olup eyleme āhı
ʿĀşıḳa ayrılıḳ ola gelmişdir
Diñle naṣīḥatim ḫuylarıñ şāhı
Her zamān aġların güle gelmişdür

Bülbül ʿaşḳ elinden çeküp ḥālleri
Belde bir kere olur gonca gülleri

ʿAşup bād-ı ṣabāḥ seḥer yelleri
Dostuñ siyāh zülfün bile gelmişdir

Her seḥer vaḳtine zār ider bülbül
Ḥüdāyî ḥamd ider ḥālince her ḳul
Lale mor menekşe fülfül sünbül
Cümle istiḳbāle güle gelmüşdür

41A

Kız der ki ayna mı alsam elime
Çeki düzen versem ince belime

Türkü
Gökde melekler duʿāsı yerde insān üstüne
Ẕikr iderim cümlesini ehli ʿirfān üstüne
ʿĀlemiñ mābūdu sensin yā ilāhel-ʿālemīn
Şu dünyānıñ ṣonunu bu ḳadar geldi virān üstüne

Ḳimisi ecel cāmını nūş edüp açmakdadır
Ḳimisi dār-ı fenādan bāḳīye göçmekdedir
ʿAḳlını başına cemʿ it ʿömrümüz geçmekdedir
ʿAzrāʾīl üstünü ṣunar ʿāḳıbet cümle üstüne

41B

Müyesser olur mı zerrīñi görmek
ʿAceb naṣīb olur mı vuṣlāt almaya ermek

Ḳāhice böyle selām göndermek
Keremdir sulṭānım ʿaleykümselām

Umārım senden servet efendim
Geçmişim aġırından cānla tenden

Ve ʿaşḳıñ … giden selām itsin
Efendim sulṭānım ʿaleykümselām

Türkü
Yeşil ʿabā giyerim hem belli bu allı
Bir çift sunaydım cefāsını teli

Gözler içinde hem … beli
Baḫcıvān gözlerim yol kenārında

Bir ḳız ile bir geliniñ cengi var
Ben de vardım arasını bulmaya

İkisiniñ ḥāli pek müşkil olmuş
Varmış ilk ḳāḍıḥāne varmaya

Gelen der ki ḳalḳ gidelim pāzāra
İnce belli çektirelim ḥazıra

Bir yük meyvedāñdur varalım bizre
Olmuşsun … olacaġını

42A

Sen benim açılmış gonca gülümsüñ
Gündüz ḥayālimsiñ gice düşümsün
Āh itme sevdigim gene benimsiñ
Aġlayup gül benziñ soldurma ṣaḳın

Kerāmet sevdigim kendiñi benden ḳaçırma
Ḥaṭā idüp ṣaḳın bir söz geçirme
Dostlarıñ yanında gögsügin geçirme
Düşmanı kendiñe güldürme ṣaḳın ey

Türkü - Āşık ʿÖmer[26]

Emanet etmesin geldi selāmıñ
Devletlü sulṭānım ʿaleykümselām'īn

Cānıma ḳār itdi şerrin kelāmıñ
Ey Ḥaḳḳadır ḥātim ʿaleykümselām

Lüṭfedüp ḥatırım ele almışsıñ
Saña ḥasret olduġum bilmiş seniñ

İşitdim mürüvvetkānı etmişsiñ
Servet-i sulṭānım ʿaleykümselām

42B

Der ki ʿOsman sözüm kāmil olana[27]
Bu sözlerim naṣīḥatdır alana
Raġbet itmeñ Türk yanına gelene
Kāmil Türke ger sırrın açtığı zamān

[26] Bu şiir, Yakup KARASOY ve Orhan YAVUZ tarafından hazırlanan *Âşık Ömer Divanı'*nda bulunmamaktadır.
[27] Bu şiir, şairler arası mahlas kullanımının aynı olması ve şiirlerin hangi şaire ait olduğu belli olmaması sebebiyle bu şiir kaynaklarda bulunamamıştır.

Türkü – Kemer

Bahar çayır çimen üstüne çıḳan dilber beni mecnūn eyledi

Üsküfüñ aldırmış şāhīn baḳışlı baḳan dilber beni mecnūn eyledi

Şāhīn gibi binmek ister atlara … ṣormaḳ isterler

ʿĀşıḳını … … dilber beni mecnūn

Şāhīn … köşdüler … ḳorḳarım esīri güldü …

Aḳ aldı dīvāna dīvāne ḳanalar yāḳın dilberini mecnūn eyledi

O biz gezemdir ki ṣaṭmam ġayrı gözyaşın …

Güzel eller geçmiş buḥṭānı etmenim ellerkin beni Mecnūn eyledi

Türkü[28]

Kömer gözlüm işde ben gider oldum

Şāhīne telleriñ yoldurma ṣaḳın

Mevlām izin virir gene gelirim

Hasret ʿaḳlıñı aldırma ṣaḳın ey

43A

Hiç menendi yoḳdur ḳızıñ

Ḳaracaoġlan iki gözüm ḳapıñun ḳola beñzer

Türkü

Ey āġalar Türk'e cevāb verilmez

Dārılup kürkün ṣaçtığı zamān

Bir ḥāliyle ḳaç öğünden durulmaz

Derin ṣular gibi coşan doġmaz …

Ṣaḳın gidem ümmeti rūḥun yüzünden

[28] Bu şiir, Cahit ÖZTELLİ'nin *Karacaoğlan Bütün Şiirleri* adlı kitabında bulunmamaktadır.

Edebinī ḥayāsı … özünden

ʿĀlem sana beḳā olsa dönemez sözünden
Ayāgına çarıġı çekdīgi zamān

Göñlüñ başı ne çıḳar işi …
Bizci geldi dīnī (?) düşünür

ʿUyuz olmuş tilkī gibi ḳaşınur
Ṣıkılana sirke düşdügü (?) zamān

Eşek ölür ki Türküñ eşegi
Eşek degil ol göbekden aşaġı

Şalvarına ṣıġmaz olur döşegi (?)
Üzerine minnet düşdigi zamān

Baḳ şu telkine uyuyan …
… … … …
Uzaḳları yaḳın duyudlaşur (?)
Evsāḳlar (?) ve ekmekten (?) aġlaşur

Evliyādır ki rūzu söyle …
Ayāġına zencir geçtigi zamān

Kesbet (?) geçmiş gibi şöyle yola
Sevir (?) çāḳar göñüller ne başında (?)

Güldetür burucak yemiş öküz gibi
Genleşir ṭarḫana çorbasın içtigi zamān

43B

Şerīdir gelen sözi
Buramlıdır ḳızıñ gözi

Gelinīñ ḳırmızı yüzi
Ḳızın geyīğe benzer

Gelinīñ belini ṣarsam
Ḳızıñ leblebilerin emsem

Ṣoyunsam ḳoynuna girsem imdi kim yerler bāl olur
Bir dürlü o bir derler açdım

Açdım da dağlara düştüm
Eylemiş gögsüni açdım

Yekçā yaġmış ḳıra benzer
Gelinīñ içinde bir dişi

Ḥelâldir ḳızıñ ḳaşı
Gelen ḳafesde ḥumā ḳuşu

Ḳız meḥri ḥānde köyüne (?) benzer
Gelen ḳızıñ ayāğı (?) dönmesi (?) yüzi

44A

Türkü
Bir ḳız gördüm suya gider
Bo[yu] selvi ḍala beñzer

Bir ḳız gördüm, suya gider
Bo[yu] selvi beñzer

Gelin yanında yoldaşı
Taze açılmış güle beñzer

Gelen ḥūrīlerden ḥūrī
Ḳız melekleri gelin bir huri

Gelen āl çiçek ḳurusu
Ḳızılca güle beñzer

Gelen ḳaradır ḳaşı
Ḳızına on üçdür yaşı

[29]Beşi gelenin ebreşim ṣāḥibi
Ḳızıñın alṭun tele beñzer

Gelin ibrişim ṣacı
Ḳızıñ alṭın tele beñzer

Gelin beslerin ḳafesde
Ḳızı gören olur ḥasda

Gelin şerbet olmuş ṭasda
Ḳız eruḳa (?) bala beñzer

[29] Ḥisāb kelimesi şiirden bağımsız bir şekilde devam eden şiirin arasına yazılmıştır.

Tablo 5: Osmanlı Türkçesi Transkripsiyon Alfabesi

(ا)	Ā, ā, a	ص	Ṣ, ṣ
)أ(ا	a, e, ı, i, u, ü	ض	Ḍ, ḍ, Ż, ż
ب	B, b, p	ط	Ṭ, ṭ
پ	P, p	ظ	Ẓ, ẓ
ت	T, t	ع	ʿ
ث	S, s	غ	Ġ, ġ
ج	C, c, ç	ف	F, f
چ	Ç, ç	ق	Ḳ, ḳ
ح	Ḥ, ḥ	ك	K, k, g, ñ
خ	Ḫ, ḫ	ل	L, l
د	D, d	م	M, m
ذ	Z, z	ن	N, n
ر	R, r	و	V, v, U, u, ū, Ü, ü, O, o, Ö, ö
ز	Z, z	ه	H, h, a, e
ژ	J, j	ى	Y, y, I, ı, İ i, į
س	S, s	ء	ʾ
ش	Ṣ, ṣ		

SONUÇ

Bu çalışma, Erzurum Yazma Eserler Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü'nde yer alan 741 numaralı Cöngün transkripsiyonunu gerçekleştirmek ve içeriğini analiz etmek amacıyla yürütülmüştür. Cöngün tamamı Latin harflerine aktarılmış, ardından içerdiği manzum ve mensur metinler sistematik olarak incelenmiştir. Elde edilen veriler ışığında, hem fiziksel özellikleri hem de içeriksel zenginliği bakımından önemli bulgulara ulaşılmıştır.

Cönk, toplamda 85 varaktan oluşmakta ve alttan yukarıya doğru açılmaktadır. Türkiye Yazma Eserler Kataloğu'nda bu nüshanın boyutuna dair herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Yazı türü olarak Rika ve Nesih hatlarının kullanıldığı eserde mürettibin kimliği kesin olarak belirlenememiştir. Ancak 40A numaralı sayfanın başında yer alan " *Der ki Osman sözüm kâmil olana bu sözlerim nasihattır."* ifadesi, mürettibin Osman isimli bir kişi olabileceğine işaret etmektedir fakat kesin bir şey söylemek imkânsızdır.

Metinlerde bölümler genellikle "temmet" kelimesi ya da mim harfiyle sonlandırılmıştır. Sayfaların derkenarı çoğunlukla metnin devamı niteliğindeki dizelerle doldurulmuşsa da bazı boş bırakılan alanlar da gözlemlenmiştir. Cönkte 19B sayfası boşken 18B sayfasında da sadece alfabe olduğu için transkiribe edilirken boş bırakılmıştır. Ayrıca 3A ve 37A sayfalarında yırtık mevcuttur. Cöngün nakarat bölümleri "eyzan" kelimesi ile belirtilmiştir.

Tarihsel bağlam açısından cönkte geçen kayıtlar, 19. yüzyıla tarihlenebilecek ipuçları barındırmaktadır. Hicri 1270 yılı Recep ayına dair bir kayıt 12B sayfasında bulunmakta ve miladi 1854 yılına tekabül etmektedir. Aynı tarihe dair başka bir kayıt da 16B sayfasında yer almakta ve burada bir bebeğin doğumuna ilişkin bilgiler verilmektedir. Yine 19B sayfasında Hicri 1278 yılına işaret eden bir tarih bulunmakta, bu da miladi olarak 1861 yılına karşılık gelmektedir. 16B sayfasında Hicri 1257 yılı Şevval ayına ait bir kayıtta Ahmet Ağa'dan ve ona verilen 20 kuruştan söz edilmekte 17A sayfasında ise Hicri 1270 ve 1250 yılları bir arada geçmektedir. 1250 yılı miladi olarak 1834–1835'e tekabül etmektedir. Bu tarihî veriler, cöngün 19. yüzyılın ortalarında derlenmiş olduğunu açıkça göstermektedir.

Cönkte toplam 76 şiir ve 14 mensur metin yer almaktadır. Cönkte yer alan toplam 76 şiir, şairleri açısından değerlendirildiğinde 24 şiirin şairi belirlidir. Buna karşılık 52 şiir anonim olarak kaydedilmiştir. Cönkte müellif veya mahlas bilgisi açıkça belirtilen şiirler incelendiğinde iki şiirin Hakkı Efendi'ye, iki şiirin Nesîmî'ye, bir şiirin Kâmî'ye, üç şiirin ise Yunus Emre'ye ait olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, Derûnî mahlasıyla kaydedilen bir şiir, başlıkta belirtilen isme rağmen Seyrânî'ye ait olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Fuzûlî başlığı altında yer alan bir diğer şiirin ise Sezâî mahlası kullanıldığı görülmüş ve araştırmalar sonucunda şiirin Sezâî'ye ait olduğu belirlenmiştir. Bunun yanı sıra bir şiir Revânî'ye, iki şiir Gevherî'ye, bir şiir Karacaoğlan'a, bir şiir Osman adlı bir şaire, bir şiir Âşık Nûrî isimli şaire ve sekiz şiir Âşık Ömer'e aittir.

Şiirleri biçimsel açıdan incelendiğinde 17 koşma, 8 gazel, 3 kıta, 24 türkü, 1 murabba ve 1 muamma tespit edilmiştir. Bu durum, cöngün hem halk edebiyatı hem de divan edebiyatı nazım biçimlerini bir arada barındıran yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Tür bakımından ise şiirlerin dağılımı şu şekildedir: 12 ilahi, 2 güzelleme, 4 sufiyane gazel, 1 hikemî gazel, 3 koçaklama, 2 âşıkane gazel, 1 taşlama ve yapısal özellikleri net olarak belirlenemeyen 5 metin kararsız yapı olarak değerlendirilmiştir.

Cönkte yer alan şiirlerin nazım şekilleri ve vezinleri incelendiğinde, vezinlerde çeşitli kusurların bulunduğu tespit edilmiştir. Bu durum, mürettiplerin şiir bilgisi ve aruz-hece uygulama yetkinliğinin sınırlı olduğuna işaret etmektedir. Cönkte 12 şiir aruz ölçüsüyle, 40 şiir hece ölçüsüyle yazılmış; 8 şiir ise vezin bakımından net bir şekilde sınıflandırılamamış ve kararsız yapı olarak değerlendirilmiştir.

Konu bakımından şiirlerin dağılımına baktığımızda 26 şiirin aşk ve kadın temalı, 29 şiirin dinî içerikli, 3 şiirin kahramanlık konularına yer verdiğini, 20 şiirin ise diğer başlığı altında değerlendirilebilecek çeşitli temalara sahip olduğu görülmüştür.

Cönkte ayrıca Âşık Ömer'in ölüm tarihi hakkında dikkat çekici bir kayıt bulunmaktadır. Kaynaklarda şairin ölüm yılı genellikle 1628 veya 1630 olarak belirtilmekteyken cönkte yer alan bir şiirde bu tarih 1648 olarak geçmektedir. Bu durum, söz konusu tarihin yeniden değerlendirilmesi gerektiğine işaret edebilir.

Cönk içinde bulunan mensur metinler dua örnekleri (ezan duası, cenaze duası, istiğfar duası, hatim duası, gusül duası), günlük yaşama dair kayıtlar (günlük işler, doğum ve masrafları, alınacaklar listesi), dini öğretiler (Kur'an ve Arap alfabesi), hutbe örnekleri (hutbe-i mutlak ve besmeleli varyantları), yaş devirleri ve Bâb-ı Nikâh gibi başlıklardan oluşmaktadır. Bu mensur metinlerin arasında özellikle yaş devirleri başlığı altında yer alan metin birkaç sayfayı kapsayacak şekilde geniştir.

Sonuç olarak, bu çalışmada incelenen 741 numaralı cönk; içerdiği zengin şiir ve mensur metinleriyle, çok yönlü tematik çeşitliliğiyle, dönemin halk kültürü ve edebi zevkini yansıtmasıyla hem halk edebiyatı hem de tarihsel sosyoloji açısından önemli bir kaynak hüviyetindedir. Derinlemesine yapılan bu analiz, halk yazmalarının edebi ve kültürel potansiyelini ortaya koyarak, ileride yapılacak benzer çalışmalara sağlam bir zemin ve kaynak sunacağını ummaktayız.

KAYNAKÇA

Açа, Mustafa. *Cönkler ve Halk Edebiyatındaki Yeri.* Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 2015, s. 118.

Ak, Ahmet. *İmam-ı Azâm Ebû Hanife'nin Hayatı ve İtikadî Görüşleri.* KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 27, 2016. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/217798 (09.10.2024).

Alkan, Arif. *'Şefaatim, Ümmetimden Büyük Günah İşleyenler İçindir' Rivayetinin Hadis Kritiği Açısından İncelenmesi.* Trabzon İlahiyat Dergisi, 2024, 11(2), 381–407.

Altınışık, Muhammet Emin. *Türk Halk Bilimi Araştırmalarında Cönkler (Biçim ve İçerik).* Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Altun, Işıl. *Karacaoğlan'da Şiirsel Bir İmge Olarak Giyim, Kuşam.* A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 35, 2007, s. 207.

Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı. *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Aydın, Haluk. *Cevrî Divanı'nın Tahlili*. Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir, 2010.

Ayberdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük (Kubbealtı Lugatı).* İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2005.

Avşar, Ziya. *Revânî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017.

Banarlı, Nihat Sami. *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* (Cilt 2). İstanbul: MEB Yayınları, 1971.

1. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, 2. Cilt: Halk Edebiyatı. T.C. Kültür Bakanlığı. Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 19, Seminer – Kongre Bildirileri Dizisi: 4. , 1976.

Boratav, Pertev Naili. *Halk Edebiyatı Dersleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2000.

Boz, Erdoğan. *Yunus Emre Divanı*. Ankara: Yunus Emre Enstitüsü, 2021.

Bulut, Hasan. *Tasavvufî Bir Bakış Açısıyla Nefis. Mesned* İlahiyat Araştırmaları Dergisi, Cilt 11, Sayı 1 (Bahar 2020): 215–227.

Bulut, Halil İbrahim. *Ümmet.*Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt 42. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Canım, Rıdvan. *Türk Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2016.

Cunbur, Müjgan., Kaya, Dursun., & Ünver, N. *Milli Kütüphane Yazmalar Kataloğu*. Cilt 7 (Cönkler). Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

Çağbayır, Yaşar. *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı:* Ötüken Türkçe Sözlük (5 Cilt). İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2017.

Çağbayır, Yaşar. *Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.

Çelik Şavk, Ülkü. (Ed.). *Orhon Yazıtlarının Bulunuşundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl (3. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 2. Cilt). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi, 2011.

Demirkol, Nihat ve Hasan Yılmaz. *Kur'an'ın Anlaşılmasında Odak Konu ve Kavram: Tevhid.* Tefsir Araştırmaları Dergisi, Cilt 5, Sayı 2 (Ekim 2021).https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1863401(12.10.2025).

Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2012.

Develi, Hayati. *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu*. Cilt 1. İstanbul: Kesit Yayınları, 2008.

Develi, Hayati. *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu.* Cilt 2. İstanbul: Kesit Yayınları, 2011.

Dilçin, Cem. *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2016.

Durmaz, Gülay. *Kutadgu Bilig'de Zahid.* Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 7, Sayı 11, 2006/2.

Düzgün, Dilaver. *Dertli Divanı: Karşılaştırmalı Metin*. İstanbul: Fenomen Yayıncılık, 2011.

Elçin, Şükrü. *Cönkler ve Mecmualar Üzerine*. Türk Yurdu, 1(8), 1959. , 22.

Elçin, Şükrü. *Türk Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.

Elçin, Şükrü. *Gevher*î. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1987.

Elçin, Şükrü. *Halk Edebiyatı Araştırmaları 1*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.

Erdemir, Avni. *Anadolu Sahası Muşikinas Divan Şairleri*. Ankara: Tüsav Yayınları, 1999.
Fayda, Mustafa. *Ebû Bekir*. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt 10. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Fayda, Mustafa. *Ömer.* Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Cilt 34. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Gıynaş, Kamil Ali. *Pervâne Bey Mecmuası.* Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı*:2017.*

Göktaş, İbrahim Anıl. *Ziştovi Kaynaklı Bir Cönk Üzerine (İnceleme-Metin)* (Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.

Gökyay, Orhan Şaik. *Cönkler Üzerine I*. Folklor ve Etnografya Araştırmaları, 1984, 107–173.

Hançerlioğlu, Orhan. *İnanç Sözlüğü*. 1. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 1975.

İpekten, Halûk. *Fuzulî: Hayatı, Sanatı, Eserleri*. Ankara: Akçağ Basımevi, 2000.

İslamoğlu, Mustafa. *Seyrani, Hayatı, Kişiliği, Sanatı, Şiirleri*. İstanbul: Denge Yayınları, 2002.

İslam Ansiklopedisi. Eskişehir: MEB Devlet Kitapları, C.1, 2001, s. 306–309, 360–361.

Kadri, Hüseyin Kazım. *Türk Lügatı*. İstanbul: Devlet Matbaası, 1927.

Kadri, Hüseyin Kazım. *Türk Lûgatı.* İstanbul: Devlet Matbaası, 1927.

Kalyon, Filiz. *Gılman ve Sâkîye Dair Müteşabih Unsurlar: Sâkî Bir Gılmân Mıydı?* Külliyat: Osmanlı Araştırmaları Dergisi, 21(Aralık), 2023, 107–116.

Karaalioğlu, Seyit Kemal. *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap ve Basımevi, 1975.

Karaalioğlu, Seyit Kemal. *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi, 1983.

Karahan, *Abdülkadir. Fuzûlî Muhiti, Hayatı ve Şahsiyeti.* Ankara: K.B. Yayınları, 1989.

Karasoy, Yakup &Yavuz, Orhan. *Âşık Ömer Divanı.* Konya: İnci Ofset. 2010.

Karasoy, Yakup &Yavuz, Orhan. *Âşık Ömer Divanı'na Katkılar-I*. TÜBAR (XLI), 2017, 175-176.

Karataş, Turan. *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.

Kaya, Doğan. *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007.

Kaya, Dursun. *Âşık Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2000.

Kaya, Dursun. Halkbilim Araştırmaları. İstanbul: Kitabevi Yayınları, Kitabevi, 2002.

Kaya, Ömer. *Karacaoğlan: 17. Yüzyıl Güney Vilayetleri Halk Hayat Görüş ve Felsefesinin Karacaoğlan'da Sentezi.* Kahramanmaraş, 2014.

Koca, Salih. *Ankara Millî Kütüphane'de Bulunan 06 MİL YZ Cönk 31 Numaralı Cönk (İnceleme-Metin*). Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kırıkkale, 2021, s. 8.

Köksal, Mehmet Fatih. *Cönklerde Divan Şiiri, Divan Şiirinde Cönkler.* Milli Folklor, 28(111), 2016, 28–40.

Köksal, Mehmet Fatih. *Mecma' u'n- Nezâ'ir (İnceleme- Metin).* 2017 Ankara: Kültür Bakanlığı, 2017.

Köprülü, Mehmet Fuat. *Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi: Fuzulî*. 2. Baskı. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1946.

Köprülü, Mehmet Fuat. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003.

Kurnaz, Cemal. *Hâyâlî Bey Divanının Tahlili*. Ankara: Kurgan Edebiyat, 2003.

Mazioğlu, Hasibe. *Fuzûlî Üzerine Makaleler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997.

Ocak, Ahmet Yaşar. *Türkler, Türkiye ve İslâm.* İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.

19. Seminer Kongre Bildirileri Dizisi: 4 (2. Cilt). Ankara: Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 1976.

Öz, Ahmet. *Kur'an'da İslam Ümmeti.* Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. 6, sayı 11, 2019/2, ss. 545–564.

Özdemir, Meryem. *Revânî Divanı (İnceleme-Metin Bağlamlı Dizin Ve İşlevsel Sözlük) Yüksek Lisans Tezi*. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2019.

Özgen, Mehmet Kasım. *Tasavvuf Felsefesinde Zikir Kavramı / Meditation – Mantra Concepts at Sufism.* Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 1, Sayı 2 (Aralık 2013): 215–227.

Özkırımlı, Atilla. *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi* (Cilt 1, 3. Baskı). İstanbul: Cem Yayınevi, 1984.

Özlük, Işılay Pınar. *Klasik Türk Edebiyatında Hurma (Date Fruit in Classical Turkish Literature*). Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, cilt 17, sayı 47, 2024, s. 1527–1542.

Özön, Mustafa Nihat. *Edebiyat ve Tenkît Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1954.

Öztelli, Cahit. *Karacaoğlan Bütün Şiirleri.* İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım, 1983.

Özuygun, Ali Rıza. *Hasan Sezâî Hayatı Edebi Kişiliği Eserleri Divanı'nın Tenkitli Metni Ve İncelemesi,* Doktora tezi, Erzurum, 1999.

Pala, İskender. *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2010.

Püsküllüoğlu, Ali. *Edebiyat Sözlüğü*. Ankara: Özgür Yayınları, 1996.

Sarıtaş, Süheyla. *Türk Kültüründe Yüzle İlgili Deyim ve Atasözleri Üzerine Bir Çalışma*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.28, 2012, s.176.

Şavdar, Yıldıray. *Âşık Ömer'in Divanında Olmayan Şiirler*. İstanbul: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2023.

Şemseddin Sami. *Kâmus-ı Türkî.* İstanbul: Çağrı Yayınları, 2012.

Taş, Hülya. *Ortak Kültürel Öge: Zülfikar.* Bugu Dil ve Eğitim Dergisi, cilt 1, sayı 1, ss. 71–84, 2020.

Tatcı, Mustafa. *Yûnus Emre Divanı. Ankara: DİB Yayınları. 2021*

Tekin, Arslan. *Edebiyatımızda İsimler ve Terimler*. İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları. 2010.

Timurtaş, Faruk Kadri. *Tarihi Türkiye Türkçesi Araştırmaları 3*: Osmanlı Türkçesi Grameri. 15. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları, 2015.

Tok, Fatih. *Âyetler Çerçevesinde Ezanın Muhtevasının Tahlili.* Diyanet İlmi Dergi, cilt 56, 2020, s. 95–122.

Tunç, Gökhan. *Kur'ân-ı Kerîm'de 'Cehennem' Kavramı.* Ekev Akademi Dergisi, 2023, 95, 94–108.

Türkçe Sözlük (11. Baskı, No. 1556). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2012.

Uslu, Mustafa. *Ansiklopedik Türk Dili ve Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Yağmur Yayınları, 2007.

Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (Genişletilmiş Yeni Basım, 2. basım). İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2005.

Yardımcı, Mehmet. *Başlangıçtan Günümüze Türk Halk Şiiri*. İzmir: Kanyılmaz Matbaacılık, 2013.

Yavuz, Orhan. *Türk Dünyası Araştırmaları.* Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı 54, 1988, s. 102.

Yavuz, Orhan. "*Türk Edebiyatında Cönkler, Hususiyetleri ve Dili*." Türk Dünyası Araştırmaları, sayı 54, 1988, s. 117–131.

Yazıcı Erişen, Gülgün. *Edirneli Kâmî Ve Dîvânı.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2017.

Yıldırım, Dursun. *Saraybosna Cönkü*. Ankara: Milli Kütüphane Özel Koleksiyonları, 2013a.

Yıldırım, Dursun. *El yazması bir kitap türü olan cönk/cöng*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 2013b.

Yıldız, Abdullah. *Prof. Dr. Mehmet Fatih Köksal'ın Şahsi Kütüphanesinde Bulunan 55 Numaralı Cönk Üzerine Bir İnceleme.* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

741 Numarada Kayıtlı Cönk, Erzurum Yazma Eserler Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü.

İNTERNET KAYNAKLARI

URL 1**: https://www.kuranvemeali.com/isra-suresi/85-ayeti-mealiKuran ve Meali.** (22.11.2024).

URL 2: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/143802DergiPark. (22.11.2024).

URL 3: https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/151/144-ayet-tefsiriDiyanet Tefsir. (23.11.2024).

URL 4: https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Z%C3%BCmer-suresi/4111/53-ayet-tefsiriDiyanet Tefsir. (23.11.2024).

URL 5: https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/N%C3%BBr-suresi/2826/35-ayet-tefsiriDiyanet Tefsir. (01.12.2024).

URL 6: https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/M%C3%A2ide-suresi/756/87-88-ayet-tefsiriDiyanet Tefsir. (01.12.2024).

URL 7: https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Tahr%C3%AEm-suresi/5237/8-ayet-tefsiriDiyanet Tefsir. (03.12.2024).

URL 8: https://www.lugatim.com/s/kafirLugatim.com. (03.12.2024).

URL 9: https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/13/6-ayet-tefsiriDiyanet Tefsir. (09.12.2024).

URL 10: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1863401DergiPark. (10.12.2024).

URL 11: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/73129DergiPark. (11.12.2024).

URL 12: https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/vakia-suresi-56/ayet-22/kuran-yolu-meali-5Diyanet Kur'an Yolu Meali. (12.12.2024).

URL 13: **https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/muddessir-suresi-74/ayet-30/kuran-yolu-meali-5Diyanet Kur'an Yolu Meali.** (03.01.2025).

URL 14: **https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/al-i-imran-suresi-3/ayet-185/kuran-yolu-meali-5Diyanet Kur'an Yolu Meali.** (03.01.2025).

URL 15: **https://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/yunus-suresi-10/ayet-49/kuran-yolu-meali-5Diyanet Kur'an Yolu Meali.** (03.01.2025).

URL 16: **https://islamansiklopedisi.org.tr/ibrahimpadisahTDV İslâm Ansiklopedisi.** (03.01.2025).

URL 17: **https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3173371DergiPark.** (03.01.2025).

URL 18: 197307805.pdf (10.08.2025).

EKLER/ TIPKIBASIM

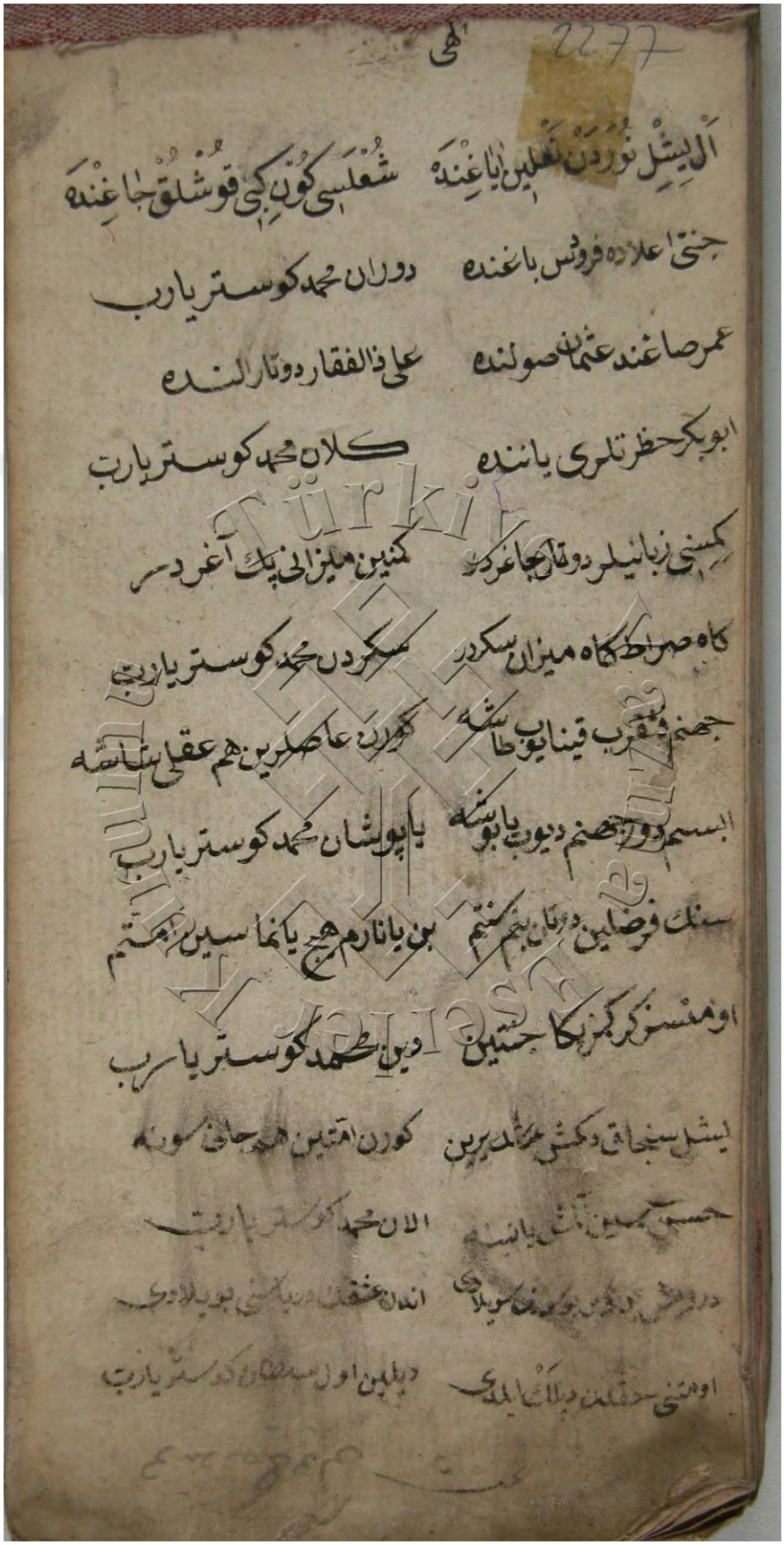
الهی 2277

الیشل نوردن غلین یاغنده شعلسی کون کبی قوشلق جاغنده

جنتی اعلاده فردوس باغنده دوران محمد کوستر یارب

عمر صاغند عثمان صولنده علی ذالفقار دوتار النده

ابوبکر حظر تلری یانده کلان محمد کوستر یارب

کمسنی زبانیلر دوتار جاغردی کنین میزانی پک آغر دسر

کاه صراط کاه میزان سکردی سکردن محمد کوستر یارب

جهنم دقرب قینایوب طاشه کورن عاصلرین هم عقلی شاشه

البسم دوزخ جهنم دیوب یاپوشه یاپوشان محمد کوستر یارب

سنك فرضلین دوتار بیم ستم بن یانارم هیچ یانماسین امتم

اومنسز کمزیکا جستین دین محمد کوستر یارب

لیشل سنجاق دکش مرتد یرین کورن امتین احمد حالی سونه

حسن حسین آتش یانسه الان محمد کوستر یارب

دروش دکرین یوسف سویلادی اندان عشقله زلیخا بویلادی

اومتنی حقلدن دیلاك المدی دیلین اول سلطان کوستر یارب

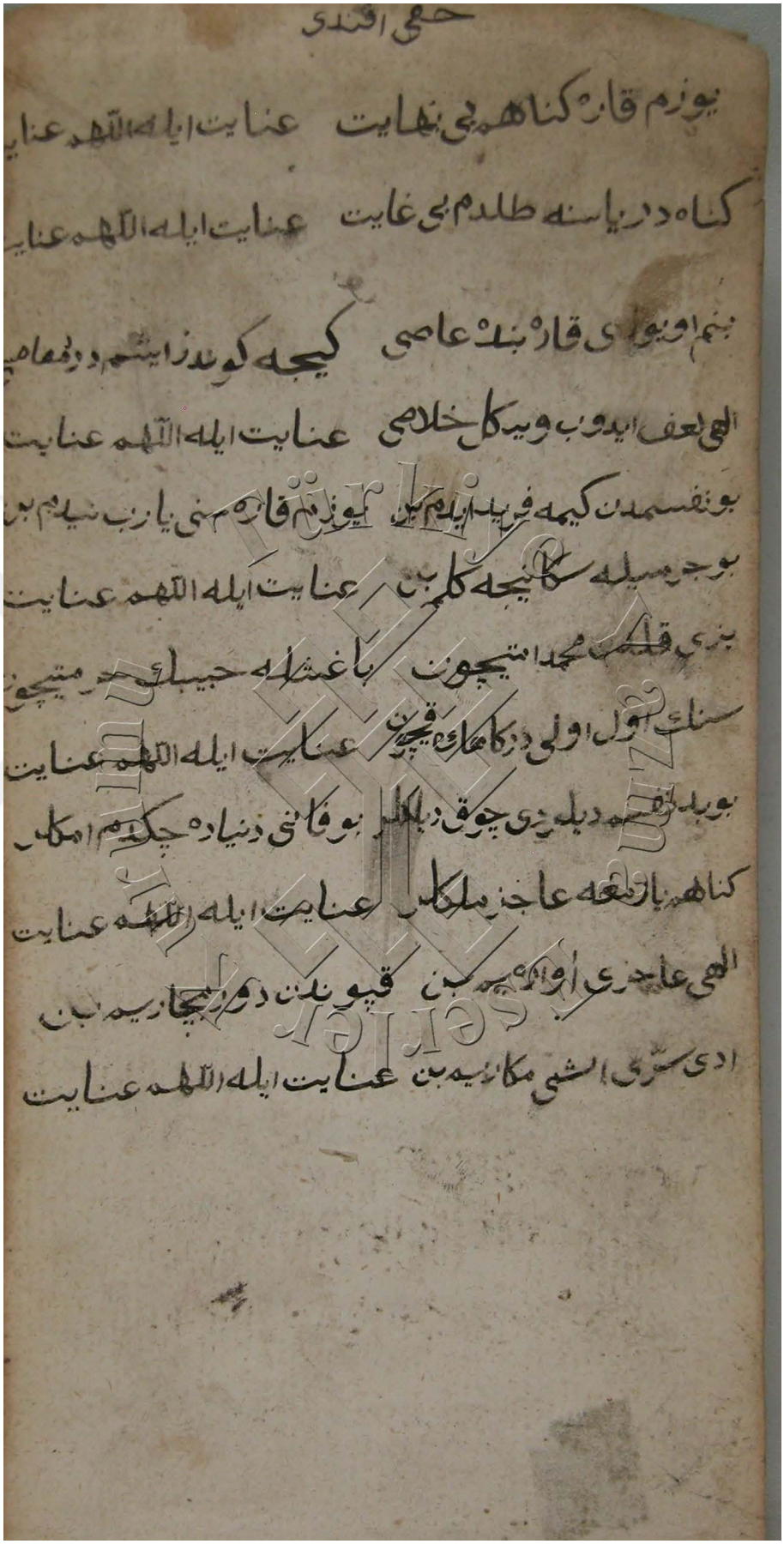
حنفی اقتدی

یوزم قاره کناهم بی نهایت عنایت ایله اللهم عنایت

کناه دریاسنه طلدم بی غایت عنایت ایله اللهم عنایت

بنم اویوملی قاره بنده عاصی کیمه کوندرایشم دیلمعاصی

الهی لعف ایدوب ویرکل خلاصی عنایت ایله اللهم عنایت

بونفسمدن کیمه فریاد ایدم بن یوزم قاره منی یارب نیدم بن

بوجرمیله سکا نیجه کلم بن عنایت ایله اللهم عنایت

بزی قلسه محمد امتیچون باغشلاه حبیبک حرمتیچون

سنك اول اولی درکاهك قپوسن عنایت ایله اللهم عنایت

بوبلی قسم دیلدن چوق دیلکلر بوفانی دنیاده چکدم امکلر

کناهم بارلغه عاجز ملکلر عنایت ایله اللهم عنایت

الهی عاجزی اولادیه بن قپوندن دم رنجاریه بن

ادی سرّی الشی مکاریه بن عنایت ایله اللهم عنایت

هذا دعاء آذان

اَللّٰهُمَّ رَبَّ هٰذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلٰوةِ
الْقَائِمَةِ آتِ مُحَمَّدَنِ الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ وَ
وَالدَّرَجَةَ الْعَالِيَةَ وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودَةَ الَّذِي
وَعَدْتَهُ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ الْعَالَمِينَ

ایکیون قیلدم حاضر ایکنجی بودرکه بر سکاویدای امان
کیمه اویدای اکر دیرسه کیم بن امام سین بکاویدیکزین
محمد مصطفایه اویدم دیرسه مسئله ای بلدی اوکنجی
بزسنی امام دوندوق یاسن کیمی امامه دوتارسین اکر
دیمك اولورسه بزقران امامه دوتارین دیرسه
مسئله ای بلدی دیوردنجی بودرکه بزیم نمازمز سنك
نمازکله تمام اولور یاسنك نمازك کیمك نمازیله
تمام اولور اکر دیرسه کیم سنك نمازیکزیم نمازیله
تمام اولوردیم نمازیم سنت رسول الله صلی الله
علیه وسلم ایله تمام اولوردیرسه مسئله ای بلدی اکر صور
بلدی واکر صورر لرسه امامه کیم امام قاچدرجون شریله
نیم امامی محراب در قبله سی بیت المعمور در
بویله امامینك کیمدیرجواب ویرکیم

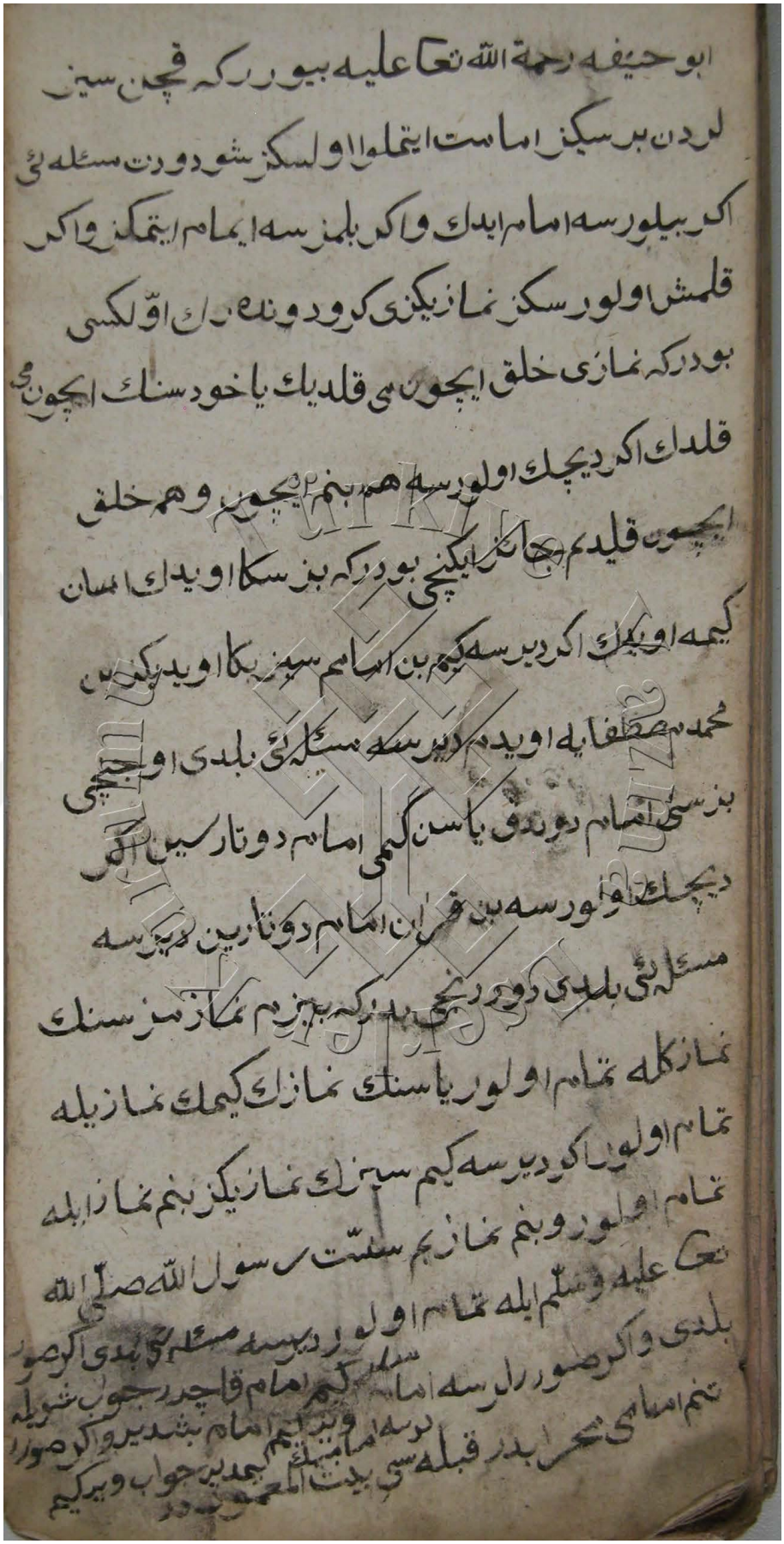

ابو حنیفه رحمة الله تعالی علیه بیور رکه فجن سین
لردن بر سکن امامت ایتملوا اولسکز شو دورت مسئله ئی
اکر بیلورسه امام ایدك واکر بلمزسه امام ایتمکز واکر
قلمش اولورسکز نمازیکزی کرو دوندرك اوّل کسی
بودرکه نمازی خلق ایچون می قلدیك یاخود سنك ایچون می
قلدك اکر دیمك اولورسه هم بنم ایچون وهم خلق
ایچون قلدم جائز ایکنجی بودرکه بز سکا اویدك امسان
کیمسه اویمك اکر دیرسه کیم بن امام سیز بکا اویدیکز بن
محمد مصطفایه اویدم دیرسه مسئله ئی بلدی اوچنجی
بز سنی امام دوندوك یاسن کیمی امام دوتارسین اکر
دیمك اولورسه بن قرآن امام دوتارین دیرسه
مسئله ئی بلدی دورنجی بودرکه بزیم نمازمز سنك
نمازکله تمام اولور یاسنك نمازك کیمك نمازیله
تمام اولور اکر دیرسه کیم سیزك نمازیکز بنم نمازیله
تمام اولور وبنم نمازم سنّت رسول الله صلّی الله
تعالی علیه وسلّم ایله تمام اولور دیرسه مسئله ئی بلدی اکر صور
بلدی واکر صورزل سه امام سکز کیم امام قاچدرجون شویله
تنم امامی محراب در قبله سی بیت المعمور در وبرکیم

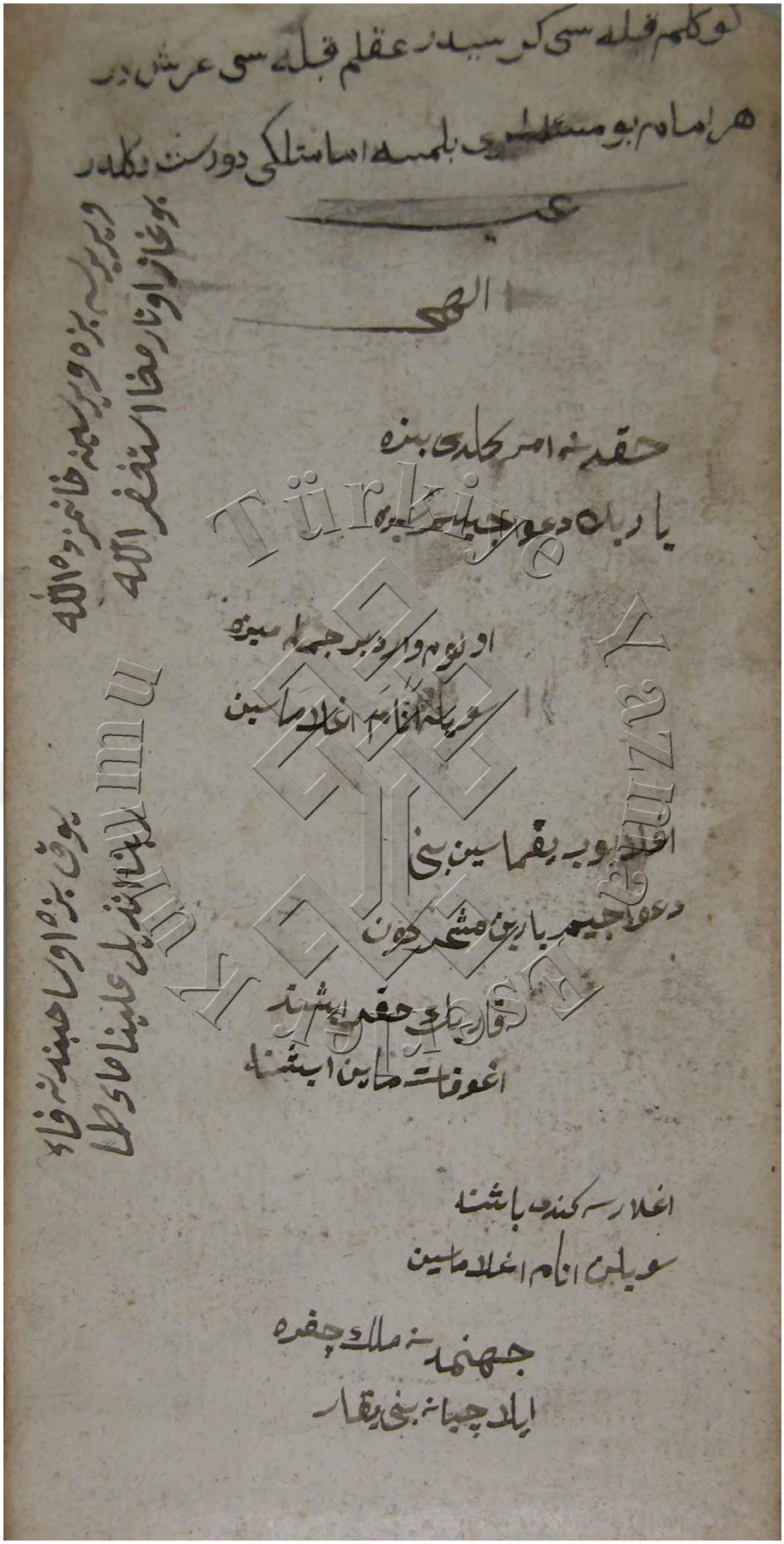

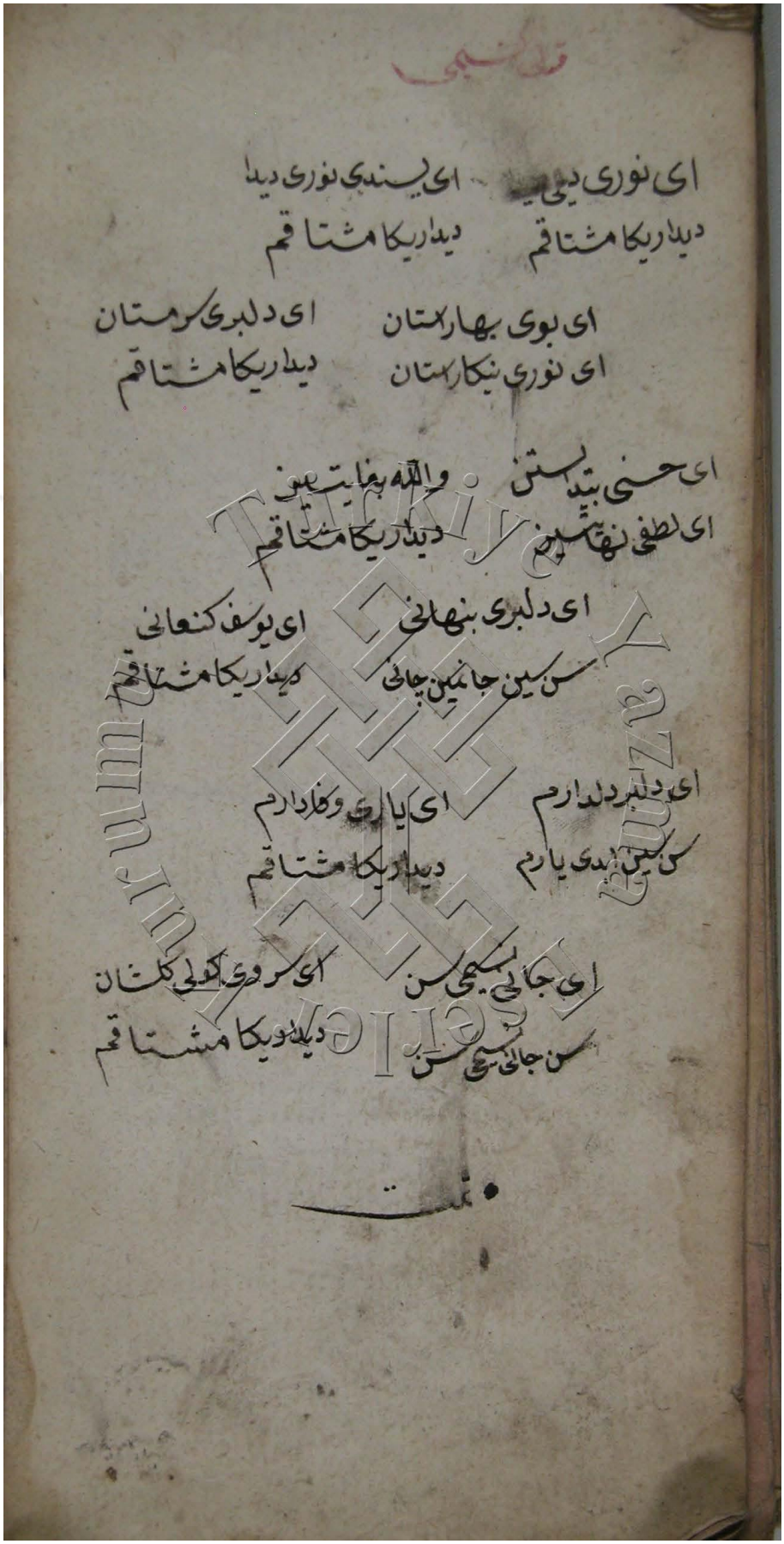

ای نوری دیده ای پسندیده نوری دیدا
دیداریکا مشتاقم دیداریکا مشتاقم

ای بوی بهارستان ای دلبری سرمستان
ای نوری نیکارستان دیداریکا مشتاقم

ای حسنی بیدلستن والله بغایت بین
ای لطفی نهایتین دیداریکا مشتاقم

ای دلبری بنهانی ای یوسف کنعانی
سن سین جانین جانی دیداریکا مشتاقم

ای دلبر دلدارم ای یاری وفادارم
سن سین بندی یارم دیداریکا مشتاقم

ای جانی نسیمی سن ای سروی گولی گلشن
سن جانی نسیمی سن دیداریکا مشتاقم

تمت

Türkiye Yazmaları

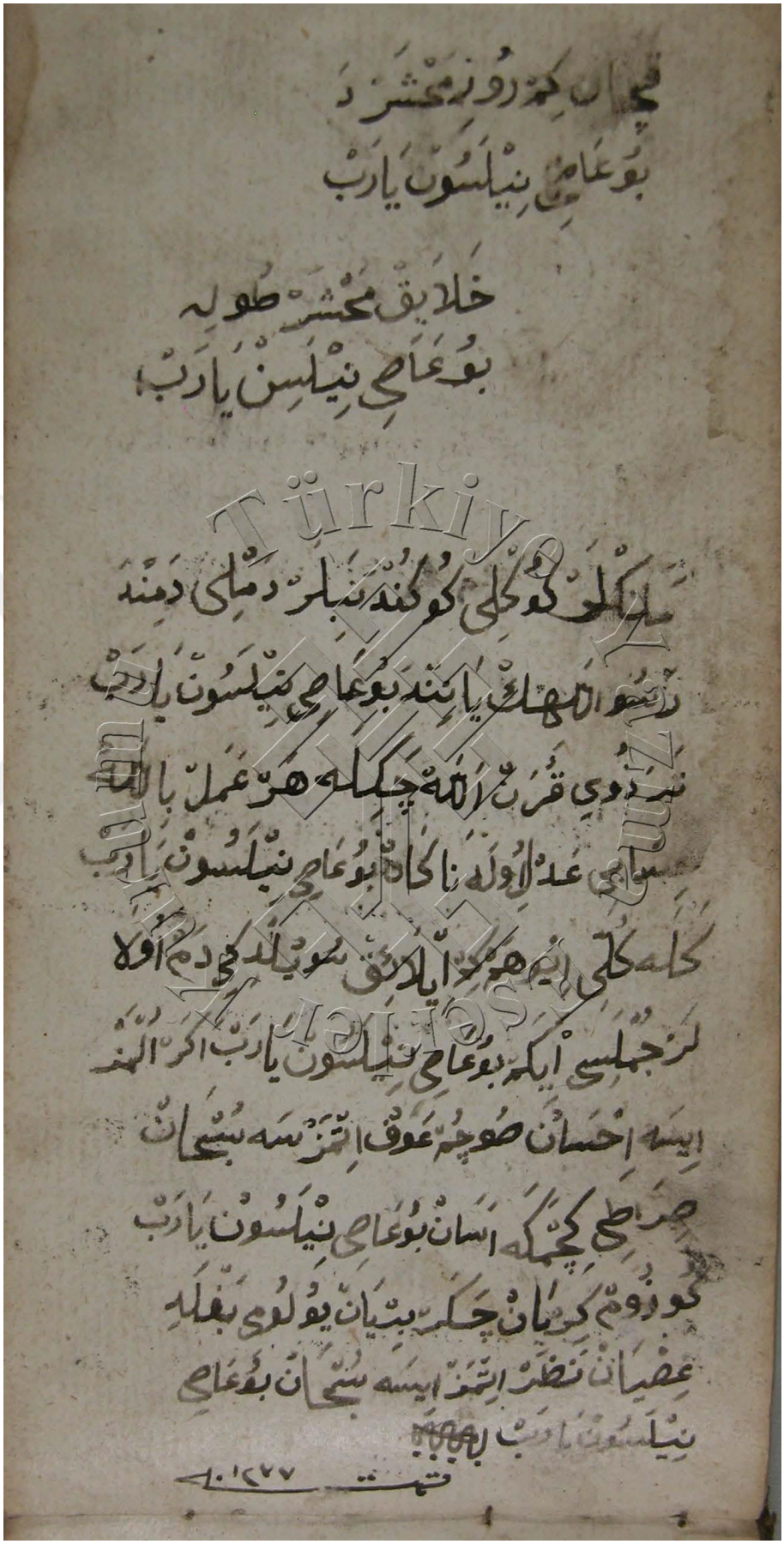

فچنان کمه روز محشر ده
بوعاصی نیلسون یارب

خلایق محشر طوله
بوعاصی نیلسن یارب!

هر کلمه کلمی کوکنده نبلر دملی دمنده
رسول الله یاینده بوعاصی نیلسون یارب
نه دوی قرب الله چکله هر عمل بالله
سوای عدل اولدینا کاده بوعاصی نیلسون یارب
کله کلمی ایچره کوایلدیق سویلدکی دم اوله
لر جمله سی ایکه بوعاصی نیلسون یارب اکر الله
ایسه احسان صوچه عوف ایتمز سه سبحان
صراطی کچمکه امان بوعاصی نیلسون یارب
کونوم کریان چکه بیان یولوی بغلله
غضبیان نظر ایتمز ایسه سبحان بوعاصی
نیلسون یارب یارب

تمت ۱۲۷۷

هذا دعاء جنبا

اللهم اغفر لحينا وميتنا وشاهدنا وغايبنا وصغيرنا وكبيرنا

وذكرنا وانثانا اللهم من احييته منا فاحيه على الاسلام

ومن توفيته منا فتوفه على الايمان وخص هذا الميت

بالروح والراحة والرحمة والمغفرة والرضوان اللهم

ان كان محسنا فزد في احسانه وان كان مسيئا

فتجاوز عنه ولقه الامن والامانة والبشرى والكرامة

والزلفى برحمتك يا ارحم الراحمين اللهم اجعله

لنا فرطا واجعله لنا ذخرا واجعله لنا اجرا

واجعله لنا شافعا واشفعه برحمتك يا ارحم الراحمين

باب دعاء عليم ذيا لو اراد ما يحبون اللهم زد علوا

وفهما وذهنا وعقلا وعمرا طويلا

هذا استغفار

استغفرالله استغفرالله استغفرالله العظيم الذى واتوب اليك

واسئل منه التوبة والمغفرت والهداية لنانته هو التواب الرحيم

يارب يارب يارب اگر بندن وجميع اعضامدن كلمه كفر وخطا

وعصيان وغيبت وبهتان وكذب وشوم واسراف ومكروه

قولا وفعلا عمدا وسهوا صادر وواقع اولدى ايسه بعد اليوم

جمله سيندن توبه نصوح ايله توبه ايتدم ورجوع ايتدم اسلام دينى

قبول ايتدم حضرت محمد المصطفى صلى الله تعالى عليه وسلم

سنك جانب شريفلرندن هر نه كتوردى وهر نه خبر ويردى

يسه جمله سينه ايمان ايتدم حقدر وكر جكدر الله تعالى يه

والله تعالى دن هر كلن سنه كر الله تعالى نك

مرادى شريفى اوزره ايمان ايتدم حقدر وكر جكدر پيغمبر كر

وپيغمبر لردن هر كلن سنه كر پيغمبر لرك مرادى شريفى

اوزره ايمان ايتدم حقدر وكر جكدر

اولدن تحت نکاحمده اولان خاتونلرك نکاحینه شبهه

اولدیغنه بناءً اکا وکالتًا کندی نفسیمه ویردیم و

واصالةً کندی نفسیم ایچون قبول ایتدم

اللهم انی اجدد الایمان تجدیدًا بقول لا اله الا الله

محمد رسول الله اشهد ان لا اله الا الله واشهد ان محمد

عبده ورسوله اللهم انت ربی لا اله الا انت خلقتنی

وانا عبدك وانا علی عهدك ووعدك مستطعت

اعوذ بك من شر ما صنعت ابوء لك بنعمتك علی

وابوء بذنبی فاغفر لی ذنوبی فانه لا یغفر الذنوب

الا انت یا الله

اللهم انت ربی لا اله الا انت خلقتنی وانا عبدك

وانا علی عهدك ووعدك مستطعت

مستطعت

عوعلی هی قال من ما یحو یحدلی

السما من سحاد

و می یحد حا لا

مناجات

الای جانمك جانی

شفاعت یارسول الله

سیلر شاهی سلطانی

شفاعت یارسول الله

حبیب العالمین سن سین

امام المتقین سن سین

شفیع المذنبین سن سین

ایطا

خیالونه کورکل مهمان

وصالونه دردم درمان

بوجانوم عشقکا قربان

ایطا

کناهلرم حجاب اولدی

الای جانمك جانی

هزارکه عذاب اولدی

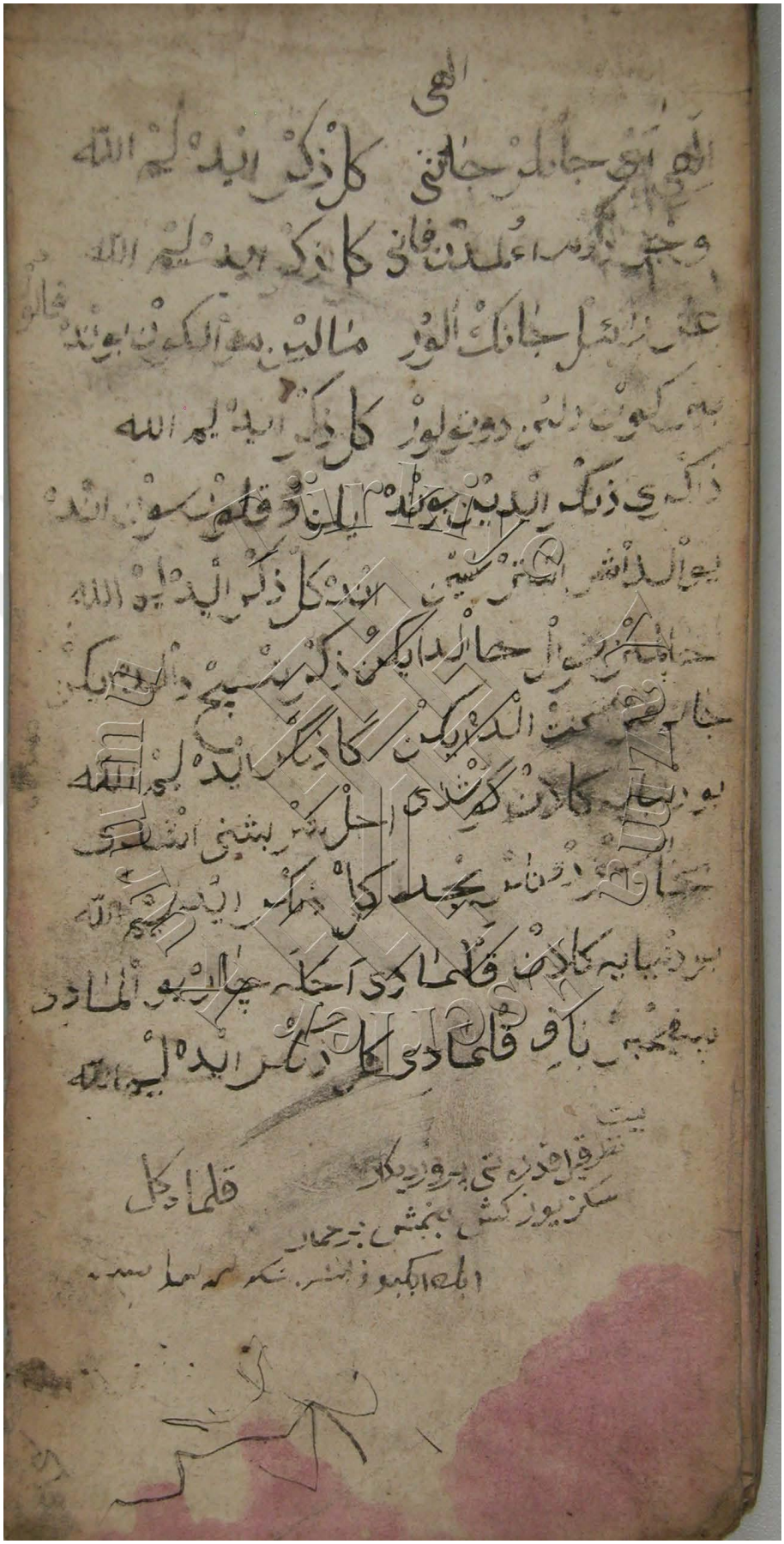

الهی

الهی ای جاذب جانها کل ذکر ایذ لیم الله

و جذب نگرداند ملک فانی کا ذکر ایذ لیم الله

علی الدوام جانک الوز مالین هوالکون بوند قالو

بهم کون دلش دون لوز کل ذکر ایذ لیم الله

ذاکری ذکر الذین یوذکرونه ایلنز و قلوبهم بسون الله

یوالذاش الله شیئ ایذ کل ذکر ایذ لیم الله

حاصله کرسوال حال ایدا یکن ذکر ایذ سبح والحمد لله

جاب ویرمکدن الذکر کن کا ذکر ایذ لیم الله

یوذ حاله کاون کرشدی احل شریفی انشدی

حال وقت ذکر ایذ بحل کا ذکر ایذ لیم الله

بوذ دنیایه کلاض قلمادی احکام چالیوب المادی

بیغمبر باقی قلمادی کا ذکر ایذ لیم الله

بیت

نظر قیل ذره ی بروز یکلا قلما چل

سکز یوز کش بنمش بر حمار

الله اکبر و الشکر لله رب العالمین

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

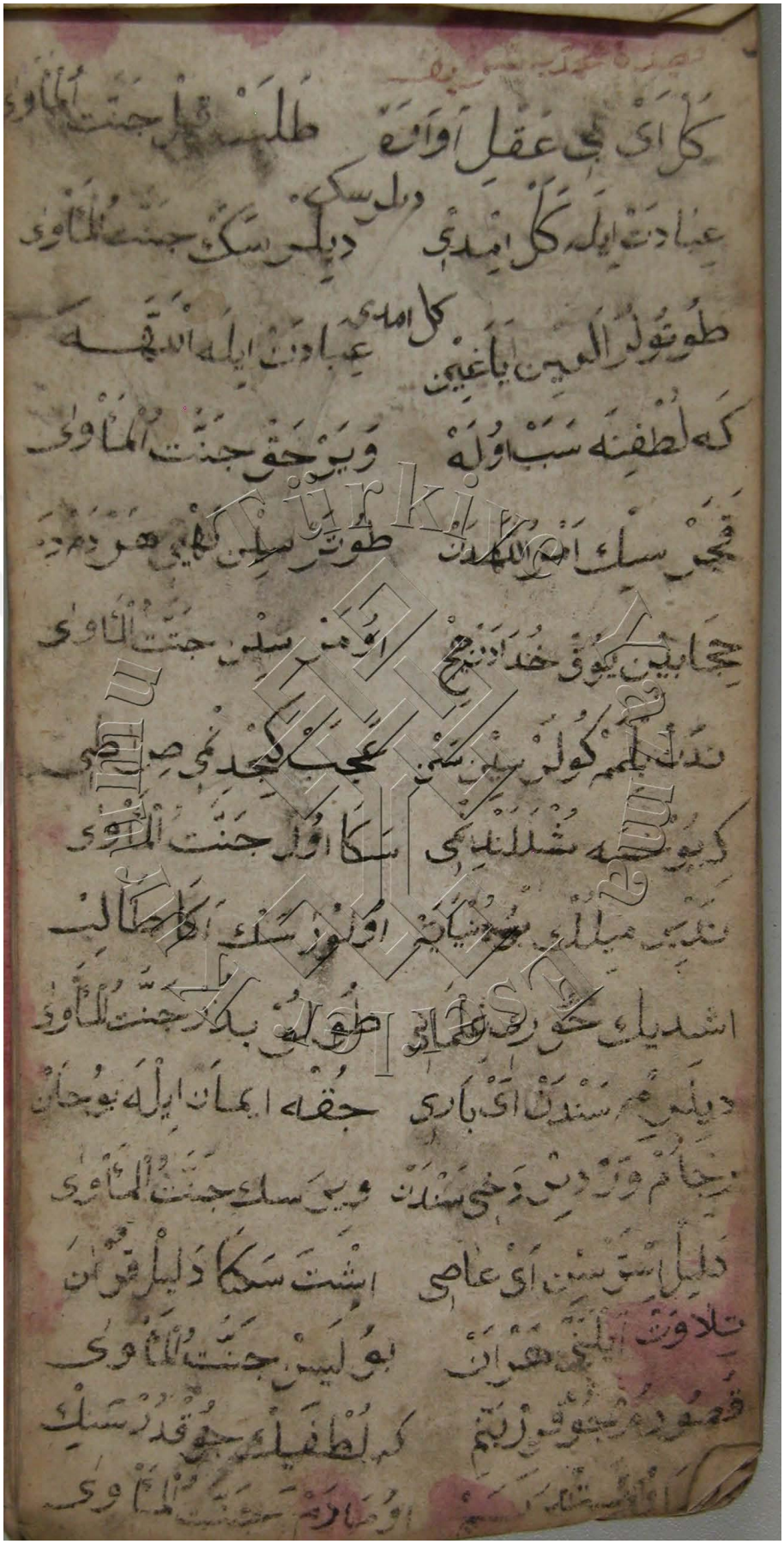

هذا دعا ختم

اللهم ربنا يا ربنا تقبل منا انك انت السميع العليم

وتب علينا يا مولانا انك انت التواب الرحيم

واهدنا الى الحق والى العفو والى طريق مستقيم ببركة

ختم قرآن العظيم وبحرمت رسولك الكريم

اللهم اجعل خير الدنيا ونعيم الآخرة بحرمت

ختم القرآن واختم لنا بالسعادة والشهادة

والتوبة بحرمت ختم القرآن اللهم بيض

وجوهنا ونور قلوبنا بحرمت ختم القرآن

اللهم اوسع قبورنا وارفع عنا عذاب القبر بحرمت

ختم القرآن اللهم يسر مرادنا واقض

حاجاتنا بحرمت ختم القرآن

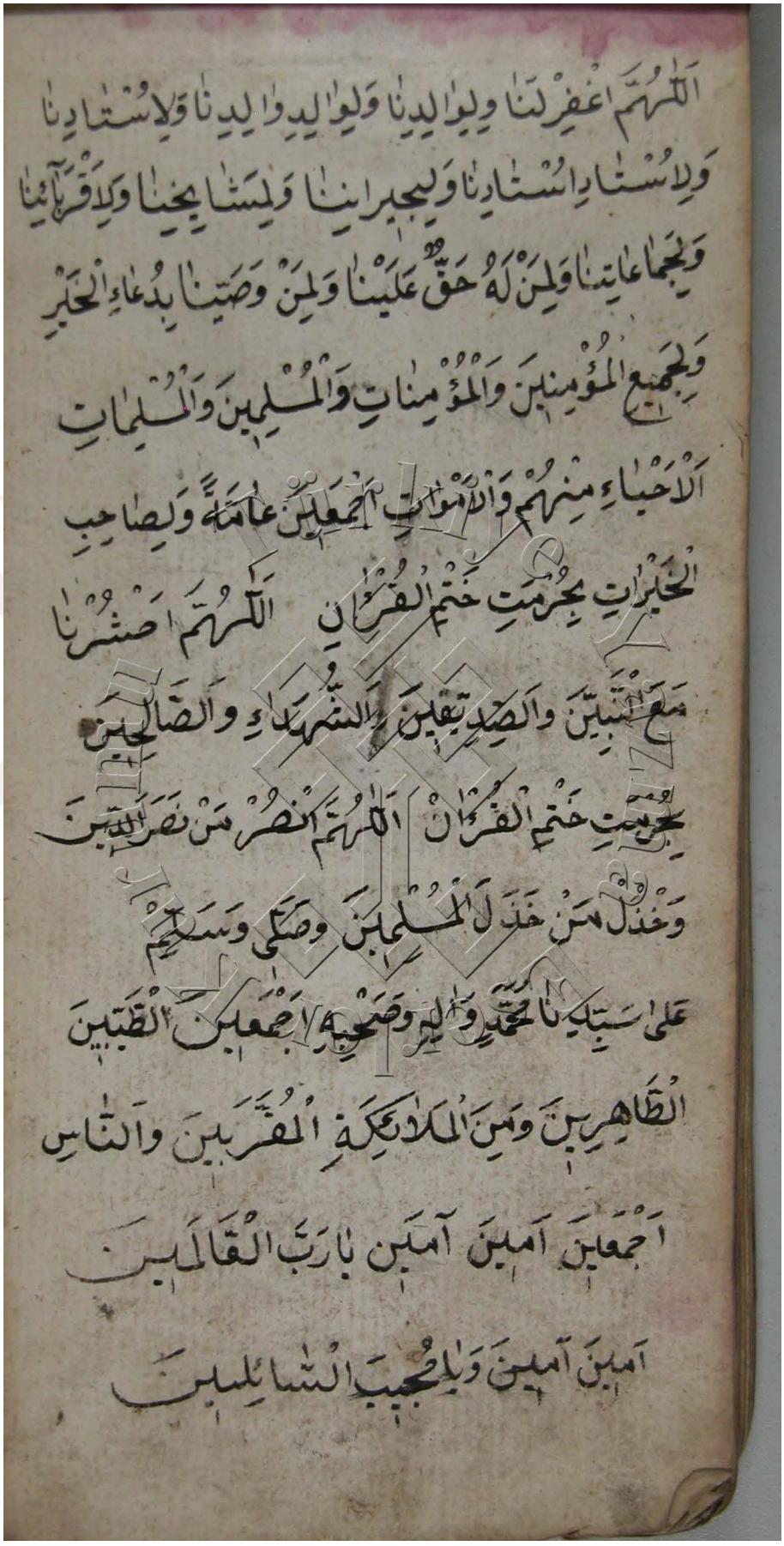
اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لَنَا وَلِوَالِدَيْنَا وَلِوَالِدِ وَالِدَيْنَا وَلِاُسْتَاذِنَا
وَلِاُسْتَاذِ اُسْتَاذِنَا وَلِجِيْرَانِنَا وَلِمَشَايِخِنَا وَلِاَقْرِبَائِنَا
وَلِجَمَاعَتِنَا وَلِمَنْ لَهُ حَقٌّ عَلَيْنَا وَلِمَنْ وَصَّيْنَا بِدُعَاءِ الْخَيْرِ
وَلِجَمِيْعِ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُسْلِمِيْنَ وَالْمُسْلِمَاتِ
اَلْاَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْاَمْوَاتِ اَجْمَعِيْنَ عَامَّةً وَلِصَاحِبِ
الْخَيْرَاتِ بِحُرْمَةِ خَتْمِ الْقُرْاٰنِ اَللّٰهُمَّ احْشُرْنَا
مَعَ النَّبِيِّيْنَ وَالصِّدِّيْقِيْنَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِيْنَ
بِحُرْمَةِ خَتْمِ الْقُرْاٰنِ اَللّٰهُمَّ انْصُرْ مَنْ نَصَرَ الدِّيْنَ
وَخْذُلْ مَنْ خَذَلَ الْمُسْلِمِيْنَ وَصَلَّى وَسَلَّمَ
عَلٰى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَّاٰلِهٖ وَصَحْبِهٖ اَجْمَعِيْنَ الطَّيِّبِيْنَ
الطَّاهِرِيْنَ وَمِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ الْمُقَرَّبِيْنَ وَالنَّاسِ
اَجْمَعِيْنَ اٰمِيْنَ اٰمِيْنَ يَا رَبَّ الْعَالَمِيْنَ
اٰمِيْنَ اٰمِيْنَ وَيَا مُجِيْبَ السَّائِلِيْنَ

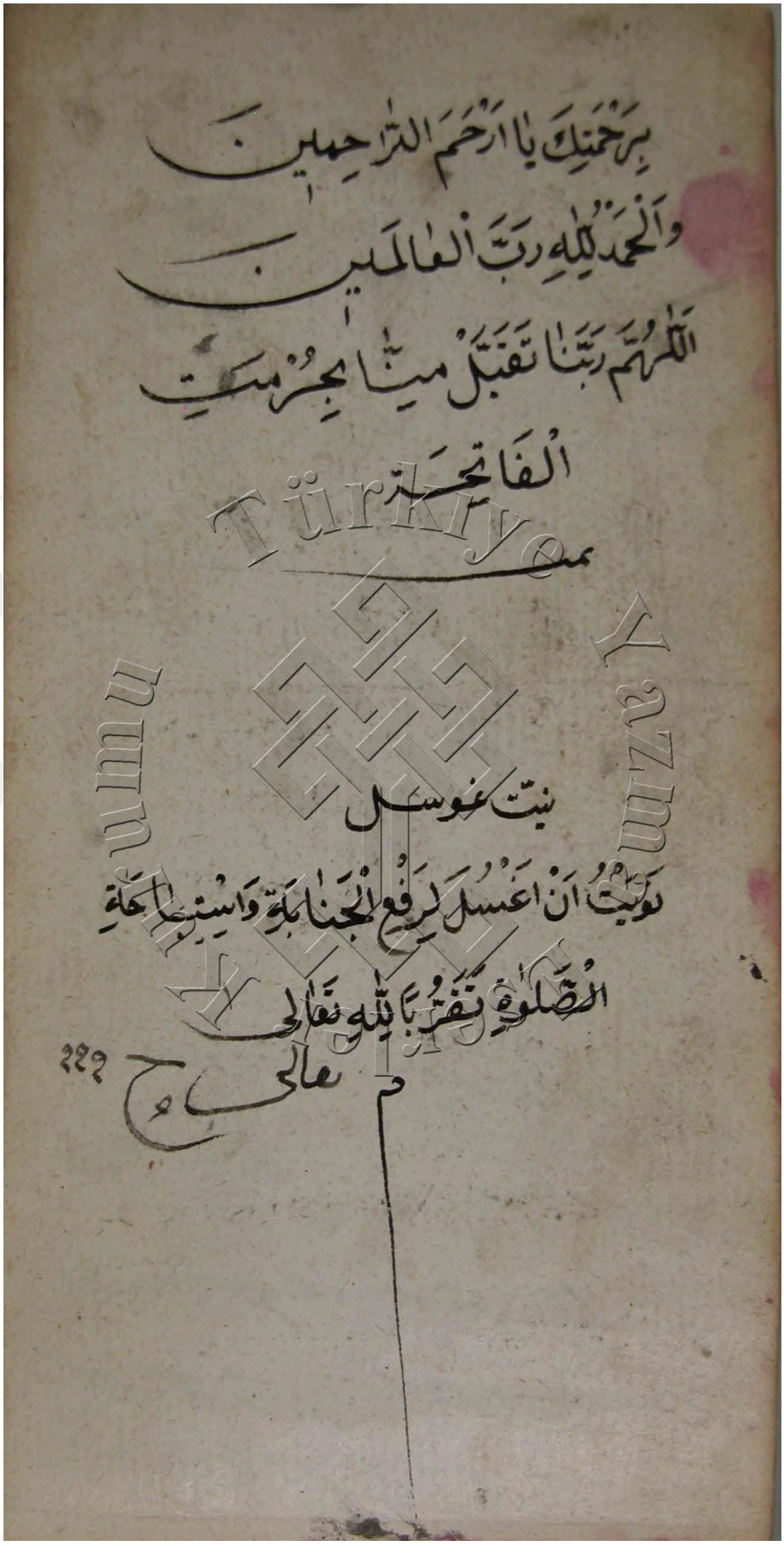
برحمتك يا ارحم الراحمين

والحمد لله رب العالمين

اللهم ربنا تقبل منا بحرمت

الفاتحة

مع

نيت غوسل

نويت ان اغسل لرفع الجنابة واستباحة

الصلوة تقربا الله تعالى

م

تعالى

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

غزلی کامیا

مؤمنك سمعه ایرنجه نداسی جمعه نك
اول زمان ایجره اولور واجب اداسی جمعه نك

رحمتدن خالقك بیکانه اولمز بیکمان
جان ودلدن اولور ایسه اشناسی جمعه نك

کوندور عید اولدی چونکم کیجه سی قدر برات
ملك عالم سرتسر اولمز بهاسی جمعه نك

شغل دنیادن کیجوب بیع وشرادن اول بری
اول مبارك دمده کیم اولور صداسی جمعه نك

دفترندن کل بلك کونلوك کناهی یوبوکون
چونکه عصیان دردینه اولور دواسی جمعه نك

عاقل ایسه کل بوکون املك ارایت ایچکی کم
وقتی الدن کیدیچك اولمز قضاسی جمعه نك

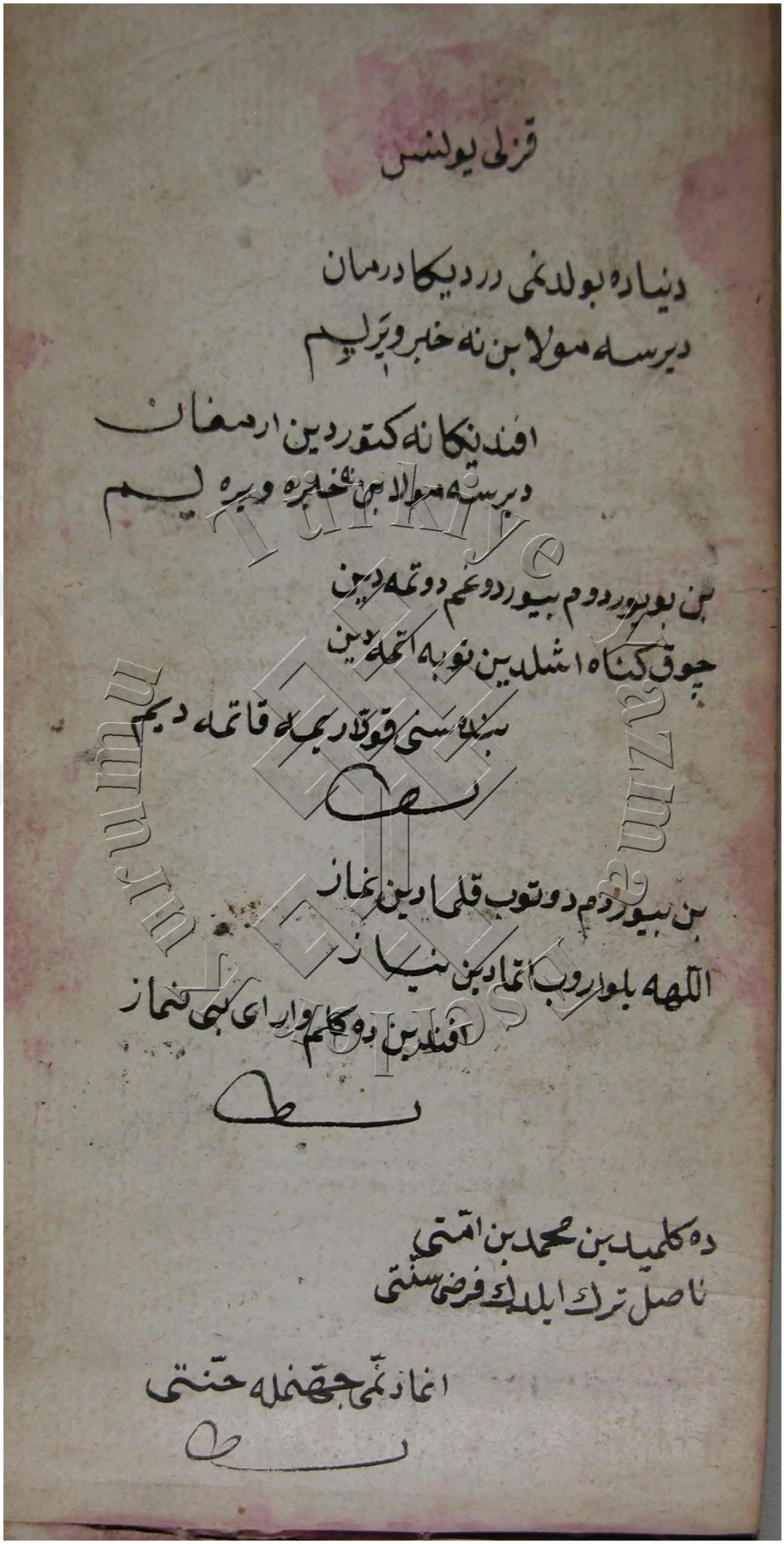
قزلی یولنس

دنیاده بولدیغمی ردیکا درمان
دیرسه مولانه خبر ویرلیم

افندیکانه کتوردین ارمغان
دیرسه مولانه خبره ویره لیم

بن بویوردوم بیوردوغم دوتمه دین
چوق گناه اشلدین توبه اتمه دین
بنده سی قولاریمه قاتمه دیم

بن بیوردوم دوتوب قلما دین نماز
اللهه بلوارروب اتماه دین نیاز
افندین دوکلم وارای بنی نماز

ده کلمید بن محمد بن امتی
تاصل ترك ایلدك فرضی سنتی

اغاد نمی جهنمله حنتی

یولنس بی تی چقار اغاج اتنه
شملک کبدر مولاسنك قاتنه
افندین ده کلم کلمه نابمه
دیرسه مولانی نه خبر ویریم

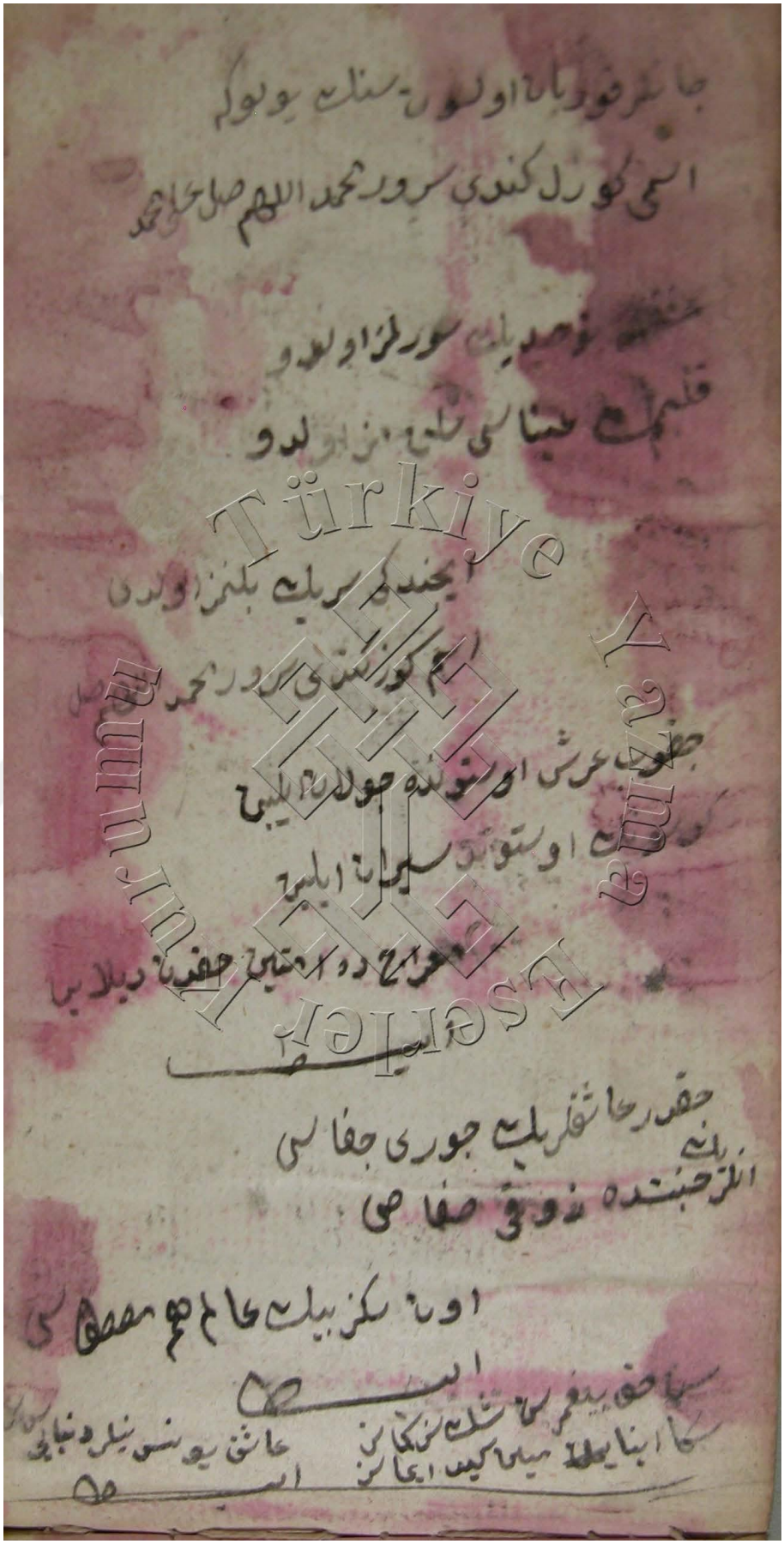

Türkiye Yazmaları
www.turkmanuscripts.com

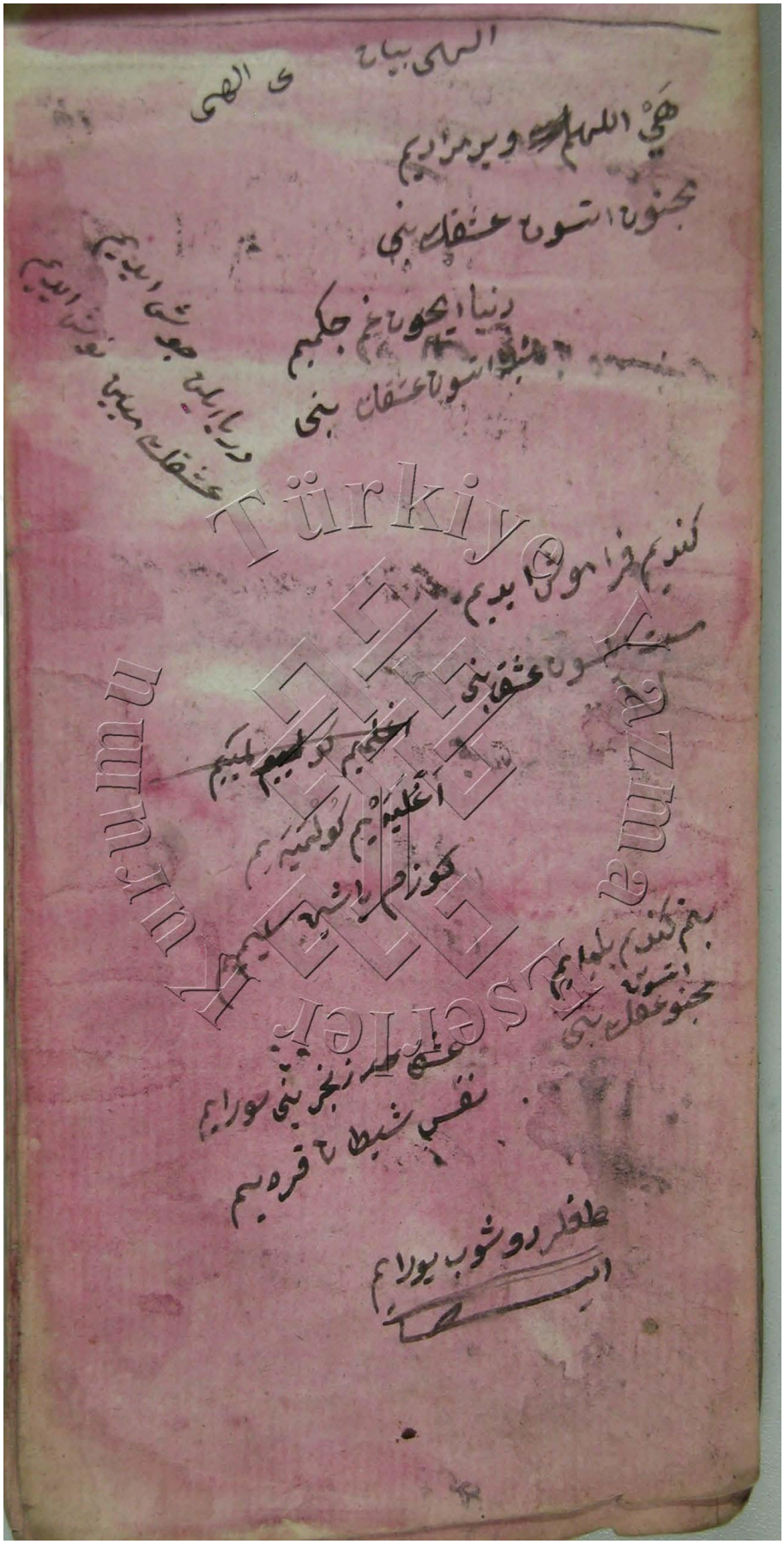

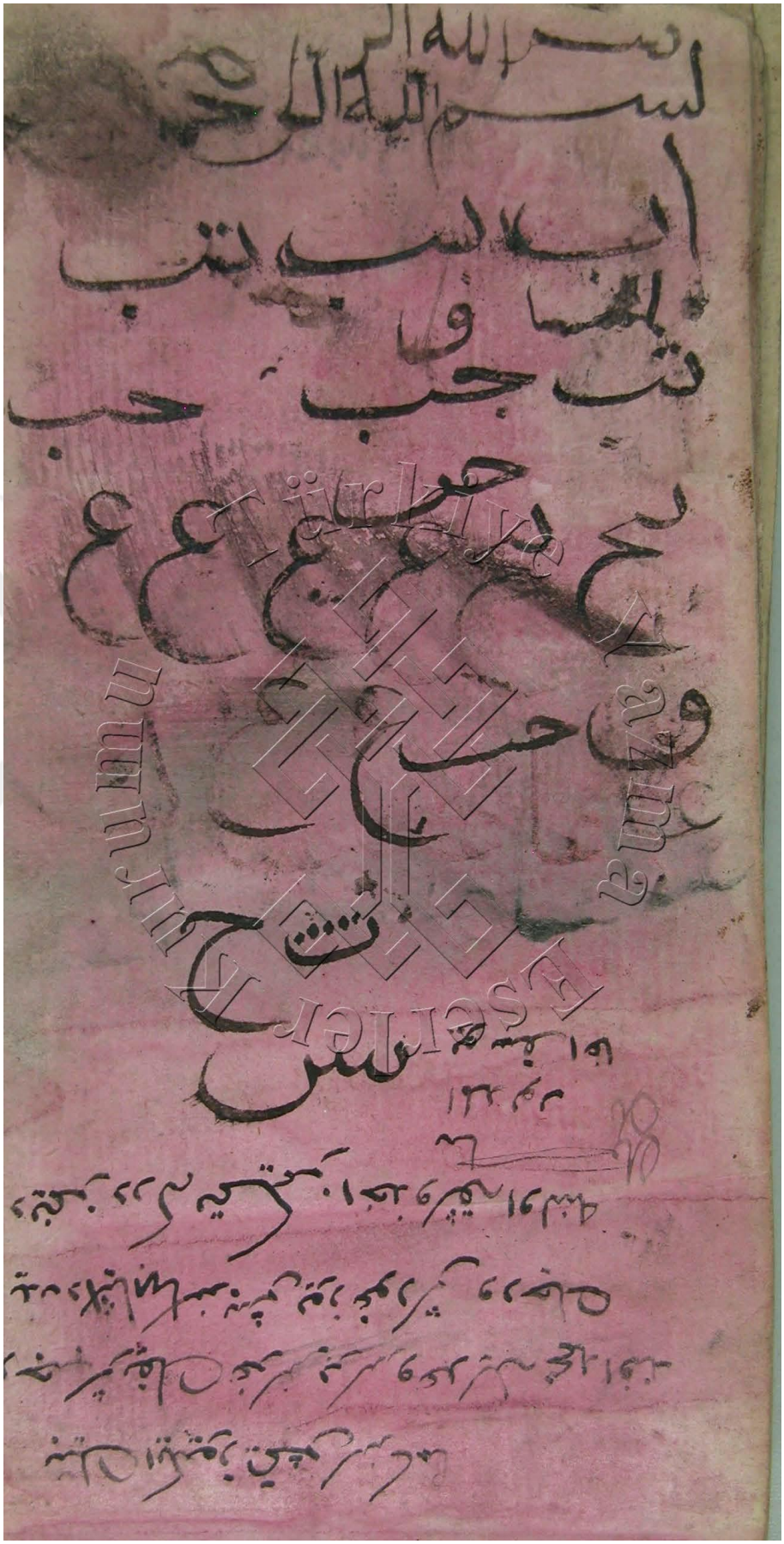

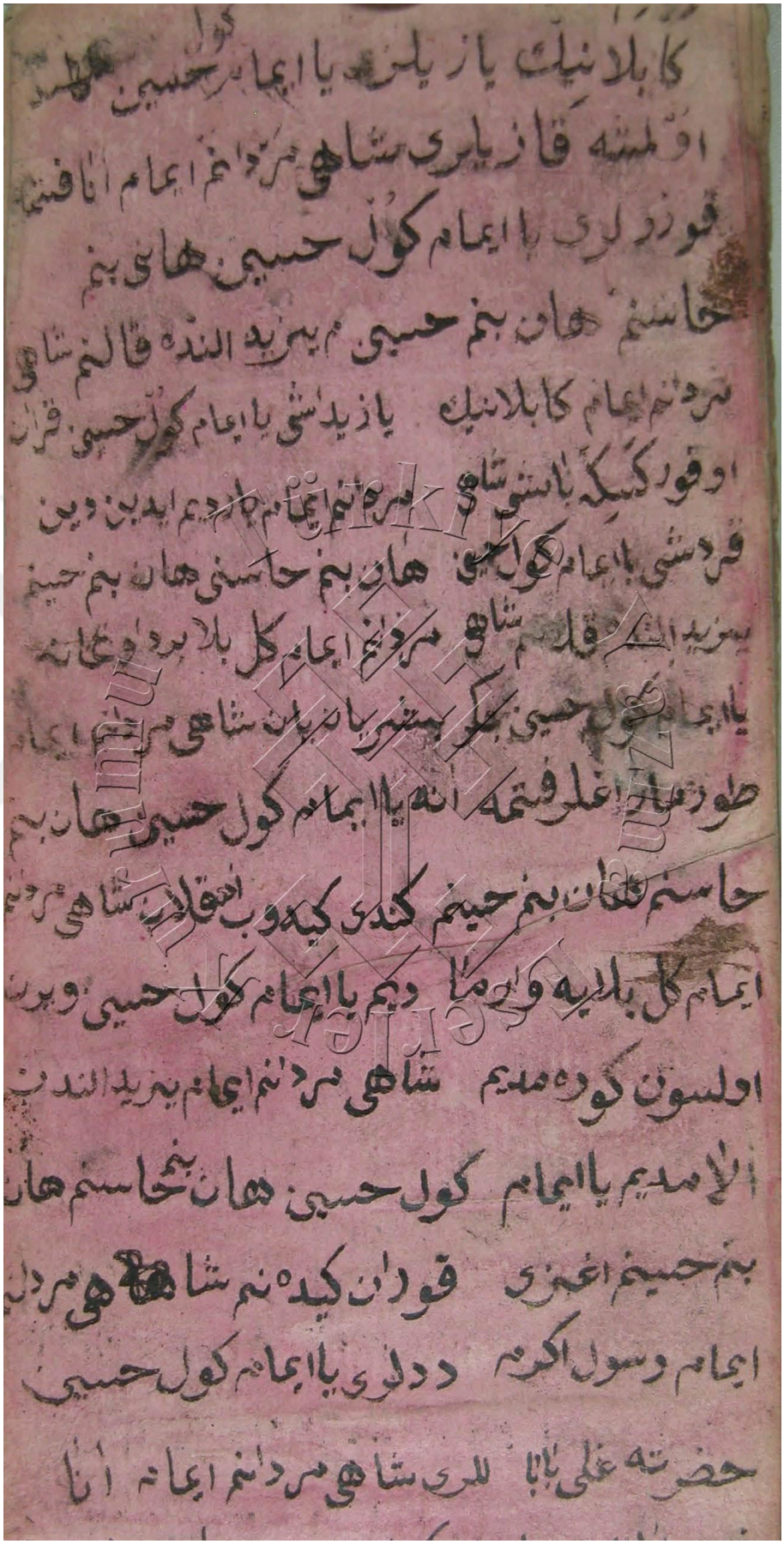

کابلانیك یا زیلری یا ایمام حسین کول
اولمشه قازیلری شاهی مردانم ایمام انا فتمه
قوزدلری یا ایمام کول حسین هانی بنم
حاسنم هان بنم حسین مریدلنده قالنم شاهی
مردانم ایمام کابلانیك یازیدشی یا ایمام کول حسین قران
اوقورکیکه یاشی شاهی مردانم ایمام جاردیم ایدین وین
قردشی یا ایمام کول حسین هان بنم حاسنی هان بنم حسین
مریدلنده قالنم شاهی مردانم ایمام کل بلا بردوغانه
یا ایمام کول حسین بکو بیشیر یا بریان شاهی مردانم ایمام
طوردیلر اعلر فتمه انه یا ایمام کول حسین هان بنم
حاسنم هان بنم حسین کندی کیدوب اعلر شاهی مردانم
ایمام کل بلایه قالمایدیم یا ایمام کول حسین وبرن
اولسون کوره مدیم شاهی مردانم ایمام یریدلنده
الامدیم یا ایمام کول حسین هان بنم حاسنم هان
بنم حسین اغلری قوردان کیدنم شاهی مردانم
ایمام رسول اکرم ددلری یا ایمام کول حسین
حضرته علی بابا للری شاهی مردانم ایمام انا

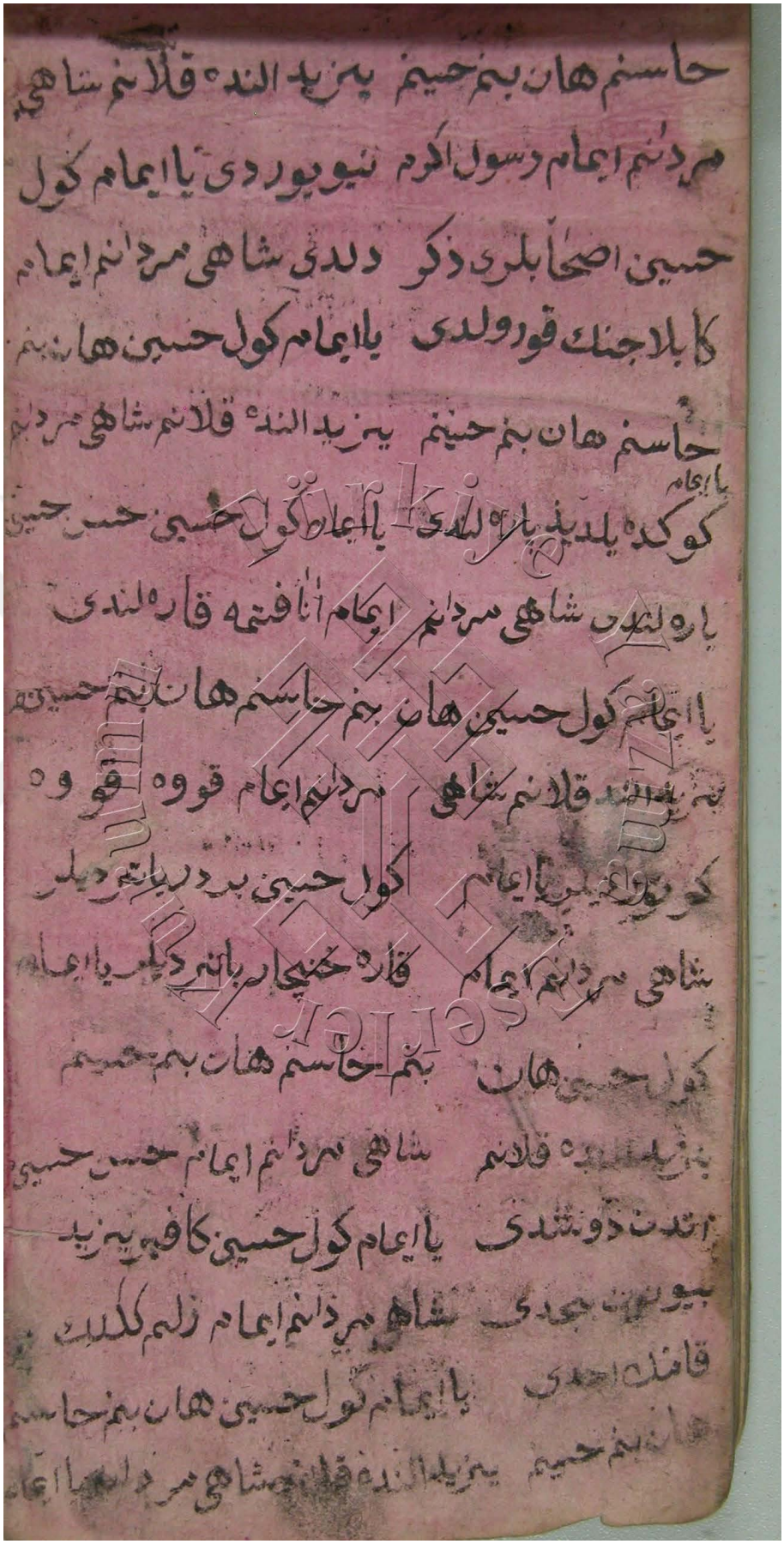
حاسنم هان بنم حسینم یزید الندہ قلانم شاهی
مردانم ایمام رسول اکرم نیویوردی یا ایمام کول
حسین اصحابلری ذکر دلدی شاهی مردانم ایمام
کابلاجنك قودولدی یا ایمام کول حسین هان بنم
حاسنم هان بنم حسینم یزید الندہ قلانم شاهی مردانم
یا ایمام
کوکده یلدیز یاره لندی یا ایمام کول حسین حسن حسین
یاره لندی شاهی مردانم ایمام انا فتحنه قاره لندی
یا ایمام کول حسین هان بنم حاسنم هان بنم حسین
یزید الندہ قلانم شاهی مردانم ایمام قووه قووه
کول حسین یا ایمام کول حسین بردر یانم دیلر
شاهی مردانم ایمام قاره خنجار باغرم دیلر یا ایمام
کول حسین هان بنم حاسنم هان بنم حسینم
یزید الندہ قلانم شاهی مردانم ایمام حسن حسین
اندن دوشدی یا ایمام کول حسین کافر یزید
بیونوزه جدی شاهی مردانم ایمام زلم کلدی
قامنه احدی یا ایمام کول حسین هان بنم حاسنم
هان بنم حسینم یزید الندہ قلانم شاهی مردانم ایمام

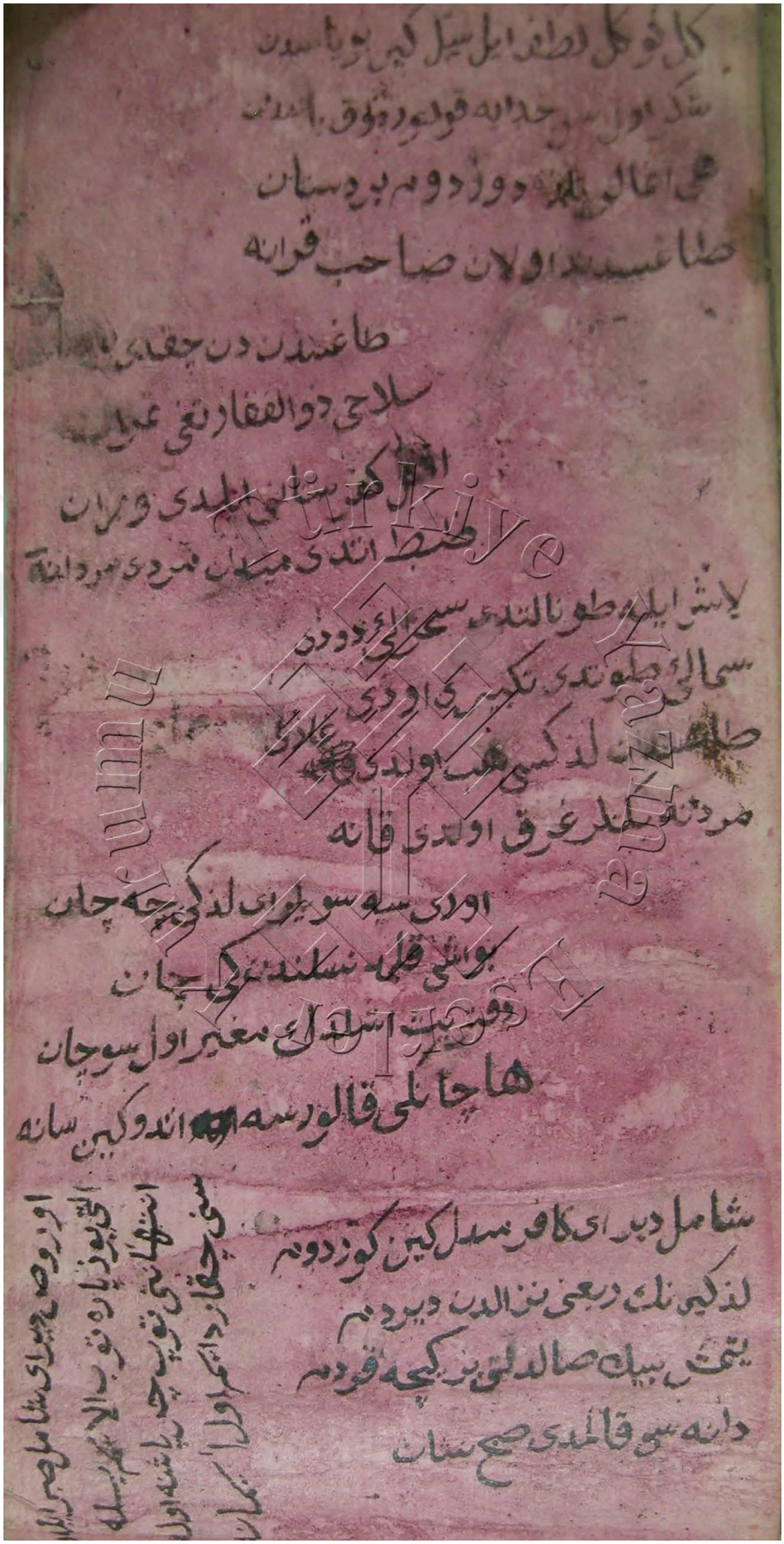

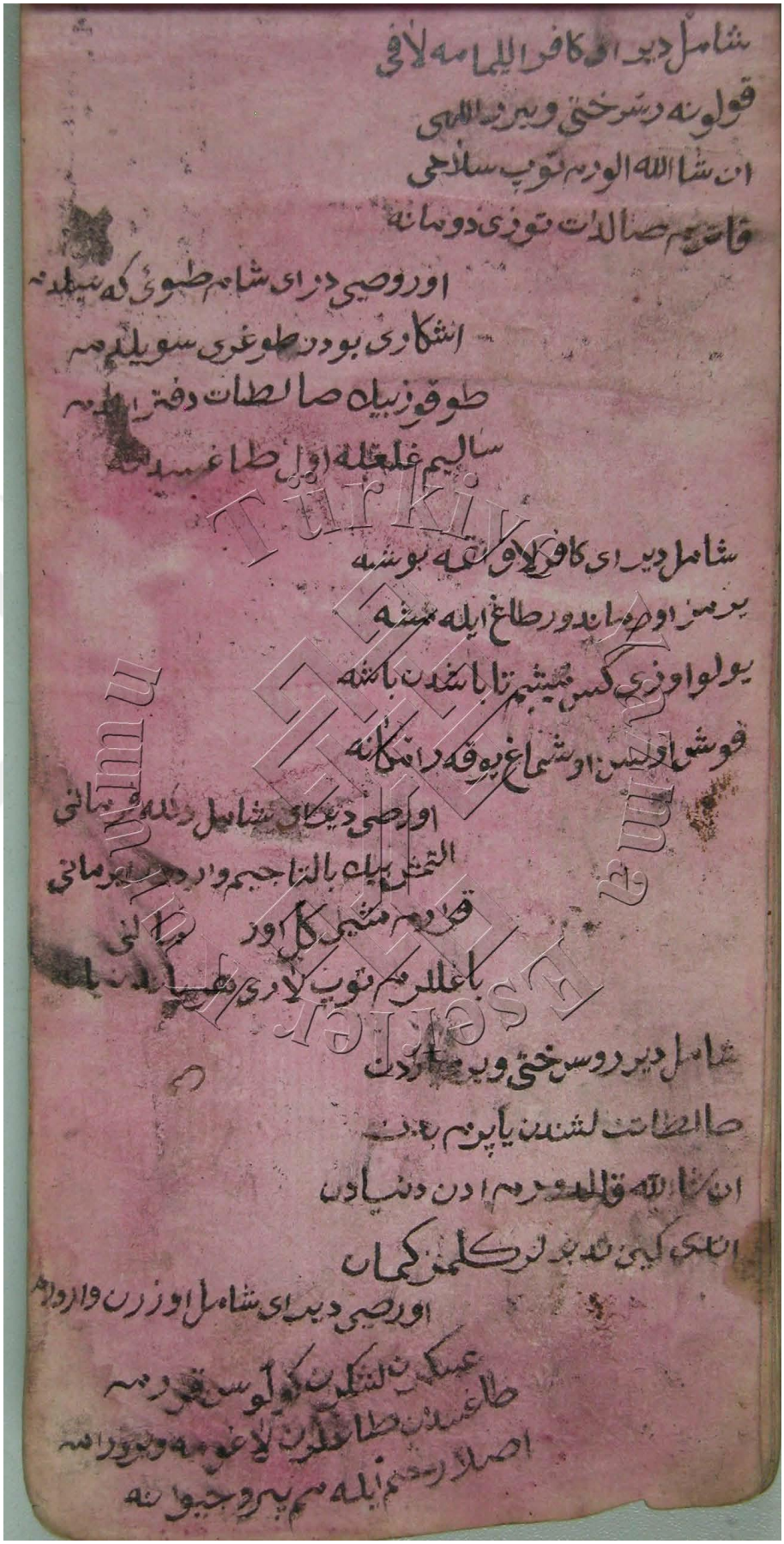

شامل دیر ای کافر الیمامه لافی
قولونه درسرخی ویرم الهی
ان شاالله الورم توپ سلاحی
فاتحم صالدات توزی دومانه

اورصی دیرای شامل طوی که سیلدنه
اشکاری بودر طوغری سویلدرمه
طوقوزبیله صالطات دفترایلرمه
سالیم غلغله اول طاغ سیدلنه

شامل دیرای کافر لاوقه بوشه
یرمز اوره ماندورطاغ ایله مشه
یولواوزی گسن میشیم تا باشدن باشنه
قوشماولسن اوشماغ یوقه دامکانه

اورصی دیکای شامل رللهومانی
التمش بیله بالتاجیم وارده سیرمانی
قوردم مشیکل اور مرالنی
باغلرم توپ لاری هپسیاندیله

شامل دیر روسرخی ویرم اردن
صالطات لشدن یاپرم بدن
ان شاالله قالدیرم اون دنیادن
النکی کیی لله بلرکلمز کمان

اورصی دیبرای شامل اوزرن وارواه
عسکرنلشکرن کولوس قورمه
طاغدن طاغلرن لاغومه ویرواله
اصلارحم ایله مپروجیوانه

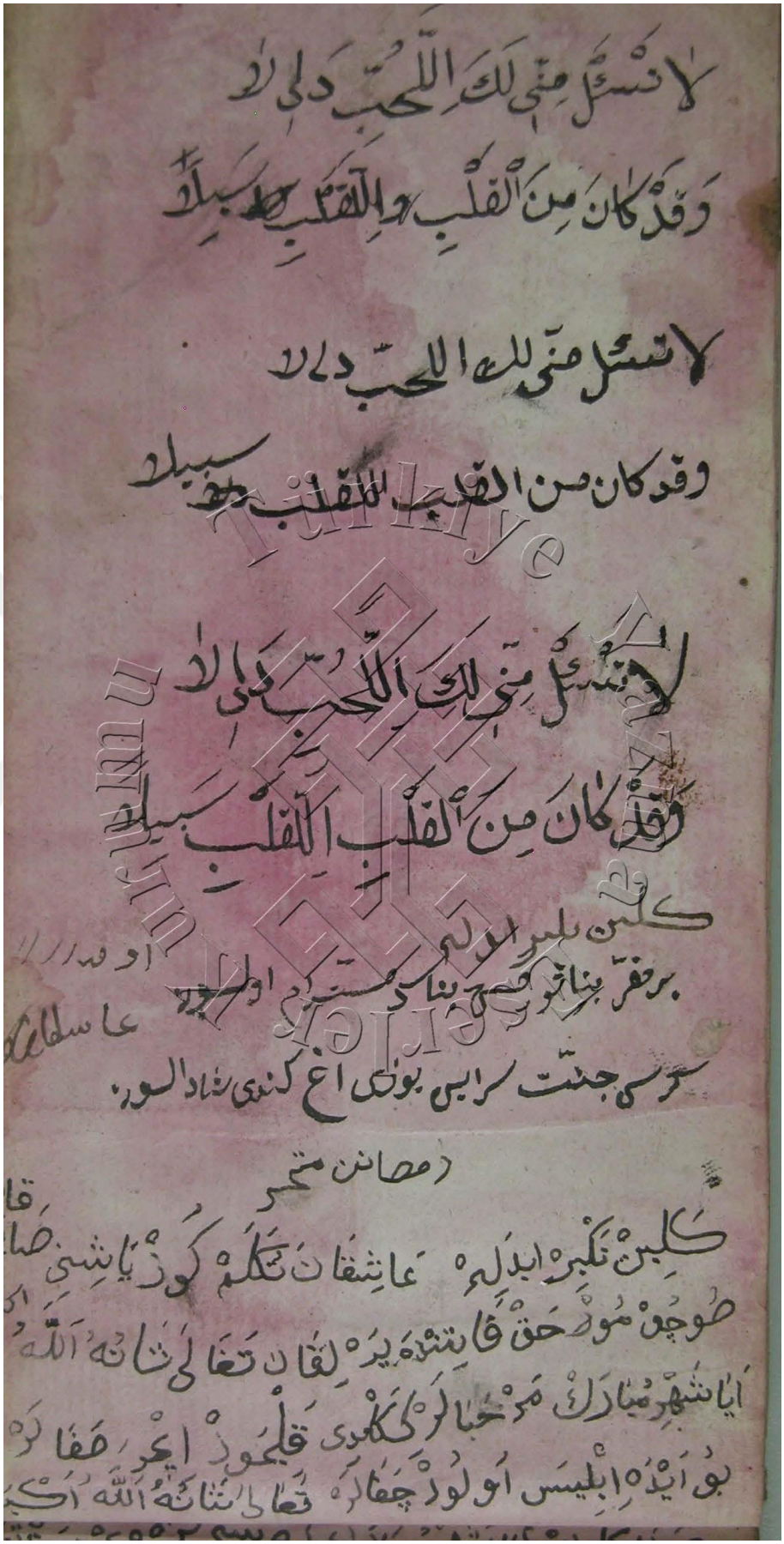
لا تسئل مني لك اللحب دلي لا
وقد كان من القلب والقلب سبيلا

لا تسئل مني لك اللحب دلي لا
وقد كان من القلب القلب سبيلا

لا تسئل مني لك اللحب دلي لا
وقد كان من القلب القلب سبيلا

كلبن بلبر ابدلي
برفقر بناخور صحي بناسي مستركم اولسه
سوسي جنت سرابي بوني اغ كندي فناد السوء

رمضان شهر

كلبن تكبر ابدلي عاشقان تكلم كوز ياشي
صوجوق موحق فايشه ير لقان تعالى شانه الله
ايا شهر مبارك مرحبا لر كلدي قلجوز اچر صفا لر
بو ايده ابليس اولور چفا لر تعالى شانه الله اكبر

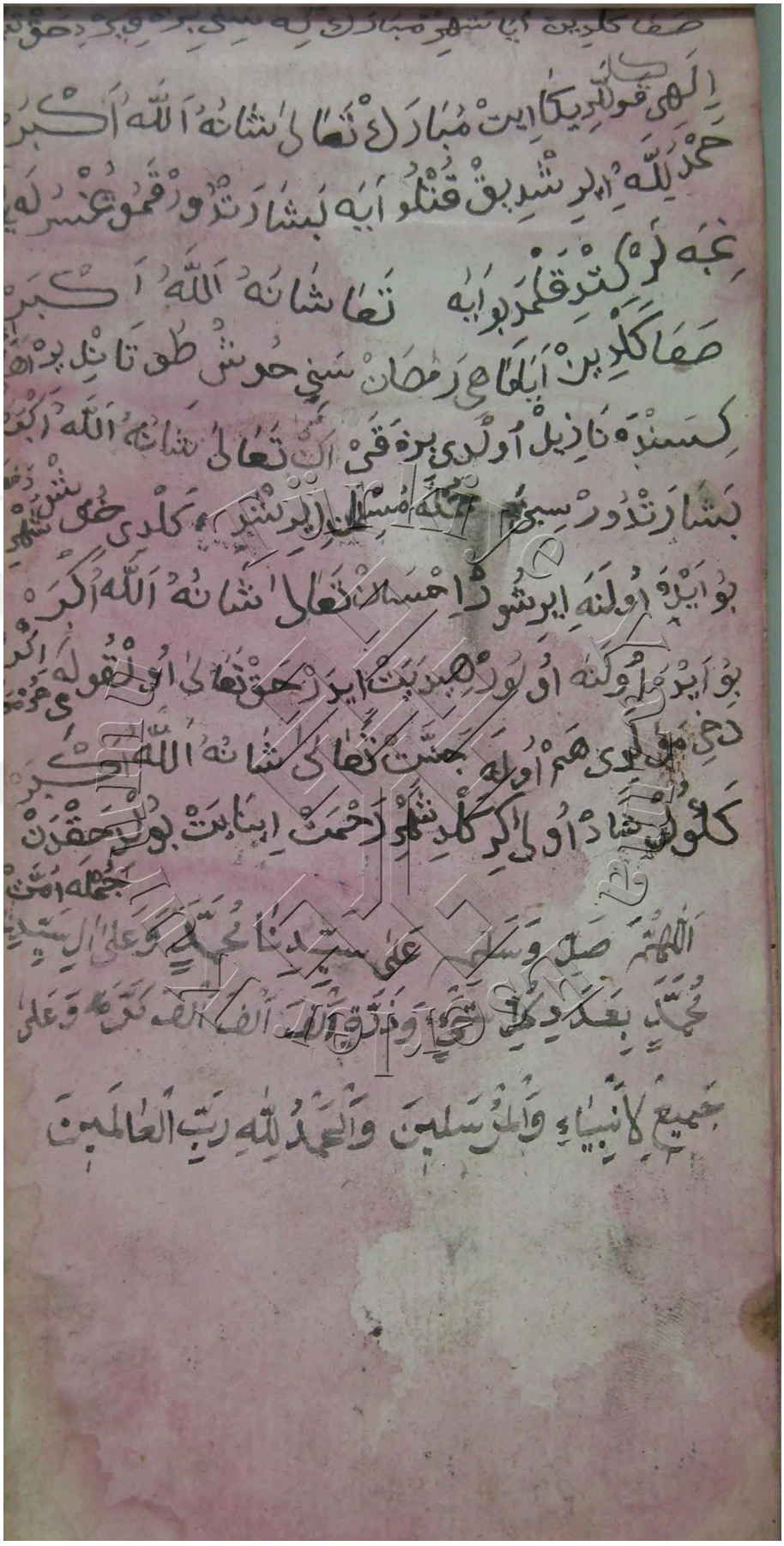

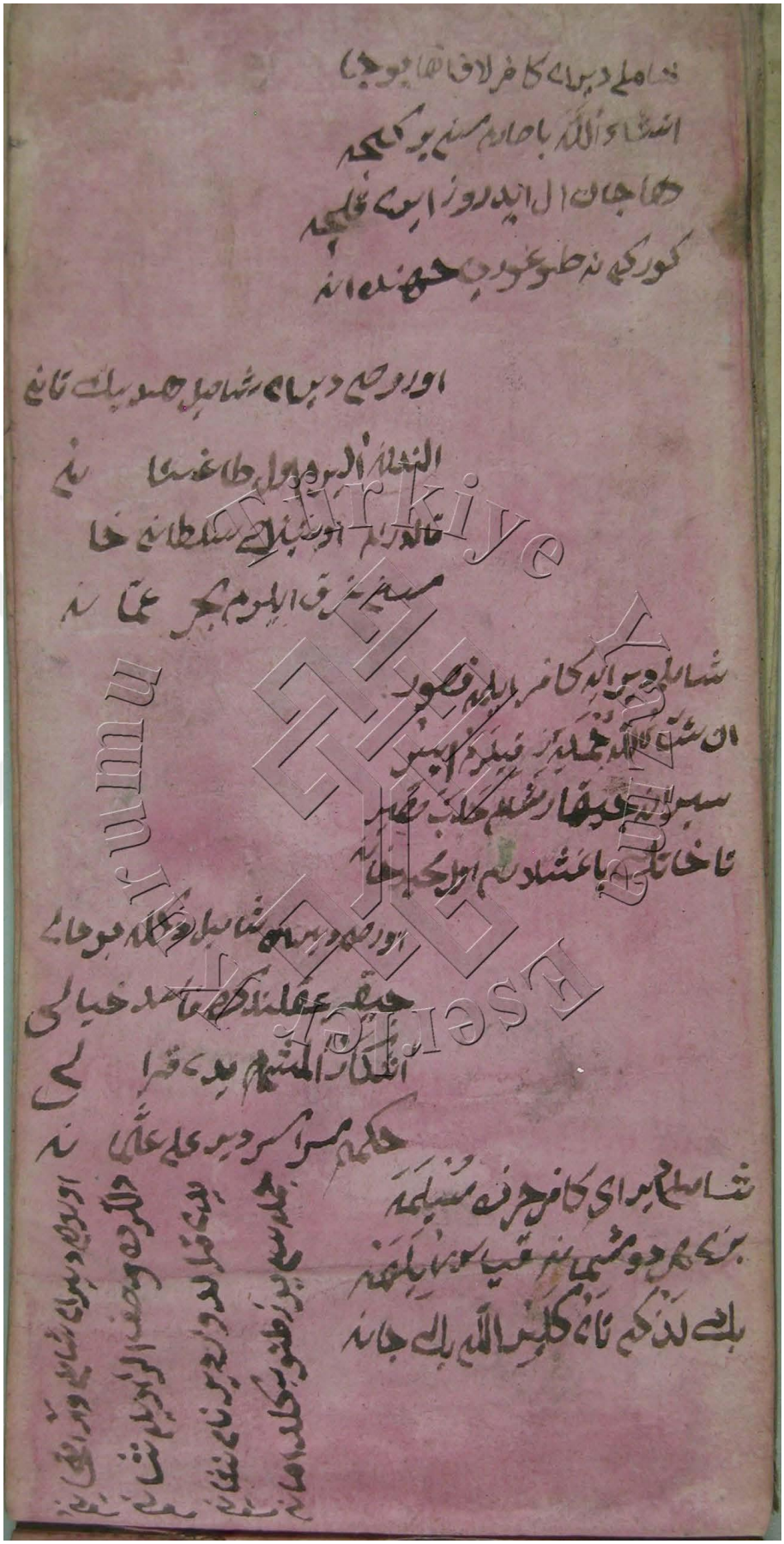

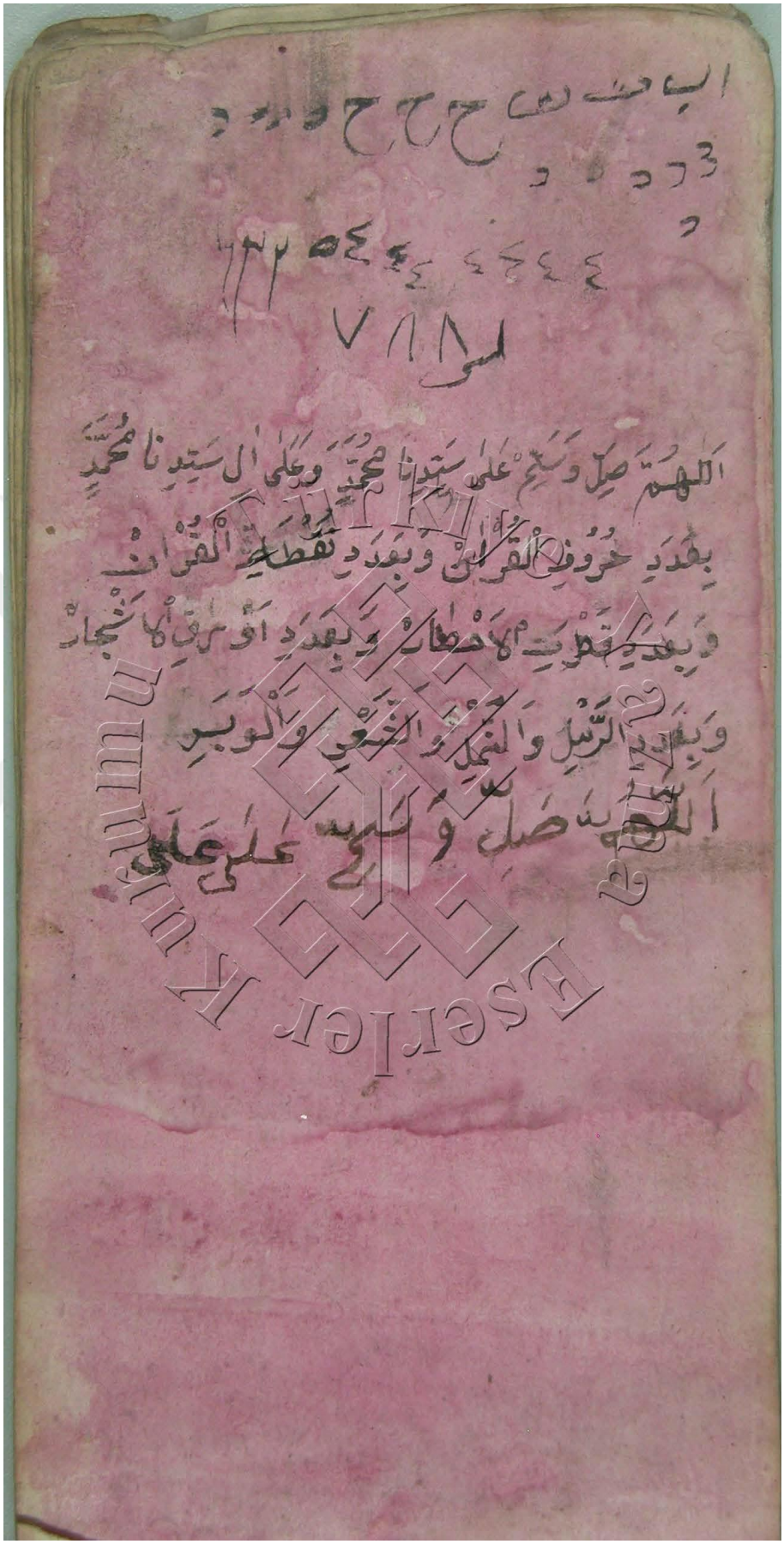

اللهم صل وسلم على سيدنا محمد وعلى آل سيدنا محمد
بعدد حروف القرآن وبعدد نقط القرآن
وبعدد قطرات الامطار وبعدد أوراق الأشجار
وبعدد الرمل والحصى والوبر
اللهم صل وسلم على علي

Eserler Kütüphanesi

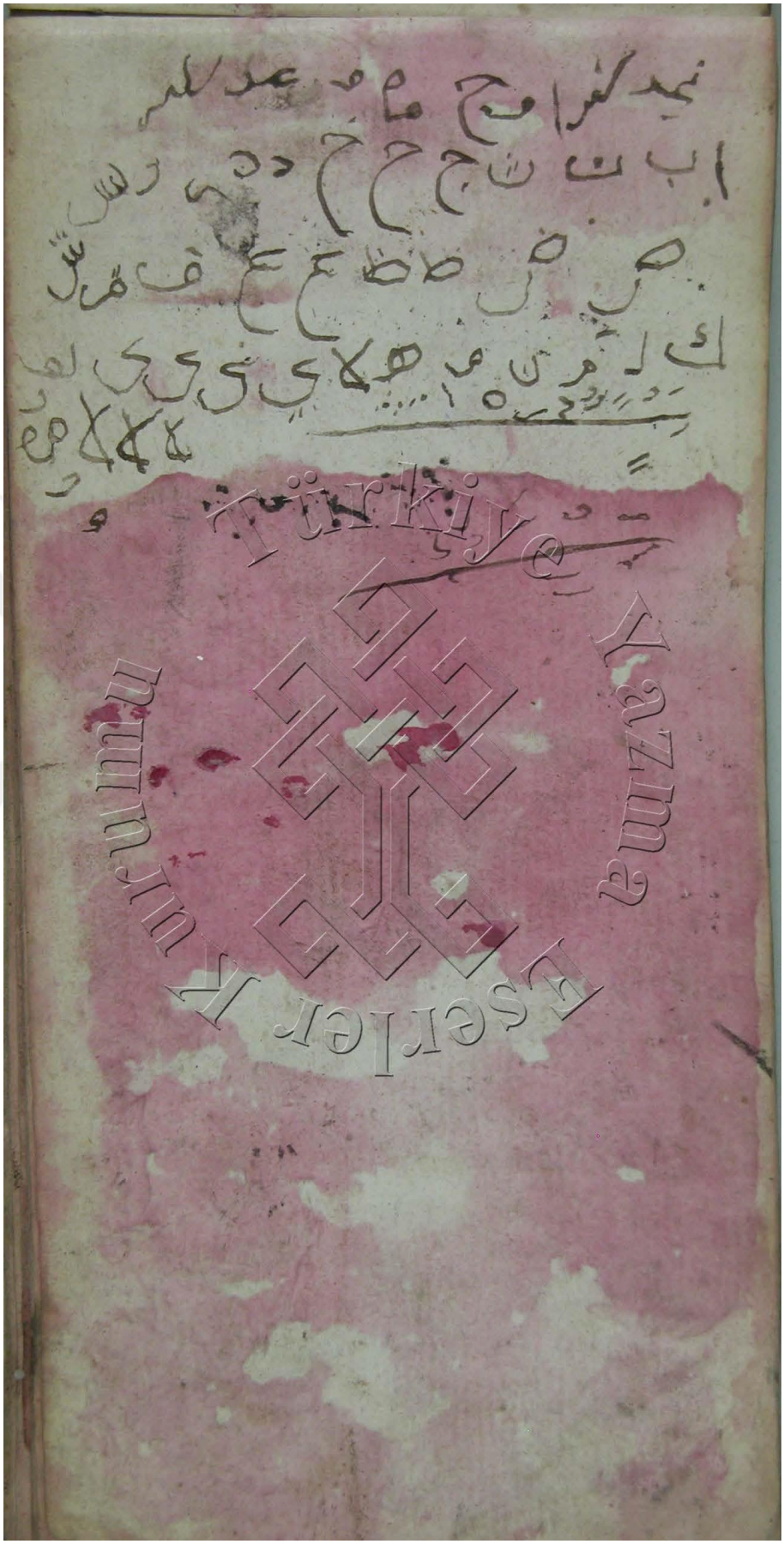

Türkiye Yazma Eserler Kurumu

Türkiye
Yazma Eserler Kurumu

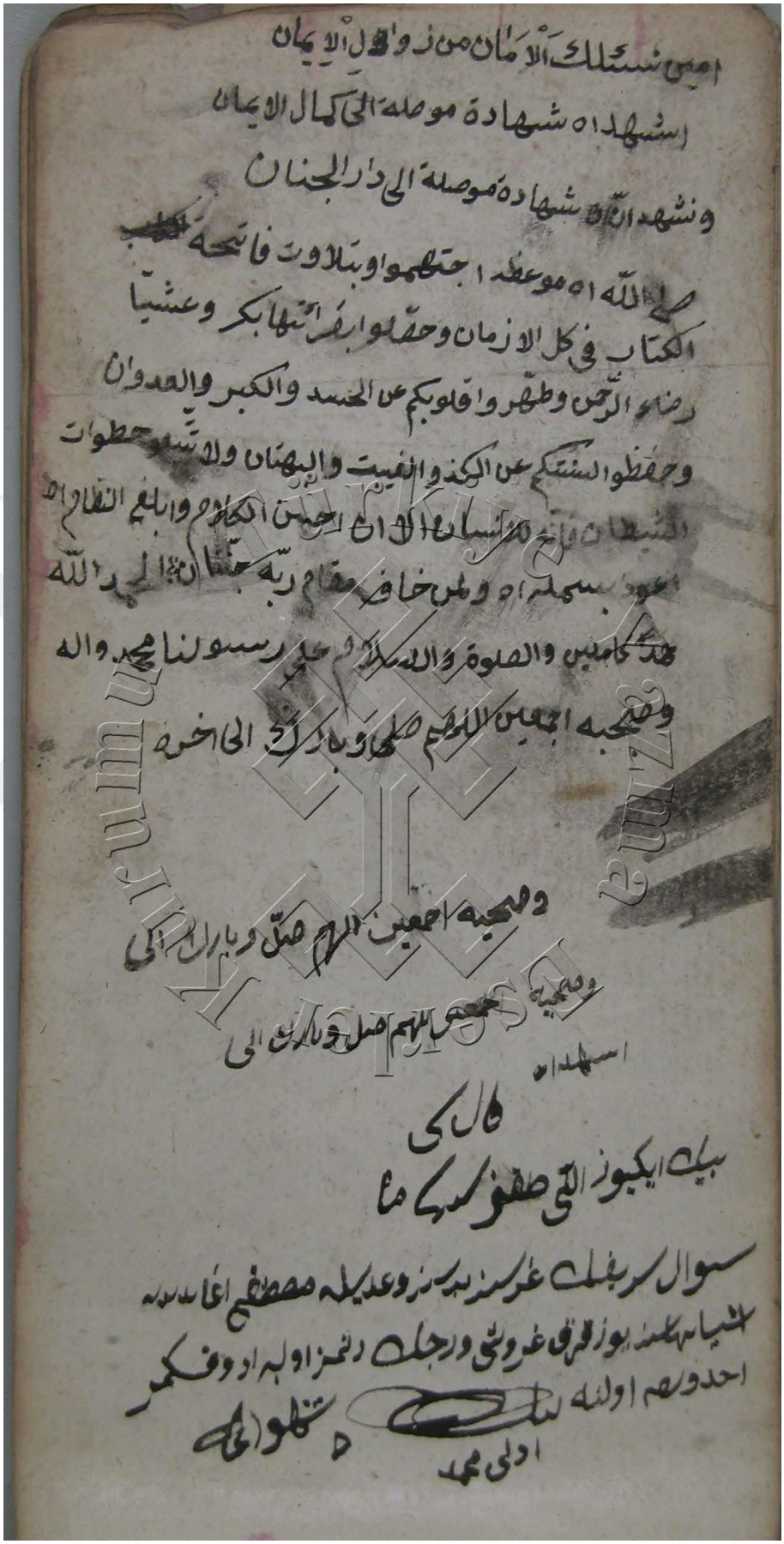

امین نسئلک الامان من زوال الایمان
اشهد اه شهادة موصلة الی کمال الایمان
ونشهد ان لا شهادة موصلة الی دار الجنان
صلی الله اه موعظة اجتمعوا وبلاوت فاتحة الکتاب
الکتاب فی کل الازمان وحفظوا بدء انتهاکم وعشیا
رضاء الرحمن وطهروا قلوبکم عن الحسد والکبر والعدوان
وحفظوا لسنکم عن الکذب والغیبت والبهتان ولا تتبعوا خطوات
الشیطان فانه لکم انسان مبین اه احسن الکلام وابلغ النظام اه
اعوذ بسمله اه ومن خاف مقام ربه جنتان الحمد لله
حمدا کاملین والصلوة والسلام علی رسولنا محمد واله
وصحبه اجمعین اللهم صل وبارک الی اخره

وصحبه اجمعین اللهم صل وبارک الی

وصحبه اجمعین اللهم صل وبارک الی

اسمله اه

قال لی

بیک ایکبوز التی صفوکسه کما

سوال کردیلک غرکسز بدبخت وعدیله مصطفی اغا دیدیکی
اشیاء هکسز بوزقرق غروشی درجلک دیمزاولیه اوفکمز
احدوهم اولله لیک ده تکلوالی

ادلی محمد

واعلموا
واعملوا لله عملا صالحا بالنيات الخالصات
الا ان احسن الكلام وابلغ النظام كلام الله الملك
العزيز العلام كما يقول قوله حق وكلامه صدق
اعوذ بالله ان الحسنات يذهبن السيئات

اقرب باشرنيها حتى اضحى حطيئة اباك لله يا ابن العدل والاحسان وابناء
والكلم الذي بعثتم لتعلموا تشكرون

الحمد لله الذي قدرنا علمه بالاحسان
رب العالمين ربنا في الدارين بنعمين الرحمن
الرحيم لنا في سكرات الموت بشارة الايمان
الرحيم علينا في القبور بالرحمة والغفران
مالك يوم الدين يحكم بالعدل والاحسان
اياك نعبد حق العبودية في كل الازمان
واياك نستعين على جميع الاعداء باستعانة
اهدنا الصراط المستقيم بالهداية والبرهان
صراط الذين انعمت عليهم من اهل الشرك والطغيان
والضالين من اهل الهوى والبدعة والعصيان

خطبة مصلق

الحمد لله الذى تقدس عن الحدود والجهات

وتعالى عن الازواج والبنين والبنات

ليس كمثله شئ فى الارض ولا فى السماوات

وهو الذى يقبل التوبة عن عباده ويعفو عن السيئات

اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له ولا

نظير له شهادة موصلة الى الدرجات العاليات

ونشهد ان سيدنا ومولانا ومولا العالمين

ونشهد ان سيدنا ومولانا ومولا العالمين

محمد عبده ورسوله شفيع المذنبين فى يوم الفزع

صلى الله تعالى عليه وعلى اله واولاده واصحابه

وخلفائه الراشدين المرشدين المهديين من بعده

ووزرائه فى عهده صوصل منهم على زوى قدره

على حضرت ابى بكر وعمر وعثمان وعلى وعلى

من تبعهم باحسان الى يوم الدين رضوان الله تعالى

عليهم وعلينا اجمعين ذو موعلى طاعت الله تعالى

بالصدق والثبات وسارعوا الى تكميل المراتب

والدرجات وتداركوا احوالكم قبل فوت لا وقات

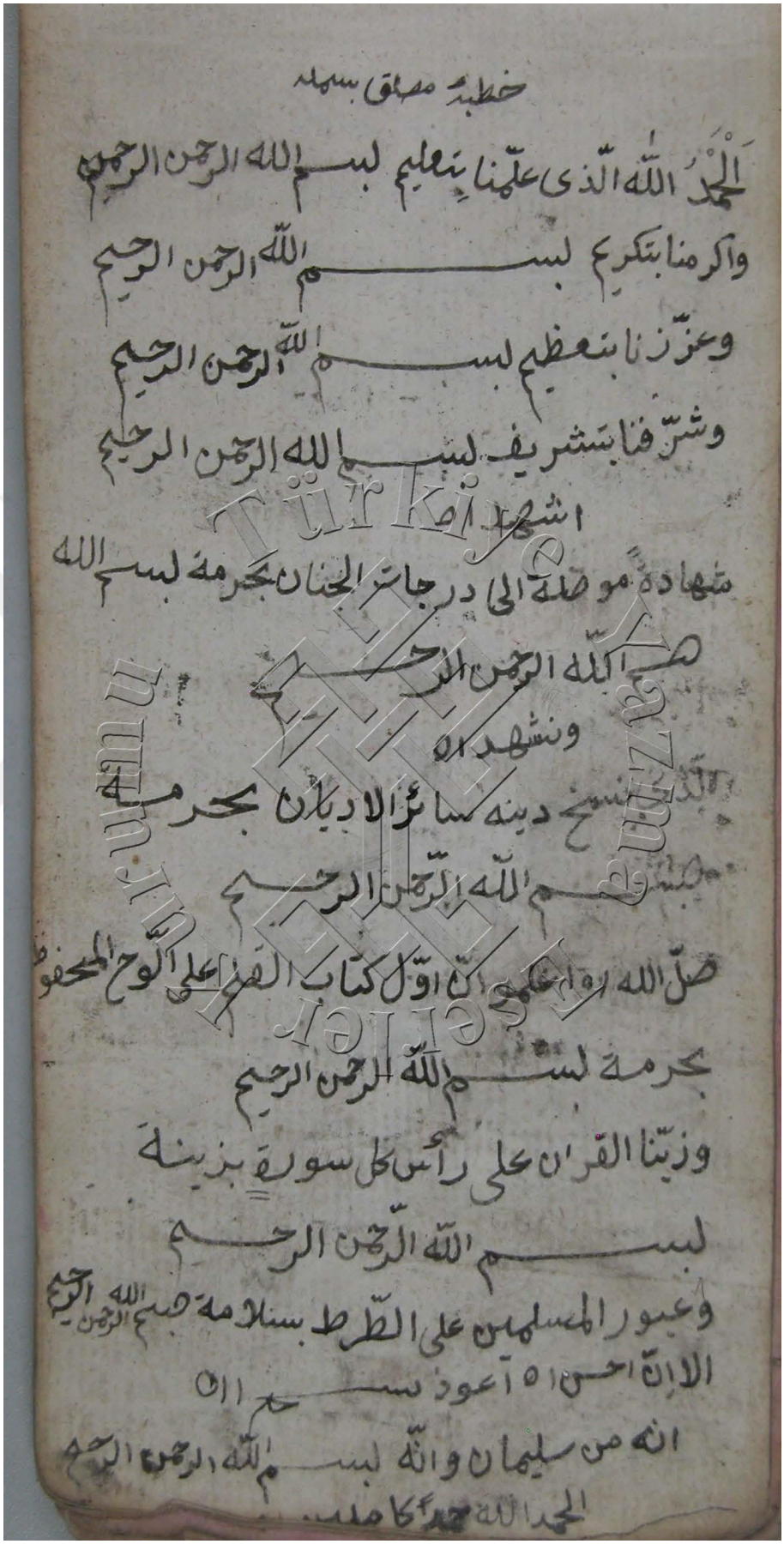

خطبه مصلق بسمله

الحمد لله الذی علمنا بتعلیم لبسم الله الرحمن الرحیم
واکرمنا بتکریم لبسم الله الرحمن الرحیم
وعززنا بتعظیم لبسم الله الرحمن الرحیم
وشرفنا بتشریف لبسم الله الرحمن الرحیم
اشهد
شهادة موصلة الی درجات الجنان بحرمة لبسم الله
الرحمن الرحیم
ونشهد
الذی نسخ دینه سائر الادیان بحرمة
لبسم الله الرحمن الرحیم
صلی الله علی محمد الذی ان اول کتاب القلم علی اللوح المحفوظ
بحرمة لبسم الله الرحمن الرحیم
وزینا القرآن علی رأس کل سورة بزینة
لبسم الله الرحمن الرحیم
وعبور المسلمین علی الصراط بسلامة لبسم الله الرحمن الرحیم
الا ان احسن ما اعوذ بسم الله
انه من سلیمان وانه لبسم الله الرحمن الرحیم
الحمد لله محمد کاملہ

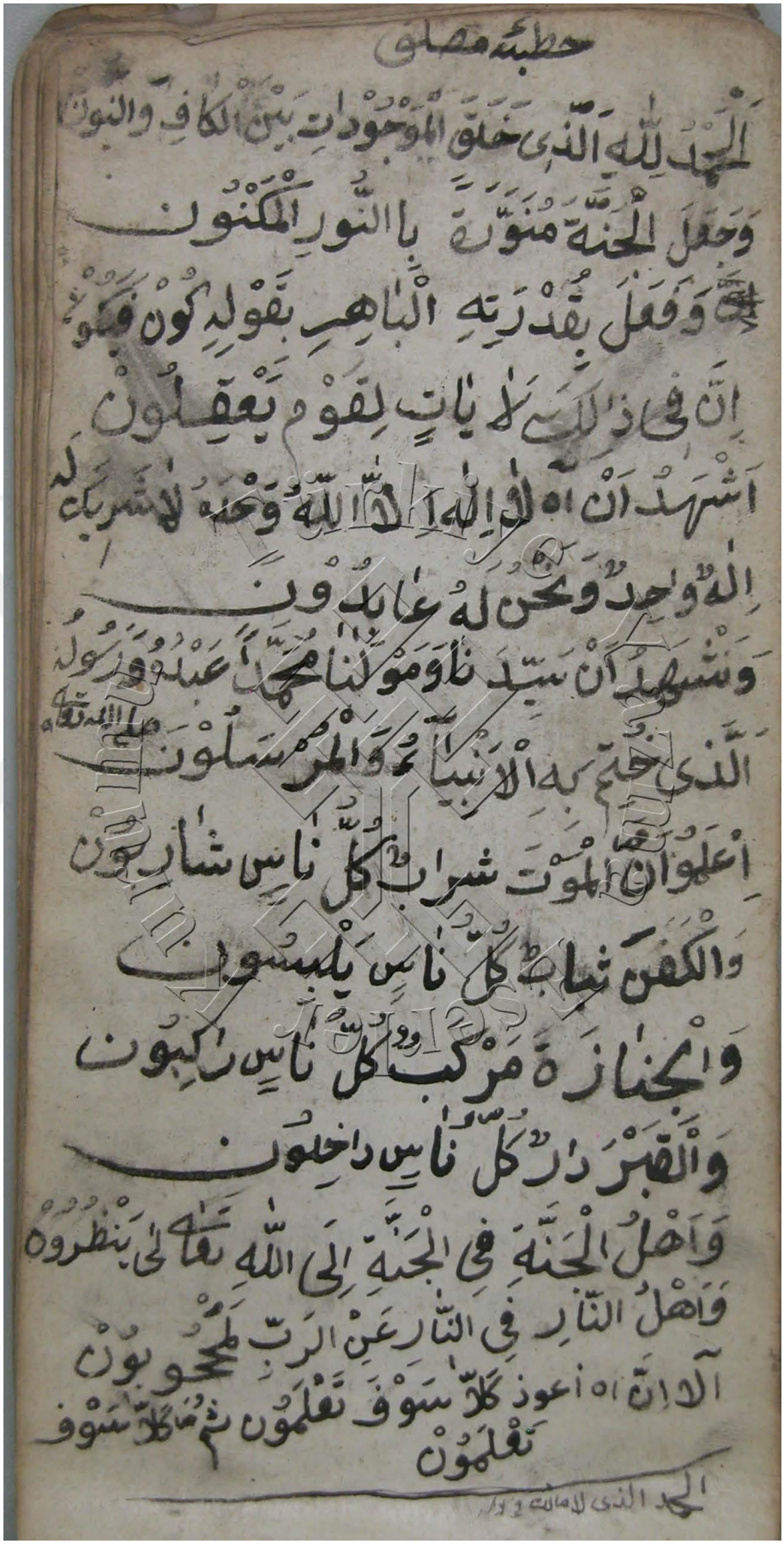

خطبة مطلق

الحمد لله الذي خلق الموجودات بين الكاف والنون
وجعل الجنة منورة بالنور المكنون
وفعل بقدرته الباهر بقوله كن فيكون
إن في ذلك لآيات لقوم يعقلون
أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له
إله واحد ونحن له عابدون
ونشهد أن سيدنا ومولانا محمدا عبده ورسوله
الذي ختم به الأنبياء والمرسلون
اعلموا أن الموت شراب كل ناس شاربون
والكفن ثياب كل ناس يلبسون
والجنازة مركب كل ناس راكبون
والقبر دار كل ناس داخلون
وأهل الجنة في الجنة إلى الله تعالى ينظرون
وأهل النار في النار عن الرب لمحجوبون
ألا إن أعوذ كلا سوف تعلمون ثم كلا سوف
تعلمون

الحمد الذي لا مالك

باب نکاح

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ رب العلمین والصلوۃ والسلام علی رسولنا
محمد وعلی الہ وصحبہ اجمعین اللھک امری اوزن
بیغمبرک شریعہ اوزرہ امام اعظم حضرتلرینک قوسیلہ
وحاکم افندینک اذنی لہ وحاضر حاضرینک شہادتیلہ واوج
بیک اقچہ مہر موجلہ وکالتک حسبیلہ احمد قزی زینب
ابراھیم اوغلی یوسف وبری وکیلی اوج دفعہ انکحتک
اولوندیغ بومنوال اوزرہ اوغلاک وکیلہ دخی دیدیکلرینی
لدورروب دعا ایدہ بسم اللہ وانکحوا الایامی منکم والصالحین
والصالحین من عبادکم وامائکم وان یکونوا فقراء
یغنیھم اللہ من فضلہ واللہ واسع علیم اللھم
اجعل القرآن لنا فی قرنا وفی القبر مونسا وفی الجنۃ
شفیعا برحمتک یا ارحم الراحمین والحمد للہ رب العلمین
الفاتحہ

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı

بیت

سورا یجنده صدرف اول صوزدن اول صویلمه
سوردیکدن سورمینجه سن اوکنجه سویلمه

قولاغی ایکی یراتمش حق تعالی دیلی بر
سن اوکودآل ایکی تثبیت بردن ارتوق سویلمه

بیت

بریرده کم رغبت اولماز فالخوب کمنده عیب اولماز

بیت

کیجه ابتدم بوجهانی بولمادم باشمه تاج
نداکریک طوق کوزدم نه طولو نه آچ

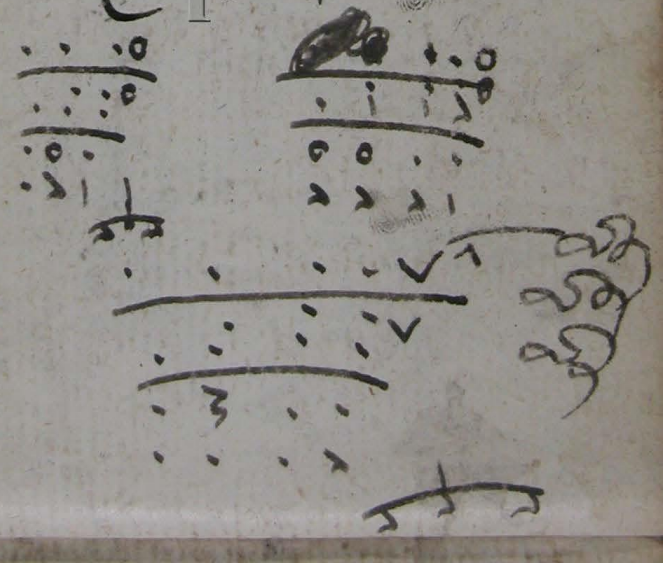

Türkiye Yazmaları

بیت

بنده قالمدی طاقت نصیب ارایی ارالی
طولاندوردی بزی قصمت کمرقندی بخارایی

نه لازمدر سکا کذملک کمرقندی بخارایی
سکا نصیب اولان قسمت کلور ارای ارای

بیت

جاهلک عالم قتنده سوزونک مقداری یوق
کنتی مرکب کیدوکی چول بلنک بولاری یوق

بیت

جاهلک بکی اولمدن عالملک اولسون قولی
زرابیک جاهله دکر عالملک هر بر قلی

بیت

اهل علمه حرمت ایله اکسب معرفت
جاهل یاراو لمکه نادان اولورسون عاقبت

اهل ایله سویلش کلامی اهل اولان عار ایلمز
جاهله بوزبیلک کلامی سویله سن کاره ایلمز

بیت

تعلمن یافتا فل جهل عار
ولا یرضا بها الا حمار

بیت

عار یفسن هر کیشی ی کند یکا یار ایلمه
هر بلور بلمز یانندن کشفی اسرار ایلمه

بیت

دیدیم دلبر بوسا ویروردس اهیله ویرمه
ویرورسن عالیم ویرینقکو لوب جاهیله ویرمه

بیت

افندم سکا کم درلرنه یردن سین نه دیه آدیمه
جفای کدن اوکرندین ای دلبر کدرا وستادیمه

بیت

دع الحرص عن الدنیا وطول العیش لا تطمع

ولا تجمع من المال ولا تدری لمن یجمع

بیت

فان الرزق مقسوم وسوء الظن لا ینفع

فقیر کل ذی حرص غنی کل من یقنع

بیت

هزاران عزو ناز یله بو خطی بر کوزل یازمش

دیمم اصله سینه یکلش کوزل یازی کوزل یازمش

Yazma Eserler Kütüphanesi

الهی دروني

سلیمان غفلت لباسنی یوقلیپن کیر یاسنی

لبولایم دیرسن عزت اوقوصه قیله یاسنی

یوسوره سیر رحمان دور یوسوره حلب غفران دور

یوسوره قلب قرآندور

آرزسن دردیکان زمان دیلرسین تکاری کان احسان

اولاهر مشکولون اسان

بلالره اولا سپر ده شفا اولا قصوردده

شفاعت ایده محشرده

ندولت حفظ ایدن دیله دخی هم اوقویان قوله

ایکرمی ایکی ختم اولا

سکا چوق رب العزت ویره بندرعلمله دولت

الندن کتمدن فرصت

سکان جنت دوراق اولا بینک کلک هم بوراق اولا

یوزون

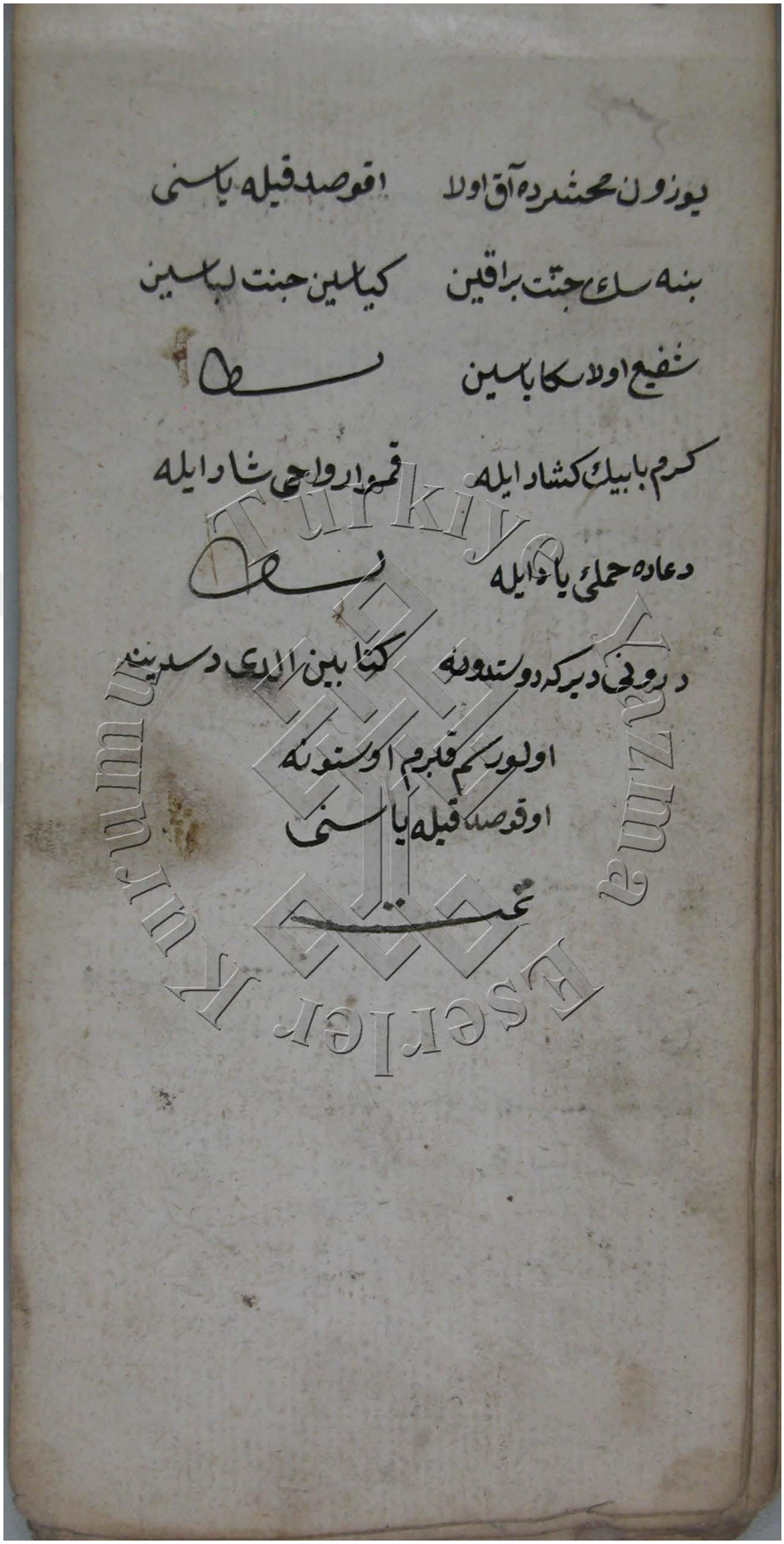

یوزون محشرده آق اولا اقوصد قیله یاسنی
بنه سك جنت براقین کیالین جنت لباسین
شفیع اولاسکا یاسین یاسین
کرم بابیك کشاد ایله قیلوار واحی شاد ایله
دعاده حملی یاد ایله یاسین
درونی دیر که دوستدونه کتابین الده دسدینه
اولور کم قلبرم اوستونه
اوقوصد قیله یاسنی
تمت

الهی

الهی حکمتیکا یوقدور نهایت
لطف احسانیکا ایله عنایت

تقدیر نفسین برکون بولور نهایت
ایسانمه شهادتی ایشدور یارب

تقدیرن شکور استریا موسنک
بزی قلدن مزهبندن نعمانک

اول صاحب معجزاتی سلطانک
قیامتده شفاعتنک ایشدور یارب

ستیاتم حسناتم وزن اولنده
قورقرم سیئاتم ثقیل اولنده

~~حق موده قولکر ویردایلیوب کلنده~~
حق موده قولکر ویردایلیوب کلنده
خزی نندن تمامنی ایشدور یارب

یارتبی قومدنا ده غریب ایامی
ایچون محمدین یدندن نامی

عمانی علمندن سویلت کلامی
تحصلنه تحصیل داری یشه ده ریارت

یارتبنا بحرمندن رحمتین چوق ذیاده
ایده بزه کورسن بوفقیر موری ده

هجان اعزالریم ایدرالوداع
یارت اهل قورانندن بیدعالم یشه ده ریارت

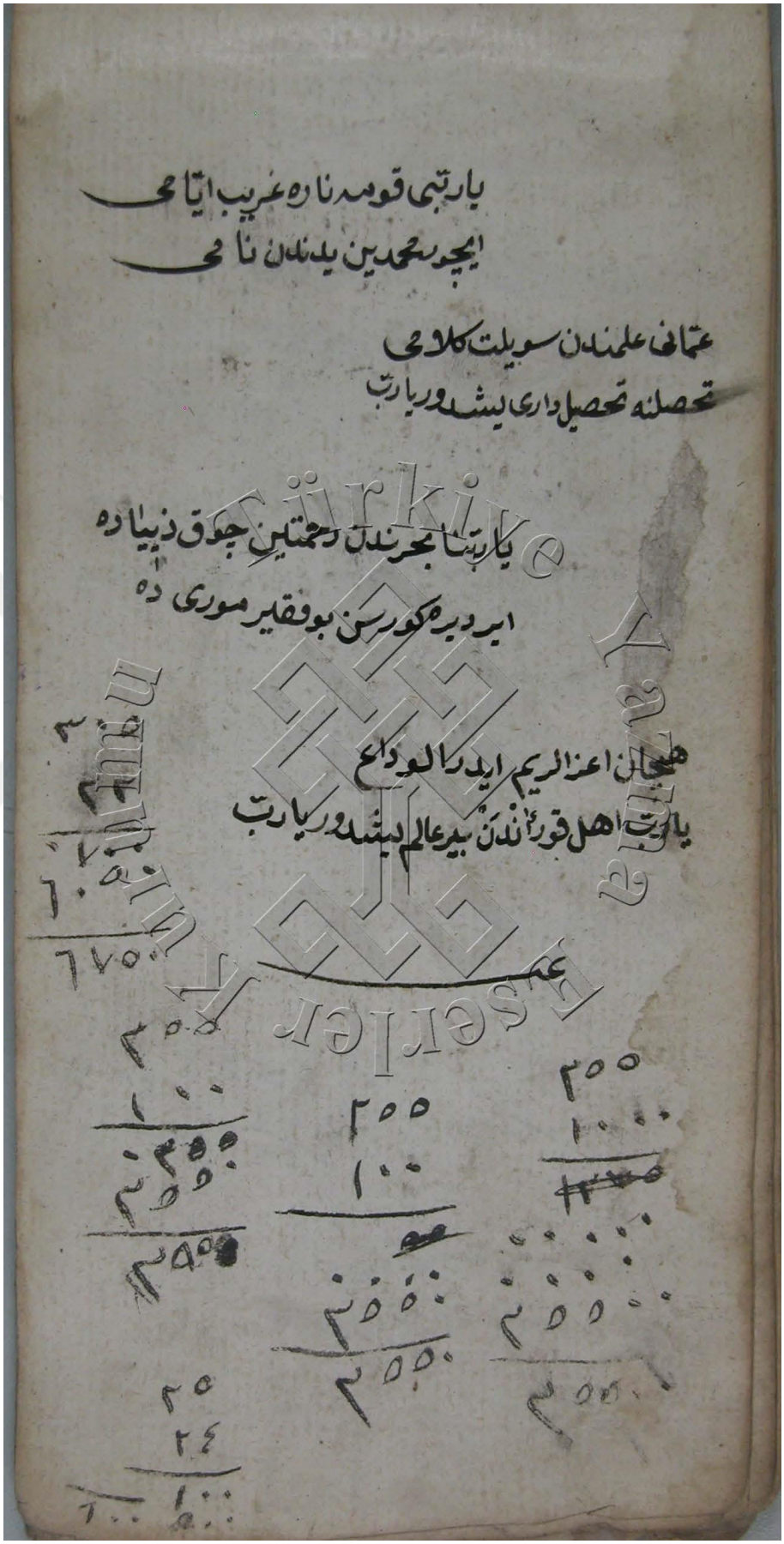

بیت خانه

بحمد الله صفا بولدوق بو درگاه معلا ده
بو خانه حاصلمك یارب کریم جنات اعلا ده

بیت خانه

مفرح بربنا قرمش بنای مستدام اولسون
دیلرم باری خدادن یوزی محشرده اغ اولسون

بیت خانه

افندم دولتك ارتسین
کیم عمرون مستدام اولسون

سلیزه اهل سخادن دولر
سکا جنت مقام اولسون

بیت

جد جهد ایت مال جمع ایت جاندن عزیزسن اهل یك
قالمز اکثر دشمانه قالسین درسته محتاج اولمه تك

بیت

ای فلك قدن بکل سن نامراد ایتدن بنی
سن مراد ایرمش ایکن بی مراد ایتدن بنی

Türkiye Yazma Eserler Kurumu

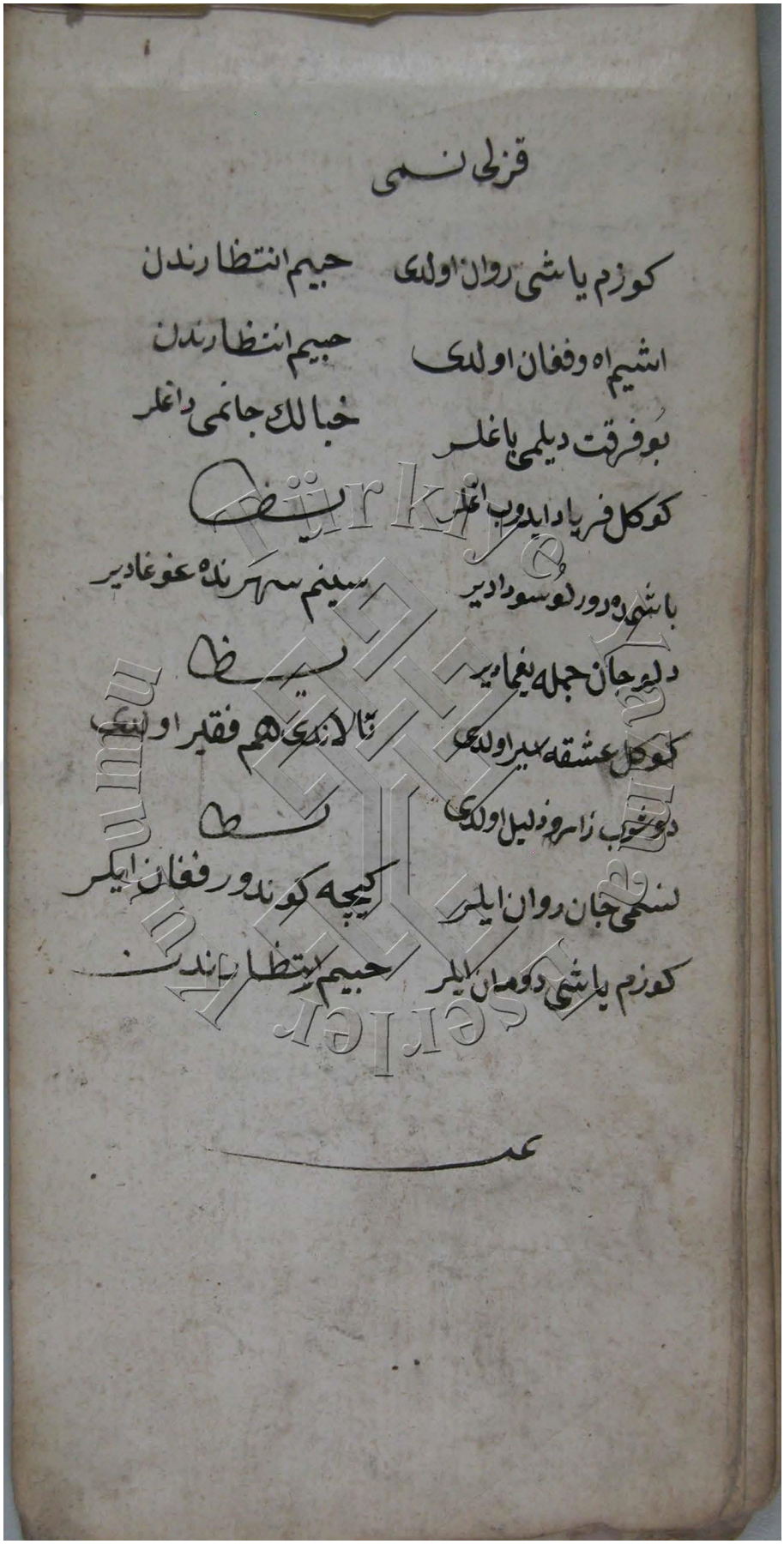

قزلی نسمی

کوزم یاشی روان اولدی حبیم انتظار ندن
اشیم اه وفغان اولدی حبیم انتظار ندن
بو فرقت دیلمی یاغلر خیالك جانمی داغلر
کوکل فریاد ایدوب اغلر

ترکیب

باشمه دور لوسودادیر سینم سهر ندهٔ عوغادیر
دلبر جان جمله یغمادیر

ترجیع

کوکل عشقه سیر اولدی نه لازم هم فقیر اولدی
دوشوب زاره ذلیل اولدی

ترکیب

نسمی جان روان ایلر کیمچه کوندور فغان ایلر
کوزم یاشی دوکمان ایلر حبیم انتظار ندن

غزل

Türkiye Yazmaları

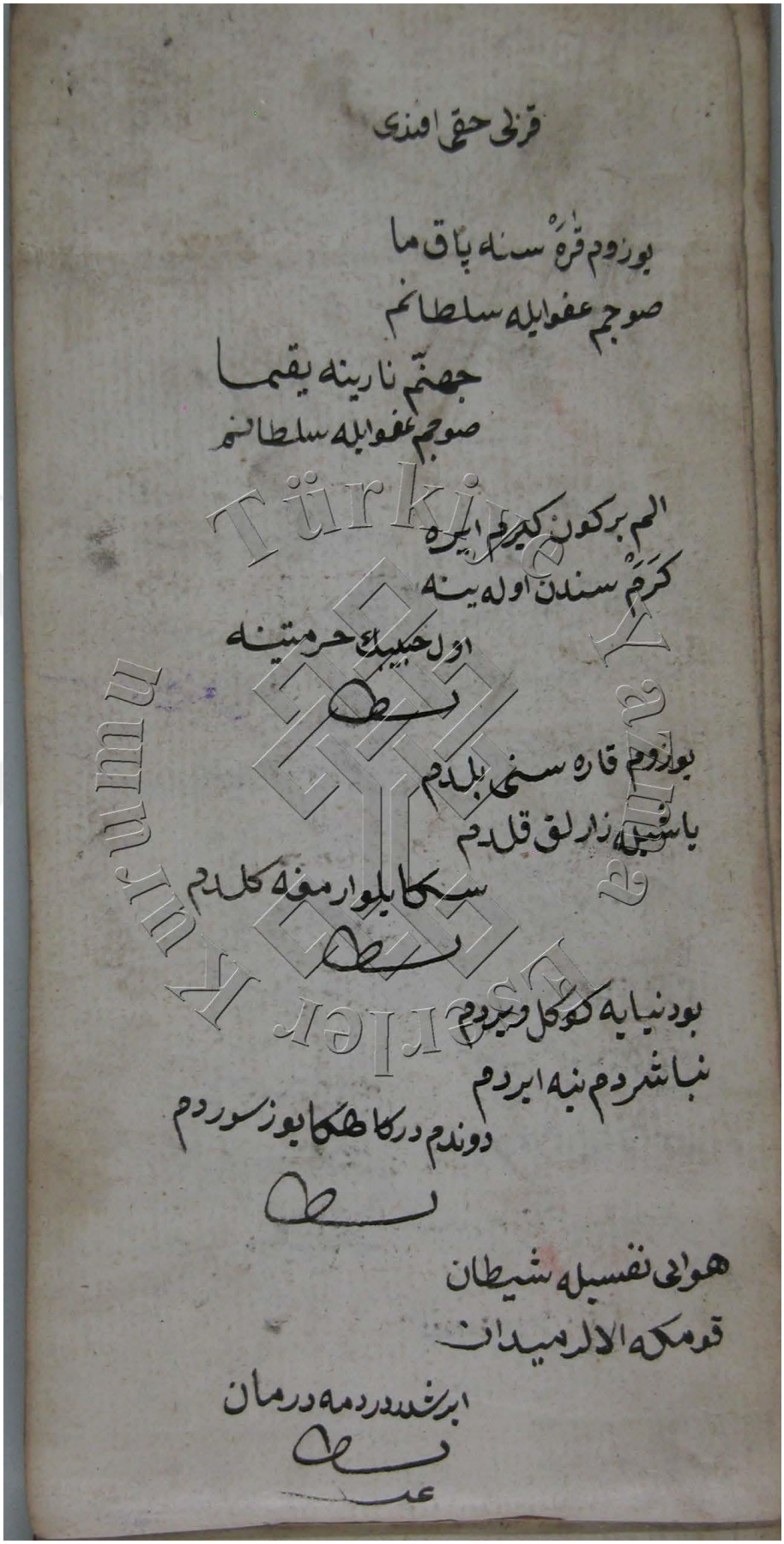

قرنی حقی افندی

بوزدم قرهٔ سنه پاق ما
صوجم عفوایله سلطانم
جهنم نارینه یقما
صوجم عفوایله سلطانم

الم برکون کیردم ایره
کرمِ سندن اوله یینه
اول حبیبک حرمتینه

بوزدم قاره سنی بلدم
یاسین زارلق قلدم
سکا بلوار مغه کلدم

بودنیایه کوکل ویردم
نباشردم نبه ایردم
دوندم درکاهکا بوزسوردم

هوایی نفسیله شیطان
قومکه الار میدان
ایرشدردمه درمان

Türkiye Yazmaları

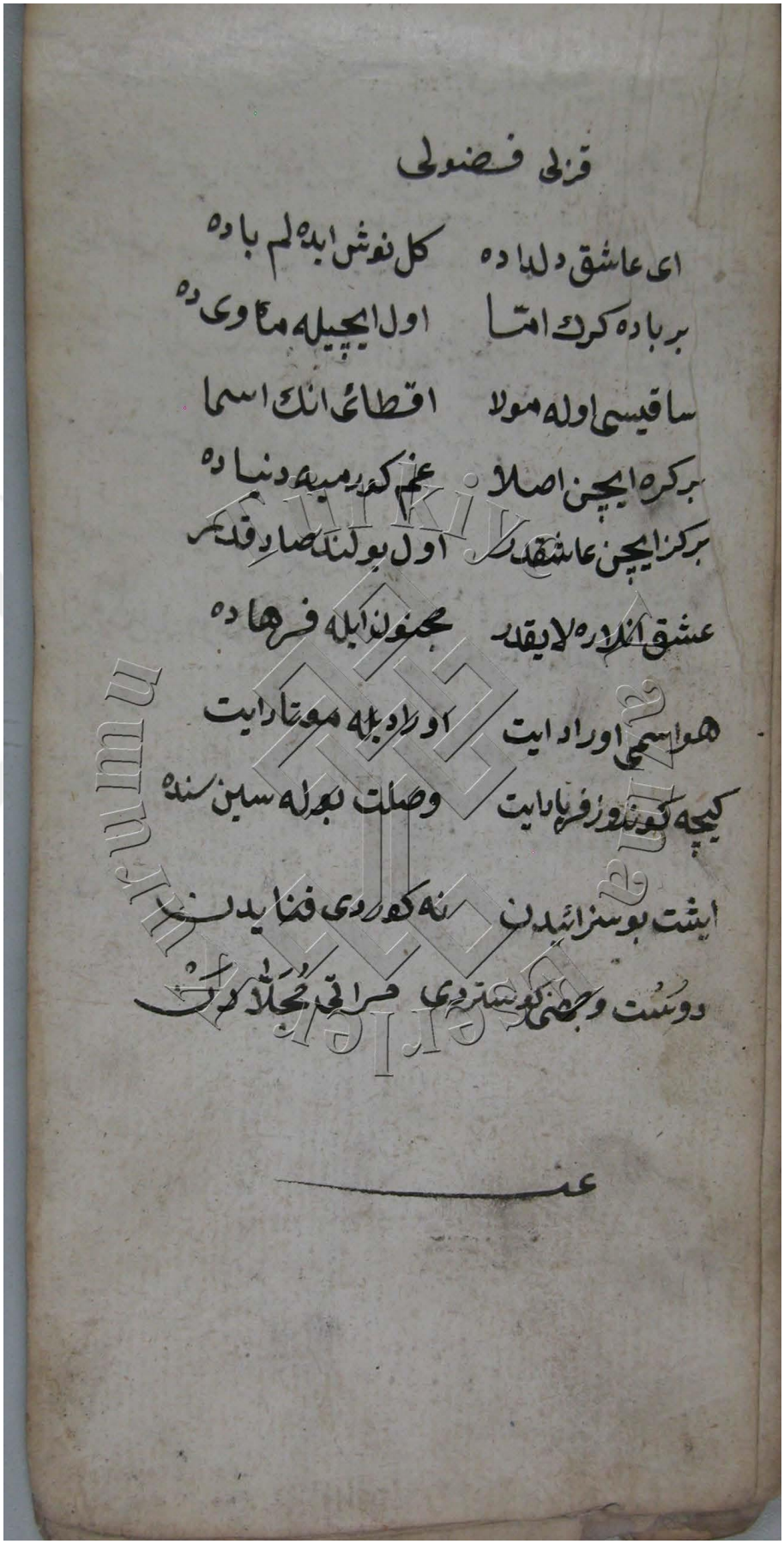

قزلی فضولی

ای عاشق دلداده کل نوش ابده لم باده
بر باده کرك امتا اول ایچیله مساوی ده
ساقیسی اوله مولا اقطای انك اسما
برکره ایچن اصلا عالم کچر میه دنیا ده
برکز ایچن عاشقدر اول بولنده صادق در
عشق انلاره لایقدر مجنون ایله فرهاده
هواسی اورادایت اورادبله موتادایت
کیچه کوندوز فریادایت وصلت بولله سین سنده
ایشت بوسزائیدن نه کوردی فنایدن
دوستت وجهی کوستردی صراحی کبی کولدکرن

عف

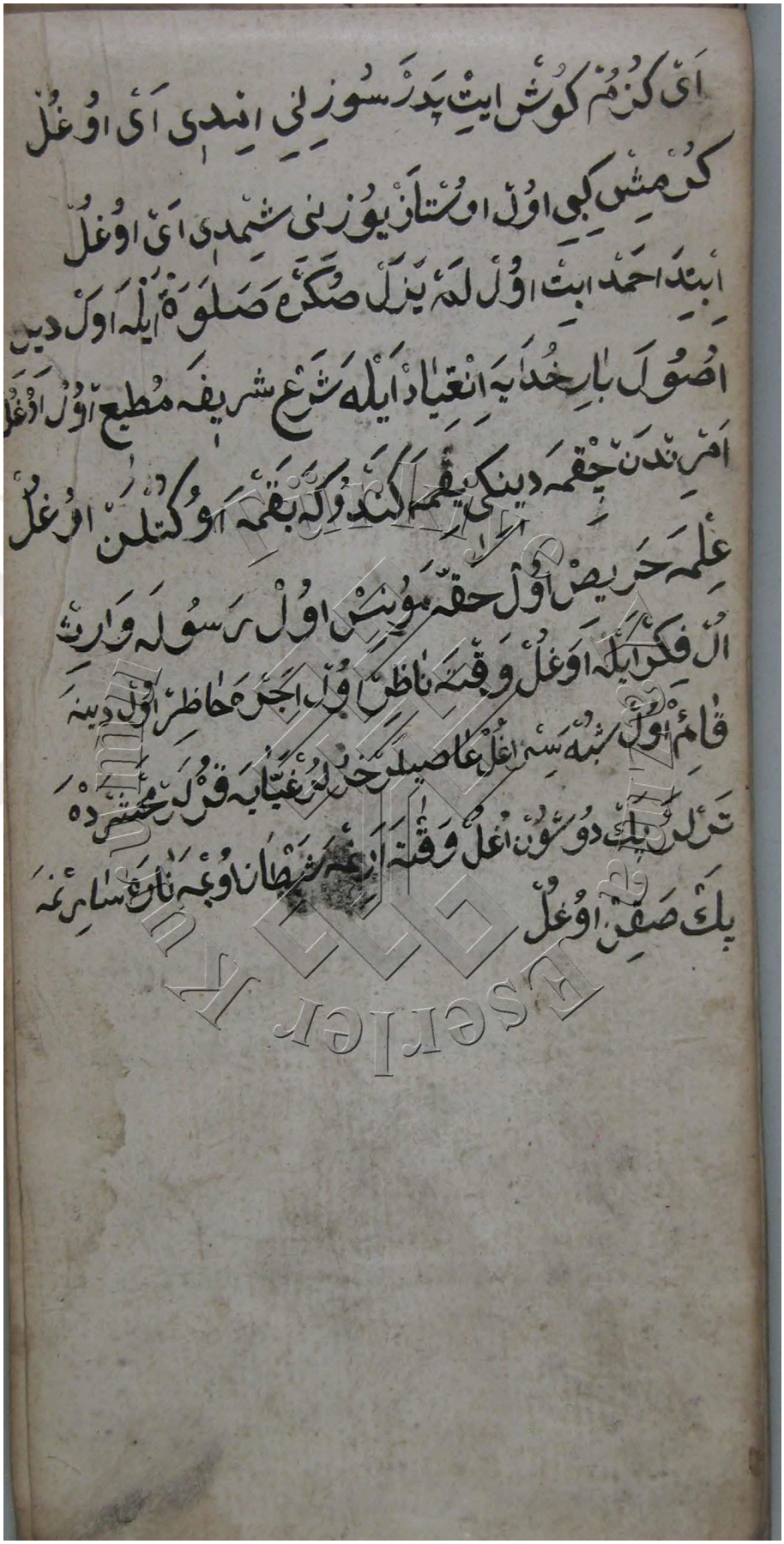

اى كزمم كوشايت پدر سوزلى اميدى اى اوغل
كزمش كبى اول اوستاذ يوزلى شميدى اى اوغل
ابتدا احمد ابت اول له يزل صكره صلوة ايله اول دين
اصول بار خدايه انقياد ايله شرع شريفه مطيع اول اوغل
امر ندن حكمه دينكى يقمه كندوكه بقمه اوكتلن اوغل
علمه حريص اول حقه مونس اول رسوله وارث
ال فكر ايله اوغل وقته ناظر اول اجره خاطر اول دينه
قائم اول شبه سزاغل عاصيلر خذلر غيابه قرلر محشره
ترلر يك دوشون اغل وقته ارغه شيطانا وبغه نار ساريغه
يك صقن اوغل

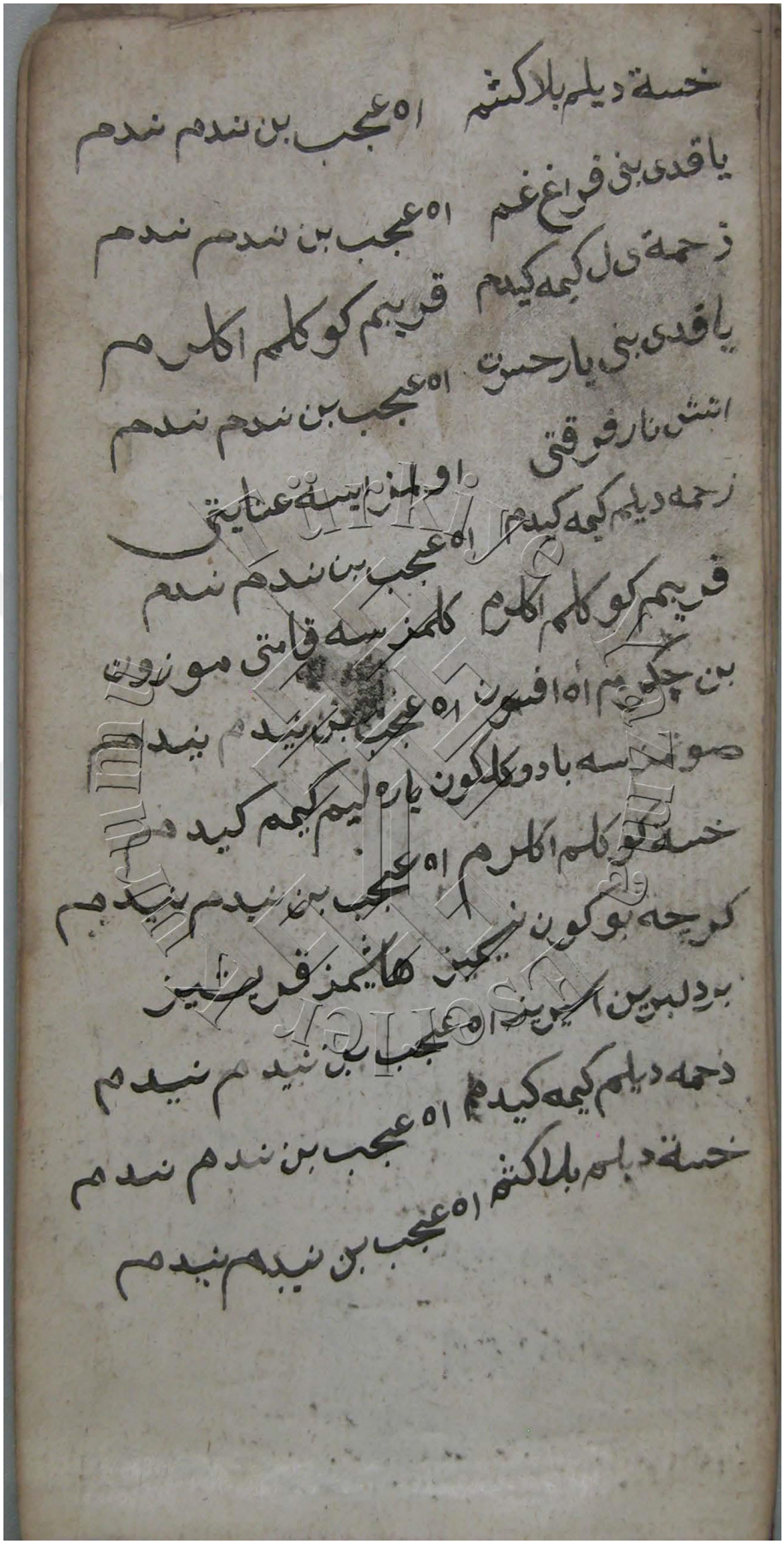

خسته دیلم بلا کشم اه عجب بن ندم ندم
یا قدی بنی فراغ غم اه عجب بن ندم ندم
زحمه ی ل کیمه کیدم قریبم کو کلم اکلرم
یا قدی بنی یار حسرت اه عجب بن ندم ندم
اتش نار فرقتی
زحمه دیلم کیمه کیدم اه عجب بن ندم ندم
قریبم کو کلم اکلرم کلمز سه قامتی موزون
بن چکرم اه افسون اه عجب بن ندم ندم
صولمز سه باده کلکون یاره لیم کیمه کیدم
خسته کو کلم اکلرم اه عجب بن ندم ندم
کرچه بو کون نیکین هایمز قریب
بر دلبرین ایرندا اه عجب بن ندم ندم
زحمه دیلم کیمه کیدم اه عجب بن ندم ندم
خسته دیلم بلا کشم اه عجب بن ندم ندم

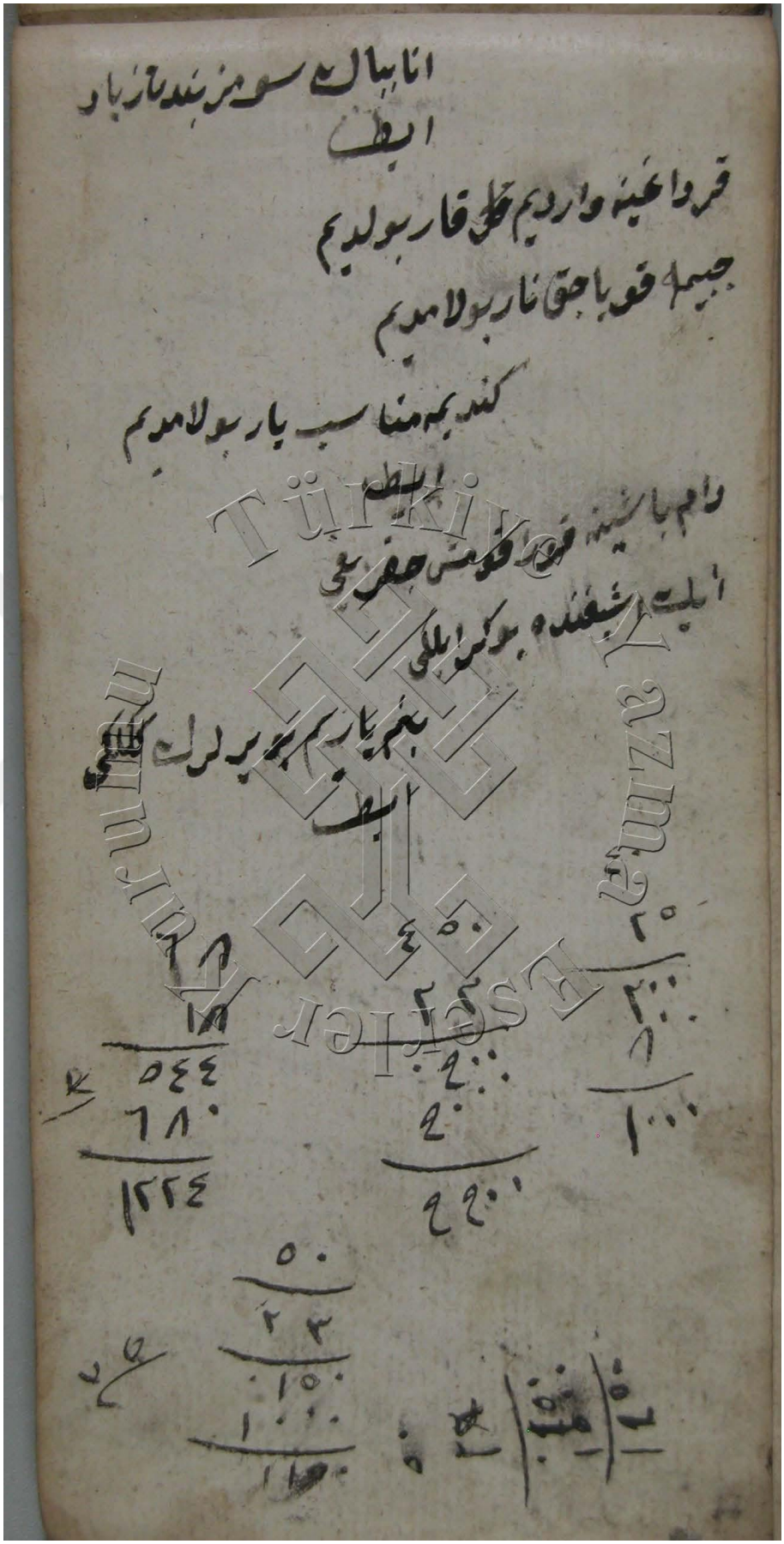

Türkiye Yazmaları

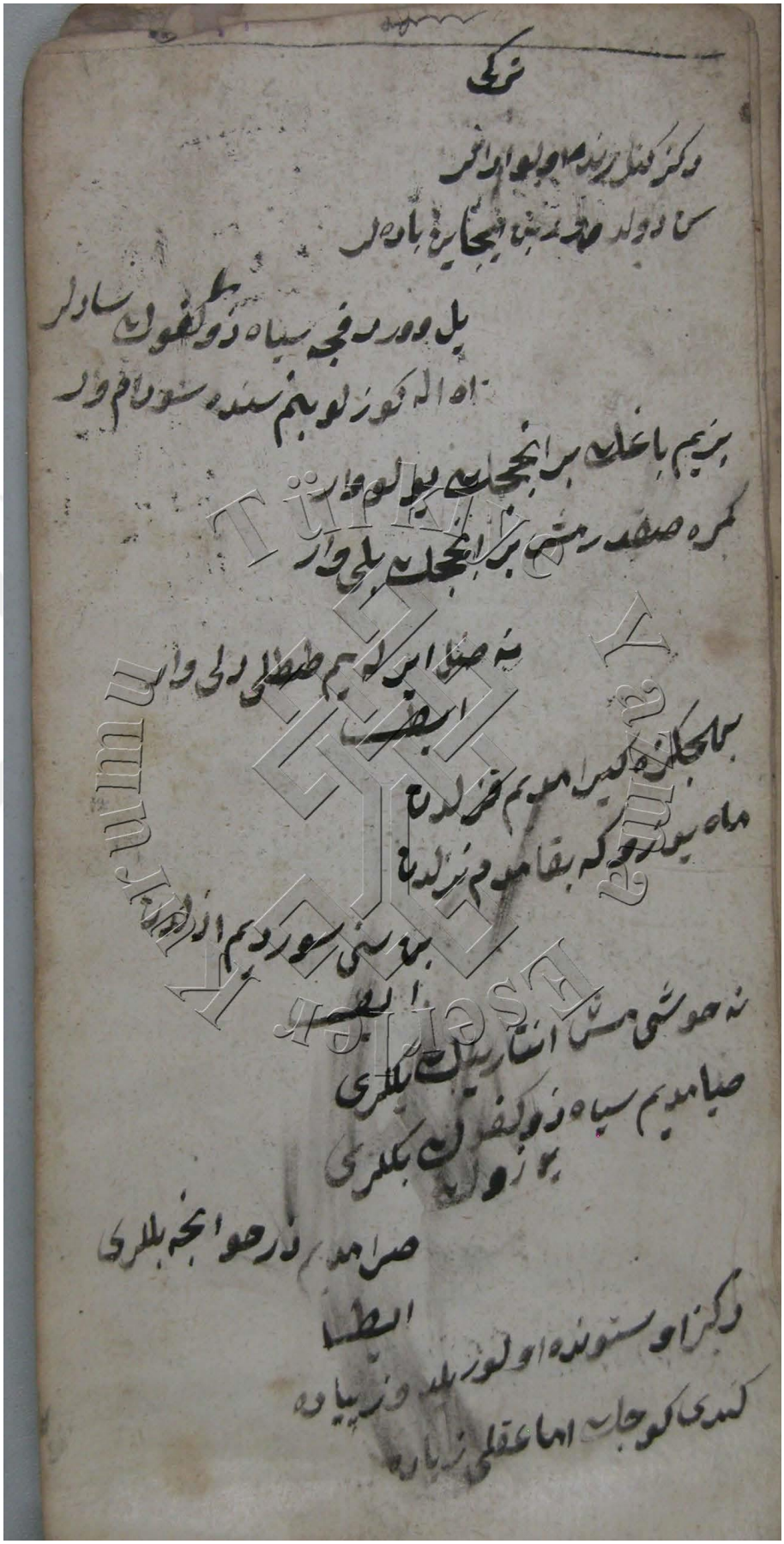

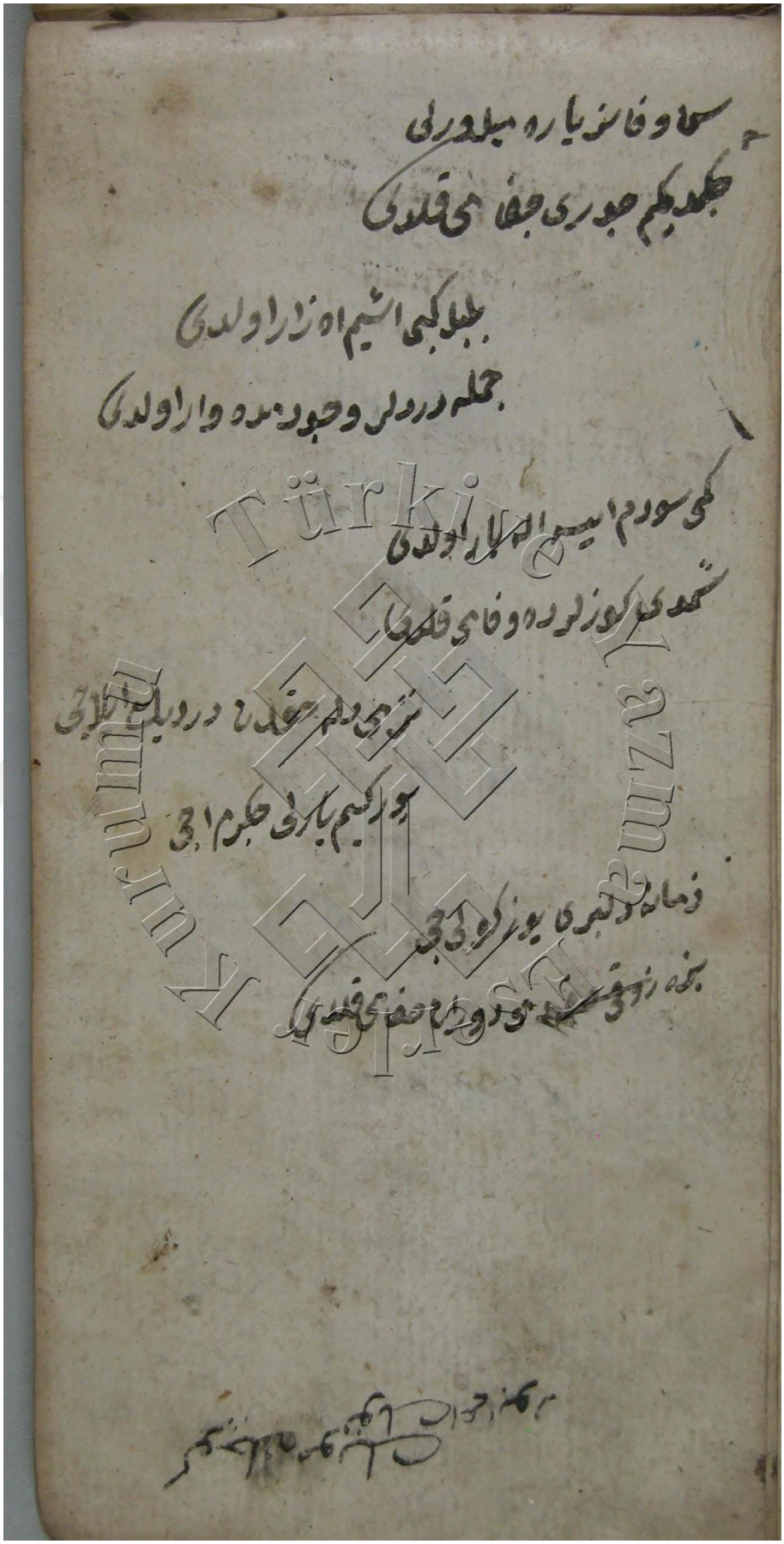

Türkiye Yazmaları

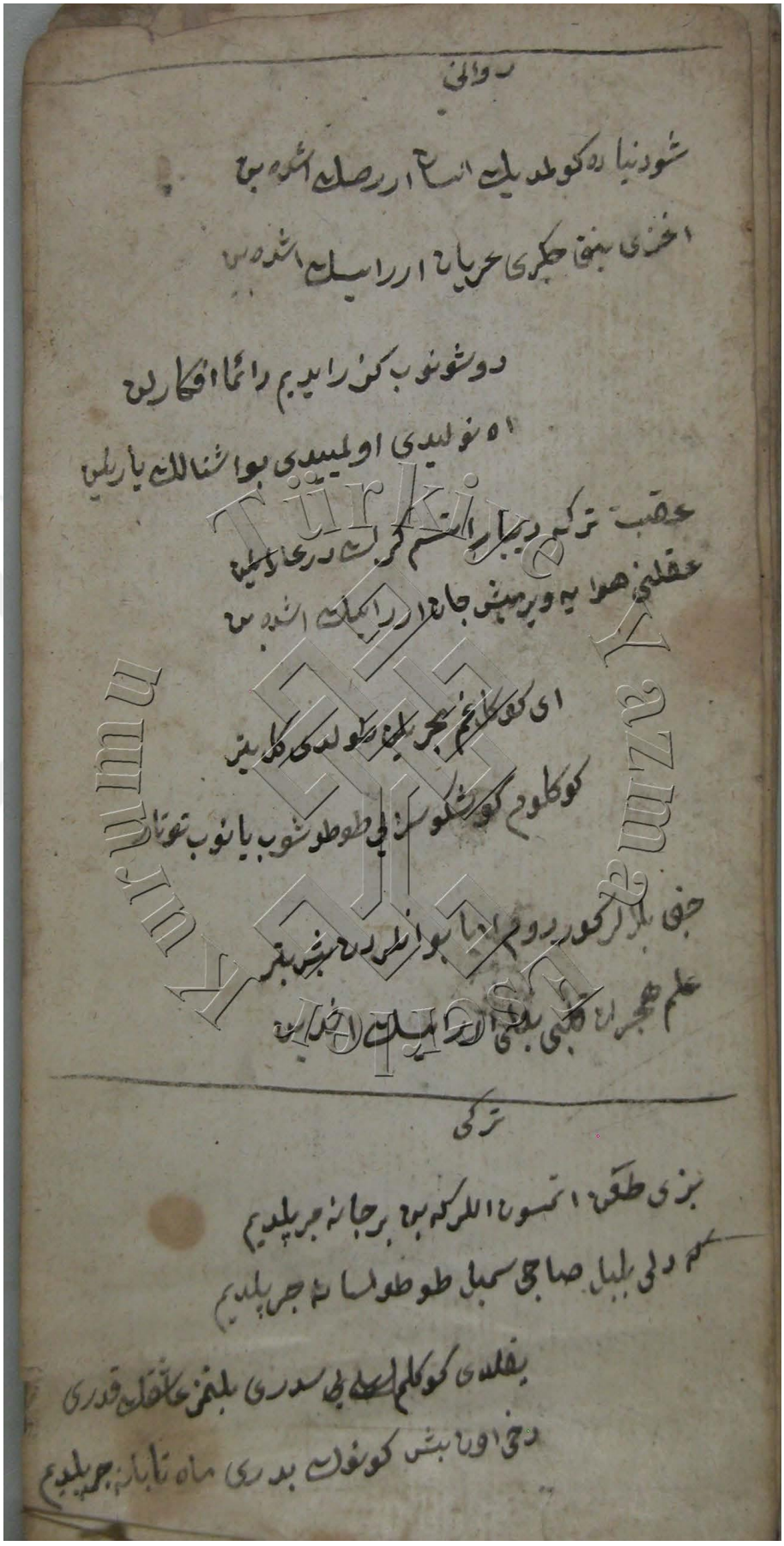

روانی

شودنیاره کوملدیلک اسلح اردصلک اشده بوج

اخذی بنفاجکری حریاج اررایلک اشده بن

دوشونوب کن رایدیم دائما افکاریدی

اه نولیدی اولییدی بواشنالک یاریلیو

عقب ترکی دیبارا استم کرلشاردیجاک ایلیو

عقلنی هوایه ویرمیش جاندارراکلک اشده بوج

ای کوکلنم بجریلیو طولدی کلایدی

کوکلوم کورشکوسن بی طوطوشوب یانوب توتار

جفی بلارکوررویم انبا بوانلرده بشربتر

علم هجرانلنی بلنی الرایلک اخذایدی

ترکی

بزی طوقه اتسون اللرکه بوج برجانه جریلدیم

کم دلی بلبل صاچی سنبل طوطوسانه جریلدیم

بفلدی کوکلم اصلا بی سدری بلنمز حاکلک قدری

دخی اوبانمش کونول بدری ماه تابانه جریلدیم

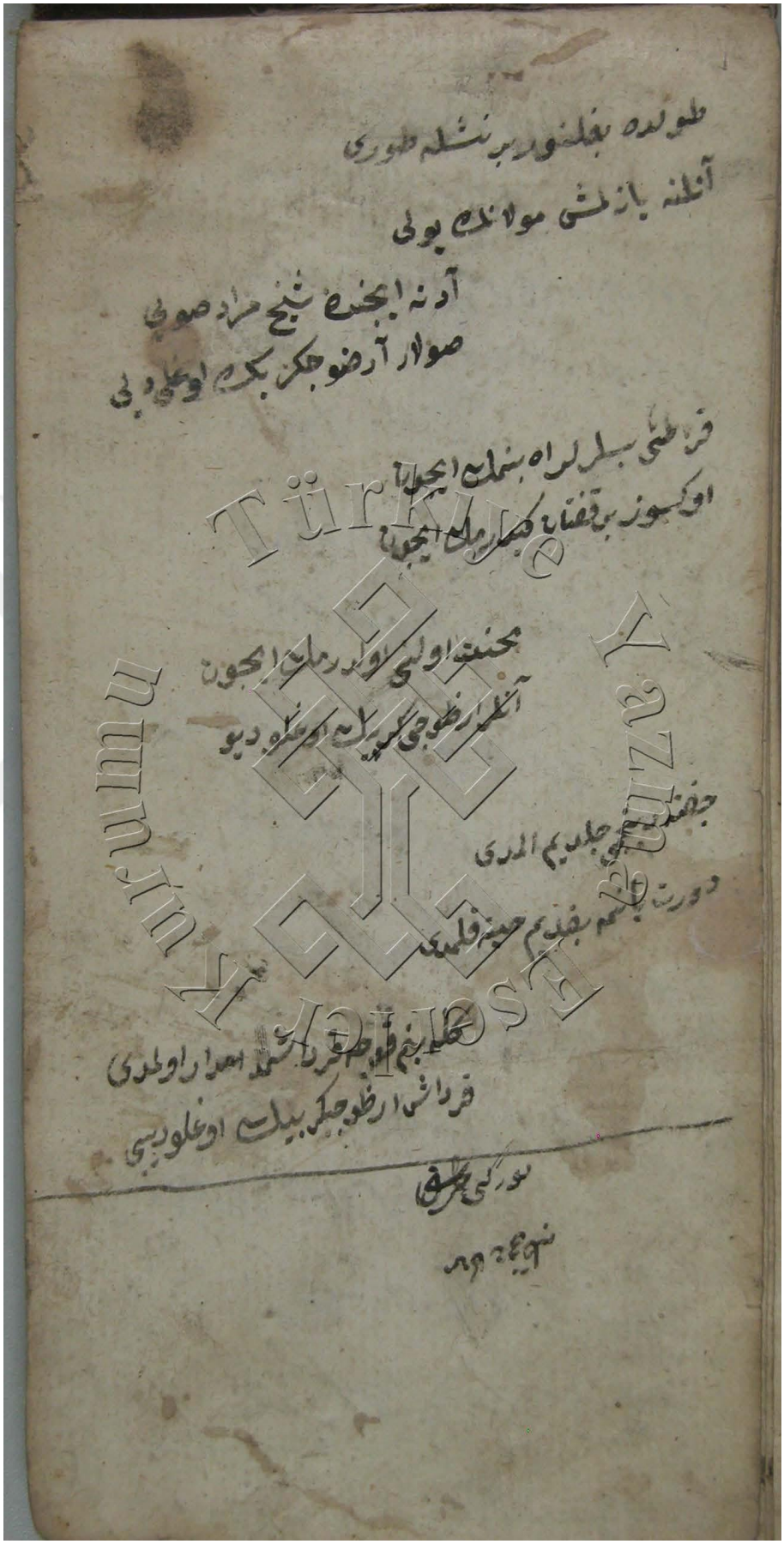

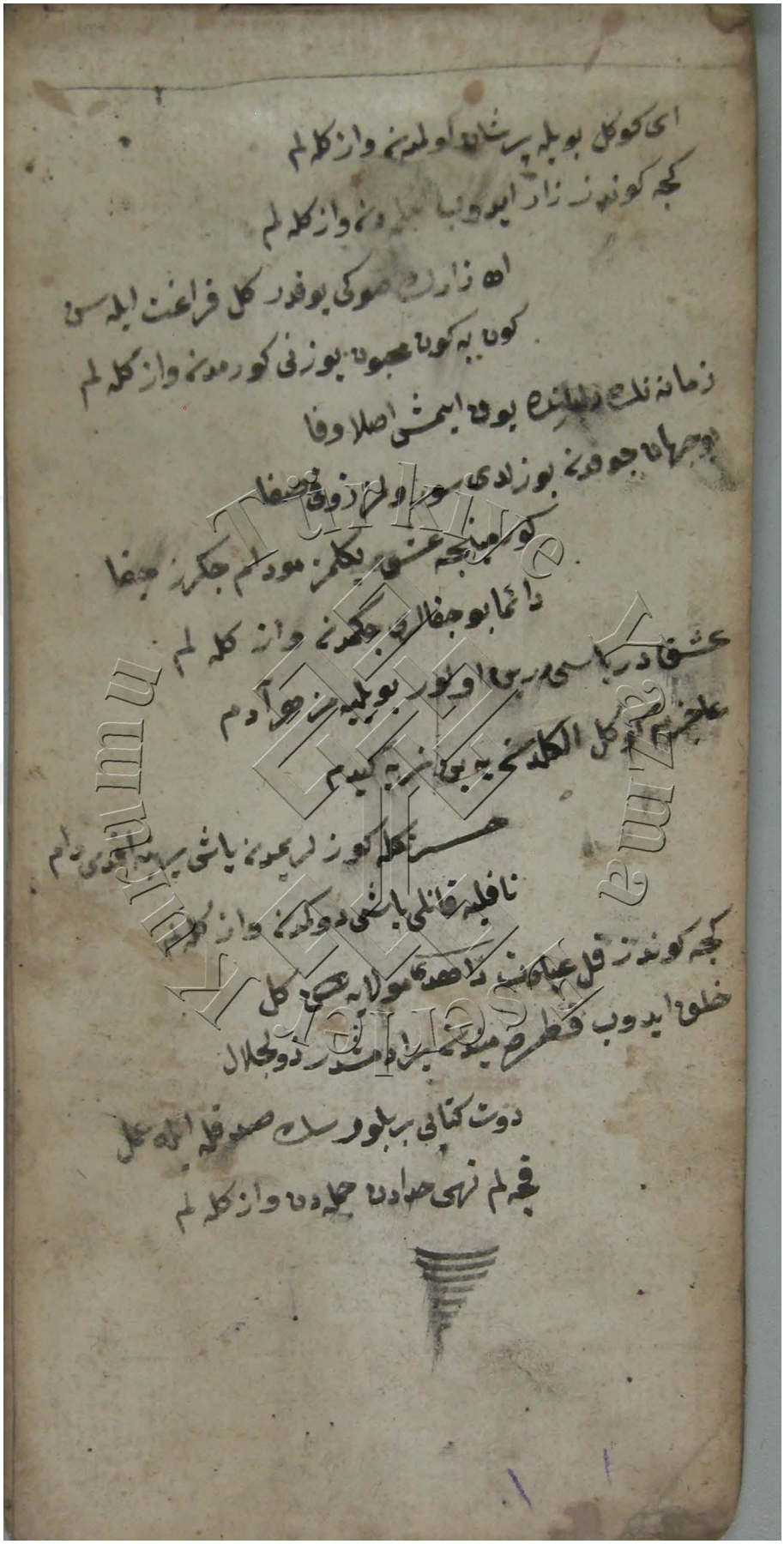

ای کوکل بولبل پرشانه کولدی واز کلم
کجه کوندز زار ایدوب بیلمه دی واز کلم

اه زار ایله صوکی یوفور کل فراغت ایلمسون
کون به کون عشوه یوزنی کورمدی واز کلم

زمانه نک دیلبنه یوق ایمش اصلا وفا
بوحهانه جوقدن بوزادی سوداسی زوق صفا

کورمیجه عشق بکلمز مودم جکمز جفا
دائما بو جفالری جکمدی واز کلم

عشق در باسی سری اوچون بولبله زهر آدم
عاجزم کل الکلدی بو بوزنه کیدم

حسرتکله کوز لریمدن یاشی سیل کبی دوکدی دام
نافله قالمی یانمی دوکدی واز کلم

کجه کوندز قل عباد الله دعاسی مولایه عشق کل
خلوتایدوب قطرع میدن ایلمسون دوالجلال

دوت کتابی بربلور سلک صوفله ایله کل
فجه لم نهی حمادن جله دن واز کلم

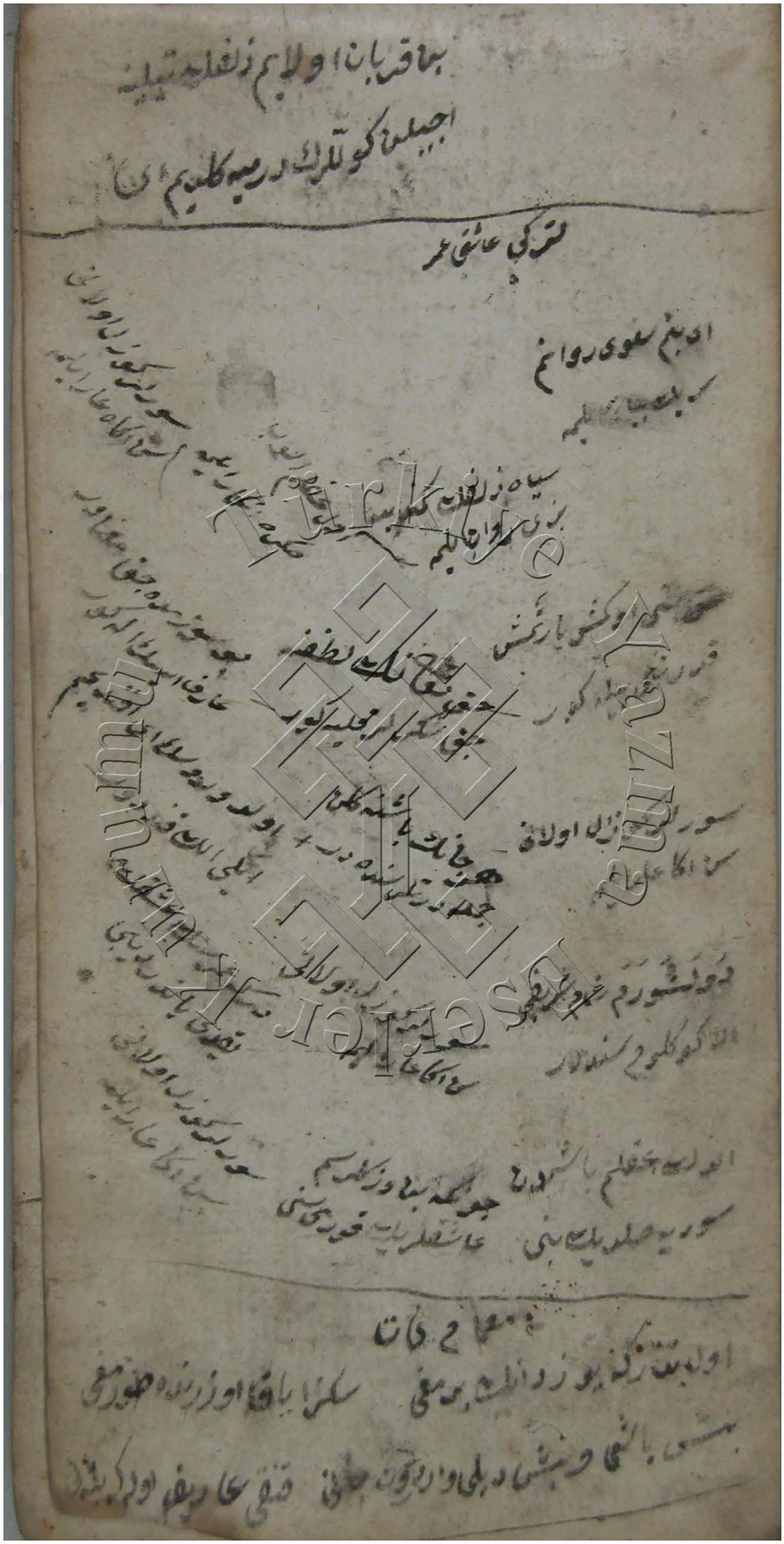

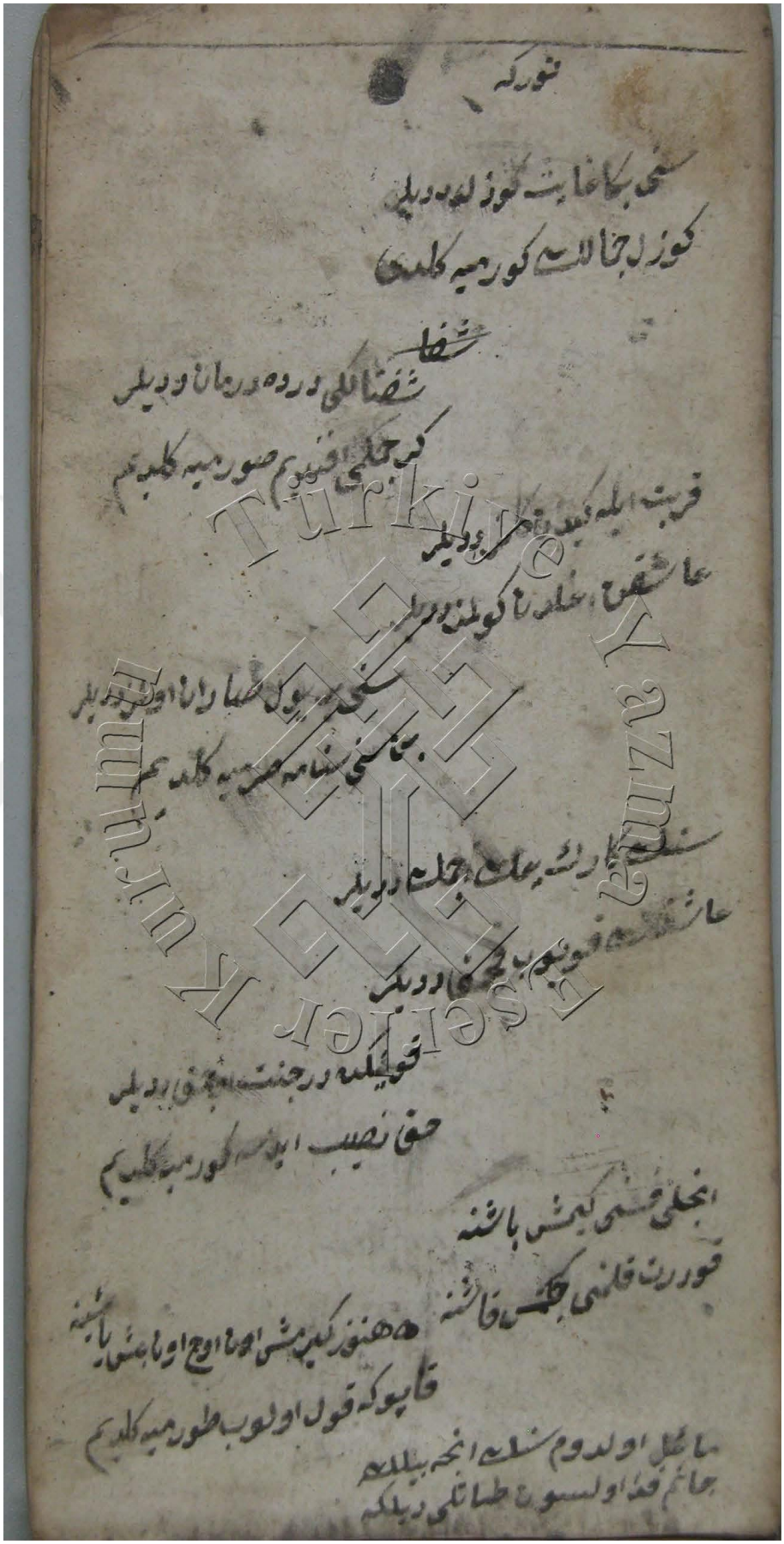

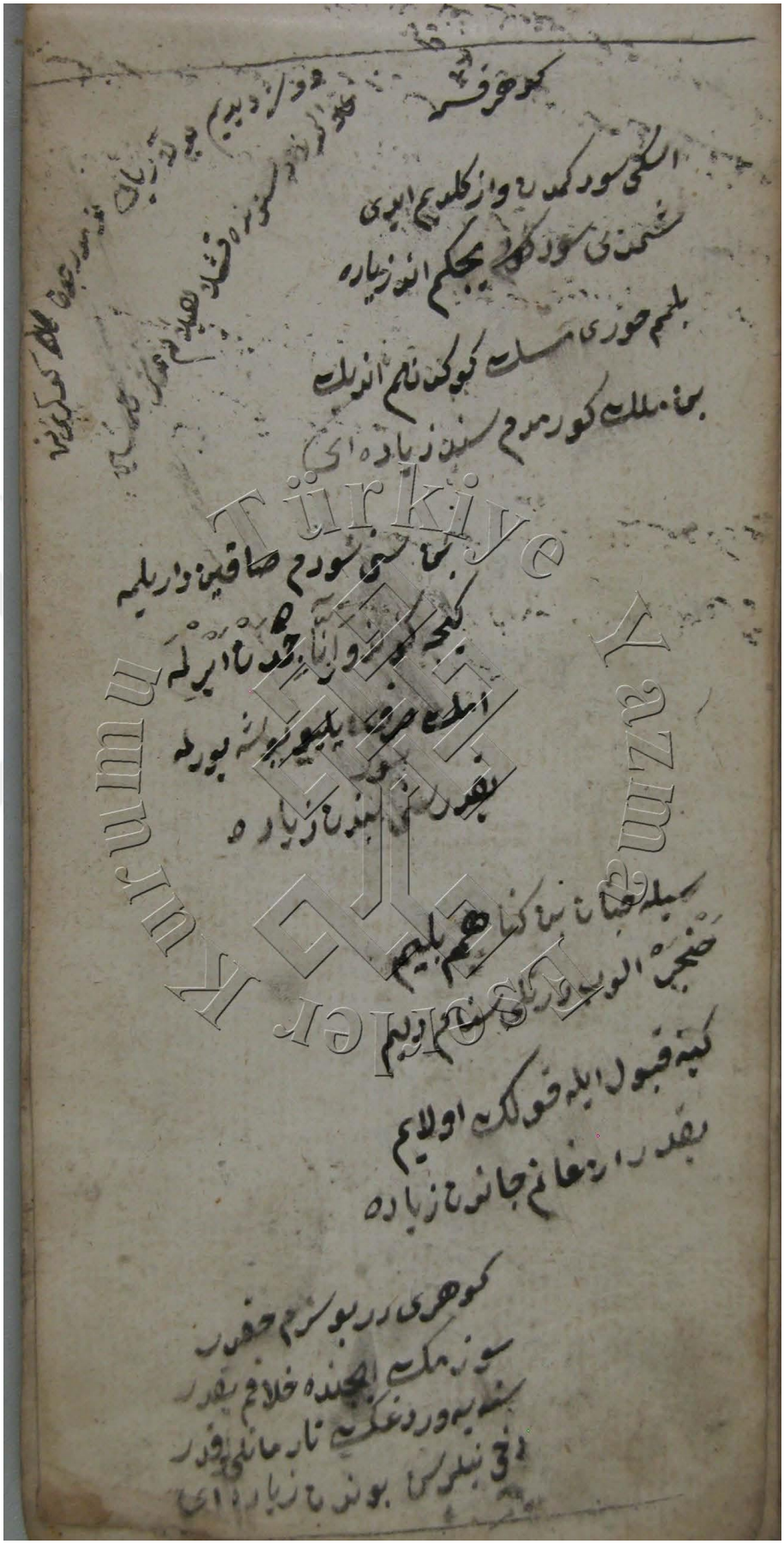

Türkiye Yazmaları
www.turkyazma.com

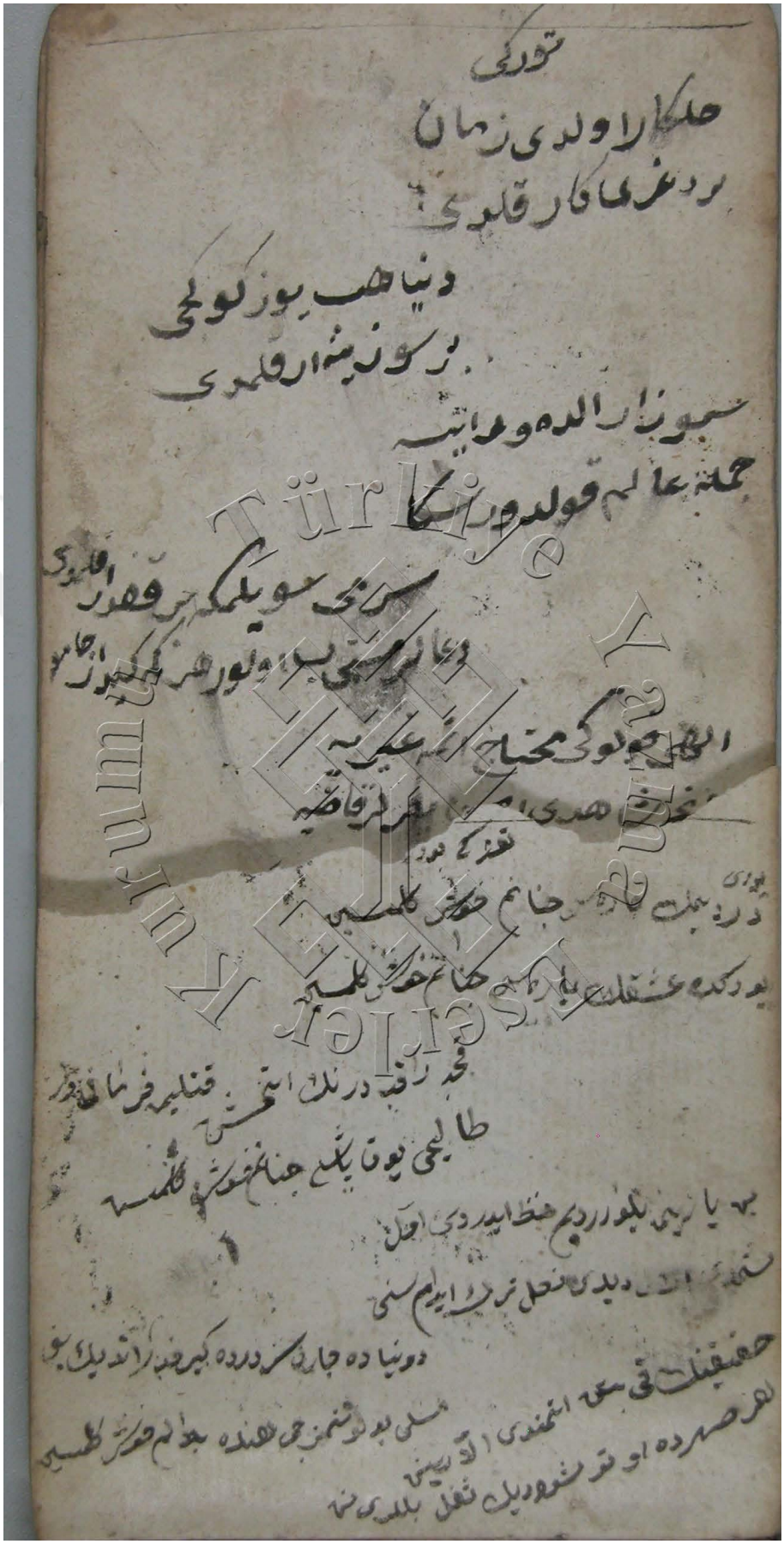

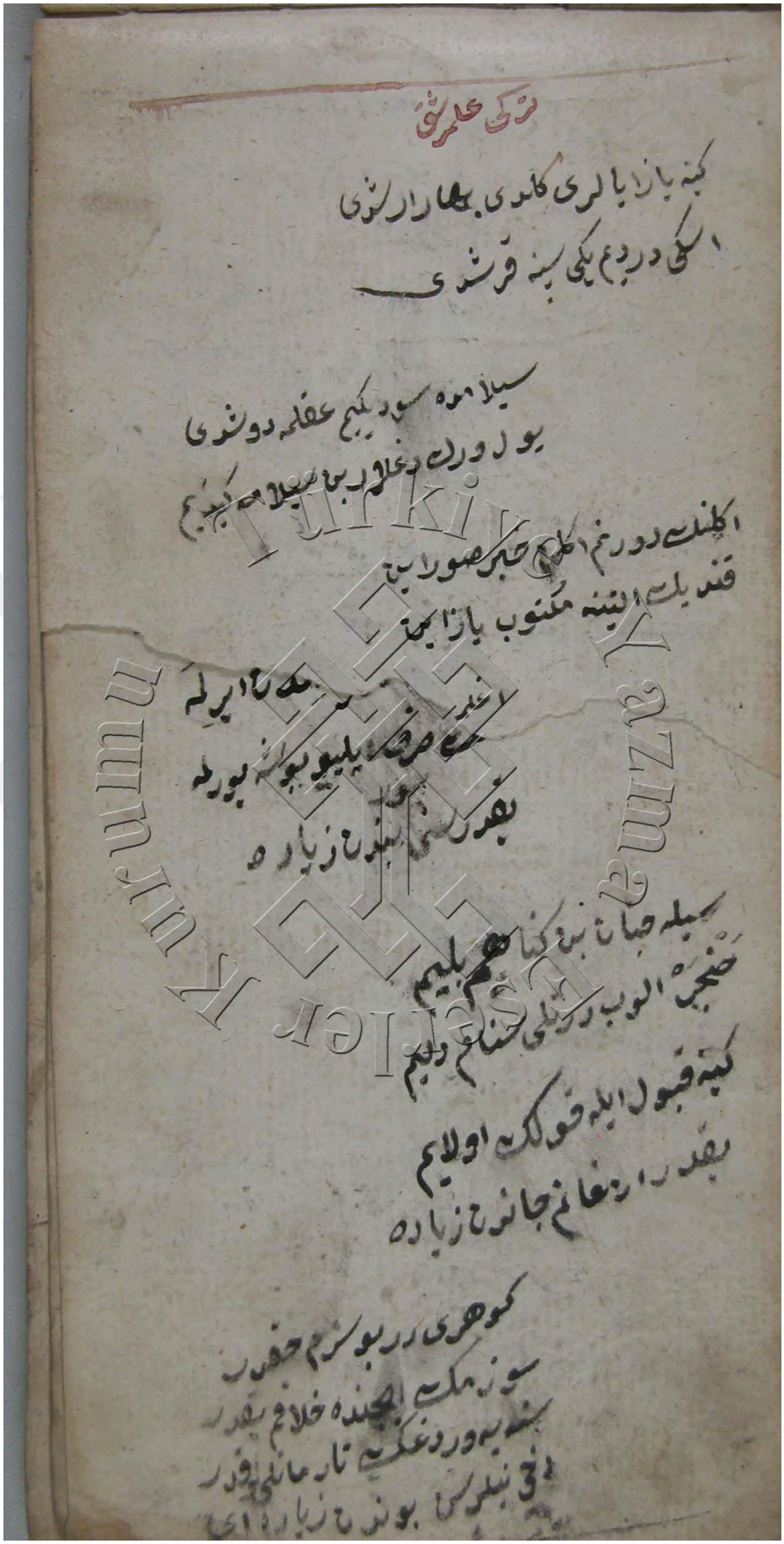

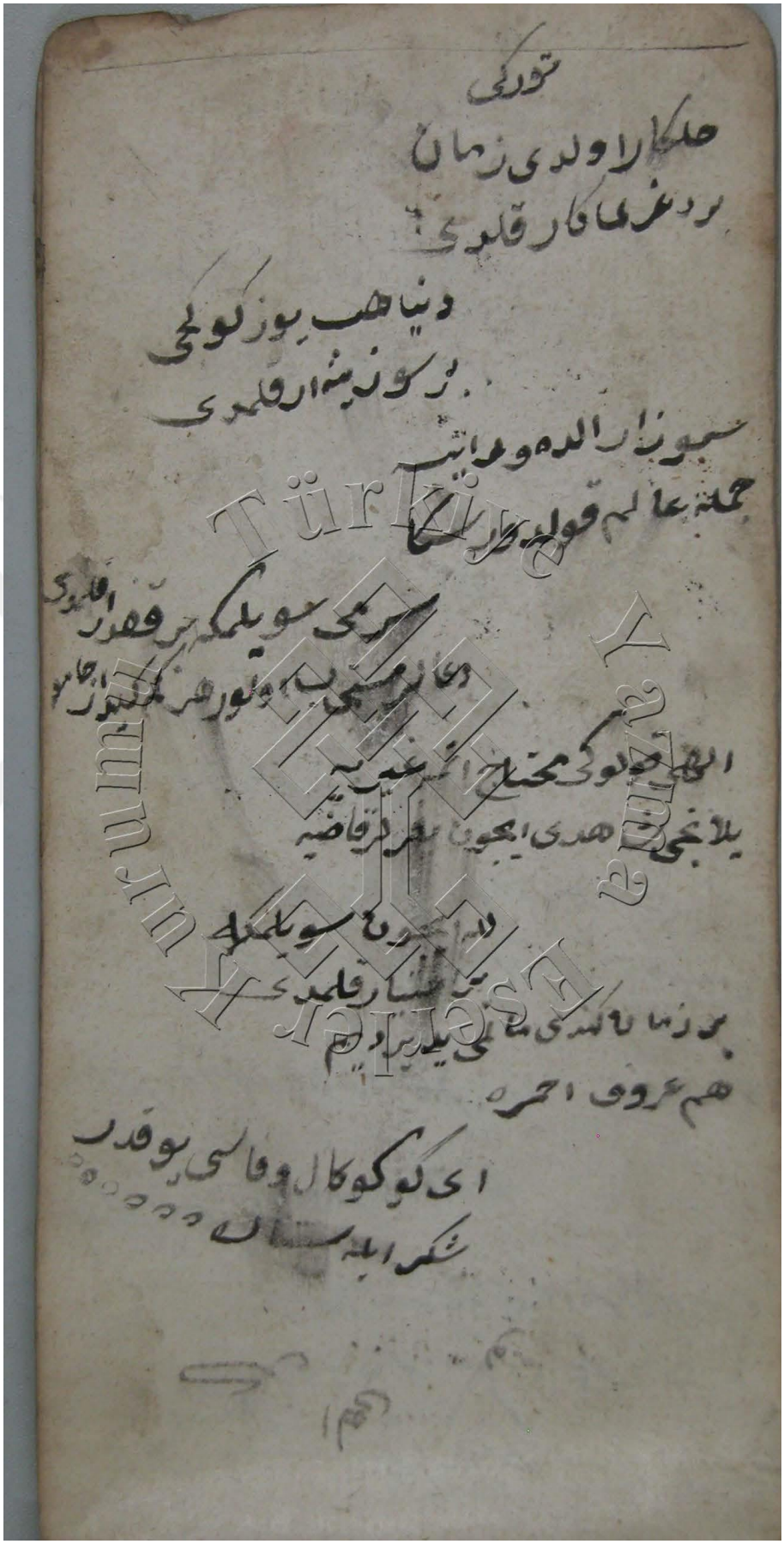

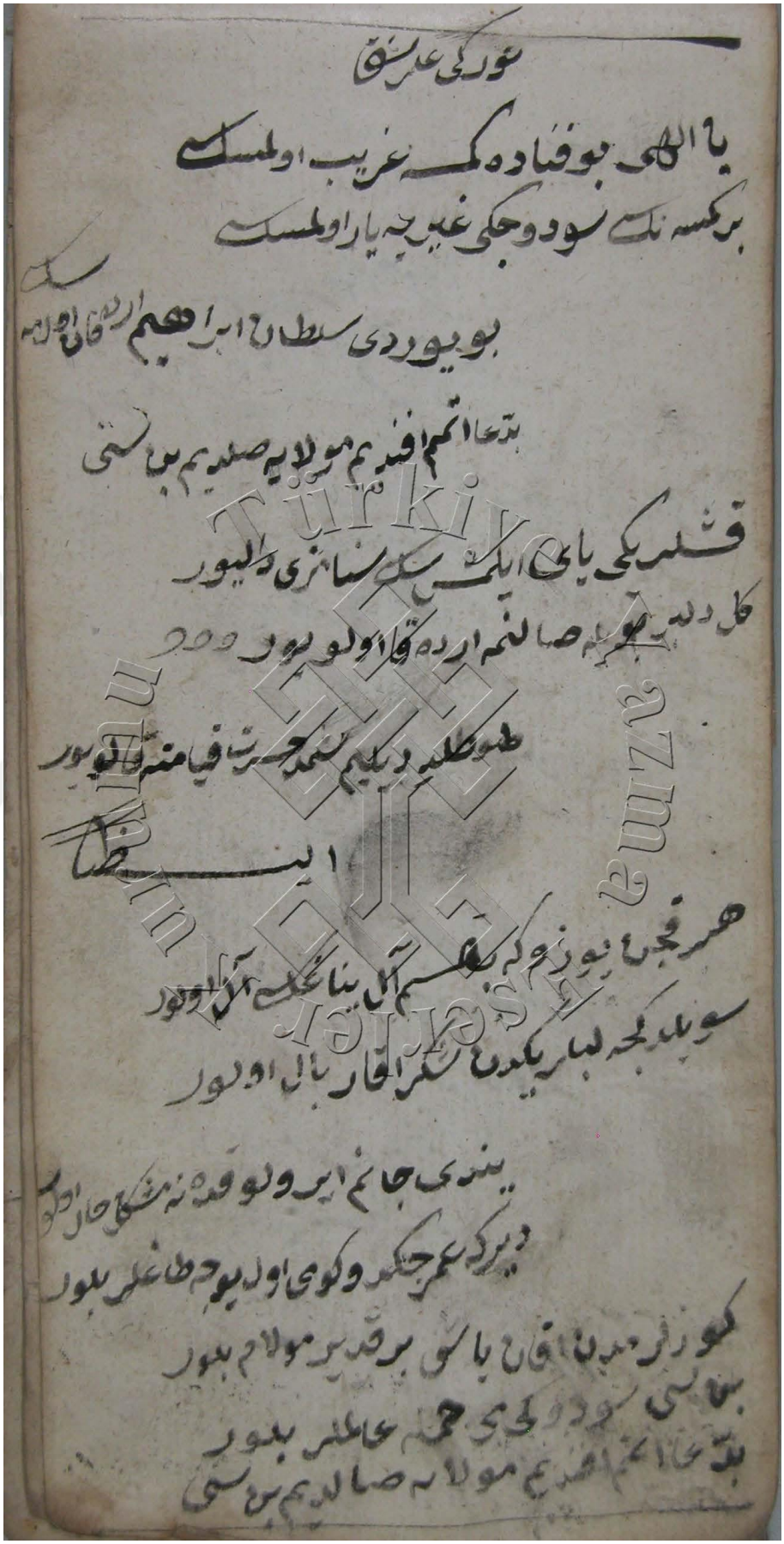

عورکی عرش

یا الهی بو فناده کمسه غریب اولمسه
برکسه نک سوداوجکی غریبه یار اولمسه

بویوردی سلطان ابراهیم اردهان اولمه
بدعا اتم افندیم مولایه صلیم بیلسی

قلبکی یاقی ایلمه سنه سنه زی دلبور
کل دلبر بولم صالنمه اردهان اولبور

طوطلیم دیلیم سمد حرمت فیامنه قالبور
ایلیه

هر قجان بوزم کیه بکلسم آل بنا گلسه آل اولبور
سویلدیجه لبلبریکدن شکر اثار بال اولبور

یندی جانم ایرلوقده نه مشکل حال اولمه
دیرکه عمر جکمه دکوی اولیوحه طاغلر بلور

کیورلر میدان اقاغ یاکی برقدیر مولام بلور
بنا لسی سودالکی جمله عالملر بلور
بدعا اتم افندیم مولایه صالیم بیلسی

Türkiye Yazma Eserler Kurumu

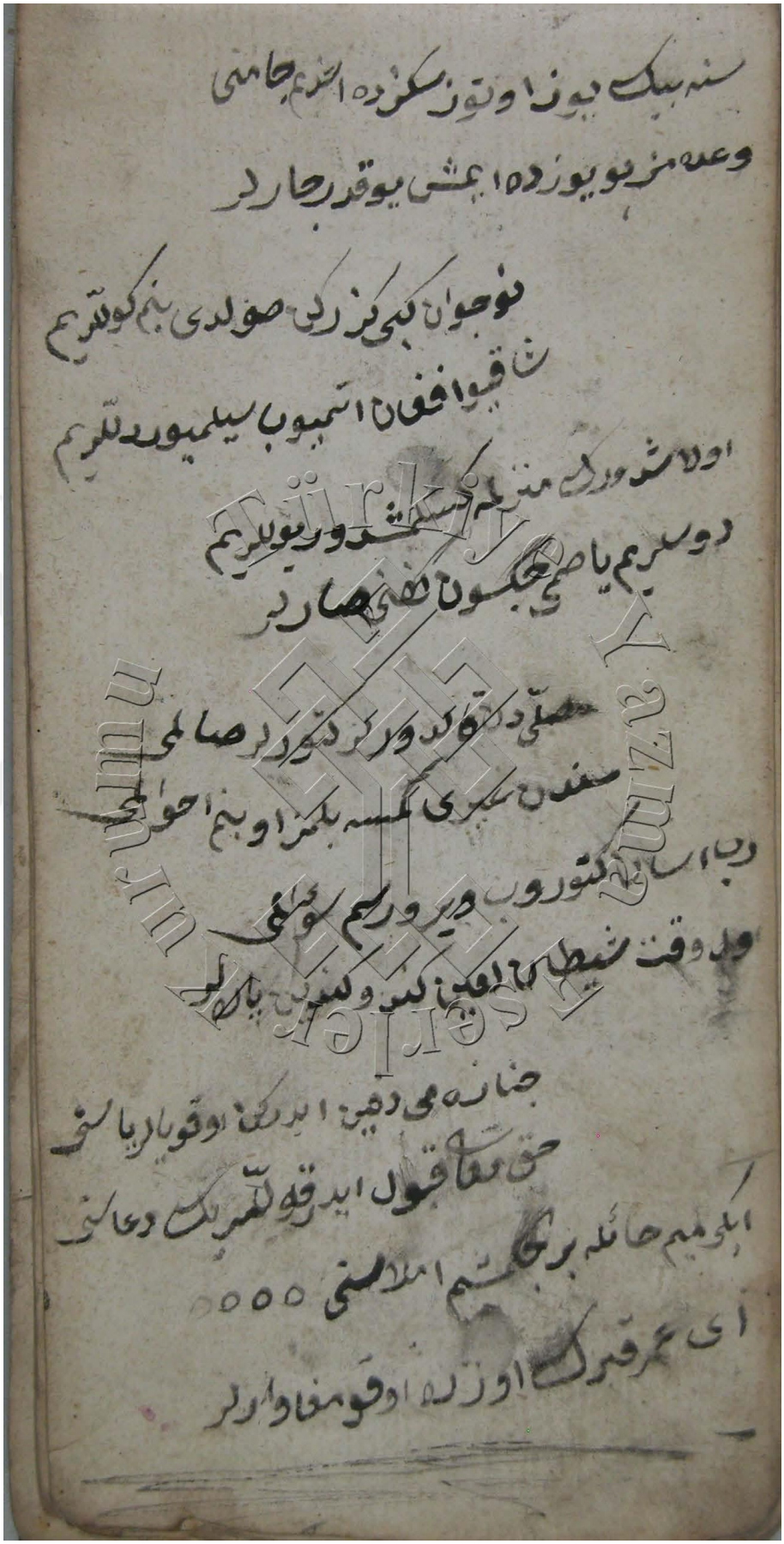

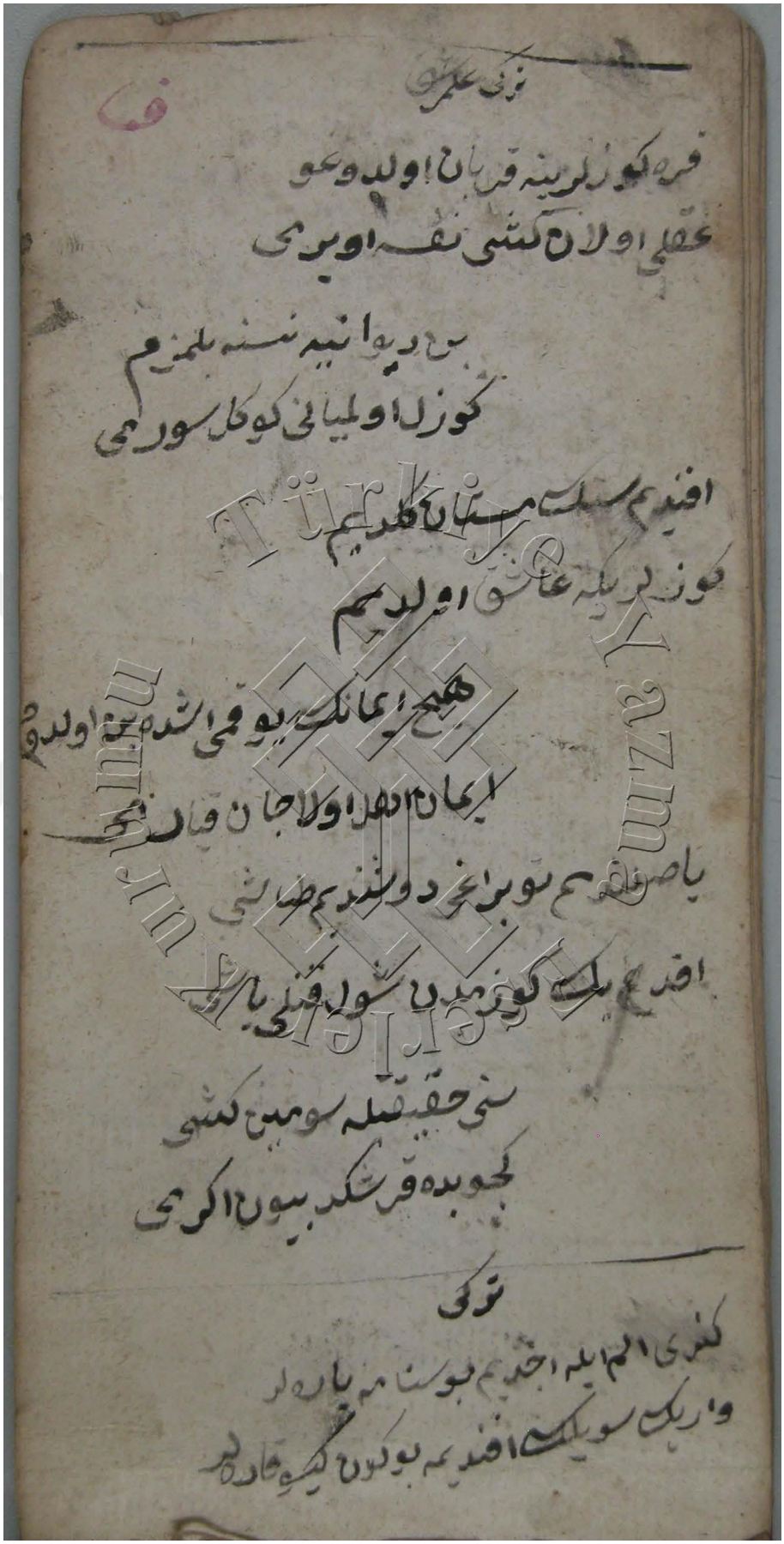

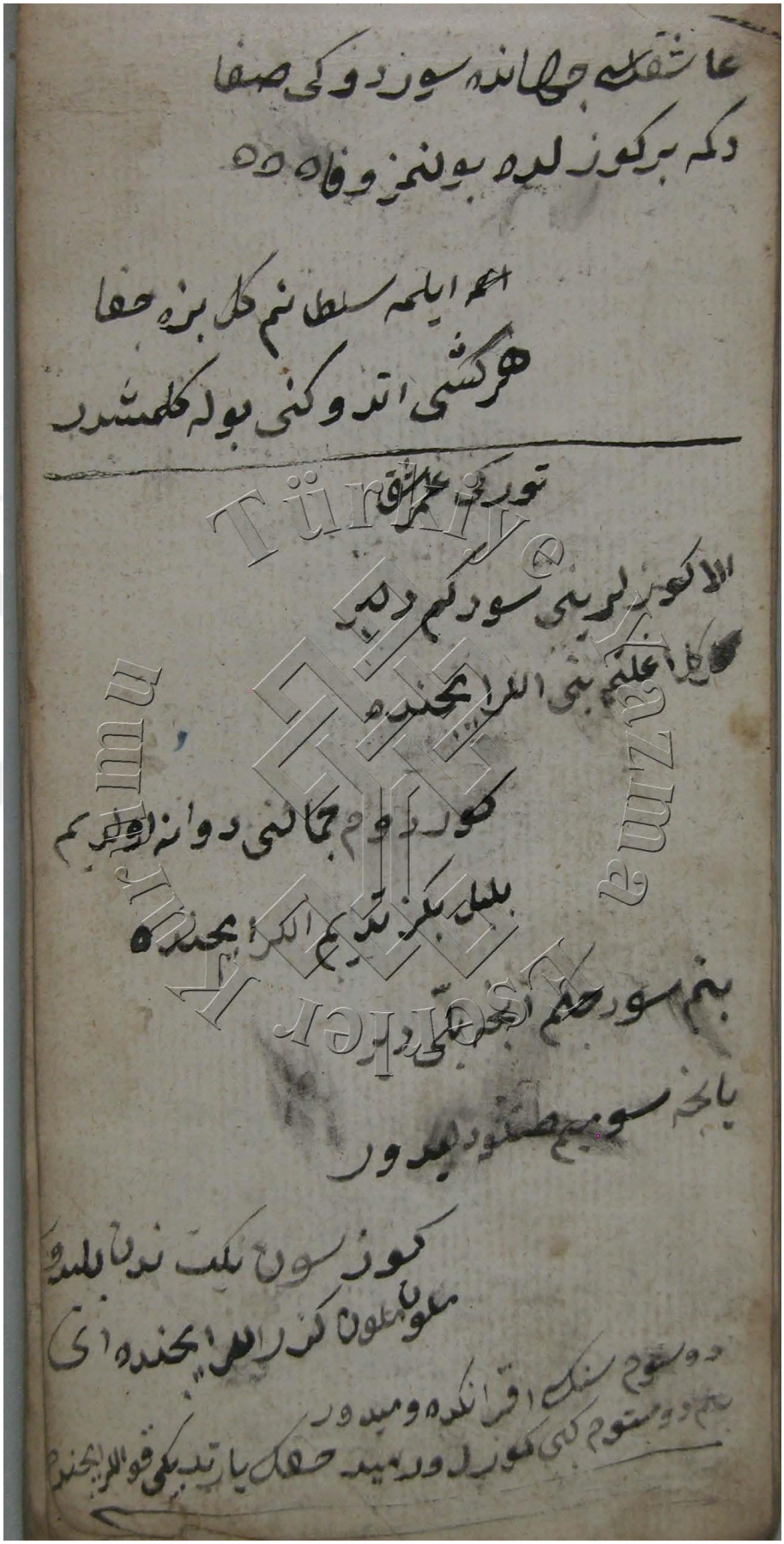

عاشقلر جهانده سوردوکی صفا
دکمه برکوزلده بولنمز وفا ده

اکم ایلمه سلطانم کل بزه جفا
هرکشی اندوکنی بوله کلمشدر

تورکی عاشق

الاکوزلریمی سوردیکم دیدیم
کل اعلیم بنی الرا یخنده

کوردوم جمالنی دوانه اولدیم
بلبل بکزتدیم الرا یخنده

بنم سوردیکم ایچملی دیدیم
یانمه سویمیه صنوبر یدور

کوزسوزیلیک ندنا بلدوم
ملوکلون کزرالرا یخنده ای

دوسوم سنک اقرانکده ومیدور
بنم دوستوم کبی کورمدوم میدر حقک یارتدیکی قوالرا یخنده

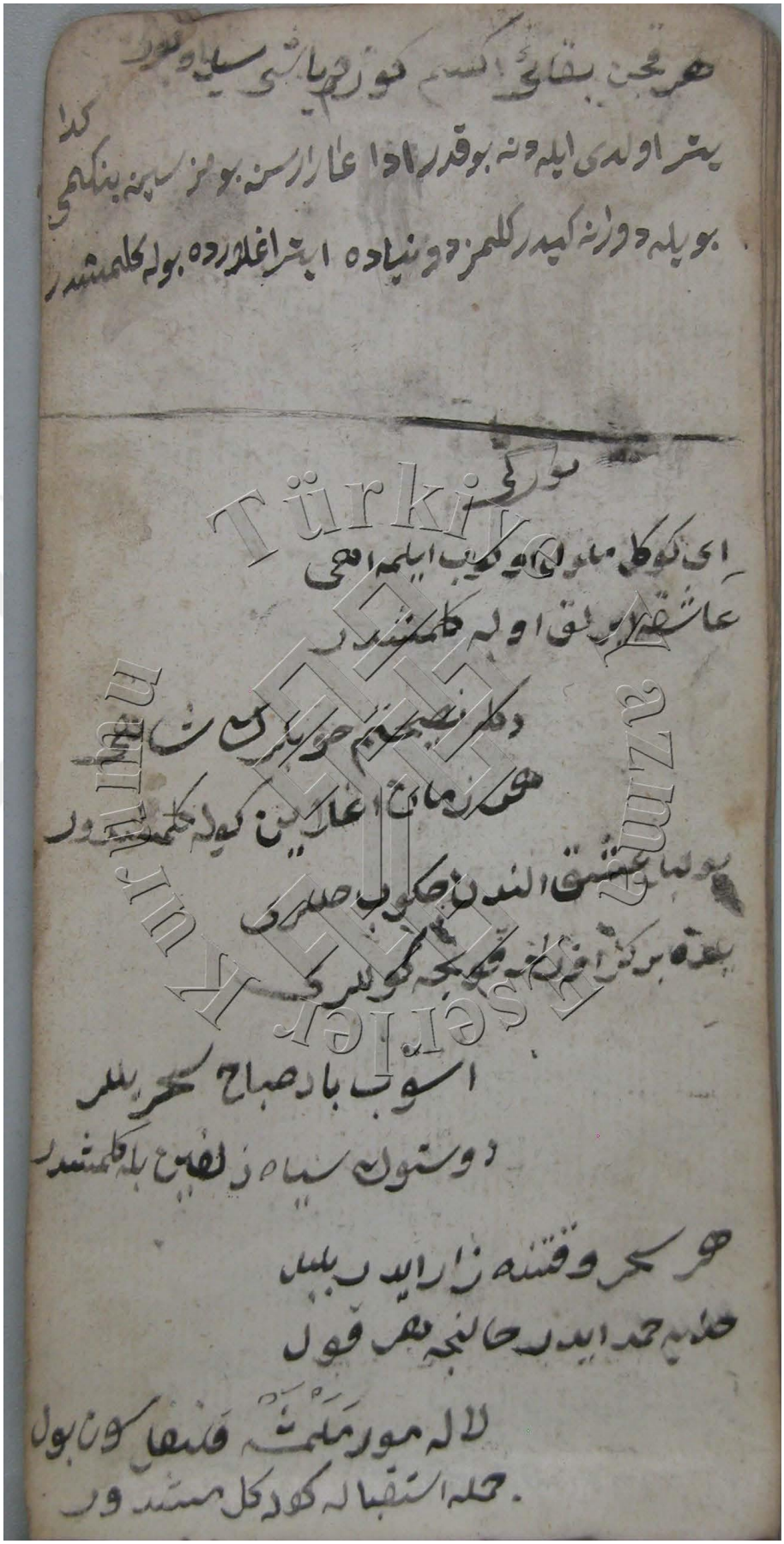

هر گجه بشقاب اکسم نور یاشی سیاه بولور
کدا
بشر اولدی ایله دونه بوقدر اداء عار ارسنه بولز سایه بنکمی
بوله دوزنه کیدر کلمز دونیاده ابتر اغلاردده بوله کلمشدر

سوزکی

ای کوکل ملول اولوب کیب ایلمه اهی
عاشقه لایق اولیه کلمشدر

دکلر نصیحتم حوریلری شاهی
هر کز ماش اغلایین کیبه کلمشدور

بولبل عشق الندن حکوب حصاری
بغده بر کل اوزنه کجه کوللری کلمشدر

اسوب باد صباح سحر یللر
دوستون سیاه زلفی یله کلمشدر

هر سحر وقتنه زاید بللر
حلیه حمد ایدر حالنجه بلبل قول

لاله مور ملمش قنفاسون بول
جمله استقباله کوکل مشدور

Türkiye Yazmaları Kütüphanesi

Türkiye Yazmaları

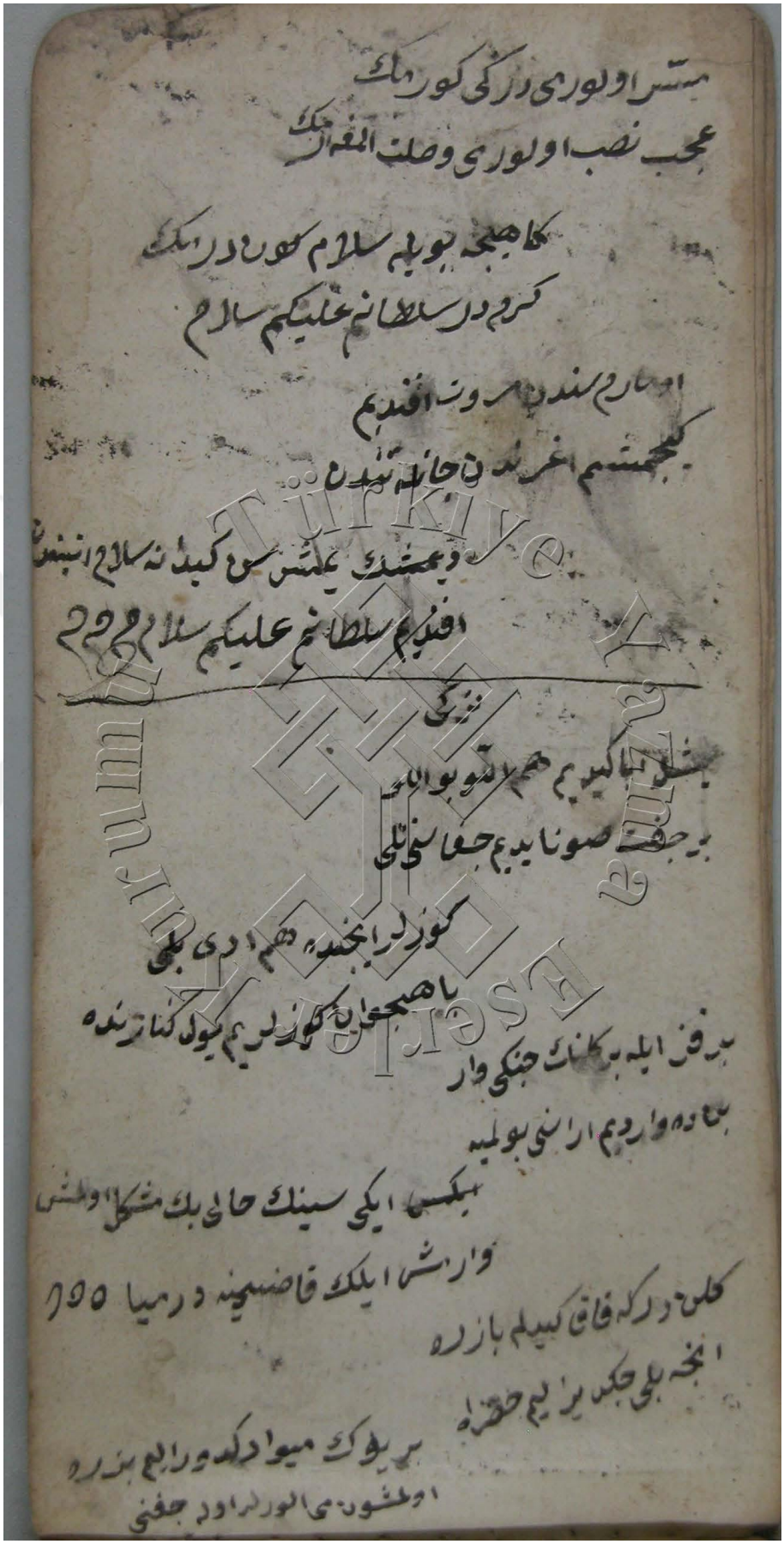

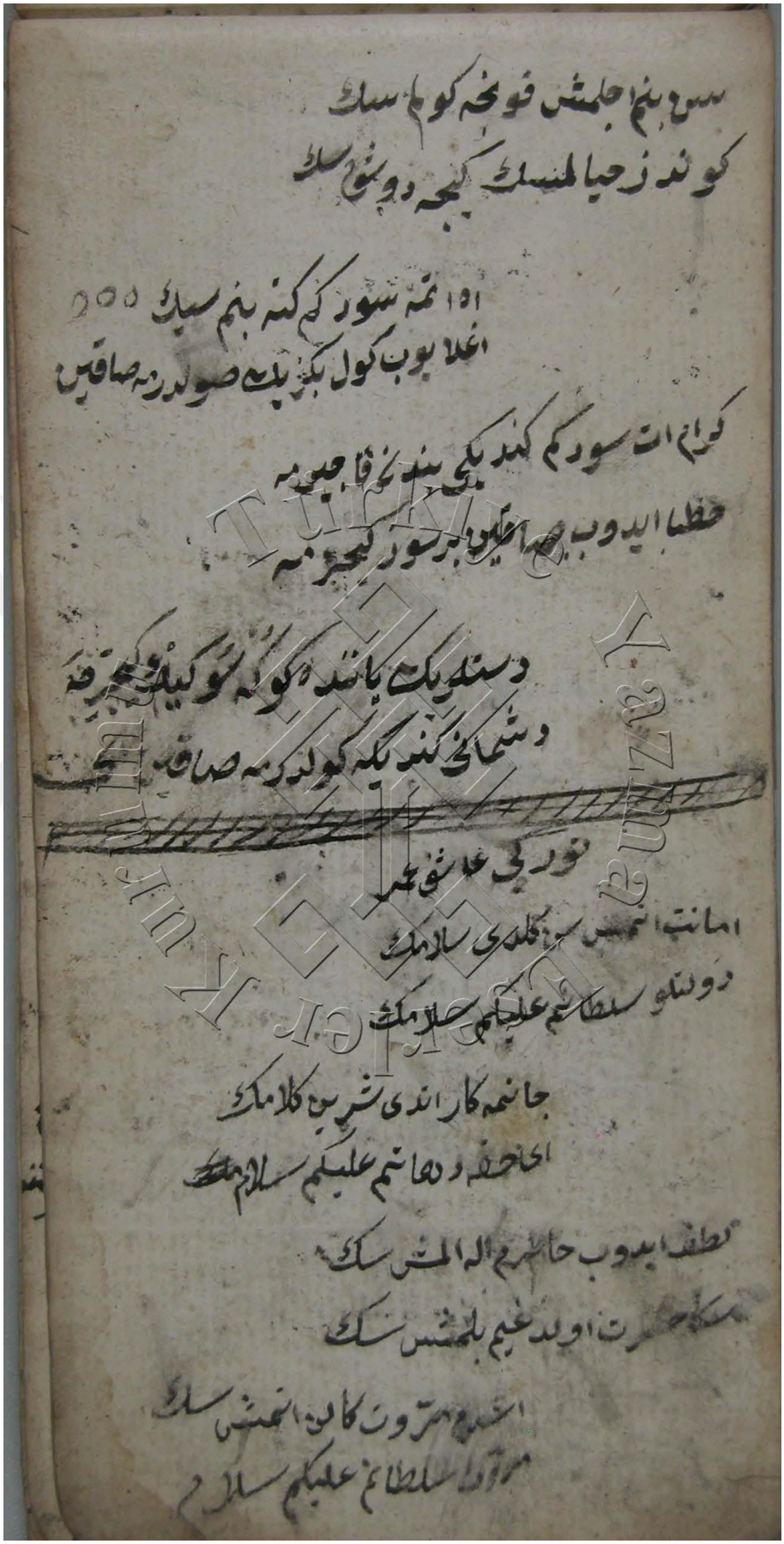

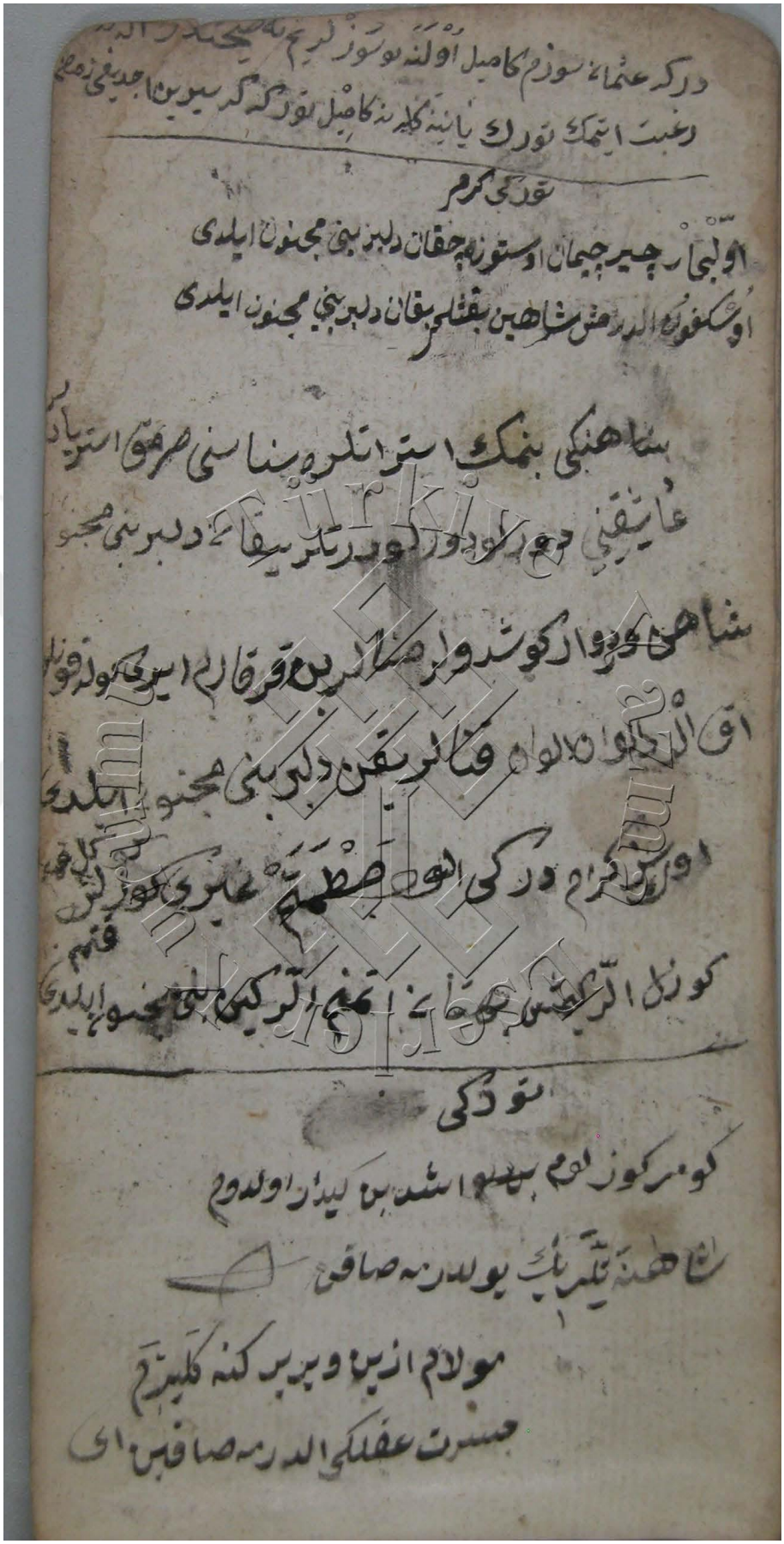

هیچ مندی بوقدر قزیلک

قرجه اوغلانی ایکی کوزوم قیوکوده قولا بکذر

ترکی

ای اغالر تورکه جواب ویرلمز درلب کوب کون صاحد غرضان

برخاله قاچ اوکونمزان طورمالر دریه صوکرکی جوشی دوغی زمانی

صقین کرم امه تورکوی بوزوندی ادبی عیبی ایت منی اوزندای

عالمی منا اولسردی مزتورندی ایا مینه جریقی کلدی زمانی

کوللوندی باشونه جقار اشی نرمور یزجی کلدی دایی دوشور

عوبر اوملش تلکی کبی قیشنور صقلنه سزمه دوشی دوکوزمانی

اشکه اولورکه تورکوک اشکی اشکه دکل اول بکه کدنی اشی

شوریه صغیر اکوریه منی اوزریه منتر دوندی کی زمانی

باق شوترکوی اویونه فاندی انا ایلمار یمی بینه اندی

وزیر قدر بایه ویرکندیه کویدی قصبه کوچ دکوزمانی

اوزق لری یقین دیو دلشور اوشقلر واکمک دیر اندی

اولیاکور دردسویه شورایاغنه زنجیر کیجدی کی زمانی

کیسه کیمش کی شویله دکه شورجقار کوکلری باشنده

کوله تورکرجق یمش اوکوزکی کرنشور طرخنه جوریه سین

اجدکی زمان

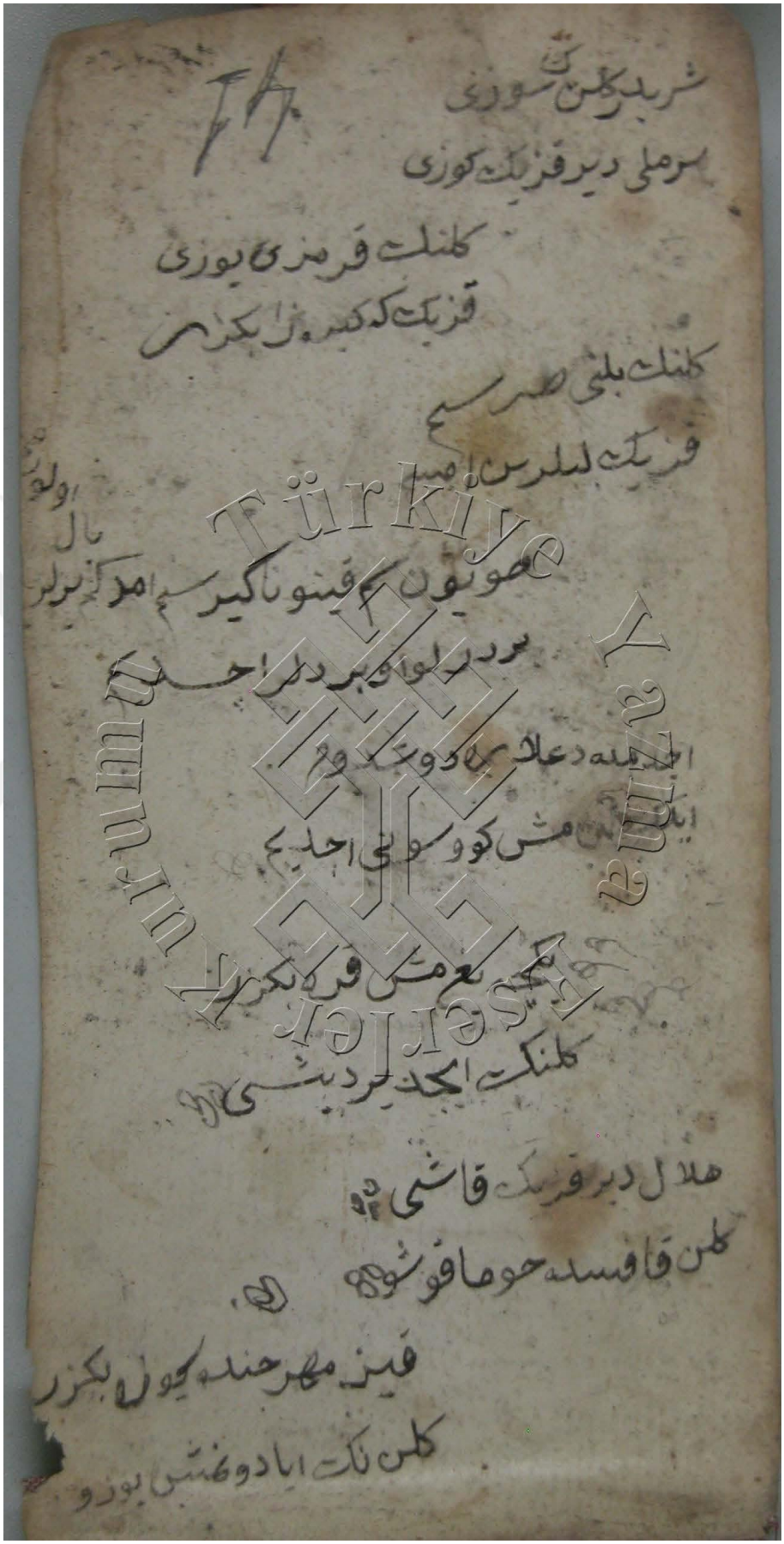

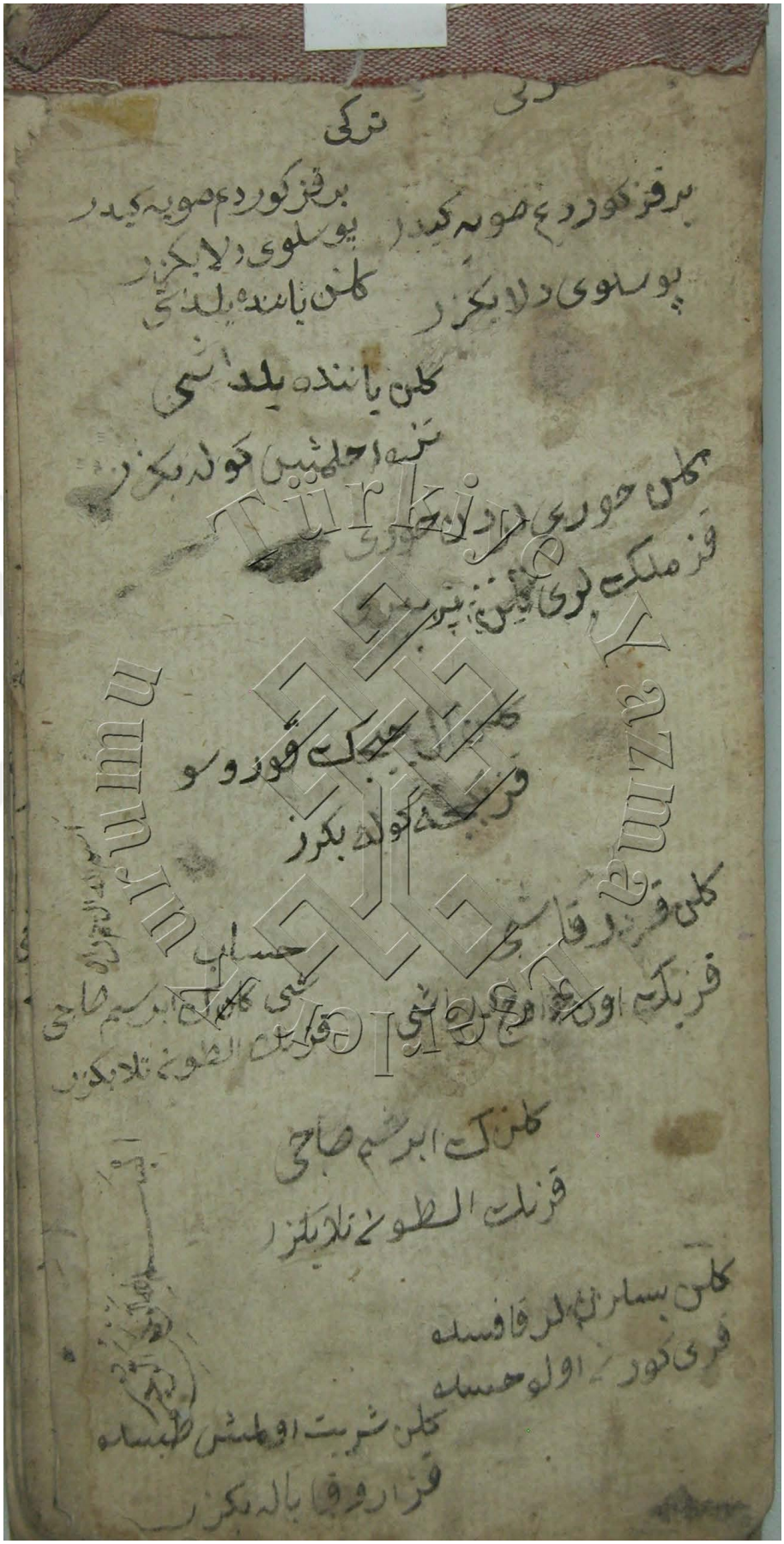
ترکی

برقز کوردم صویه کیدر
یوسلوی دلا یکرز
کلن یانده یلدنی

Türkiye Yazmaları
Manuscripts of Turkey